

**И. АБДУЛЛОЕВ, З. АБДУЛЛОЕВ,
М. ЧАЛИЛОВА**

ЗАБОНИ МОДАРИЙ

**Китоби дарсӣ барои синфи 3-юми
муассисаҳои таҳсилоти умумӣ**

Наири чоруми такмилёфта

**Вазорати маориф ва илми
Ҷумҳурии Тоҷикистон
тасдиқ кардааст**

**ДУШАНБЕ
МАОРИФ
2021**

ТДУ (УДК) 81. Точик +373+371.671
ТКБ (ББК) 81.2 Точик – 4+74.261.4+92Я2
И-65

И-65. Абдуллоев И., Абдуллоев З., Ҷалилова М. **Забони модарӣ.** Китоби дарсӣ барои синфи 3-юми муассисаҳои таҳсилоти умумӣ. – Душанбе: Маориф, 2021. – 304 сах.

Хонандагони азиз!

Китоб манбаи донишу маърифат аст. Аз он баҳравар шавед ва онро эҳтиёт намоед. Кӯшиш кунед, ки ин китоб соли таҳсили оянда ҳам ҳамин гуна тозаву озода дастраси додари хохаронатон гардад ва ба онҳо низ хизмат кунад.

Ҷадвали истифодаи китоб

№	Ному насаби хонанда	Синф	Соли таҳсил	Ҳолати китоб (баҳои китобдор)	
				Аввали сол	Охири сол
1					
2					
3					
4					
5					

ISBN 978-99947-1-514-5
Моликияти давлат

© МН «Маориф», 2021

АЛОМАТҲОИ ШАРТӢ

	Хонед ва нақл кунед
	Машқи хушнависӣ
	Савол
	Супориш
	Кори дунафара. Нақшбозӣ
	Кори гурӯҳӣ
	Бозӣ. Кӣ зудтар?
	Чистон
	Ба хотир гиред. Такрор
	Имло. Нақли хаттӣ. Иншо
	Кор аз рӯи ғалатҳои имлоӣ
	Саволу супоришҳои тестӣ
	Хушгӯӣ. Тезгӯяк

Таъриф

Луғат

ЧОРЯКИ I I. ШИНОСОЙ БО ҲИССАҲОИ НУТҚ. МАКТАБ. ВАТАН. ЗАБОНИ МОДАРӢ

ЯКУМИ СЕНТЯБР – РӢЗИ ДОНИШ

Хонандагони азиз!

Имрӯз дар тамоми гӯшаю канори Ватани азизамон – Тоҷикистон иди ҳақиқии хонандагон – Рӯзи дониш чашн гирифта мешавад. Мо имрӯз бо сару либоси озода, чехраҳои шоду хурсанд ва бо як ҷаҳон орзу ба мактаб омадем. Дар ин рӯз мардуми саодатманди Тоҷикистон бо Рӯзи дониш якдигарро муборакбод мегӯянд.

Юсуф ба бобояш табрикнома менависад: «Салом, бобочон! Имрӯз **Рӯзи дониш** аст. Ман акнун дар синфи сеюм меҳонам. Кӯшиш мекунам, ки бо баҳои хубу аъло бихонам. Ба шумо сихатию саломатӣ меҳоҳам, бобочони азиз».

Набераи шумо – Юсуф.

Бо ҳамин мазмун матн нависед.

1. ТАЪТИЛИ ТИЛЛО ГУЗАШТ

Се маҳи гармо гузашт,
Кайфу сафоҳо гузашт,
Давраи аъло гузашт,
Таътили тилло гузашт.

Савти* хуши занги дарс
Мешунавам ин нафас,
Оҳ, дилам мекунад
Дарси якумро ҳавас!...

Давраи хуштар аз он
Омадааст ин замон,
Давраи касби камол,
Мужда* дихед, дӯстон!

Мактаби чон, ассалом!
Хурду калон, ассалом!
Муҳтарам устодҳо,
Аз бачагон ассалом!

Наримон Бақозода

мужда – хушхабар

савт – садо

1. Бигӯед, ки барои чӣ шоир се моҳи таътилно «давраи аъло» ва «таътили тилло» номидааст.
2. Банди сеюми шеърро бори дигар хонед. Гӯед, ки бачаҳо чӣ ҳавас доранд.
3. Бигӯед, ки шоир шуморо барои чӣ кор даъват мекунад.

КАЛИМА

1. Калимаҳои душворфаҳмо шарҳ дода, аз ёд кунед.
2. **Машқи 1.** Аз рӯйи нақша

○	○	○	○	○	○
---	---	---	---	---	---

 се калима нависед.
3. Калимаи «мактаб»-ро дар нақша нишон диҳед. Овозҳои ин калимаҳоро пайиҳам бурро талаффуз кунед.

2. ҚОИДАҲОИ МАКТАБРО РИОЯ КУНЕД!

Ба мактаб дар вақташ биё, аз дарс дер намон!
Дар синф ва гирду атрофи мактаб мағалу бетартибӣ нақун!

Сарулибоси мактабӣ, синф ва атрофи мактабро ҳамеша тоза нигоҳ бидор!

Ба ягон ҷойи китоб қалам назан! Китоб барои хондан аст, на барои навиштан!

Асбобу анҷоми синф ва мактабро ҳамчун гавҳараки чашм муҳофизат намо.

Бо ҳамсинфонат хушмуомила бош, ба сустхонҳо ёрӣ расон.

Ба гуфтаҳои омӯзгор эътибор бидеҳ, супоришҳои ӯро дар хотир нигоҳ бидор ва дар вақташ иҷро бикун.

Бачаҳои азиз, қоидаҳои номбаршударо дар хотир нигоҳ доред ва риоя кунед.

ФАРҚИ КАЛИМА АЗ ҶУМЛА

Аз рӯйи ҷумлаи «Бачаҳо аз мактаб меоянд» бозии «Калимаҳои зинда»-ро иҷро карда, ба саволҳои зерин ҷавоб гардонед.

Дар ин ҷумла чанд калима ҳаст?

Калимаи якум кадом аст?

Калимаҳои дуум, сеюм ва чорум кадомҳоянд?

Дар ҷумла калимаҳо нисбати ҳамдигар чӣ гуна ҷой гирифтаанд?

– Бозиро иҷро карда, ба чӣ хулоса омадед?

Калимаҳои ҷумларо дар нақша ин тавр ишора мекунем:

Ҷумла аз калимаҳо иборат аст.

1. Машқи 2. Ҷумлаи охири матни болоро нависед ва ба саволҳои зерин ҷавоб диҳед:

2. Дар ин ҷумла чанд калима ҳаст? Фарқи байни калима ва ҷумла чист?

3. ВАТАН – МОДАР

Калимаҳои **Ватан** ва **Модар** аз чиҳати маъно бо ҳамдигар хеле наздиканд. Зеро ки инсон як Модар ва як Ватан дорад. Баъзан ин ду калимаро паҳлуи якдигар менависанд: Ватан – Модар ё Модар – Ватан. Ба қадри Ватан расидан маънои онро дорад, ки ба қадри Модар бирасем. Оғӯши Ватан мисли оғӯши модар аст. Дар он деҳаҳо, ноҳияҳо ва шаҳрҳои зиёд мегунҷанд.

Ватан аз чӣ сар мешавад?

Ватан сар мешавад аз:

- аллаи Модар;
- афсонаҳои модаркалон;
- китоби «Алифбо»;
- панду насихати бобо;
- зодгоҳ.

Муҳаммад Лутфуллозода

1. Чаро дар ибтидои калимаҳои **Ватан** ва **Модар** ҳарфи калон навишта мешавад?
2. Ватан аз чӣ оғоз меёбад?

ФАРҚИ ОВОЗ АЗ ҲАРФ. ҲИҶО

1. Калимаҳои **Ватан** ва **Модарро** дар нақша нишон диҳед. Қойи овози «а»-ро дар ҳар ду калима муайян кунед.
2. Калимаи **Ватан** аз чанд ҳиҷо иборат аст? Барои чӣ?
3. Бигӯед, ки дар ҷумлаи аввали матни боло чанд калима ҳаст. Калимаи чорумро хонед.
4. **Машқи 3.** Овозҳои калимаи **Модарро** мувофиқи нақша ботартиб ва бурро талаффуз кунед ва нависед: ○○○○○. Фарқи овозро аз ҳарф шарҳ бидиҳед.

5. Ба фикри шумо, Ватан боз аз чӣ оғоз меёбад? Андешаатонро баён кунед.

4. ТОЧИКИСТОН

Ватан сар мешавад аз гоҳвора,
Зи шири поку аз пистони модар.
Ватан сар мешавад аз он тавора*,
Ки онро сохта дастони модар.

Ватан беҳбудиву беҳрӯзии мост,
Ватан хушномиву фирӯзии мост.
Ватан дилчамъиву озодии мост,
Ватан хушбахтиву ободии мост.

Ватан сар мешавад з-он остоне*,
Ки бар дунёи рӯшан по ниҳодем.
Ватан сар мешавад з-он парда боме,
Ки парвозӣ шудему пар кушодем.

Лоуқ Шералӣ

тавора – чое, ки дар атрофаш шиғдевор ё панчарадевор сохтаанд.
остон – поёни дар, даромадгоҳ; даргоҳ

ҶОЙИ КАЛИМА ДАР ҶУМЛА

- 1. Машқи 4.** Сарбанди дуёми шеърро нависед.
- Мисраи якуми банди дувумро дар нақша нишон диҳед. Бигӯед, ки он аз чанд калима иборат аст. Аз рӯйи нақша калимаҳои ин мисраро аз рӯйи тартиб номбар кунед. (____ _ .)
- Маънои калимаҳои **гоҳвора**, **пистон**, **тавора**, **фирӯзӣ**, **остонро** шарҳ диҳед.

5. ҲАРФҲОИ ЙОТБАРСАР САДОНОКАНД.

ТОЧИКИСТОНИ МАН

Ватан аз зодгоҳ сар мешавад. Ман зодгоҳи худро, ки як порайи Ватани азиз аст, дӯст медорам.

Манзараҳои зебою дилрабои диёрам дидаву дилҳоро навозиш мекунам. Ҳар лаҳза шукронаи оби шаффофаш, хоки ҳосилхезаш, меваҳои лазизаш, кӯҳҳои сарбаландаш, суруди чашмасоронаш, навои булбулу кабкҳои хушхонаш мекунам. Худро дар оғӯши Ватанам хеле хушбахт меҳисобам.

1. Шумо дар зодгоҳатон чиро аз ҳама бештар меписандед?
2. Ҳарфҳои **е, ё, й, я, ю** чанд овоздоранд?
3. Ин ҳарфҳо чӣ номдоранд?

1. Машқи 5. Монанди мазмуни матни боло манзараҳои зодгоҳи худро нақл кунед ва нависед.

2. Машқи 6. Калимаҳои **Тоҷикистон, Ватан, диёр**, зодгоҳро ба ҳичоҳо ҷудо карда нависед. Чаро калимаи **диёр** ба ду ҳичо ҷудо мешавад?

3. Машқи 7. Сархати аввали матни **Тоҷикистони манро** нависед. Бигӯед, ки калимаи «хеле» аз чанд ҳичо иборат аст. Барои чӣ?

6. ЗАБОНИ ТОҶИК

Дурри гаронӣ,
Ширинбаёнӣ,
Хуштар зи ҷонӣ,
Забони тоҷик.

Чу лафзи Ҷомӣ,
Шеъри Низомӣ
Ҳастӣ гиромӣ,
Забони тоҷик.
Исҳоқ Ёқубов

дурри гарон – гавҳари қиматбаҳо, пураризиш

гиромӣ – азиз

МАШҚҲОИ ЛУҒАТОМУӢ

1. Сурудро сароед.
2. Банд (ҷор мисраъ)-и охири шеърро нависед.
3. Маънои луғавии калимаҳои банди шеъри навиштаатонро шарҳ диҳед.

4. Бигӯед, ки чаро сарҳарфи калимаҳои «Ҷомӣ» ва «Низомӣ» дар шакли калон навишта шудааст.

5. Машқи 8. Матни зеринро нависед ва ба калимаҳои **оғил, Пешониқашқа, навзод, чингила, мезаданд, рехтам** савол гузоред.

Ман ба сӯйи оғил давидам. Гӯсфандамон – Пешониқашқа барраҳои навзодашро мелесид. Пашми чингилаи барраҳо ялаққос мезад. Ман аз барра зоидани мешамон хурсанд шудам. Ба охураш ҷаву кунҷора рехтам.

Нуъмон Розик

6. Маънои калимаҳои **оғил, барра, навзод, ялаққос** ва **охурро** шарҳ диҳед.

7. Машқи 9. Калимаҳои **оғил** ва **барраро** дар нақша нишон диҳед:
○○○○○○ Муайян кунед, ки ин калимаҳо аз кадом овозу ҳарфҳо иборатанд.

Ба калимаҳо савол гузоред.

7. НУҲУМИ СЕНТЯБР – РӯЗИ ИСТИҚЛОЛИ ДАВЛАТИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Ҷумҳурии Тоҷикистон истиқлол ба даст овард. Алҳол мамлакати моро беш аз 130 давлати дунё мешиносад ва эътироф мекунад.

ПАРЧАМИ ДАВЛАТИИ
ТОҶИКИСТОН

НИШОНИ ДАВЛАТИИ
ТОҶИКИСТОН

Истиклол чист? Истиклол мустақил, озодӣ, соҳибихтиёр будан, бо хости худ қору зиндагӣ қардан аст .

Истиклол сарватест бебаҳо, ганҷест беҳамто.

САВОЛГУЗОРӢ БА КАЛИМАҲО

1. Калимаҳои **ҳастӣ** ва **ганҷро** дар нақша нишон диҳед. Муайян кунед, ки ин калимаҳо аз кадом овоз ва ҳарфҳо иборатанд:

○○○○○ ва ○○○○. Ба калимаҳо савол гузored ва нависед.

2. Машқи 10. Матни зеринро нависед. Ба калимаҳо саволҳои мувофиқ гузored.

ИСМОИЛИ СОМОНӢ

Қабои* хусравӣ дар бар наояд ҳар касеро хуш,
Сари ҳар носазоеро назебад тоҷи султонӣ.
Салоҳи* мулк агар хоҳӣ, биомӯз, эй шаҳи олам,
Тариқи подшоҳиро зи Исмоили Сомонӣ.

Муинуддини Чувайнӣ

қабо – як навъ либоси мардона, ҷелак

салоҳ – некӣ, некукорӣ, дурустӣ

1. Ба калимаҳои **тоҷ**, **шоҳ**, **султонӣ**, **биомӯз** савол гузored. Аз рӯйи савол ҳиссаҳои нутқро муайян кунед.

2. Машқи 11. Шеъри «Исмоили Сомонӣ»-ро нависед.

тифл – кӯдак

эҳсон – нозу неъмат, меваҳо

ғизол – оҳу

рӯд – дарё

8. ТОЧИКИСТОН

Тоҷикистони зи ҷон ширинтарам,
Тоҷикистони ҷавону дилбарам,
Мисли тифле* дӯст медорам ту ро,
Аз ту ояд бӯйи шири модарам.

Дӯст дорам халқи гулдасти ту ро,
Чашмаҳову рӯди пуршасти ту ро.
Дӯст дорам кӯҳу даштатро зи ҷон,
Ҳар ғизоли* шӯҳу сармасти ту ро.

Дӯст дорам резасангони ту ро,
Боғу роғи пур зи эҳсони* ту ро.
Дӯст дорам ҳар ниҳоли сабзи ту,
Ҳам Бадахшон, ҳам Зарафшони ту ро.

Ҳадиса Қурбонова

МАШҚҲОИ САВОЛГУЗОРИ

1. Дар шеър оид ба Тоҷикистон ҷиҳо гуфта шудааст.
2. Маънои калимаҳои **тифл ва рӯдро** шарҳ диҳед.
3. Ба калимаҳои **тифл, шир, модар, халқ, ғизол, резасанг** савол гузored ва бинависед.
4. **Машқи 12.** Банди аввали шеърро нависед.
5. Овозу ҳарфҳои садоноки калимаҳои **тифл, халқ, дӯст, сабз, эҳсонро** номбар кунед.

- Машқи 13.** Калимаҳои **ғизол** ва **эҳсонро** дар нақша нишон диҳед:
[OOOOO] . Муайян кунед, ки ин калимаҳо аз кадом овозу ҳарфҳо иборатанд. Ба калимаҳо савол гузored.

9. ҲИССАҲОИ НУТҚ

Машқи 14. Ба калимаҳои зерин савол гузored. Онҳоро мувофиқи саволҳо ҷудоғона нависед.

Саодат, пахта, омад, духтарон, сурх, дарахт, калон, сарбаланд, мебинад, Исмоил, мехонад, модар, меҳрубон.

Намуна:

1. Кӣ – Саодат, ...	3. Чӣ қор қард? – омад, ...
2. Чӣ – пахта, ...	4. Чӣ ҳел? – сурх, ...

*Саодат, сарбаланд, сурх,
Исмоил, меҳрубон, модар*

БОҒ

Боғ манзараи зебoе дошт. Духтарону писарон ба дарахти пурбори шафтолу нигаристанд. Меваҳои калон-калонии сурху сафедаи шафтолу аз нури офтоб медурахшиданд. Боғбон ба мактаббачаҳо як доман шафтолуи пухта дод. Гавҳар ба бобои боғбон ташаккур гуфт.

Савол гузошта, калимаҳои ҳар гурӯҳро нависед.

- Номи одамон ва ашё (**исм**) – боғ, духтарон, ...
- Амали одамон ва ашё (**фeъл**) – дошт, дод, ...
- Аломати ашё (**сифат**) – пурбор, сурх, ...

Исм, феъл ва сифат ҳиссаҳои нутқ мебошанд.

Номи одамон, ашё ва аломатҳоро нависед. Бо ҳар яки онҳо ҷумла тартиб диҳед.

+ рӯ = ?	сер + = ?	4 + = ?	
+ = ?	А + 100 = ?	4 + боғ = ?	

10. МАКТАБУ МУАЛЛИМ

Сар мешавад ба олам
Роҳи муроду матлаб...
Аз суҳбати муаллим,
Аз остони мактаб...

Бе мактабу муаллим
Олам ҷӣ тангу тор аст!
Бо мактабу муаллим
Одам бузургвор аст!

Муродалӣ Собир

матлаб – мақсад, хоҳиш, талаб

остон – қисми поёни чорҷӯбаи дар, даромадгоҳ

САВОЛИ ҲИССАҶОИ НУТҚ

1. Маънои калимаҳои **тангу тор**, **бузургворро** фаҳмонед.
2. Калимаҳои зеринро аз рӯи саволҳо ба ҳиссаҳои нутқ ҷудо кунед.

Хусрав, менависад, гарм, дурахшон, дафтар, падар, Офтоб, бедор шуд, меояд, фарбеҳ, гӯсфанд, зирак, сурх, мегирад.

Исм	Феъл	Сифат
(кӣ?, ҷӣ?)	(Ҷӣ кор мекунад?, Ҷӣ шуд?)	(Ҷӣ хел?, Кадом?)
Хусрав, ...	менависад, ...	гарм, ...

3. **Машқи 15.** Панди Саъдиरो навишта, аз ёд кунед.

Забон дар даҳон, эй хирадманд, чист?
Калиди дари ганҷи соҳибхунара.

4. Калимаҳоро мувофиқи саволҳои **кӣ?** ва **ҷӣ?** дар ду сатр нависед.

Ҷӣ? – Забон,	Кӣ? – Хирадманд,
--------------	------------------

11. НАСИҲАТ

Забонро барои сухани нек бояд кушод ва барои ҳафт чиз бояд бубаст:

- аз гуфтани дурӯғ, ки дурӯғгӯй душмани одамон аст;
- аз ваъдахилофӣ, ки сифати дурӯягон аст;
- аз ғайбат ва тухмат, ки амали бадахлоқон аст;
- аз муноқиша, душманӣ, суханчинӣ ва айбчӯйӣ;
- аз таърифи худ, ки нишони худписандист;
- аз ҳақорат, ки бадлафзист;
- аз мазоҳу масхара ва ҳазле, ки боиси ранчиш бошад.

Ҳусайн Воизи Кошифӣ

Насиҳатро дар бораи забон дар хотир нигоҳ доред ва риоя кунед.

МАШҚҲОИ САВОЛГУЗОРӢ

Машқи 16. Хусусиятҳои шифобахшии челонро бигӯед. Калимаҳоро аз матн мувофиқи саволҳо чудо карда нависед.

ЧЕЛОН

Дарахти челон барги дарозрӯя, пӯстлохи сурх ва чӯби сурхранг дорад. Меваи челон ба дарди диққи нафас, сулфа даво аст. Челон хунро соф, фишори баландро паст мекунад.

Намуна:

Исм (**Чӣ?**) – дарахт, ...

Феъл (**Чӣ кор мекунад?**) – соф мекунад, ...

Сифат (**Чӣ гуна?**) – дарозрӯя, ...

Машқи 17. Аз матни зерин калимаҳоро мувофиқи саволҳо ба ҳиссаҳои нутқ ҷудо карда нависед.

Забонро барои сухани нек бояд кушод. Забони ширин шахсро ба мартабаҳои баланд мерасонад. Ман забони модариамро азиз медорам.

Намуна:

Чӣ? – забон,...	Чӣ гуна? – нек, ...
Кӣ? – шахс, ...	Чӣ кор мекунад? – мерасонад,

12. ЗАБОНИ ТОЧИКӢ

Забони тоҷикӣ таърихи қадима дорад. Бо забони тоҷикӣ асарҳои зиёде навишта шудаанд.

Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ бо ин забон шеър офарид. «Шоҳнома»-и Абулқосими Фирдавсӣ низ бо забони тоҷикӣ навишта шудааст.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар китобашон «Забони миллат – ҳастии миллат» бо ифтихор қайд намудаанд: “Барои ман забони тоҷикӣ на танҳо воситаи гуфтугӯю муошират ба шумор меравад, балки болотар аз он, шиносномаи миллати азизам, рӯҳи поки гузаштагонам ва оинаи осори ниёконам мебошад. Аз ин рӯ ман ба ин забони шевои шоирона сидқан арҷ мегузорам, бо ҳисси баланди ватандӯстӣ аз минбарҳои баланд бо ин забон сухан мегӯям, аз лаҳни шаккарину дилнишинаш лаззати маънавӣ мебарам ва ҳастиямро бо ҳастии забонам пайванд доништа, ин гавҳари хушоб ва дурри чаҳонтобро пайваста ситоиш ва тарғиб менамоям...”

Бачаҳои азиз! Бикӯшед, ки забони тоҷикиро беҳтару бештар омӯzed. Бо забони модарӣ дуруст гуфтани навиштан нишони ифтихори миллии ҳар инсонӣ босавод аст.

ДАРКИ МАЪНОИ ЧУМЛА

- 1. Машқи 18.** Аз матн номҳои одамон ва миллатҳоро бинависед.
2. Чумлаи “Забон дар даҳон посбони сар аст”-ро дар нақша нишон дода, ба саволҳои зер ҷавоб диҳед.
- Калимаи “забон” дар ҷойи чандум аст?
 - Онро дар ҷойи сеюми нақша гузошта, чумларо бихонед.
 - Оё маънои чумла дигар шуд? Барои чӣ не?
- 3. Машқи 19.** Ин ду мисраъ шеъри Лоикро навишта, аз ёд бикунед. Ба исмҳои саволҳои мувофиқ гузоред.

Заҳр бодо шири модар бар касе,
К-ӯ забони модарӣ гум кардааст!

13. МАКТАБИ КУҲНА

Дар синни шашсолагӣ маро падарам ба мактаб бурд.
Модарам мегуфт:

– Туро дар вақти чорсола, чормоҳа, чорҳафта ва чор-
рӯза буданат ба мактаб фиристо-
да будем. Он вақтҳо ту бисёр
хурд будӣ. Дили ман ба ҳоли ту
месӯхт, ки дар мактаб азоб ме-
кашӣ. Бинобар ин, туро аз мак-
таб гирифтем. Акнун хуб кӯшиш
карда хон, то бо ҳамсолонат ба-
робар шавӣ.

Ба ман ин тавсияи модарам
шуш омад. Ман кӯшиш мекардам,
ки ҳар чӣ зудтар сабақ* омӯхта,
бо ҳамсолонам баробар шавам ва ҳатто аз онҳо гуза-
рам.

Ман ба мактаб даромадам. Дар як синфхона бачагони аз даҳ то дувоздаҳсола чамъ шуда буданд.

Омӯзгор маро рӯ ба рӯйи худ дузону шинонда, тахтачаро наздам гузошт...

Бо ҳамин, падарам ба хона баргашт ва ман дар мактаб мондам...

Сабақ – дарс, таҳсил

1. Модар аз чӣ дар ташвиш буд?
2. Ҳангоми иҷрои вазифаи хонагӣ падару модаратон ба шумо чӣ тавсияҳо медиҳанд?
3. Чор солу чор моҳу чор ҳафтаю чор рӯз чанд моҳу рӯзро ташкил медиҳад?
4. Баъди чанд вақти аз мактаб гирифтани падараш Садриддинро бори дуюм ба мактаб бурд?

1. Аз матн сархатеро ёбед, ки дар бораи таҳсили хуби Садриддин аст.
2. **Машқи 20.** Аз матн калимаҳоеро нависед, ки ба саволи **Чӣ?** ҷавоб мешаванд.

14. МАКТАБИ КУҲНА

(давоми ҳикоя)

Ман дар дарсҳо мунтазам иштирок карда, то ба абҷадхонӣ расидам. Рӯзе падарам ба ман гуфт:

– Акнун ки ту абҷадхон шудӣ, ман ба ту ҳисоби абҷадро ҳам ёд медиҳам.

Падарам тахтачаи абҷад навишташударо ба пешам гузошт. Аз он тахтача ҳарфҳоро ба ман нишон дода мепурсид:

– Ин чист? Инаш –чӣ?

Ман ба пурсишҳои падарам ҷавоб дода натавонистам, зеро чӣ будани он чизҳоро касе ба ман ёд надода буд.

Падарам гуфт:

– Охир, ҳамин рӯзҳо ту дар мактаб чӣ хонда истодаӣ? Халифаат ба ту ҳар чизро тӯтивор ёд додаанд, аммо ҳеҷ чизро ёд надодаанд. Имрӯз ту ба мактаб нарав!...

Рӯзи дигар маро модарам ба мактаби духтарона бурд. Ман дар ин мактаб китобхон шудам, ҳатто аз Хоҷа Ҳофиз ҳам мехондам. Вале хатнависиро ҳеҷ наметавонистам. Он вақт ман даҳсола будам. Ҳисоби абҷадро ба ман падарам ёд дод.

Садриддин Айни

Халифа – сардори синф, дастёри омӯзгор

Ҳисоби абҷад – ҳарфҳои алифбои арабӣ, ки ҳар яке миқдори муайяни шумораҳоро ҳам ифода мекунанд. Ҳисоби абҷад ба воситаи ҳарфҳо шумурдан аст.

1. Чаро падараш дар мактаби писарона таҳсил кардани Садриддинро нахост?
2. Садриддин дар мактаби духтарона чӣ гуна мехонд?
3. Дар он давра чанд гуна мактаб мавҷуд будааст? Оё дар замони мо ин гуна мактабҳо ҳастанд?

Мазмуни ҳар як қисми ҳикояро дунафарӣ рӯбарӯ истода, аз номи худатон нақл бикунед. Ба ҷойи калимаи «ман» калимаи «Садриддин»-ро истифода баред. Масалан:
Садриддинро дар синни шашсолагӣ падараш ба мактаб бурд. Модараш мегуфт:...

Машқи 21. Аз матни “**Мактаби кӯҳна**” калимаҳоеро, ки ба саволҳои **чӣ?** ва **чиҳо?** ҷавоб мешаванд, нависед.

15. ИМЛО БО СУПОРИШИ ГРАММАТИКӢ

16. ЗАБОНИ МОДАРИИ МАН

Равон чун оби чӯй астӣ,
Ба гулҳо атри бўй астӣ.
Чу шири нури маҳтобӣ
Шабонгаҳ аллагӯй астӣ.

Забони модарии ман,
Забони модарии ман.

Ба нармӣ субҳи хандонӣ,
Ба гармӣ шамси тобонӣ.
Фурӯғи гавҳари тоҷик
Ба фарқи тоҷи Сомонӣ.

Забони модарии ман,
Забони модарии ман.

Ту кони ҳикмату пандӣ,
Куҳандунёи пайвандӣ.
Ту ёди нақши гумкарда:
Бухорой, Самарқандӣ!

Забони модарии ман,
Забони модарии ман.

Дили бедори тоҷикӣ,
Ба ҳикмат ёри тоҷикӣ.
Фурӯғи шамъи ҷовидон
Ба шоми тори тоҷикӣ.

Забони модарии ман,
Забони модарии ман.

Юсуфҷон Аҳмадзода

1. Машқи 22. Шоир дар шеър забони модариро ба чӣ монанд кардааст?

2. Машқи 23. Шаш мисраи охири шеърро нависед. Ба исмҳо савол гузored.

АҲАММИЯТИ САВОЛ ДАР ҲИССАҶОИ НУТҚ

Машқи 24. Матни зеринро нависед. Аз рӯйи саволҳои зери матн ба кадом ҳиссаи нутқ тааллуқ доштани калимаҳоро муайян бикунед.

АНЧИР

Дарахти анчир сершоҳу барг аст. Меваи он нокшакл, тугмашакли зард ё сиёҳ мешавад.

Анчир меваи хуштаъм аст. Он барои табобати дарди гулу, шуш, ҷигар, меъдаву рӯда ва санги гурда давост.

Исм	Феъл	Сифат
(Чй?)	(Чй кор меку- нанд?)	(Чй хел?, Кадом?)
дарахт,..	мебаранд,..	сершоҳу барг,..

17. КОР АЗ РҶЙИ ҒАЛАТҲОИ ИМЛОЙ

18. ЯҚТОСТ ТОҶИКИСТОН

Бо арзу тӯлу паҳно*
Дунёст беканора,
Пурнуру гарму зебо
Мулк аст бешумора.

Дар ҳар канори олам
Як пора нон тавон ёфт,
Натвон валек беғам
Дигар чунин ҷаҳон ёфт,

Аммо ба зери гардун*
Танҳост Тоҷикистон,
Мобайни ҷумла афзун
Яқтост Тоҷикистон.

Аз ҳар ҷарову ҳар чун
Болост Тоҷикистон,
Дар зери ҷархи гардун
Яқтост Тоҷикистон.

Низом Қосим

арзу тӯлу паҳно – бару дарозию паҳнӣ
гардун – осмон, олам, дунё

1. Шеърро бо оҳанг сароед.
2. **Машқи 25.** Банди охиринаи шеърро нависед.

БА НАЗДИ ДУХТУР РАВАД

Бачае ба рафиқаш шахсеро нишон дода, гуфт:
– Дӯстам ўро бад мебинад.
Рафиқаш гуфт:

– Ин тавр бошад, \bar{u} ба назди духтур равад. Эҳтимол, чашмаш хира шудааст.

Азизи Азиз

- Машқи 26.** Латифаро нависед ва ба саволҳои зерин ҷавоб диҳед.
- Оё «бад мебинад» маънои хирагии чашмо мефаҳмонад?
 - «Дӯстам \bar{u} ро бад мебинад» ба кадом маъно омадааст?

19. ВАТАН

Ин замини ин чаман,
Ин ҳаёту ин Ватан
Бошад ба ҷон баробар
Чун мероси халқи ман.

Аз бобову аз падар
Омад ба мо ин кишвар.
Кишвар ба мо азиз аст
Монанди рӯи модар.

Ҳар кас, ки дорад номус,
Кишварашро дорад дӯст.
Мо ба кишвар пайвандем
Монанди нохуну пӯст...

Бошад кишвар гулистон,
Бошад Ватан саробон.
Мо Ватану кишварро
Ба ҷон ҳастем ниғаҳбон.
Шоҳмузаффар Ёдгорӣ

1. Шоир Ватанро чӣ гуна васф кардааст?
2. Ватан аз кӣ ба мо мерос мондааст?

МАШҚИ САВОЛГУЗОРӢ БА КАЛИМАҲО

- Машқи 27.** Банди дуҷуми шеърро нависед ва ба калимаҳо савол гузоред.

БАҲС

Акрам дар коғазе 6 навишту аз Акбар пурсид:
– Ин кадом рақам аст?
Акбар гуфт:
– Нух!

Акрам қоҳ-қоҳ хандид.

– Нодон !– гуфт вай. – Ин нух не, шаш аст! Дурусттар зехн бимон!

Акбар ранчид.

– Худат нодонӣ, – гуфт вай норозиёна, – нухро шаш мегӯйӣ! Боз механдӣ?

– О, ин шаш аст!

– Не, нух!

Ин дам Аскар омад. Ба баҳси онҳо гӯш доду хандааш омад. Вай маслиҳатомезона гуфт:

– Фикри ҳардуятон ҳам дуруст аст. Барои он ки рӯ-барӯ нишастаед.

Азизи Азиз

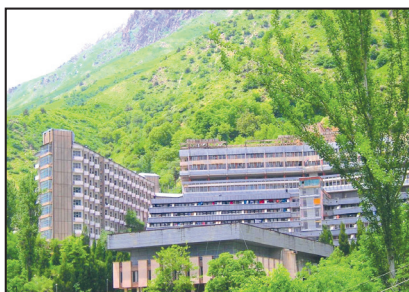

Дар нақши Акраму Акбар ва Аскар бозӣ кунед. Рақами 6-ро тавре гузored, ки аз тарафи муқобил ба 9 монанд бошад.

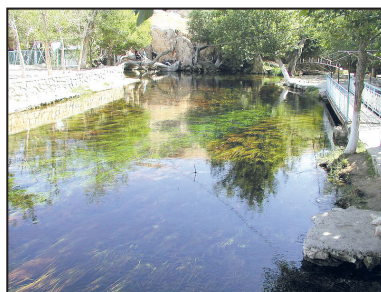
20. МУСТАҲКАМКУНИИ МАВЗҶЪҲОИ БОБИ АВВАЛ

1. Фарқи байни калима аз ҷумла дар чист?
2. Овоз аз ҳарф чӣ фарқ дорад?
3. Ҳичо чист?
4. Ҷойи калимаро дар ҷумла муайян кунед.
5. Ҳарфҳои садоноки забони тоҷикиро номбар кунед.

II. ИСМ. ОБҶОИ ШИФОБАҶШИ ТОҶИКИСТОН

Ҳоҷабигарм

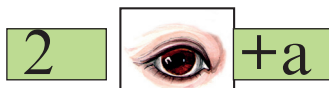
Ҷилуҷорҷашма

21. САВОЛҶОИ “КӢ?”, “КӢҶО?” ВА “ҶӢ?” ҶИҶО?

1. МаконҶои тасвирёфтaro номбар карда, ба онҶо савол гузored.
2. Аз рӯи расмҶо ҳикоя тартиб диҳед.
3. Ашё ва одамони синфро ном бибаред ва ба ҳар кадомаш савол гузored.

ТанҶо ба одамон саволҶои “кӢ?”, (кӢҶО?) ва нисбат ба ашё саволҶои “ҶӢ?”, (ҶИҶО?) ба кор бурда мешаванд.

Мо ба тарафи Ҳоруғ равон шуда, ба деҳаи Поршнев расидем. Аз даруни чордеворе як ҷӯй оби софи нуқрагун шилдирозанон ҷорӣ мешавад. Ин чашмаи Шохносир Ҳусрав аст.

Нақл мекунамд, ки шоири машҳури мо Носири Ҳусрав ҳамин чашмаро кушода, боиси ободии ин деҳа гардидааст...

Дар ҳавлие, ки дар он чашмаи Шохносир ҷойгир аст, ғайр аз як-ду дарахт ва як хонача чизи дигаре нест...

Хонача дукони китобфурӯшӣ будааст, ки дар он китобҳои дарсӣ ва асарҳои бадеӣ нигоҳдорӣ мешудаанд.

Дар ин ҳавлӣ ҳам чашмаи оби зулол будаасту ҳам чашмаи илму маърифат.

Абдусалом Деҳотӣ

1. Деҳаи Поршнев дар кадом вилоят ҷойгир аст?
2. “Чашмаи илму маърифат” гуфта, нависанда чиро дар назар дорад?
3. Чаро ҳикоя “Ду чашма” номида шудааст?
4. Калимаҳои **дарё**, **деҳа**, **об**, **чашма**, **шоир**, **Шоҳносир** ба кадом саволҳо ҷавоб мешаванд?

1. Аз матн пораеро пайдо кунед, ки он дар бораи саҳми Носири Хусрав дар бунёди ин чашма ва манзараҳои атрофи он сухан меравад. Онро мустақилона мутолиа намоед.

2. Машқи 28. Матни зеринро нависед. Калимаҳоеро, ки ба саволҳои “**кӣ?**” ва “**чӣ?**” ҷавоб мешаванд, номбар бикунед.

Ҳоло атрофи чашмаи Шоҳносир ободу зебо гардидааст. Мучассама ва осорхонаи Носири Хусрав бино ёфтааст.

22. НАВОҲОИ ГУЛДАРА

Гулдара дара дорад,
Дара шаршара дорад.
Шаршара наво* дорад,
Хусни дилрабо дорад.

Гулдара ёна* дорад,
Ёна бедона дорад.
Бедона наво дорад,
Сози* босазо дорад.

Гулдара гулҳо дорад,
Дара булбулҳо дорад.
Булбулаш наво дорад,
Савти* дилкушо дорад.

Гулдара дар Хатлон аст,
Дар мулки Балчувон аст.
Балчувон сафо* дорад,
Хуш созу наво дорад.

Сайидалӣ Маъмур

наво – оҳанг, садо
ёна – доманакӯҳ, теппа

соз – мусиқӣ, овозхонӣ
сафо – озодагӣ

1. Дар матн сухан дар бораи чӣ меравад?
2. Гулдара дар кучо воқеъ аст?
3. Гулдара чиҳо дорад?
4. Шоир кадом садоҳоро таъриф кардааст?

1. Банди дуҷоми шеърро нависед. Ба исмҳои савол гузоред.
2. Аз рӯи расм мазмуни шеърро баён бикунед.

МАШҚИ ЧУМЛАСОЗӢ

1. Mashqi 29. Аз рӯи намунаи зерин, бандҳои якуму чоруми шеърро таҳлил бикунед.

Намуна:

Гулдара чӣ дорад?

– Гулдара дара дорад.

Гулдара дар кучост?

– Гулдара дар Хатлон аст.

2. Mashqi 30. Бо калимаҳои **шаршара, булбул** ва **бедона** ҷумла тартиб диҳед.

3. Аз харитаи Тоҷикистон вилояти Хатлонро ёбед.

23. ШУКРИ ПОДШОХ

Малике дар айёми подшоҳӣ худро бемор вонамуд кард. Ӯ бифармуд, ки тамоми атрофи мамлакатро бигарданд. Аз вайронае хишти кӯҳна биёранд ва беморию ӯро табобат кунанд. Фиристодагон атрофи мамлакатро гаштанду ғишти кӯҳна наёфтанд ва гуфтанд:

– Дар саросари мамлакат ягон ҷойи вайрона ва як хишти кӯҳна наёфтем.

Малик шод шуд ва шукр карду гуфт:

– Ман санҷидам, то бидонам, ки дар мамлакатам ягон ҷойи вайрона мондааст, ё не? Акнун ки вайронае намондааст, пас подшоҳиям пурра гардидааст.

1. Сабаби хурсандии шоҳро шарҳ диҳед.

2. Машқи 31. Аз матн калимаҳоеро нависед, ки ҳарфи йотбарсар доранд.

ИМЛОИ ЙОТБАРСАРҲО

3. Машқи 32. Матни зеринро нависед. Ба зери калимаҳо, ки ҳарфи йотбарсар доранд, хат кашед.

ҲАМСИНФОН

Яҳёву Сайёра дар синфи сеюм мехонанд. Ба онҳо омӯзгор Саъдизода дарс медиҳад. Ҳамсинфон се чӯяк лӯбиё коштанд. Онҳо ҳар бегоҳ ба бузу гӯсфондон ем медиҳанд. Ҳар дуяшон ҷонваронро хеле дӯст медоранд.

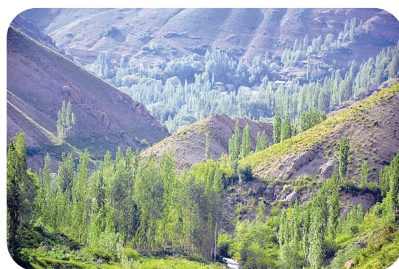
1. Мазмуни матни **Ҳамсинфонро** ба мазмуни матни «Ҳамсинфон» чӣ гуна тасвир менамояд?

Намуна: Ман расми ду духтаракро мекашидам, ки наздашон омӯзгор рост истода бошад. ...

2. Машқи 33. Сархати охири матни “Шукри Нӯшервон”-ро нависед.

24. ЧАШМАИ САБОҲӢ*

Барой субҳидам аз хандаи гул
Равону соф чун овози булбул.
Аҷаб нармӣ, аҷоиб беғуборӣ,
Чу шарми духтарони кӯҳсорӣ.
Ту хомӯшию сад оҳанг дорӣ,
Зи гулҳо бӯй дорӣ, ранг дорӣ,
Чу нози духтарони шӯҳи Дарвоз.
Чӣ ширинӣ, аё сарчашмаи ноз!
Бинӯшам об аз оби ҳаётат,
Барам ҳар гӯшаи дунё сифотат.
Туро, ёри чавонӣ, ёд кардам,
Ба ёдат мазрае* обод кардам.

Муъмин Қаноат

сабоҳ – пагоҳӣ, бомдод, субҳ
мазраъ – замини корам, киштзор

1. Шоир манзараи кадом чашмаро васф кардааст? Ҷӯ чӣ гуфтааст?
2. Ноҳияи Дарвоз дар кадом вилояти Тоҷикистон воқеъ аст?

1. Байтҳои шеърро интихобан аз ёд бикунед.

ТАЪРИФИ ИСМ

2. Номи одамон ва чизҳои атрофро нависед. Ба ҳар яки он савол гузored.

Калимаҳое, ки номи одамон ва ашё (чизҳо)-ро мефаҳмонанд, исм номида мешаванд.

Исм ба саволҳои “кӣ?”, “кӣҳо?” ва “чӣ?”, “чӣҳо?” ҷавоб мешавад.

Мисол: омӯзгор (кӣ?), хонандагон (кӣҳо?); дафтар (чӣ?), китобҳо (чӣҳо?), ...

Машқи 34. Матни зеринро нависед. Ба калимаҳо савол гузошта, зеро исмҳо хат кашед.

Тирамоҳ фаро расид. Пахта шукуфт. Деҳқонон ҳосили пахтаро ҷамъоварӣ мекунанд. Аз пахта газвор тайёр мешавад. Аз пунбадонааш равған мекашанд.

25. ХОҶАОБИГАРМ

Хоҷаобигарм дар 50 километрии қисми шимолии шаҳри Душанбе ҷойгир аст. Дар болотари деҳа, аз бағали кӯҳ бо ҳарорати баланд оби гарм ва буғи табиӣ фаввора зада мебарояд.

Таркиби об ва буғ аз ҳаждаҳ навъи моддаи кимиёвии муолиҷавӣ иборат буда, ба бемориҳои гуногун шифо мебахшад. Инро ба назар гирифта, дар ин макон табобатгоҳ сохтаанд. Одамон ба ин ҷо барои табобат меоянд.

Об ва буғ ба бемориҳои пӯст, дарди устухон, буғум, асаб ва узвҳои нафаскашӣ давост. Хосиятҳои табобатии ин обу буғи шифобахш шуҳрати ҷаҳонӣ пайдо кардааст. Ҳар сол дар ин табобатгоҳ чандин ҳазор бемор шифо меёбад.

1. Хоҷаобигарм дар кучо ҷойгир аст?
2. Обу буғи Хоҷаобигарм чӣ гуна хосиятҳои шифобахшӣ доранд?
3. Обҳои шифобахш боз дар кадом минтақаҳои кишварамон мавҷуданд?

Машқи 35. Сархати охирини матни “Хоҷаобигарм”-ро нависед ва ба исмҳои савол гузоред.

Тезгӯякҳои зеринро аввал охишта ва баъд босуръат хонед.

1. Шаш шаршара дар дара,
2. Дар дара – шаш шаршара.
3. Сӣ сада шинондем, сӣ шамшод.
4. Аспам лойолуд, ёли аспам лойолуд.

26. БУЗҶОЛА

Вақте ки Сорою Шодӣ ба пеши буз меомаданд, аз дидани бузу бузғола хурсанд мешуданд. Бузғола бо ишораи

Соро ба ҳар тараф медавид. Вай ба болои танӯр мебаромад ва зуд монанди кафтар аз ҳаво худро ба замин мепартофт. Бузғола ду пойи пешашро бардошта, монанди одам рост мешуд. Вай бо як ҷастан ба сари девор мебаромад.

Садриддин Айни

МАВҶЕИ САВОЛГУЗОРӢ БА ИСМҶО

Машқи 36. Аз матни «Бузғола» исмҷоро мувофиқи саволҷо ба ду сутун ҷудо карда нависед.

Намуна:

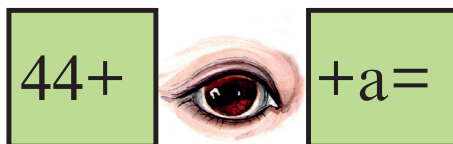
“Чӣ?”, “Чиҷо?” буз, ...	“Кӣ?”, Киҷо? Соро, ...
----------------------------	---------------------------

Саволи “кӣ?” (киҷо?) танҷо ба калимаҷое, ки одамро мефаҳмонанд, гузошта мешавад: падар, хонандагон, Амина, донишмандон, табиб, одамон ва гайра.
Ба ҳамаи исмҷои дигар саволи “чӣ?” (чиҷо?) гузошта мешавад: сабза, уқоб, об, булбулон, палангон, донаҷо ва гайра.

Машқи 37. Аз матни “Бузғола” ҷумлаҷои якуму сеюмро нависед ва ба исмҷо савол гузоред.

Ноҳияи Носири Хусрав яке аз гӯшаҷои гармтарини Тоҷикистон мебошад. Аммо оби Чилучорчашма доим хунук аст.

Аз бағали санҷо чилу чор чашма ҷудо-ҷудо мебарояд. Оби ҳамаи чашмаҷо якҷо шуда, рӯдро ташкил

медихад. Оби чашма соф, хунук ва сермоҳӣ мебошад. Моҳӣ ва морҳои дохили об ба одамон одат кардаанд.

Зери чинорҳои баланду мачнунбедҳо кату курсиҳо гузошта шудаанд. Дар фасли тобистон одамон барои истироҳат ба ин ҷо меоянд.

1. Бағали сангҳо маъно дорад?
2. Ҷойҳои истироҳатии маҳалли зисти худро ба ёд биёред ва ҳикоя нависед.

27. АЛАФИ ГАЗАНДА

Тобистон модари Ҳасану Ҳусейн барои табобат ба табобатгоҳи Ялта рафт. Падар ҳар ду писарро аз шаҳр ба зодгоҳи худ – деҳаи Ҳуснободи соҳили Зарафшон овард. Бачаҳоро модаркалонашон оғӯш кушода пешвоз гирифт.

Рӯзҳои аввал бачаҳо аз назди модаркалон дур намерафтанд. Чун аз байн ду-се рӯз гузашт, Ҳасану Ҳусейн чашми модаркалонро хато карда, ба кӯча мебаромаданд...

Модар ва падари бачаҳо гаштаю баргашта таъкид мекарданд, ки мабодо, онҳо поён фууромада, дар оби рӯд оббозӣ накунанд. Онҳо аз он хавотир буданд, ки бачаҳо дар рӯд ғарқ мешаванд.

1. Падар бачаҳоро барои чӣ ба деҳа овард?
2. Ба фикри шумо, бачаҳо дар рӯди деҳа оббозӣ мекунанд?

АҲАММИЯТИ САВОЛ ДАР ИСМ

1. Машқи 38. Аз сархатти якуми ҳикояи «Алафи газанда» калимаҳоро нависед, ки ба саволи “**чӣ?**” ҷавоб мешаванд.

2. Машқи 39. Сархати дуёми ҳикояро пурра нависед ва ба калимаҳое, ки шахсро ифода мекунанд, савол гузоред.

Машки 40. Матни зеринро нависед ва ба чор саволи зери матн ҷавоб гардонед.

Фирдавс аз мактаб омад. Хоҳаронаш – Моҳпарӣ, Ниго-
ра ва додаракаш – Доро ба пешвози ӯ баромаданд. Фир-
давс ба хона даромад ва ба амакаш – Зафар салом дод.

- Кӣ аз мактаб омад?
- Киҳо ба пешвози ӯ баромаданд?
- Фирдавс ба кӣ салом дод?
- Чаро ин саволҳо танҳо аз “кӣ?” ва “киҳо?” иборатанд?

АЛАФИ ГАЗАНДА

(давоми ҳикоя)

Ҳаво хеле тафсид. Бачаҳо аз ҳавои гарм гурехта, ба лаби рӯди шӯҳоб рафтанд. Ба оббозӣ кардан ҳавасашон омаду Ҳасан маслиҳатомез гуфт:

– Хусейн, биё, ба лабаки об медароему даррав мебароём.

– Рафту падарам фаҳманд, чӣ мешавад? Ҷанг наме-
карда бошанд? – гуфт Хусейн.

– Ту аҷибӣ, Хусейн, – хандид Ҳасан, – набинанд, аз
кучо мефаҳманд?

– Хуб, – гуфт Хусейн, – лекин шарт ҳамин, ки ҳар ду-
ямон баробар медароём.

Бачаҳо дасти ҳамдигарро гирифта, аз байни сангҳо эҳтиёткорона гузаштанд. Ногоҳ пойи Хусейн лағжиду ҳар дуяшон ба рӯи алафи хулбӯймонанд афтиданд. Аз шарфаи афтидани онҳо як мори чипор тарсида, шитобон худро ба даруни об андохт. Ҳасан морро диду ҷаста хест ва тахтапушташро дошта гуфт:

– Аз афташ, маро мор газид. – Нигоҳ кун, аз ягон
ҷойи баданам хун набаромадааст?

– Не, – ҷавоб дод Хусейн ва худаш низ парида хесту
гуфт: – Банди дасти ман ҳам сӯзиш карда истодааст.

1. Аз чӣ сабаб дар бачаҳо майли оббозӣ пайдо шуд?
 2. Бачаҳо бо ҳамдигар чӣ маслиҳат карданд?
 3. Бо онҳо чӣ ҳодиса рӯй дод?
- Ҷавоби ин саволҳоро нависед.

1. Мувофиқи мазмуни матн барои ин қисми ҳикоя сарлавҳа интихоб кунед.
2. **Машқи 41.** Сархати аввали матнро рӯйнавис бикунед. Ба калимаҳо савол гузошта, зери исмҳо хат кашед.

29. МАШҚИ ҲИКОЯНАВИСӢ

(давоми ҳикоя)

Бачаҳо дар бозгашт ба табобатхона, ба назди холаи Саодат даромаданд. Холаи Саодат баробари дидани бачаҳо аз ҷояш хест:

- Ҳа, ба шумо чӣ шуд?!
- Ҳар дуямонро мор газид, – гуфт Ҳасан.

Холаи Саодат як қад парида, чашмонашро калон кушод:

- Кай газид?
- Ҳозир, худи ҳозир, – гуфт Ҳасан.

Холаи Саодат ҷойҳои сӯзноки бадани онҳоро аз назар гузаронду гуфт:

– Натарсед: – Шуморо мор не, алаф газидааст, алафи газанда.

Як навъи алафе ҳаст, ки хорҳои ноаёни рӯйи баргҳои бисёр тезанд. Номалум ба пӯсти кас халида, моддаи захрдор мебароранд ва тани касро месӯзонанд. Бинобар ин, номашро “алафи газанда” мондаанд.

Баъди суханони холаи Саодат, бачаҳо алафи ҳулбӯй-монандеро, ки ба болояш афтида буданд, ба хотир оварда, ба ҳамдигар маънидорона нигоҳ карданд.

Холаи Саодат бачаҳоро ба курсӣ шинонда, ба чойҳои сӯзони танашон доруи обакӣ молид.

– Хӯш, чӣ тавр? – пурсид ӯ.

– Сӯзишаш андак монд. Ташаккур, холаҷон, – гуфта хандиданд бачаҳо.

Болта Ортиқов

1. Барои ин қисми ҳикоя сарлавҳаи дигар ёбед.
2. Шумо таътили тобистонаро чӣ тавр гузаронед?

1. Дар бораи ягон лаҳзаи аҷоибӣ таътили тобистонаатон ҳикояи хурд нависед.

2. Машқи 42. Аз аввали қисми дувуми ҳикоя, яъне аз ҷумлаи «Бачаҳо дар бозгашт...» то ҷумлаи «– Ҳозир, худи ҳозир, – гуфт Ҳасан»-ро рӯйнавис кунед.

30. КҮЛИ САРЕЗ

Кӯли Сарез соли 1911 дар натиҷаи заминчунбӣ дар баландии 3 ҳазору 265 метр аз сатҳи баҳр, дар тори кӯҳистони ноҳияи Рӯшони Вилояти Мухтори Кӯҳистон пайдо шудааст. Бо оби мусаффоӣ* ошомиданӣ ва хатарнок будани макони чойгиршавиаш дар Осиеи Марказӣ машҳур аст. Оби кӯл дар муддати даҳ сол чамъ шудааст. Кӯли Сарез 60 км дарозӣ, 3 км бар, ва 500 метр чуқурӣ дорад.

Ҷаҳониёни зиёде ба обҳои ширину мусаффо муҳтоҷанд. Ба ғайр аз ин, дар водиҳо сол аз сол заминҳои кишт васеъ ва талабот ба об зиёд мешавад.

Қисме аз олимони дар чунин ақидаанд, ки оби Сарезро барои обёрии замин истифода бурдан мумкин аст.

Қисми дигари олимон шубҳа доранд, ки агар кӯхпора ё сангу хоки соҳили кӯл ба дарунаш резад, об баланд мешавад. Дар натиҷа чандин ободиҳои аҳолинишинро хароб намуда, метавонад боиси бадбахтии мардум гардад.

мусаффо – тоза

шубҳа – гумон, нобоварӣ

1. Кӯли Сарез дар кадом вилояти Тоҷикистон воқеъ аст?
2. Ин кӯл кай ва чӣ гуна пайдо шудааст?
3. Оё кӯли Сарез хатар дорад? Аз матн далел биёред.

1. Аз рӯйи расми манзараҳои кӯл ва мазмуни матн муайян кунед, ки ин мавзӯё гарм аст ё хунук.
2. Дар мавзӯи “**Барои чӣ бояд обро тоза нигоҳ дорем?**” ҳикоячае нависед.

31. ИМЛО БО СУПОРИШИ ГРАММАТИКӢ

32. ГАРМЧАШМА

Мо ба Хоруғ равон шудем. Қариби шом ба Гармчашма расидем. Рӯбарӯ ду теппаи сап-сафед менамуданд, ки гӯё бо яхи шаффоф пӯшида шудаанд.

Барфу ях дар тобистон? Аҷаб манзараҳои зебо дорад Тоҷикистон! Маълум шуд, ки оби чашма аз ҳамон баландӣ фавворазанон баромада, ба рӯйи теппа паҳн шуда, поён мешоридааст.

Ҳарорати оби Гармчашма дар ҳолати табиӣ аст. Дар ин ҷо дардҳои бугум, тарбод ва бемориҳои пӯстро табобат мекунанд.

Табобатгоҳ се бинои махсус ва гармоба дорад. Одамони зиёде барои муолиҷа ба Гармчашма омада, шифо меёбанд.

Абдусалом Деҳотӣ

1. Бигӯед, ки оби Гармчашма ба кадом дардҳо дармон мебахшад.
 2. Аз рӯйи расм дар бораи Гармчашма андешаатонро нависед.
- 3. Машқи 43.** Аз матни “Гармчашма” номи шаҳр, деҳа, чашма ва ҷумхуриро нависед.

НОМИ ХОСИ ИСМҲО

- Машқи 44.** Матни зеринро нависед.

Шаҳри Душанбе дар соҳили рӯди Душанбе воқеъ аст. Биноҳои шаҳр дар доманаи теппаҳо ва кӯҳҳои Варзоб то канори водии Ҳисор ҷойгир шудаанд. Кӯчаи аз ҳама калони шаҳр хиёбони Рӯдакӣ мебошад. Шаҳри Душанбе рӯз то рӯз ободу зебо мегардад.

1. Сарҳарфи номи **шаҳр, дарё, теппа, кӯҳ, водӣ ва кӯчаҳо** бо кадом шакли ҳарф навишта шудааст?
2. Аз иҷрои ин машқ ба чӣ хулоса омадед?

33. КОР АЗ РҶЙИ ҒАЛАТҲОИ ИМЛОЙ

34. ИМЛОИ ИСМҲОИ ХОС

РУСТАМ ВА ДАВАНД

Рустам аспсавориро дӯст медорад. Аспи ӯ Рахш ном дорад. Рахш бо тойчааш дар алафзори кӯҳи Нор чарида мегашт. Азбаски тойча чолок ва тездав буд, Рустам ба вай Даванд ном гузошт.

Рӯзе Даванд бемор шуд. Рустам тойчаашро назди байтор (духтури ҳайвонот) бурд. Байтори деҳаи Дуконӣ ба тойча доруву дармон таъйин намуд. Рустам аз рӯйи фармудаи байтор тойчаро нигоҳубин кард. Тойча шифо ёфт.

1. **Машқи 45.** Номи одам, ҳайвон, кӯҳ, деҳаро аз матн рӯйнавис бикунед.

2. Аввали калимаҳои навиштаатон бо кадом шакли ҳарф саршуд?

3. Даванд аз даванд **чӣ** фарқ дорад?

- Хулоса бароред.

Баъзе калимаҳо номи хоси шахс ва ашёро мефаҳмонанд: Рустам – номи одам, Раҳиш – ном (лақаб)-и ҳайвон, Нор – номи кӯҳ. Инҳо исми хос мебошанд. Сарҳарфи исмҳои хос бо ҳарфи калон навишта мешавад.

2. Машқи 46. Сарҳати дуҷуми матни Рустам ва Давандро нависед. Ба зери исмҳои хос хат кашед. Чаро баъзе исмҳои хос ба саволи “**чӣ?**” ва баъзеи онҳо ба саволи “**кӣ?**” ҷавоб мешаванд?

Саволи “кӣ?” танҳо ба одамон гузошта мешавад.

Ба чор гурӯҳ ҷудо шавед. Ҳар як гурӯҳ интихобан номи ҳайвонот, дарёҳо, шаҳрҳо ва кӯҳҳоро нависад.

Машқи 47. Матни зеринро нависед. Ба зери исмҳои хос хат кашед.

САЁҲАТИ БУХОРО

Мо ба Ҷумҳурии Ёзбекистон, ба вилояти Бухоро сафар кардем. Қатори мо шаҳрҳои Дехнав, Тирмиз ва Қарширо тай намуд. Мо дар истгоҳи Бухоро аз қатори фурумадем. Ҳамон рӯз шаҳри Бухоро ва ҷойҳои таърихии онро тамошо кардем.

Ш. ИСМ. ОДОБ ВА РАФТОРИ НЕК. ИДИ КАСБИИ ОМУЗГОР

Аз рӯйи расм хикояча тартиб диҳед. Ба рафтори чавонписар ва духтарак баҳогузорӣ бикунед.

35. МЕҲРИ УСТОД

Айёми тобистон буд. Дар вақти алафдаравӣ хонандаи синфи сеюм – Доро баногоҳ бо дос пояшро бурид.

Соли таҳсили нав оғоз ёфт. Доро дар дарсҳо иштирок карда натавонист. Як ҳамсинфаш, дар даст қуттии дору, хабаргирӣ омаду гуфт:

– Муаллимамон одами меҳрубон аст. Ин доруҳоро барои ту фиристод.

Ҳамсинфи Доро пахтаро ба доруи обакӣ тар карда, онро ба атрофи захми пой молиду баст. Рӯзи дигар варами пой паст шуд. Доро фардои он рӯз ба мактаб рафт.

Хайрулло Раҳимов

1. Ба Доро чӣ воқеа рӯй дод?
2. Барои муолиҷа ба ӯ кӣ кумак расонд?

ИСМҲОИ ТАНҲО ВА ҶАМЪ

1. Расмҳои ҳар ду гӯшаро аз назар гузаронда, ба саволҳои зерин ҷавоб гардонед.

• Дар гӯшаи яқум чанд китоб, ҳар-гӯш ва писарбача инъикос ёфтаанд? Дар гӯшаи дуҷум-чӣ?

• Адади расмҳои гӯшаи яқумро бо дуҷум муқоиса кунед. Адади расмҳои кадом гӯша зиёд аст?

“Кӣ?”, “Чӣ?” “Кихо?”, “Чихо?”

2. Машқи 48. Исмҳои зеринро муқоиса бикунед ва нависед.

омӯзгор – омӯзгорон

қалам – қаламҳо

анор – анорҳо

хонанда – хонандагон

даст – дастҳо

хона – хонаҳо

Исмҳои танҳо ва ҷамъ мешаванд. Исмҳои танҳо яқто будани шахс ё ҷизро мефаҳмонад. Исмҳои ҷамъ бисёриро мефаҳмонад.

Машқи 49. Аз матни “Меҳри устод” исмҳои танҳоро дар сутуни яқум ва исмҳои ҷамъро дар сутуни дуҷум нависед.

36–37. ТАДБИРИ МУАЛЛИМ

Амир Наср Аҳмади Сомониро муаллиме буд, ки айёми хурдсолӣ ӯро таълим меод ва ҷӯб бисёр мезад. Амир Наср он замон меғуфт, ки ҳар гоҳ ба султони расам, ҷазои ӯро хоҳам дод.

Чун ба амири расид, ғуломеро бифармуд, ки аз боғи даҳ ҷӯб биёрад ва якеро гуфт: «Муаллимо ҳозир бикун!»

Ходим рафт, то муаллимо ҳозир гардонад. Муаллим пурсид: «Амир чаро маро ёд кард?»

Гуфт: «Ғуломеро фармуд, ки биравад, аз боғ даҳ чӯб биёварад ва маро гуфт, ки муаллихро ҳозир бикун».

Муаллим донист, ки амир дар фикри интиқоми вай аст. Дар роҳ ба дукони мевафурӯшӣ даромад ва чанд мевае хариду дар остин кард.

Чун омад, амир чӯбе гирифт ва гуфт: «Дар ин чӣ мегӯӣ?»

Гуфт: «Саҳл аст».

Даст дар остин кард ва он меваҳоро берун оварду гуфт: «Зиндагии подшоҳ дароз бод, калимае дорам!»

Гуфт: «Бигӯӣ!»

Гуфт: «Ин мева бад-ин латифӣ зодаи он чӯб аст!»

Амир чун ин сухан бишнид, бағоят писандид ва то зинда будан ба муаллими худ маош таъйин кард, то зиндагии ӯ бо фароғат гузарад.

Муҳаммад Авфӣ

тадбир – чора, илоҷ

саҳл – осон

ходим – хидматгор

латиф – хушрӯӣ, нозук

1. Амир Наср ба ходим чӣ фармон дод? Ба ғулом – чӣ?
2. Муаллим ба подшоҳ меваҳоро нишон дода, чӣ гуфт?

1. Машқи 50. Мувофиқи саволҳои зерин исмҳоро ба гурӯҳҳо ҷудо карда, сипас онҳоро нависед.

Кӣ? – инсон, ...

Чӣ? – хона, ...

ЙОТБАРСАРҲО

2. Машқи 51. Матни зеринро навишта, зери йотбарсарҳо хат кашед.

Субҳ медамад. Хурӯсҳои деҳа ҷеғ мезананд. Булбулон дар чаҳ-чаҳанд. Зебо аз хоб мехезад. Ӯ дасту рӯ мешӯяд ва ба бузу гӯсфандон ем медиҳад.

1. Чаро ҳарфи «е» дар калимаи «ем» дуовоза (йэ) ва дар калимаҳои дигар яковоза (э) талаффуз мешавад?
2. Барои чӣ калимаҳои **деҳа**, **Зебо** аз ду ҳичо иборатанд?

Машқи 52. Матни зеринро нависед. Ба зери калимаҳои, ки ба саволи “**кӣ?**” ҷавоб мешаванд, хат бикашед.

Бобои Мирсайид то ба нафақа баромадан муаллим буд. Имрӯз ӯ бо шогирдонаш фаҳр мекунад. Устод аз аҳволи шогирдони худ, ки дар мактаб омӯзгоранд, зуд-зуд хабар мегирад.

Бобои Мирсайид имрӯз ба мактаб омад. Шогирдон аз омадани устои худ шод шуданд. Устод шогирдонро бо рӯзи омӯзгор табрику муборакбод гуфт.

1. Барои чӣ сарҳарфи калимаи Мирсайид дар шакли калон навишта шудааст?
2. Оё ҳамаи калимаҳои, ки шахсро ифода мекунанд ва ба саволи “**кӣ?**” ҷавоб мешаванд, исми хосанд?

38. ОДОБИ САЛОМ

Агар пурсанд, ки дар кадом маврид салом бояд кард, бигӯй:

- чун бародарро бинӣ;
- дар роҳ биравӣ, ба одамон;
- ба дари хонаи бародар равӣ;
- ба назди одамон дароӣ;
- ба мақбарае расӣ;
- ба хонаи худ дароӣ, ба аҳли хонавода салом бояд кард.

*Агар пурсанд, ки одоби салом кардан кадомҳост, бигӯй:

- савора бар пиёда салом кунад, истода бар нишаста ва нишаста бар такязада;
- он, ки хурдтар аст, бояд бар бузургтар, камтар бар бештар салом кунад;
- дар салом кардан рӯй хандон ва пешонӣ кушода дорад;
- бо ишорат салом накунад, балки бо лафз (бо овози шунаво) бигӯяд, ки “Ассалому алайк” ва агар гурӯҳе бошад, «ассалому алайкум»;
- чун ду ба якдигар рӯ ба рӯ оянд, вохӯрӣ кунанд.
- *Агар пурсанд, ки одоби ҷавоб додан кадомҳост, бигӯй:
 - он, ки бо тозарӯйӣ ҷавоб диҳад;
 - бояд, ки ҷавобдиҳандаи салом тозаву озода ва покиза бошад;
 - агар гурӯҳе бошад, як нафар ҷавоби салом диҳад, басанда аст;
 - ҷавоби салом бо лафз (бо овози шунаво) диҳанд, на бо ишорат, то ки саломкунанда бишунавад.

Ҳусайн Воизи Кошифӣ

Машқи 53. Чор одоби ҷавоби саломро нависед ва ба исмҳои навиштаатон савол гузоред.

Одоби салом ва ҷавоби онро дунафарӣ машқ бикунед.

Машқи 54. Аз матни “Одоби салом” шаш одоби салом карданро нависед ва дар хотир гиред.

39. МАШҚИ НАВИШТАНИ ТАБРИКНОМА РӯЗИ ОМУЌЗГОР

Олим, бинокор, муҳандис, табиб, рассом, адиб ва касбҳои зиёди дигаре мавҷуданд. Ин касбҳо аз омӯхтани ҳарфҳои аввалини «Алифбо» оғоз меёбанд. Ҳарчанд касбҳо гуногунанд, аммо тамоми соҳибкасбон аз омӯзгор сабақ омӯхтаанд.

Барои ҳамин ҳам, ин ид на танҳо иди касбии омӯзгорон, балки иди ҳамаи он соҳибкасбоне мебошад, ки аз омӯзгор дониш омӯхтаанд.

Идатон муборак, устодони азизу меҳрубон!

Машқи 55. Аз сархати аввали матни боло исмиҳои танҳо ба шакли исми ҷамъ баргардонед.

1. Дар васфи омӯзгор кадом шеърҳо аз ёд медонед?
2. Шумо ба омӯзгори худ чӣ орзу мекунед?

Машқи 56. Ба муносибати **Рӯзи омӯзгор** муаллими худро аввал шифоҳӣ, баъд хатӣ табрик кунед.

Намуна:

Муаллими азиз!

Шуморо ба муносибати Рӯзи омӯзгор муборакбод мегӯем, бароятон тандурустиву умри дароз ва барори қор орзу дорем.

Бо орзуи нек, хонандагони синфи 3-и «б»...

40. БА МУАЛЛИМ

Азизу меҳрубони ман, муаллим,
Сафобаҳши* равони ман, муаллим.

Чу ширинӣ ту шахди ҳарфҳоро
 Ниҳодӣ бар забони ман, муаллим.
 Зи нури меҳри ту гардид рӯшан
 Замину осмони ман, муаллим.
 Зи илми туст андар зиндагонӣ
 Ҳама тобу тавони* ман, муаллим.
 Чӣ рангину мунаввар* гашту зебо
 Зи файзи ту чаҳони ман, муаллим.
 Бимонад ёди неку рӯшани ту
 Чу нуре дар ниҳони* ман муаллим.

Камол Насрулло

сафобахш– покӣ, осоиш

мунаввар– пурнур

тобу тавон –қувват, тавоноӣ

НИҲОН –дил, пинҳон

1. Ба фикратон, тухфаи бехтари шумо ба муаллим чист?
2. Дар мактаб ба ғайр аз муаллими худ боз кихоро табрик кардан меҳоҳед?

ИМЛОИ ОВОЗ ВА ҲАРФИ «Ъ» ДАР КАЛИМА

Аз ҳарфҳои аввалини калимаҳои зерин калимаи нав ёбед ва нависед.

Меҳринисо, Умар, Акбар, Лола, Лутфия, Исмоил, Маъруф.

Машқи 57. Калимаҳои зеринро чуфт-чуфт хонед. Дар вақти хониши калимаҳои ҳарфи «ъ»- дор ба талаффузи овози «ъ» эътибор диҳед. Маъноӣ калимаҳои ҳар як чуфтро шарҳ диҳед. Сабаби дигаршавии маъноӣ чуфти калимаҳоро фаҳмонед. Калимаҳоро нависед.

шер
шеър

бад
баъд

шӯла
шуъла

ман
манъ

тана
таъна

41. СОАТИ БИБИАМ

Дар хонаи мо соат ҳаст. Вале бибиам аз рӯйи «соат»-и аз ҳама қадимтарин – чеғи хурӯсон кор мекунад. Ҳамин ки хурӯсон **бори аввал** чеғ мезананд, бибиам китфамро чунбонда мегӯяд:

– Вақти хестан шуд, чони бибӣ!

Ҳоло ҳаво торик. Меҳоҳам, ки камтари дигар даруни чоғаи гарм бошам. Аммо бибиам мегӯяд:

– Саҳар хестан хосияти хуб дорад. Саҳарии барвақт аз хоб бихезӣ, дилат кушода мешавад, тану ҷонат осоиш меёбад. Саҳар китоб хонӣ, дар хотират беҳтар нақш мебандад...

Агар соатҳои муқаррарӣ барои аз хоб хезондани мардум фақат як бор занг зананд, соатҳои ҷондор, яъне хурӯсон, боз ду бори дигар овоз мебароранд: **бори дуҷум**, вақте ки субҳ медамад ва олам тамоман равшан мешавад, **бори сеҷум**, вақте ки офтоб ба миёни осмон наздик мерасад.

Бибиам боз таъкид мекунад, ки хурӯсон бо **чеғи якум** меҳоҳанд одамони хушёрхоб аз хоб бархезанд!

Бо **чеғи дуҷум** коргарон бархезанд.

Бо **чеғи сеҷум** танбалон бархезанд.

Охир, танбалон, беҳавсалагон, коргурезон хеле дер аз хоб мехезанд.

Ана ҳамин хел ақидаҳо дорад бибии саҳтгири ман.

1. Саҳархезӣ чӣ хосият дорад?
2. Хурӯсон пагоҳӣ чанд бор чеғ мезананд?
3. Дар хонаводаатон доир ба саҳархезӣ чӣ мегӯянд?
4. Хурӯсон бо чеғи аввал чӣ меҳоҳанд?
5. Бо чеғи дуҷуму сеҷум-чӣ?
6. Шуморо ҳар саҳар кӣ аз хоб бедор мекунад?
7. Агар шумо хурӯс медоштед, ба вай чӣ ном (лақаб) мегузоштед?

КОР АЗ РҶӢИ ТЕСТ

Дар ҷойи холӣ калимаи мувофиқ гузошта, ҷумлаҳоро нависед.
1. Бибӣ аз рӯйи «соат»-и аз ҳама қадимтарин _____ кор мекунад.

А) *садои гӯсола*; Б) *садои булбул*; В) *ҷеги хурӯсон*; Г) *садои мошин*.

2. Хурӯсҳо _____ бор ҷеғ мезананд.

А) 2 бор; Б) 3 бор; В) 1 бор; Г) 4 бор.

Машқи 58. Аз матни “Соати бибиам” сархатти аввалро нависед.

42. МОР ВА МОӢӢ

Бачаҳо моҳидорӣ мекарданд. Ногоҳ моӢӢ ва мор ба тӯр афтоданд. Бачаҳо сангу ҷӯб гирифта, ба қасди ҷони мор афтоданд. Мор як тоб хӯрду аз сӯроҳи тӯр баромада, худро ба дарё андохт ва ҷон ба саломат бурд.

МоӢӢи беозор ҳатто кӯшиши аз дом раҳо шудан накард, чунки на ягон ҳилаю найрангро медонисту на роҳи халосиро.

Мирзо Файзалӣ

ҲАРФИ ҚАЛОН ДАР АВВАЛИ НОМИ ҚАҲРАМОНОНИ ҲИКОЯ

1. Дар симои қаҳрамонони ҳикоя ҷӣ гуна рафтори одамон тасвир ёфтааст?

2. Аз мазмуни ҳикоя ба ҷӣ хулоса омадан мумкин аст?

Машқи 59. Сархати аввали матнро нависед. Ба зери номи қаҳрамонони ҳикоя хат кашед.

Чист он, ки раванда, по надорад,
Дорад даҳану забон надорад.
Бар даст гирӣ, лағжонаку ваҳшист,
Сад чӯб занӣ, фиғон надорад.

□□□□

Дар аввали ҳар як сатри чистон, кадом шакли ҳарф навишта шудааст? Чаро?

43. ТИРАМОҶИ ЗАРРИНМӢ

Тирамоҳи зарринрӯ,
Тирамоҳи зарринмӯ,
Гӯям, ту ба кӣ – монанд?
Ба арӯсаки хушрӯ!

Ранга ба ранга ангур,
Анциру ноки хушхӯр.
Ҷам чормағзу бодом
Бар ҳама сози манзур.*

Анори дона-дона,
Зардолую дӯлона.
Харбузаҳои ширин,
Себаки сурхи хона.

Тирамоҳи заркокул,
Набошӣ гарчи пургул,
Аз ҳамаи фасли сол
Ба ман ту ҳастӣ маъкул!
Латофат Кенҷаева

манзур – пешниҳод кардан

Машқи 60. Бигӯед, ки дар матни шеър кадом меваҳо номбар шудаанд. Номи онҳоро нависед.

ЗОҒ ВА КИРМ

Зоғ як кирмеро дошта гирифт ва барои хӯрдани он ба шохи дарахт нишаст.

Кирм дид, ки нобуд мешавад, роҳи халосиро ёфт.
Вай гуфт:

– Ман падару бобои туро медонам, зоғи азиз. Онҳо парандагони нағз буданд.

Зоғ чизе нагуфт.

Кирм хушгӯйиашро давом дод:

– Ман бародарону хоҳарони туро ҳам мешиносам. Онҳо ҷонварони бисёр зебоянд. Лекин ту аз ҳамаи онҳо фарқи зиёд дорӣ. Ман то ҳоло ягон парандаи аз ту зеботару донотарро надидаам.

Ин таъриф ба зоғ форида. Вай «Ғо...» гуфта буд, ки кирм аз нӯли зоғ афтид ва ба даруни алафҳо даромада рафт.

1. Дар симои қаҳрамонони масал чӣ гуна рафтори одамон тасвир ёфтаанд?
2. Аз мазмуни ин масал ба чӣ хулоса омадан мумкин?

44. МЕҲРГОН–ИДИ ДЕҲҶОН ВА РАМЗИ ФАРОВОНӢ

Меҳргон яке аз қадимтарин чашнҳои фасли тирамоҳ аст. Меҳргон иди ҳосилот, иди фаровонӣ ва шодию хурсандист.

Солҳои охир дар кишвари мо чашни Меҳргон ботантана баргузор мешавад. Масалан, Иди харбуза, Иди асал ва намоишу фурӯши маҳсулоти кишоварзӣ. Ин чорабиниҳо низ аз оинҳои чашни Меҳргонанд, ки имрӯз аз нав эҳё шудаанд.

1. Меҳргонро дар кадом фасли сол чашн мегиранд?
2. Дар ҷумҳурии мо дар айёми тирамоҳ боз кадом идҳоро чашн мегиранд?

МАШҚИ НАВИШТАНИ ТАБРИКНОМА ВА ЭЪЛОН

- 1. Mashqi 61.** Аз рӯи намуна бахшида ба чашни Меҳргон табрикнома нависед.

Табрикнома

Ҳамсинфони азиз!

Шуморо бо фарорасии чашни Меҳргон табрик мегӯям.
Ҳамеша тандурусту хушҳол ва меҳрубони ҳамдигар бошед.

Бо орзуҳои нек ва салому эҳтиром Юсуф Акбарзод.

- 2. Mashqi 62.** Аз рӯи намуна бахшида ба чашни Меҳргон эълон нависед.

Эълон!

Имрӯз, 07.10.2021, соати 13:00 дар саҳни мактаб бахшида ба чашни Меҳргон намоиш баргузор мегардад.

Марҳамат ба намоиш.

45. ЧИЗИ БЕҲТАРИН

Хоҷае ба хизматгораш мефармояд, ки барои меҳмон таоми беҳтарин бипазад. Хизматгор барои пухтани таом аз бозор забон меорад. Хоҷа мепурсад:

– Чӣ овардӣ?

– Забон, – ҷавоб медиҳад хизматгор.

Хочааш бо ғазаб мегӯяд:

– Наход ки аз забон беҳтар чизе набошад?

Хизматгор мегӯяд:

– Забон одамонро ба якдигар муттаҳид месозад. Мо ба воситаи забон бо ҳамдигар сухан мегӯем ва изҳори муҳаббат мекунем. Забон калиди дари дониш аст. «Забон дар даҳон посбони сар аст». Забон чизи беҳтарини олам аст.

1. Ҷавоби хизматгорро дар ситоиши (таърифи) забон аз ёд кунед.
2. **Машқи 63.** Сархати аввали матнро нависед. Ба зери калимаҳои ифодакунандаи шахс хат кашед.
3. Зарбулмасали «Забон дар даҳон посбони сар аст»-ро шарҳ диҳед.

ФАРҚИ ИСМИ ТАНҲО АЗ ИСМИ ЧАМЪ

Омӯзгор аз хонандае пурсид:

– Шим исми танҳост ё чамъ?

– Аз боло исми танҳо ва аз поён исми чамъ аст, – гуфт хонанда.

1. **Машқи 64.** Латифаро нависед. Ба исмҳо савол гузоред.

2. **Машқи 65.** Исмҳои танҳои зеринро ба исмҳои чамъ баргардонед.

Кӯдак, дӯст, асп, себ, ситора, боғ, буз, аскар, шахр, дашт, кабк, фарзанд.

3. Саволгузориро машқ кунед. Гӯед, ки исми чамъ чӣ тарз сохта мешавад.

4. **Машқи 66.** Бо исмҳои танҳо се ҷумла нависед.

46. ЧИЗИ БАДТАРИН (давоми ҳикоя)

Бори дигар хоҷа ба хизматгораш мефармояд, ки аз бозор чизи аз ҳама бемазаро биёрад. Мард аз бозор, боз забон меорад. Хоҷа мепурсад:

- Чӣ овардӣ?
- Забон, – ҷавоб медиҳад хизматгор.

Хоҷа боз ғазабнок шуда мегӯяд:

- Боз забон?!

Хизматгор ҷавоб медиҳад:

– Оре. Забон сабаби ҳамаи ҷудоиандозӣ ва ҷангу ҷидолҳост. Ба воситаи забон дурӯғ мебофанд, ҳақиқатро пинҳон медоранд, тухмату ғайбат мекунад. Забон ҳашму ғазаб ва кинаву адоватро ифода мекунад. Забон аст, ки мардум бо он ҳамдигарро дашном медиҳанд, меранҷонанд. **Забони сурх сари сабз медиҳад бар бод. Забон чизи бадтарини олам аст:**

Ин гуфтаҳои хизматгор ба хоҷа писанд меояд. Ӯ хизматгорашро маслиҳатгари худ интиҳоб мекунад.

1. Ҷавоби хизматгорро дар танқиди забон аз ёд кунед.
2. Сабаби хизматгорашро маслиҳатгари худ интиҳоб кардани хоҷаро фаҳмонед.

1. Дар нақшҳои хоҷа ва хизматгор саҳнача ташкил намоед.

2. Машқи 67. Панди зеринро нависед. Ба зери исмҳо хат кашед.

Сухан заҳру позаҳру* гарм асту сард,
Сухан талху ширину дармону дард.

Абӯшақури Балхӣ

позаҳр – доруи зидди заҳр

- Ба назари шумо бадтарин чиз чист?
- Зери мафҳуми беҳтарин чиз чиро мефаҳмед?
- Магар сухан сарду гарм мешавад?
- Сухани сард хуб аст ё сухани гарм?

Мазмуни пандро бо мазмуни матнҳои «Чизи беҳтарин» ва «Чизи бадтарин» муқоиса карда, андешаҳои худро баён кунед.

47. ДИЛСЌЗИИ УСТОД

Устодони мо ҳамеша барои доно шудани мо кўшиш мекунанд. Агар сабақҳоямонро нағз донем, аз худи мо ва аз падару модари мо бештар шоду хурсанд мешаванд. Мақсади устодон ин аст, ки мо боақл ва соҳиби илм гардем. Агар устодон моро гоҳе сарзаниш кунанд, аз дилсўзӣ аст. Азбаски онҳо моро мисли фарзанди худ медонанд, аз боадабу боақл шудани мо хурсанд ва аз андак беадабию беҳавсалагии мо хафа мешаванд.

Моро лозим аст, ки эҳтироми устодонро нигоҳ дорем ва насиҳаташонро ба гўш гирем.

Садриддин Айни

1. Кадом қору рафтори шогирд боиси хурсандӣ ва кадомаш боиси ранҷиши устодон мешавад?
2. Устодон дар ҳаққи шогирдон чӣ гуна орзуҳо доранд?

КОР АЗ РЌИИ МАТН

1. Машқи 68. Се ҷумлаи аввали матнро нависед ва ба зерӣ калимаҳое, ки шахсро ифода мекунанд, хат кашед.

2. Машқи 69. Матни зеринро нависед ва ба зерӣ исмҳои танҳо хат кашед.

Мақтаби мо ид дорад. Карнайҷӣ менавозад, нағорачӣ нағора мезанад. Зубайда мерақсад. Одамон базро бо завқ тамошо мекунанд. Базми имрӯза хуб гузашт.

3. Машқи 70. Пандро навишта, аз ёд кунед.

То ин ки тифл хонаду соҳибхунаро шавад,
Устои меҳрубони ӯ хунин ҷигар шавад.

Ибни Ямин

48. ОДОБИ ҲУРМАТ ВА ҲИҚМАТИ ТАОМХҶҶРӢ

Агар пурсанд, ки **одоби** хӯрдани таом кадомхоянд, бигӯй:

- ба таом айб намонад, агарчи бад пухта бошад;
- то маълум нагардад, ки аз кучост, нахӯрад;
- таомро танҳо нахӯрад;
- дигаронро ба ҳамхӯрӣ даъват кунад, ки баракат дар сарчамъист;
- бо як навъи таом қаноат кунад.

Чаҳор одоби таом хӯрдан: дар вақти хӯрдан сар нахорад; бинӣ пок накунад; оби даҳон наяфканад; таом дар даҳон бо касе сухан нагӯяд.

Агар пурсанд, ки чаҳор ҳиқмати таомхӯрӣ дар ҷист, бигӯй: луқма калон нагирад; хуб бихояд; бисёр ҷиз нахӯрад; ба серӣ нахӯрад.

Ҳусайн Воизи Кошифӣ

1. Одоб, ҳурмат ва ҳиқмати таомхӯриро риоя бикунед.

2. Машқи 71. Чаҳор одоб ва чаҳор ҳиқмати таомхӯриро нависед ва дар хотир нигоҳ доред.

Ҳангоми сари дастархон нишастан матни «Насиҳат»-ро ба аҳли хонавода бо овози баланд бихонед ва дар амал иҷро кунед.

49. ЭҲТИРОМИ УСТОД. КОР АЗ РҶӢИ ДИАГРАММА

Ҳангоми шунидани калимаи устод пеши назарамон шахси донишманду фозил ва барнодил намудор мегардад. Дар ҳақиқат, устод онест, ки ба кас хату савод омӯхта, дари бахту саодатро боз мекунад.

Аҳмади Дониш дар шинохти устод гуфтааст: «Ҳаққи падар бузург аст, аммо ҳаққи устод бузургтар».

Хулоса, омӯзгор он шахсияти бузург ва нотакрорест, ки бо чароғи ақл олами фикрии моро равшан намуда, дунёи пурасрори илмро барои мо ошкор мекунад. Аз ин рӯ, ҳар яки мо бояд нисбат ба устодон муомилаи хуш дошта бошем ва ҳурматашонро ба ҷо биёрем.

1. Чаро ҳар кас устоди худро эҳтиром мекунад?
2. Барои чӣ Аҳмади Дониш ҳаққи устодро аз падар бузургтар мешуморад? Шумо ба ин фикр розиед?

1. Ба хотир биёред ва бигӯед, ки устодонатон ба шумо чӣ ёд додаанд.
2. Байти устод Рӯдакиро нависед ва аз ёд кунед.
- 3. Машқи 72.** Сархати охири матни болоро шарҳ дода, бо ёрии омӯзгор дар ҳаққи устод чор ҷумла нависед.

ЛУТФИЯ

Лутфия савори автобус ба мактаб мерафт. Дар истоғоҳ автобус истод. Пиразане ба автобус савор шуд. Лутфия зуд аз ҷой хеста, ба пиразан салом дод ва ўро ба нишастан даъват кард. Пиразан дар ҷойи Лутфия нишаста, ўро миннатдорӣ ва дуои нек кард.

1. Шумо ба рафтори Лутфия чӣ гуна баҳо медихед?
2. Агар Лутфия ба кампир ҷой намедод, чӣ мешуд?
3. Дар бораи одоб боз кадом панд ё хикоятро медонед?

Машқи 73. Матни «Лутфия»-ро нависед ва ба зери исмҳо хат кашед.

50. ТИЛЛО НАРМ АСТ

Рӯзе омӯзгор ба шогирдони худ тилло ва оҳанро нишон дода пурсид:

–Кадоме аз ин ду нарм аст?

Ҳама гуфтаанд: –Тилло нарм аст.

Баъд аз он пурсид, ки кадоме аз ин ду арзиши бештар дорад?

Ҳама гуфтанд: –Тилло.

Баъд аз он фармуд:

– Шумо ҳам мехоҳед, ки дар назари мардум соҳиби кадрӯ қимати бештар дошта бошед? Пас мисли тилло нарм шавед, яъне бо мардум сахтмуомилагӣ накунед.

Садриддин Айни

1. Омӯзгор ба шогирдон чӣ нишон дод ва чӣ пурсид?
2. Хонандагон ба саволҳои омӯзгор чӣ ҷавоб доданд?
3. Аз саволу ҷавобҳо чӣ хулоса баровардед?

1. Машқи 74. Аз матн исмҳои танҳо ва ҷамъро дар ду сутун ҷудо-ҷудо нависед.

Намуна:

Исмҳои танҳо

Исмҳои ҷамъ

Омӯзгор,...

шогирдон,...

2. Машқи 75. Сархати охири матни болоро рӯйнавис кунед ва дар хотир гиред.

Дар нақши омӯзгору хонандагон бозӣ кунед.

ФАРҚИ ИСМҲОИ ТАНҲО АЗ ИСМҲОИ ЧАМЪ

Машқи 76. Аз исмҳои чамъи зерин исмҳои танҳо сохта, нависед. Ба калимаҳо савол гузоред.

Модарон, дафтарҳо, пахтаҳо, булбулон, чашмаҳо, гӯсфандон, моҳиён, духтарон, мурғҳо, кӯҳҳо, подшоҳон, вазирон, табақҳо, деҳқонон, охувон, бобоён.

51. БАЧАҲОИ ХУБ

Чаро ашкат равон аст?
Ба ту чӣ шуд, писарчон?
Модар пурсид аз Акрам
Бо хотири парешон.

Акрам оҳе кашида,
Ба модараш бигуфто:
– Оҳ, ин қадар гандаанд
Бачаҳои синфи мо!

Наход, ҳамаи онҳо
Ганда бошанд, Акрамчон?
Нобоварона пурсид
Модар табассумкунон.

– Ҳа, ҳамаашон – ганда
– Ҳатто Музаффарчон ҳам.
– Албатта, вай ҳам – ганда!
– Намеояд боварам?!

Ана, дирӯз ӯ чӣ гуфт:
«Аз партаам хез, Акрам!
Дигар ман ҳамроҳи ту
Дар як ҷо намешинам»...

– Шавкат – чӣ? Вай ҳам – ганда?
– Аз ганда ҳам гандатар?
– Дурӯғгӯю нобовар,
– Хабаркашу иғвогар!...

– Шишаи тирезаро, –
Бигуфто: – Акрам шикаст!
Ана, дидӣ, очачон,
Вай чӣ қадар ганда аст!

Модар гуфто: - Писарчон,
Онҳо айбе надоранд.
Бачаҳои бамаънӣ
Дар синфи ту бисёранд.

Алӣ Бобочон

1. Акрам дар бораи ҳамсинфонаш ба модараш чӣ гуфт?
2. Ба рафтори Акрам шумо чӣ гуна баҳо медиҳед?

МАШҚИ ИСМҲОИ ХОС

Суханҳои Акрамро дар бораи Музаффар ва Шавкат бо тарзи худ нависед ва ба зери исмҳои хос хат кашед. Нақро ин тавр оғоз кунед:

Музаффар ба ман гуфт, ки

Машқи 77. Матни зеринро рӯйнавис кунед. Бигӯед, ки номи водӣ, вилоят, дарё, ҷумҳурӣ, канал, шахрҳо ба кадом гурӯҳи исмҳо дохил мешаванд.

КАНАЛИ КАЛОНИ ФАРҶОНА

Мардуми водии Фарғона ва вилояти Суғд, ки як қисми ҳамин водист, канали калоне кофтанд. Заҳматкашони Ҷумҳурии Тоҷикистон кофтани каналро давом дода, онро аз шаҳри Конибодом ба Хучанд расониданд.

Халқ ба воситаи ин канал аз оби дарёи Сир заминро обёрӣ мекунанд.

52. ДУ АМИРЗОДА

Ду амирзода дар Миср мезистанд. Яке илм омӯхту дигаре мол ҷамъ кард. Оқибат ин яке донишманд гашт ва он яке подшоҳи Миср шуд. Подшоҳ таъна зада гуфт:

– Ман ба салтанат* расидам ва ӯ ҳамчунон дар масканат* мондааст.

Донишманд гуфт:

–Эй бародар, шукр мекунам, ки ман мероси пайгамбарон ёфтам, яъне илм омӯхтам. Ту бошӣ, мероси Фиръавну Ҳомон, яъне подшоҳии Миср.

Саъдии Шерозӣ

салтанат– подшоҳӣ

масканат– мискинӣ, камбағалӣ,

1. Шумо рафтори кадоме аз амирзодаҳоро меписандед? Барои чӣ?
2. Калимаҳои **таъна**, **чамъ**, **Фиръавн**, **як**, **ёфт** аз чанд овоз иборатанд?

Дар асоси нақши ду амирзода сахнача тартиб диҳед.

4. Машки 78. Исмҳои ҳаммаъноии **амир**, **илм**, **мол**, **меросро** аз рӯйи намунаи зер нависед.

амир – ...

мол – ...

илм – ...

мерос – ...

Баъзе исмҳо як маъноро ифода мекунанд.

Машки 79. Сархати охирини ҳикояи «Ду амирзода»-ро нависед ва ба зери исмҳои ифодакунандаи шахс хат кашед.

53. ПИРИ ХОРКАШ

Султон Маҳмуд пири заифро дид, ки пушторай хор мекашад. Бар \bar{u} раҳмаш омад.

Гуфт;

– Эй пир, ду–се динор зар мехохӣ, ё дарозгӯше ё ду–се гӯсфанд. Боғе ба ту бидиҳам, то ки аз ин заҳмат халос ёбӣ?

Пир гуфт:

– Зар бидеҳ, то дар миён бандам ва бар дарозгӯше бишинам ва гӯсфандонро ронда, ба боғ биравам ва дар давлати ту боқии умрро осуда гузаронам.

Ба султон ин гап хуш омад ва фармуд чунин карданд.

Убайди Зоконӣ

1. Султон Маҳмуд ба пири хоркаш чӣ гуфт?
2. Пир ба султон чӣ ҷавоб дод?
3. Султон дар ҷавоби пир чӣ фармуд?

1. Аз матн исмҳои ҳаммаъноӣ **заиф, динор, зар, захмат, осударо** нависед.
2. Ду сархати охири матнро нависед. Ба зери исмҳо хат кашед.
3. Аз калимаи “дарозгӯш” калимаҳои нав созед ва нависед.
4. Ҳаммаъноӣ калимаи “дарозгӯш”-ро нависед.

МАШҚҲОИ САДОНОКУ ҲАМСАДО

1. Ҳарфҳои садоноку ҳамсадои калимаҳои **заиф, миён, ва раҳмро** номбар кунед.
2. **Машқи 80.** Шеърхоро нависед ва аз ёд кунед.

Хирсак асалдуздӣ рафт,
Хирсака ору газид.
Вай дод гуфта мегурехт,
Харгӯшбача механдид.

Ғаффор Мирзо

ору – занбӯри асал

Умеда духтари хушрӯ,
Сиёхчашму дарозмӯ.
Хандида медарояд,
Гирёнда мебарояд

Ғуломи Раҷаб

3. **Машқи 81.** Маъноӣ калимаи **оруро** шарҳ дода, ҳарфҳои садоноку ҳамсадои онро муайян бикунед.

54. ЁҒТАНИ ҲИССАИ АДАД ТАРТИБИ РҶЗ

Бисёр хуфтан одати хуб нест, зеро хоби зиёд танро суст, табъро нохуш ва пӯсти рӯйро пажмурда мекунад.

Донишмандон 24 соати шабонарӯзро ба се қисм чудо кардаанд: ҳашт соат машғули кор бояд буд, ҳашт соатро барои истироҳат чудо бояд кард ва ҳашт соат бояд хобид, то ки узвҳои бадан осуда шаванд.

Ҷоҳилон (нодонҳо) ду ҳиссаи он (16 соат) бихобанду як ҳисса (8 соат) бедор бошанд.

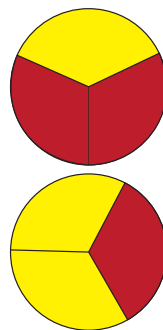
Оқилон (боақлон, доноҳо) як ҳиссаи он (8 соат) бихобанду ду ҳисса (16 соат) бедор бошанд.

Рӯзона хоб макун. Агар зарур шавад, фақат як соат ба вақти нисфирӯзӣ бихоб.

Барвақт хестанро одат бояд кард. Пеш аз офтоббаро бояд бархест. Ва ҳар касе, ки баъди баромадани офтоб бархезад, тангрӯзӣ бошад...

Пас пагоҳӣ барвақт бархезу ба коре машғул бишав.

Унсурулмаолиш Кайковус

1. Тартиби рӯзро риоя кунед. Бикӯшед, ки дар қатори оқилон бошед.

2. Машки 82. Сарҳатти дуҷоми «Тартиби рӯз»-ро нависед ва дар хотир нигоҳ доред. Ба навиштаатон савол гузошта, исмҳоро муайян бикунед.

3. Аз се ду ҳиссааш адади чанд аст, мисол тартиб дода, ҳал кунед.

4. Аз се як ҳиссаи ин адади 24 чанд мешавад, ҳисоб кунед.

5. Кадоме аз ин ҳиссаҳои шабонарӯз ба оқилон ва кадоме ба ҷоҳилон мувофиқат мекунад, Ба нақшаи боло нигаред.

6. Машки 83. Матни зеринро навишта, ба зери исмҳои танҳо хат кашед.

Дар деҳаи мо деҳқоне буд. ӯ дар бораи аҳли адаб су-
хан шуниданро дӯст медошт. Ҷар гоҳ ки шоиреро таъ-
риф мекардам, дарҳол мегуфт:

– Шоири хуб мегӯӣ? Ку, ягон байташро бихон!...

Абдурауф Муродӣ

55. ДАР ЗАРАРИ ПУРХҶҶРӢ

Яке аз донишмандон писарро аз бисёр хӯрдан манъ
кард, ки:

– Пурхӯрӣ мардумро бемор кунад.

Писар гуфт:

– Эӣ падар, гуруснагӣ халқро бикӯшад. Нашунидаӣ,
ки зарифон (доноён) гуфтаанд: «Аз гурусна будан ба
серӣ мурдан беҳ».

Падар гуфт:

– Андоза нигоҳ бидор.

1. Пурхӯрӣ одамро ба чӣ ҳол гирифта мекунад? Камхӯрӣ–чӣ?
2. Панди падарро дуруст мешуморед? Чаро?

МАШҚИ ИСМҶОИ ТАНҶО ВА ЧАМЪ

3. Калимаҳои “мардум” ва “халқ” аз ҷиҳати маъно чӣ фарқ до-
ранд? Ин калимаҳо исми чамъанд ё танҷо? Барои чӣ?

1. Маслиҳати падарро шарҳ диҳед.
2. Маслиҳати падарро бо ҷавоби писар муқоиса бикунед.

3. Масқи 84. Панди зеринро бинависед ва мазмуни пандро бо
мазмуни матни боло муқоиса бикунед.

Некбахт он касе, ки доду бихӯрд,

Шӯрбахт он, ки нахӯрду надод.

Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ

Калимаи “шӯрбахт”-ро ба исми чамъ баргардонед ва аз ҳарфҳои он чанд исми танҳо тартиб диҳед.

Намуна: Хат,...

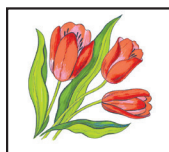
1. Аз матни «Дар зарари пурхӯрӣ» исмҳои танҳо дар як сутун ва исмҳои чамъро дар сутуни дигар нависед.
2. Аз мазмуни матн ба тарзи худ 2–3 ҷумла нависед

56. ИСМҲОИ ГУНОГУНМАӢНО

1. Аз рӯйи расмҳои ҳамном исмҳоро муқоиса бикунед. Фарқи Анор (номи духтаракро) аз анор (номи мева) бигӯед.

2. Фаҳмонед, ки чаро дар аввали номи духтарон ҳарфи калон ва дар аввали номи гулу меваҳо ҳарфи хурд навишта шудааст.

лола

Лола

Анор

анор

Исмҳо аз ҷиҳати маъно гуногун мешаванд.

Машқи 85. Матни зеринро нависед. Бигӯед, ки барои чӣ дар аввали яке аз калимаҳои ҳамшакл ҳарфи калон ва дигаре ҳарфи хурд навишта шудааст.

Гулистон ва дугонааш – Лола, аз гулистон лола мечинанд. Гул ба холааш як даста гул тақдим кард. Ба муносибати рӯзи таваллуд, ҳамкорон ба Тилло як соати тилло ҳадя карданд.

ҚИССАИ ХИРС ВА БОҒБОН

Хирсеву боғбоне бо ҳам дӯст буданд. Ҳар боре ки боғбон хаста шуда, барои истироҳат сар ба болин мемонд, хирс аз меҳру муҳаббати дӯстӣ магас аз рӯйи ӯ меронд.

Боре боғбон хобида буд, ки магаси бисёр ба рӯйи ӯ чамъ омад. Хирс ҳарчанд магасҳоро меронд, онҳо боз ба рӯйи боғбон менишастанд. Хирс ба ғазаб омад ва сангеро гирифта, бо мақсади куштани магасҳо ба рӯйи боғбон зад. Аз ин зарба ба магасҳо зараре нарасид, аммо боғбон захмӣ шуд. Аз ин ҷост, ки бузургон гуфтаанд: «Аз дӯсти нодон душмани доно беҳ аст».

Ҳусайн Воизи Кошифӣ

1. Сабаби захмин шудани боғбон дар чист?
2. Нодонии хирс боғбонро ба чӣ ҳол овард?

3. Дар зиндагӣ ҳамин гуна ҳолатро дидаед ё шундаед, ки шахсе аз нодонии дӯсташ зарар дида бошад?

57. НАҚЛИ ХАТТӢ ДАР МАВЗӢИ «ҚИССАИ ХИРС ВА БОҒБОН»

Нақша:

1. Дӯстии хирс ва боғбон.
2. Сабаби захмӣ гардидани боғбон.
3. Хулоса.

58. ОДОБИ МУОШИРАТ

Касе дарро тақ-тақ зад. Дарро кушодам, ки дар рӯ ба рӯям марди хушандоме истодааст. Ӯ пас аз салому алайк гуфт:

– Падаратро назди ман бихон.

Ман дар хайрат мондам, ки чӣ хел бихонам. Магар падарро ҳам мехонанд? Бо вучуди ин, назди падар рафтаам ва гуфтам, ки «марде падаратро назди ман бихон» мегӯяд.

Баъдтар аз падарам пурсидам:

– Магар он шахс тоҷикиро намедонад, ки «падаратро бихон» мегӯяд?

Падарам гуфтанд:

– Китоби «Фарҳанги забони тоҷикӣ»-ро гирифта бин, ки «хондан» чӣ маъно дорад.

Дар ҳақиқат, дар луғат (фарҳанг) дидам, ки «хондан» фақат «мутолиа» набуда, маъноҳои **даъват кардан, чег задан, номидан, сурудан** ва ҳатто **ҳисоб карданро** ҳам доштааст.

Худойдод Ҳусейнов

МАШҚИ ИСМҲОИ ГУНОГУНМАЪНО

2. Машқи 86. Дар бораи калимаи “**дурбин**” ва маъноҳояш, ки дар поин оварда шудаанд, мулоҳиза бикунед ва вобаста ба ҳар як маънояш ҷумлае нависед.

дурбин:

- афзоре, ки масофаи дурро наздик нишон медиҳад;
- ба маънои аз масофаи дур дидани чизҳо;
- дурандеш, мулоҳизакор, ояндабин.

Намуна:

Фирдавс бачаи **дурбин** аст.

ТЕЗГҶЯК

Ду Гул ба чаман рафта,
Биёварданд гул.
Як Гул ду гул овард,
Гули дигар – як гул.

Он Гул ба Гули дигар
Бигуфто : – Эй Гул!
Ман – Гул, ду гул овардам,
Ту – Гул, як гул.

1. Тезгӯякро аввал оҳиста, баъд тезтар бихонед.
2. Калимаҳои гул барои чӣ гоҳе бо ҳарфи калону гоҳе бо ҳарфи хурд омадаанд? Шарҳ диҳед.
3. Ҳисоб кунед ва бигӯед, ки ду Гул якчоя чанд гул овардаанд?
4. **Машки 87.** Тезгӯякро нависед ва онро аз ёд бикунед.

59. ҒАЛАТҶОИ ИМЛОӢ

60. МАРДИ ДОНО

Рӯзе марди ғарибе ба меҳмонӣ омада, дар ҷойи ноаёне нишаст. Сухбат оғоз ёфт ва навбати сухан ба он марди ғариб расид. Ҷавоби суханҳои ӯ ба нишастагон хуш омад. Ӯро болотар шинонданд. Он мард ба ҳамаисаволҳо бо суханҳои хирадмандона ҷавобҳои дуруст дод.

Пас аз анҷоми сухбат ба марди ғариб таҳсину офарин гуфтанд.

Аз ин ҳикоят бармеояд, ки илму хирад мардумро ба баландиро расонад.

1. Барои чӣ марди ғариб дар меҳмонӣ бологузар шуд?
2. Чаро ба он мард таҳсину офарин гуфтанд?

1. Аз хондани ин ҳикоят ба чӣ хулоса омадед, бигӯед.

МУҚОИСАИ КАЛИМАҶО АЗ ЧИҶАТИ МАЪНО

2. **Машки 88.** Калимаҳои ҳаммаъноии вожаҳои хирадманд, шахс, баҳс, оғоз ва дирамро нависед.

3. Машқи 89. Матни зеринро нависед. Ба зери калимаҳои гуногунмаъно хат кашед. Бигӯед, ки барои чӣ яке аз калимаҳо бо ҳарфи калон ва дигаре бо ҳарфи хурд сар шудааст.

Мо ба Саодат бахту саодат мехоҳем. Сафар пагоҳ аз сафари Душанбе бармегардад. Ҳамроҳ бо Баҳодур ҳамеша ҳамроҳ мегардад.

4. Аз ду машқи боло фарқи калимаҳои ҳаммаъно ва гуногунмаъно бигӯед.

61. ДАР БОРАИ ДҶУСТИЮ ДУШМАНӢ

Чун дӯсти нав гирӣ, дӯсти куҳнаро фаромӯш накун. Дӯст онро дон, ки туро дӯст дорад.

Агар душман дошта бошӣ, аз ӯ натарс ва дилтанг нашав, зеро ҳама кас душман дорад. Ба душманат душманӣ накун. Агар аз душман шакар ёбӣ, онро захр шумор. Душмани худро кам мабин ва нагӯӣ, ки ӯ хурду нотавон аст.

Унсурулмаоли Кайковус

1. Матни боло доир ба дӯстию душманӣ чӣ мегӯяд?
2. Мазмуни ҷумлаи охири матнро бо панди зерин муқоиса бикунед:

Душманат гар наша бошад, камтар аз филаш мадон.

3. Машқи 90. Аз матни «Дар бораи дӯстию душманӣ» исмҳои танҳоро нависед.

ИСМҲОИ МУҚОБИЛМАӢНО

Фарқи исмҳои зеринро аз ҷиҳати маъно муайян бикунед: Сулҳ –чанг, доно–нодон, ғоида–зарар, дӯст–душман, шакар–захр.

Баъзе исмҳо муқобилмаъно мебошанд.

1. Машқи 91. Аз исмҳои муқобилмаъноии супориши боло ду-се чумла нависед.

2. Машқи 92. Сархати аввали «Дар бораи дӯстию душманӣ»-ро нависед ва хифз бикунед.

Машқи 93. Вожаҳои муқобилмаъноии калимаҳои зеринро нависед.

ободӣ – ...

осон – ...

тандурустӣ – ...

орзуи нек – ...

Дӯстӣ иттифоқию ободӣ меорад, меҳру муҳаббатро зиёд мекунад, душманӣ – чӣ?

62. ҲИЧО. ДАР ОДОБИ АЁДАТИ БЕМОР

Беморбинӣ кори нек ва савоб аст.

Агар пурсанд, ки одоби аёдати бемор кадом аст, бигӯй:

- баъд аз торик шудан ба аёдати бемор нараванд;
- чун ба назди бемор дароянд, наханданд, нагирянд;
- бар сари болини бемор бисёр сухан нагӯянд;
- бо бемор бо лутфу нармӣ сухан гӯянд;
- зуд аз пеши бемор раванд.

Ҳусайн Воизи Кошӣфӣ

1. Бигӯед, ки ҳангоми хабаргирии бемор кадом қоидахоро риоя бояд кард.

2. Калимаҳои **беморбинӣ**, **аёдат** ва **дарояд**-ро ба ҳиҷо ҷудо карда нависед.

1. Ҷаро калимаҳои **аёдат** ва **дарояд** сеҳичоянд? Калимаҳои **бисёр**, **бемор**, **гӯяд** ва **нармӣ** духичоянд.

*Калима аз ҳиссаҳо иборат аст. Ҳиссаи калима **ҳиҷо** ном дорад.*

*Дар калима чанд садонок бошад, ҳамон қадар **ҳиҷо** ҳаст.*

*Ҳарфҳои йотбарсар ва «й» ҳамчун садонок калимаро, ба **ҳиҷо** чудо мекунанд, аз ин ҷиҳат, ба гурӯҳи **садонокҳо** дохил мешаванд.*

Чаро калимаҳои **аёдат**, **дарояд** сеҳиҷоиянд?

1. Машқи 94. Калимаҳои **айёр**, **Сайёра**, **халқӣ**, **гиёҳ**, **Айюб**, **Қайюм** **Яҳё** ва **яқоякро** дар шакли ҳиҷоӣ нависед.

2. Машқи 95. Матни зеринро нависед. Ҳангоми навишт калимаҳоеро, ки ҳарфҳои ҳамсадои такрорӣ доранд, ба ҳиҷоҳо чудо кунед. Бигӯед, ки ду ҳарфи дар як ҷой такроршудаи калима чӣ гуна ба ҳиҷоҳо чудо карда мешавад.

Латтахор гиёҳи хордор аст. Он ба оилаи мураккаб-гулҳо дохил мешавад. Латтахор гули гирда дорад. Дар тибби халқӣ латтахорро барои табобати захм ва ҷароҳати пӯст истифода мебаранд.

63. МАРДИ САҲӢ

Рӯзе Абдуллоҳ ибни Чаъфар азми сафар карда буд. Дар нахлиstone* фуруд омад, ки ғуломи сиёҳе боғбонӣ мекард. Се порай нон барои кути* вай оварданд.

Саге он ҷо ҳозир шуд. Он ғулом як порай нонро пеши саг гузошт, саг бихӯрд. Ва пас порай дуюмро дод, онро ҳам бихӯрд. Пас порай сеюмро дод, онро низ бихӯрд.

Абдуллоҳ аз ғулом пурсид, ки:

– Ҳар рӯз кути ту чист?
 Гуфт:
 – Он чӣ дидӣ.
 Боз пурсид, ки:
 – Чаро вайро худ нахӯрдӣ?
 Гуфт:
 – Сағ дар ин ҷо ғариб аст, гумон мебарам, ки аз роҳи дур омадааст ва гурусна аст. Нахостам, ки вайро гурусна гузорам.
 Пас гуфт:
 – Имрӯз чӣ хоҳӣ хӯрд?
 Гуфт:
 – Рӯза хоҳам дошт.
 Абдуллоҳ бо худ гуфт: «Ҳама халқ маро дар саҳо* таъриф мекунанд, вале ин ғулом аз ман сахитар* аст». Ӯ ғуломро, нахлистонро ва ҳар чӣ дар вай буд, ҳамаро бихарид. Пас, ғуломро озод кард ва онҳоро ба ӯ бахшид.
Абдурахмони Қомӣ

нахлистон – хурмозор, боғи хурмо
қут – хӯрок, хӯрдани

саҳо – ҳимматбаландӣ
сахӣ – дасткушод, саховатманд

1. Абдуллоҳ аз ғулом чӣ пурсид? Ғулом чӣ ҷавоб дод?
2. Чаро Абдуллоҳ ибни Қаъфар ғуломро аз худ сахитар шуморид?

БА САТРИ ДИГАР ГУЗАРОНИДАНИ ХИССАИ КАЛИМА

Машки 96. Калимаҳои **Қаъфар**, **нон**, **сеюм**, **қут**, **нахлистон**, **хоҳӣ** ва **таъриф**-ро хичо-хичо нависед.

Агар калима дар сатр нагунҷад, онро ба ҳиҷоҳо чудо карда, ҳиссаи калима ба сатри дигар гузаронида мешавад. Калимаи якҳиҷодор аз сатр ба сатри дигар гузаронида намешавад.

Дар нақши Абдулло ва гулом сахнача ташкил кунед. Доир ба мавзӯю мазмуни ҳикояти «Марди сахӣ» андешаи худро бигӯед.

Машқи 97. Аз матни «Марди сахӣ» калимаҳоро нависед, ки ба шахс далолат кунанд. Бигӯед, ки калимаҳои навиштаатон ба кадом савол ҷавоб мешаванд.

64. ПУШАЙМОНӢ

Дар автобус одам – пур,
Чойи нишастан набуд.

Як мӯйсафеди беҳол
Дар барам истода буд.

Дар дасташ – халтаи бор,
Ба ман ниғаҳ мекард ӯ,

Чӣ шуд, ки ман нишастам
Гардонда як тараф рӯ?

Чаро чунин нишастам?
Чаро чояш надодам?

Одамгариву одоб
Магар бирафт аз ёдам?!

Аз кори кардаи худ
Беҳад пушаймон шудам.

Одоби ман кучо шуд?
Худ аз худ хайрон шудам.

Ҳабиб Фақир

1. Чаро бача аз кори кардааш пушаймон шуд?
2. Ӯ бояд чӣ кор мекард?

ТАРЗИ ДУРУСТИ АЗ САТР БА САТРИ ДИГАР ГУЗАРОНИДАНИ ҲИССАИ КАЛИМА

Тарзи дурусти ба сатри дигар гузаронидани ҳиссаи калимаи **одамонро** нишон дода, ба саволҳои зерин ҷавоб гардонед:

• Барои чӣ ин калимаи сеҳичодор танҳо як тарзи аз сатр ба сатри дигар гузарондан дорад?

• Оё ҳиссаи калимаҳои **одам** ва **ёдам**-ро аз як сатр ба сатри дигар гузаронидан мумкин аст? Агар «ҳа», чаро «ҳа»? Агар «не», чаро не»?

Машқи 98. Калимаҳои зеринро аз рӯйи намуна ба ҳичоҳо ҷудо карда нависед. Тарзи дурусти ба сатри дигар гузаронидани ҳичоҳои калимаҳо дар хотир бигиред.

Ёсуман, Умарҷон, юнучка, Сурайё, лӯбиё, мураббӣ, якҷоя.

А. Агар ҳичои аввали калима аз як ҳарф иборат бошад, он дар сатри боло танҳо гузошта намешавад.

Нодуруст:

Ё–суман

У–марҷон

ю–нучка

Дуруст:

Ёсу–ман

Умар–ҷон

юнуч–қа

Б. Агар ҳиссаи охири калима аз як ҳарф иборат бошад, он ба сатри поён гузаронида намешавад.

Нодуруст

лӯби–ё

мураббӣ–

якҷо–я

Дуруст

лӯ–биё

мураб–бӣ

як–ҷоя

65. ИМЛО БО СУПОРИШИ ГРАММАТИКӢ

66. МАРДУМОЗОР

Мардумозоре санге бар сари некмарде зад. Он бенаво-ро* маҷоли* интиқом набуд. Сангро нигоҳ медошт, то замоне, ки маликро бар он мардумозор хашм омад* ва дар чоҳаш* кард. Дарвеш* омад ва санг бар сараш кӯфт.

Гуфт:

–Ту кистӣ ва маро ин санг чаро задӣ?

Гуфт:

–Ман ҳамон дарвешам ва ин ҳамон санг аст, ки дар фалон таърих бар ман задӣ.

Гуфт:

–Чандин рӯзгор* кучо будӣ?

Гуфт:

–Аз чоҳат* меандешидам, акнун ки дар чоҳат дидам, фурсат ғанимат дониستم*.

Саъдии Шерозӣ

бенаво – нотавон, бечора

маҷол – қувват

ба хашм омадан – ба ғазаб омадан

чоҳ–зиндон

дарвеш – қашшоқ, камбағал

рӯзгор – муддат, рӯзҳо

чоҳ–мақому мансаб

фурсат ғанимат донистан – аз фурсат истифода бурдан

1. Дар матн яке аз қаҳрамонони ҳикоя, бо се ном ифода ёфтааст. Онро аз матн ёфта, шарҳ диҳед. (Ин се номи як нафарро аз сархати аввали матн ёфта метавонед).

МАШҚҲОИ ЛУҒАТОМЎЗӢ

2. Аз ҷумлаи охир маънои калимаҳои **ҷоҳат** ва **ҷоҳат**-ро шарҳ диҳед.

3. Машқи 99. Маънои калимаҳои зеринро дар барашон нависед:

Намуна:

мардумозор – озордиҳанда	малик – ...
мардум, одами бад.	
некмард – ...	интиқом – ...
бенаво – ...	дарвеш – ...

67. ҚОР АЗ РӢӢИ ҒАЛАТҲОИ ИМЛОӢ

68. КОНСТИТУТСИЯИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Дар таърихи 9-уми сентябри соли 1991 Ҷумҳурии Тоҷикистон истиқлоли худро эълон кард. Давлатҳои олам Тоҷикистонро ҳамчун давлати мустақил ва соҳибхатиёр расман шинохтанд.

Баъд аз соҳибистиқлол шудани Ҷумҳурии Тоҷикистон, қабули Конститутсияи нав ба мардуми мо насиб гардид. Дар моддаи 1-уми Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон омадааст: «Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати соҳибхатиёр, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона мебошад».

«Давлати соҳибхатиёр, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ

ва ягона» гуфта, мо ҳокимияти миллӣ, озодии шахс, истиқлоли кишварро дар назар дорем. Мо чомеае сохтем, ки дар он ҳар як шаҳрванди Тоҷикистон худро озод ва хушбахту сарбаланд ҳис мекунад.

1. Барои чӣ дар рӯи муқоваи китоби «Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон» расми Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон инъикос ёфтааст?
2. Шумо «Давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона»-ро чӣ гуна мефаҳмед?

1. **Машқи 100.** Аз матни боло исмҳои танҳоро нависед ва онҳоро ба исмҳои ҷамъ баргардонед.
2. Калимаи “соҳибистиклол”-ро дар нақша нишон диҳед.

Конститутсия, ҳуқуқбунёд,
истиқлол, сарбаланд

Машқи 93. Ба ҷойи нуқтаҳои матни зерин исми хоси мувофиқ гузошта, матнро рӯйнавис бикунед.

Ҳомид аз шаҳри ... баргашт. Шаҳри Бохтар маркази вилояти ... аст. Замини Бохтар аз дарёи ... обёрӣ мегардад. Дар дарёи Вахш неругоҳҳои барқи обии ... сохта шудаанд.

Калимаҳо барои истифода:

Норак, Роғун, Вахш, Бохтар, Хатлон.

69 – 70. ТАҚРОР ВА МУСТАҲКАМКУНӢ

ЧОРЯКИ 2

IV. ИСМ. ЭҲТИРОМИ ПАДАРУ МОДАР

Ба панҷ гурӯҳ чудо шавед. Ҳар як гурӯҳ расме интиҳоб карда, аз рӯйи он ҳикояча нависад.

1. ДИЛСҶӢ

Чавонмарде зери офтоби сӯзон заминро шудгор мекард. Нисфирӯзӣ падари пир ҳамроҳи наберааш барояш хӯроки гарм овард. Падар писарашро ба хӯрокхӯрӣ даъват кард:

– Хӯрок овардам, биё! Дар ҳавои тафсон кор накун, писарҷон!

Вале чавон сар аз кор набардошт.

Пирамард, ба ҷойи он ки зери сояи дарахт равад, қасдан миёнаҷойи замини шудгор рафта, рӯйи кулӯхе нишаст ва набераашро низ дар паҳлуи худ шинонд.

Чавонмард дид, ки теги офтоб ба сари писараш мезанад, фарёд кард:

– Падарчон, писарамро ба соя баред! Офтоб назанад!

– Ба писарат дилат месӯзад? – пурсид пирамард.

– Дили ман ҳам ба писарам месӯзад. Бинобар ин, писарчон, аз офтоби тафсон ба соя гузар, хӯрок бихӯр, истироҳат бикун. Баъди пешин, тафси ҳаво, ки пастгар шавад, коратро давом медиҳӣ...

Абдуҷаббор Қаҳҳорӣ

1. Чаро мӯйсафед набераашро дар офтоби сӯзон нишонд?
2. Чавонмард аз падар чӣ хоҳиш кард?

Дар нақши падару писар ва набера сахнача ташкил кунед.

1. Ба рафтори чавонмард баҳо бидихед.
2. Ҷавоби чистон-масъаларо ёфта нависед. Барои ёфтани ҷавоби чистон, масъала, нақша ва матни зерин ба шумо ёрӣ мерасонад:

○ ← ○ → ○

Ду падар ду писар се нафар. Барои чӣ?

ОЁ ОМУЗГОР ФАҲМИД?

Падар аз писараш пурсид:

– Оё омӯзгор фаҳмид, ки дар ҳалли масъалаҳо ман ба ту ёрӣ додаам?

Писар ҷавоб дод:

– Баъди санчиш омӯзгор ба ман рӯ оварда гуфт:

«Бовар намекунам, ки ин ҳама ғалати бисёрро як кас карда бошад».

1. Латифагӯйиро машқ бикунед.
2. **Машқи 101.** Матни латифаҳоро нависед.

2. НАСИҲАТ БА ФАРЗАНД

Мекунам бар ту насиҳат, эй писарчон, гӯш дор,
 Модари пурдидаат гӯяд суханҳо, хуш дор.
 Аз барои ту кашидам ранҷҳо, эй нури чашм,
 Худ нахобидам, туро хобонда шабҳо дар канор.
 Гуфтамат:
 «– Мактаб раву омӯз илму маърифат,
 То ба халқат нафъ бахшӣ чун дарахти мевадор.
 Гуфтамат:
 – Хушфеъл бошу кордону хоксор,
 То ки байни халқи олам умр ёбӣ пойдор...»

Розия Озод

1. Модар ба писараш чӣ насиҳат кард?
2. Дар бораи Бобочон Ғафуров чӣ медонед.
3. Модар одами боилму маърифатро ба чӣ гуна дарахт монанд кардааст?

Машқи 102. Чор сатри охири шеърро навишта, аз ёд бикунед.

Шоира Розия Озод худ фарзанде ба дунё овард, ки ӯ насиҳатҳои модарро амалӣ намуда, азизи тамоми мардуми тоҷик шуд. Он фарзанди фарзона – олими бузург, Қаҳрамони Тоҷикистон, академик Бобочон Ғафуров аст.

МУҚОИСАИ ИСМҲОИ МУҚОБИЛМАЪНО ВА ҲАММАЪНО

1. Машқи 103. Дар муқобили калимаҳои зерин исмҳои аз ҷиҳати маъно муқобилро нависед ва ба онҳо савол гузоред.

шоҳ –	сулҳ –	ханда –
бой –	рӯз –	ҷавон –

2. Машқи 104. Аз рӯи намуна ҳаммаънои исмҳои **ранҷ, мактаб, маърифат, нафъ, халқ, олам**ро нависед.

Намуна:

ранҷ – азоб, ...	нафъ –
мактаб –	халқ –
маърифат –	олам –

3. Машқи 105. Аз матни “Насиҳат ба фарзанд” ҳаммаънои исмҳои **писар, ранҷ, чашм, камар, нафъ пойдор**-ро интиҳоб карда, бо ҳар яке он ҷумла тартиб диҳед ва онҳоро нависед.

3. ҲУРМАТИ ПАДАРУ МОДАР

1. Машқи 106. Пандро нависед, аз ёд кунед ва ҳурмати падару модарро ба ҷой биёред.

Бо модари хеш меҳрубон бош,
Омодаи хизматаш ба ҷон бош.
Бо чашми адаб нигар падарро,
Аз гуфтаи ӯ малеч сарро.

Эраҷ Мирзо

МУҚОИСАИ ИСМҲО АЗ ҶИҲАТИ МАЪНО

2. Машқи 107. Дар зер се гурӯҳи исмҳо оварда шудаанд. Ба ҳар як гурӯҳ чанд исми дигар нависед.

- 1) Исмҳои ҳаммаъно: модар, оча,...;
- 2) Исмҳои гуногунмаъно: меҳрубон–Меҳрубон, ...;
- 3) Исмҳои муқобилмаъно: боадаб–беадаб,

ОҲУ

Оҳуе барои обнӯшӣ ба назди чашмае рафт. Он чашма дар қаъри ғор буд. Оҳу Баъди об нӯшидан Оҳу ҳарчанд чаҳид, баромадан натавонист. Рӯбоҳе, ки ҳоли ўро тамошо мекард, гуфт:

– Эй бародар, пеш аз поён фаромадан фикри баромаданро бояд кард.

1. Аз мазмуни масал хулоса бароред. Ин масал аз чихати мазмун кадом афсонаро ба хотир меорад, бигӯед.

2. Машқи 108. Аз матн исмҳои ҳаммаъноӣ **оҳу, қаър, ғор, ҳол, тамошо, фикрро** ёфта, бо ҳар яки он ҷумла тартиб диҳед ва нависед.

4. ҲАРФИ КАЛОН ДАР АВВАЛИ САТРИ ШЕЪР ПАНДИ ПАДАР

Тифлам, калон шавӣ, кош,
Беғам расӣ ба пирӣ.
Қадри касон шиносӣ,
Дасти касон бигирӣ.

Дастат шавад бақувват,
Эй тифли поку зебо,
Дар ҳар қадам бигирӣ
Дасти фитодаеро*.

Поят шавад бақувват,
Аз бахти бад гурезӣ,
Хушбахт бошӣ, эй кош,
Бо бахти бад ситезӣ*.

Гӯшат шавад бақувват,
Эй чону эй дили ман,
Имдодчӯ* садоро
То бишнави ту рӯшан.

Низом Қосим

фитода – нотафон
ситезидан – муқобил баромадан

имдодчӯ – мададчӯ, ёрихох

1. Ин расм ба кадом банди шеър мувофиқ аст?
2. Падар ба писараш чӣ орзуҳо кардааст?

Кадам яке аз орзуҳои зеринро падар баён накардааст? Онҳоро нависед.

- ба пирӣ расидан;
- дасти бақувват;
- пойи бақувват;
- хушбахт шудан;

- давлатманд шудан;
- кайҳоннавард шудан;
- рӯҳи бақувват;
- гӯши бақувват.

1. Кор аз рӯйи луғат.
2. Аз рӯйи мазмуни расм ба таври хаттӣ ҳикояча тартиб диҳед.
3. Аввали ҳар сатри шеър бо чӣ гуна ҳарф сар мешавад?

Дар аввали ҳар сатри шеър ҳарфи калон навишта мешавад.

Машқи 109. Калимаҳои зеринро ба ду гурӯҳ ҷудо карда, дар сутуни аввал кирдори нек ва дар сутуни дуюм кирдори бадро нависед.

Қадршиносӣ, эҳтироми падару модар, дусдӣ, мардумозорӣ, хабаркашӣ, хушмуомилағӣ, дурӯғгӯйӣ, ростгӯйӣ, фиребгарӣ, хушсуханӣ.

5. ПАДАР ВА ПИСАРОНАШ. КОР АЗ РҶИИ ТЕСТ

Пирамарде чор писар доштааст. Байни писарон ҳамдигарфаҳмӣ набудааст.

Падар ба писаронаш як бандчаи химчаро дода, фармудааст, ки онро шикананд. Писарон банди химчаҳоро шикаста натавонистанд. Падар банди химчаҳоро кушода, ба дасти онҳо яктой химча дода, фармудааст, ки шикананд. Писарон химчаҳои танҳоро ба осонӣ шикастанд. Аз ҳамон лаҳза чор писар дӯстона зиндагонӣ карданд.

1. Аз мазмуни ҳикоя мақсади падарро мулоҳиза кунед. Чавобҳои дурустро нависед ва дунафарӣ муҳокима намоед.

- иттифоқӣ;
- танбалӣ;
- бадбинӣ;
- меҳнатдӯстӣ;
- дарахтшиканӣ;
- чудой.

2. Аз навиштаҳои боло калимаҳоро нависед, ки барои зиндагии шоиста заруранд.

1. Сабаби дӯстона зиндагӣ кардани бародаронро бигӯед?

2. Ҳар яке аз тарзи зиндагии хонаводаатон нақл кунед.

3. Машқи 110. Матни ҳикояи зеринро нависед. Ба исмҳои саволҳои мувофиқ гузоред.

Нӯшеровони Одил ба занчире зангӯлаҳо баста буд. Ӯ як тарафи занчирро дар зери болишту тарафи дигари онро дар майдон бар дарахте баст. Агар касе ба подшоҳ кори муҳим медошт, занчирро мечунбонд, то шоҳ аз мушкилоти ӯ бохабар шавад.

Саъдии Шерозӣ

1. Барои чӣ Нӯшервон бо одилӣ ном баровардааст?
2. Калимаҳои **Одил** ва **одил** аз **чиҳати** маъно ба кадом гуруҳи калимаҳо дохил мешаванд?

Машқи 111. Аз матни ҳикоя танҳо исмҳоро рӯйнавис бикунед ва савол гузored.

6. МУСТАҲКАМКУНИИ ИСМҲОИ ҲАММАӢНО ОДОБИ ҲУРМАТИ ПАДАРУ МОДАР

Агар пурсанд, ки адаб бо падару модар кадом аст, бигӯй:

- ҳурмати ононро ҳамеша нигоҳ дорад;
- барои моли дунё ва чизу чора нисбати онҳо саҳтӣ накунад;
- барои ҳурмат ва хидмате, ки бо падару модар мекунад, миннат накунад;
- ба рӯи онҳо саҳт нанигарад;
- чун бихонандаш, зуд ҳозир шавад;
- дар вақти суҳбати онҳо рӯй турш накунад;
- бе маслиҳати падару модар ба сафар наравад;
- барои хурсандии онҳо бикӯшад.

Ҳусайн Воизи Кошифӣ

1. Одобии муносибат бо падару модарро, ки дар матни боло гуфта шудааст, аз номи худ бинависед.

Намуна: Ман ҳурмати падару модарро ҳамеша ба ҷой меорам. ...

2. **Машқи 112.** ҲаммаӢноии калимаҳои **ҳурмат**, **ҳамеша**, **дунё**, **зуд**, **ҳозир**, **сухан** ва **овоз**-ро аз рӯи намунаи зерин бинависед.

Намуна:

ҳурмат – иззат

7. РҶЗИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ПЕШВОИ МИЛЛАТ

Ба чашми аҳли миллат ӯ зиё шуд,
Ба дарди ақли миллат ӯ даво шуд,
Ба ҷисми ақли миллат муттако* шуд,
Ба фарди ақли миллат раҳнамо шуд,
Аз ӯ миллат чу миллат бобако* шуд.

Чу кӯҳе дар раҳи тӯфони шар гашт,
Сипар андар раҳи тири хатар гашт,
Шаби пурбими миллатро сахар гашт,
Чу хуршеди дигар ӯ шуълавар гашт,
Ватан аз ӯ чу гулшан дилрабо шуд.

Чудоиро зи қавми мо чудо кард,
Ба ҳам моро ба мисли қатраҳо кард,
Хирадро баҳри мо ӯ раҳнамо кард,
Равон моро ба зери як ливо* кард,
Ки фаҳри мо ба мо аз мо раво шуд.

Кунун моро замон бо ӯ шиносад,
Кунун моро ҷаҳон бо ӯ шиносад,
Замину осмон бо ӯ шиносад,
Чу қавми ҷовидон бо ӯ шиносад,
Ки ин бо амру бо лутфи Худо шуд.

Зиҳӣ, ин садри сар то по часорат!
Зиҳӣ, ин марди сар то по маҳорат!
Зиҳӣ, ин марди сар то по адолат!
Зи фардои дурахшон бобашорат,
Ки миллатро аз ӯ сар то само шуд!

Абдусаттори Раҳмон

муттако – таъягоҳ, ҳомӣ

ливо – парчам

бако – ҷовидон, пояндагӣ

башорат – мужда, хабари хуш

1. Кор аз рӯйи лугат.
2. Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ва нақши ӯ дар сулҳу ваҳдат ва ободии кишвар чӣ медонед?
3. Мазмуни ҳар як банди шеърро бо ёрии омӯзгор шарҳ диҳед.
4. **Машки 113.** Банди охиринаи шеърро рӯйнавис ва аз ёд бикунед.

8. ДҶҶҶҶ. ШАРҶИ МАЪНОИ ЗАРБУЛМАСАЛҶО

ДҶҶҶ бо шахсе бояд кард, ки аз дҶҶҶ ғараз (манфиат) наҷӯяд ва панҷ хислат дошта бошад.

Аввал, боақл бошад, ки беақл хубӣ надорад. Бузургон гуфтаанд: «Аз дҶҶҶи нодон душмани доно беҳ».

Дуюм, неххӯ бошад, ки суҳбати бадхӯ душвор аст.

Сеюм, бадкор ва бадахлоқ набошад.

Чаҳорум, гурусначашм ва баднафс набошад.

Панҷум, фиребгар ва қаллоб набошад.

Ҷусайн Воизи Қошифӣ

1. Исмҳои муқобилмаъноии дҶҶҶ, ғараз, гурусна-ро номбар кунед ва бо ҳамин калимаҳо ҷумла нависед.
2. Маъноии зарбулмасали «Аз дҶҶҶи нодон душмани доно беҳ»-ро шарҳ диҳед.

Ба се гурӯҳ ҷудо шуда, яке дар бораи дҶҶҶи забонӣ, гурӯҳи дигар, дҶҶҶи нонӣ ва гурӯҳи сеюм дар бораи дҶҶҶи ҷонӣ ақидаҳои худро баён бикунед.

- 1 **Машки 114.** Панҷ хислати дҶҶҶро баён ва рӯйнавис кунед.
2. Маъноии зарбулмасалҳои «Бо моҳ шинӣ, моҳ шавӣ, бо дег шинӣ

сиёҳ шавӣ» ва «Доно ба иморати сухан машғул асту нодон ба иморати бадан»-ро шарҳ диҳед.

9. ПАДАР

Падар ҳам дӯст медорад чу модар нек фарзандаш,
Давоми умри вай бошад, зибаски ин чигарбандаш.
Намехоҳад ба дунёе диҳад як хандаи ўро,
Намояд ҷони худро садқаи як ҳарфи дилбандаш.
Навозиш карда ўро, парварад бо як чаҳон умед,
Баҳори рӯзгораи бишмарад бо як чаҳон умед.

Ашӯр Сафар

1. Падар фарзандашро монанди кӣ дӯст медорад?
2. Чаро падар фарзандро давомдиҳандаи умри худ меҳисобад?

1. Бо калимаҳои падар, модар, фарзанд яктоӣ ҷумла тартиб диҳед.
2. Дар бораи ғамхориҳои падари худ нисбат ба хонавода нақл бикунед.

КАСБИ ДЕҲҚОНӢ

Касби падари ман деҳқонист. Ў пахтакор аст. Вай ин касбро аз бобоям омӯхтааст. Падари бобоям – бобокалонам ҳам, аз пушти касби деҳқонӣ нон меҳӯрдааст.

1. Маънои зарбулмасали «Хокро гирӣ, зар шавад»-ро шарҳ диҳед.
2. **Машқи 115.** Матни болоро нависед ва зеро исмҳое, ки ба саволи “кӣ?” ҷавоб мешаванд, хат кашед.

10. ФАРЗАНД БОШАД, ЧӢ СОН БОШАД?

Фарзанд бошад, чӣ сон* бошад?
Қобил бошад, пурдон бошад,
Дар меҳнат қаҳрамон бошад,
Ифтихори ёрон бошад,

чӣ сон – чӣ хел
шоён – шоиста,
нафъ – фоида,
паймон – аҳд.

Ба таҳсинҳо шоён* бошад,
Васфаш дар ҳар забон бошад.

Модар аз ӯ шодон бошад,
Падар аз вай хандон бошад.

Фарзанд бошад, чӣ сон бошад?
Зирак бошад, кордон бошад,
Баҳри нафъи* халку кишвар
Кӯшишҳояш аз ҷон бошад.
Ҳамсаф гашта бо хушбахтон
Дар иҷрои паймон* бошад.

Модар аз ӯ шодон бошад,
Падар аз вай хандон бошад.

Суҳайлӣ Чавҳаризода

1. Дар бораи васфи фарзанди хуб шоир чӣ фармудааст?
2. Хислатҳои фарзанди хубро номбар кунед. Кадоме аз ин хислатҳо ба шумо бештар писанд аст? Чаро?
3. Кадом рафтори шумо боиси норизоӣ падару модар ва кадом рафторашон сабаби хушнудии онҳо мегардад?

1. **Машқи 116.** Банди дуҷуми шеърро рӯйнавис кунед.
2. Кор аз рӯи луғат.

11. АРЗЁБӢ БА РАФТОР. КУЛБАИ ФАҚИРОНА

Марде соҳиби вазифа, молу мулк ва давлат гардид. Ӯ хонаи боҳашамат сохт. Дар паҳлуи он мард модари пирарш дар кулбаи фақирона мезист. Мардум маломат мекарданд ва механдиданд: «Хонаи писарро бинеду кулбаи модари зорро!». Писар назди модар омада, гуфт:

– Моҳе дар хонаи ман бош, то дар тахҷойи кулбаат хонаи боҳашамат бисозам.

– Модар пурсид:

– Ин кор ба хотири чӣ мекунӣ?

Писар ҷавоб дод:

– Ба хотири ду чиз:

– Якум ин ки аз маломати мардум халос шавам. Дуюм он, ки кулбаи назарногир дар паҳлуи хонаи боҳашамати ман намезебад.

Аз «Қиссаи огози тарбия»

1. Шумо маломати мардумро нисбат ба писар дуруст мешуморед?

2. Писар ба хотири чӣ барои модар хонаи боҳашамат сохтанӣ шуд?

1. Аз рӯи рафтору гуфтори писар ба чӣ хулоса омадан мумкин аст? Ё чӣ гуна одам аст?

2. Машқи 117. Аз матни боло гуфтугӯи модару писарро нависед. Калимаи “**боҳашамат**”-ро дар нақша нишон диҳед. Бигӯед, ки чаро ин калима аз чор ҳичо иборат аст.

Мард хонаи боҳашамат сохт.

Модар дар кулбаи фақирона мезист.

Машқи 118. 2. Панди зерини Фаридуддини Атторро нависед. Мазмуни пандро бо мазмуни “**Кулбаи фақирона**” муқоиса кунед.

Ҳар кӣ гашт аз кибр боло гарданаш,
Дӯстон гарданд охир душманаш.

12. МАШҚИ ИСМҲОИ ГУНОГУНМАЪНО. ПАНДИ ПАДАР

Як рӯз ҳамроҳи шарикдарсам – Шаҳбоз ба бозор рафтам.
Ният доштам, ки мурӯд бихарам. Шаҳбоз маро боздошт:
– Саросема нашав! – Биё, бозорро давр мезанем. Шояд аз мурӯди дӯстдоштаи ту меваи хубтаре пайдо шавад.

Шаҳбоз пеш даромад ва аз меваҳо якто–якто гирифта меҳӯрд ва гоҳ-гоҳ ба ман мурочиат мекард: «Ту ҳам чашида бин». Аммо ман шарм медоштам, ки ба моли мардум даст расонам. Ҳамин ки барои харидан пул мебаровардам, шарикам «гарон» ё «хом» гӯён маро аз фикрам мегардонд...

Ин ҳол чанд бор такрор шуд. Акнун, ман ҳам баробари ӯ аз меваҳои гуногун чашидам ва аз бозор бо шиками пуру дасти холӣ баромадам.

– Сер шудем, харид кардан чӣ даркор! – мегуфт Шаҳбоз...

1. Оё, рафтори Шаҳбоз дуруст аст?
2. Агар шарики Шаҳбоз шумо мебудед, ба вай чӣ мегуфтед?
3. Магар меваро ношуста хӯрдан равост?

1. Бо калимаҳои **шарикдарс**, **бозор**, **мурӯд** се ҷумла нависед.
2. Ба исмҳои сархатти сеюми матн савол гузоред.
3. **Машқи 119.** Исмиҳои гуногунмаъноии **Шаҳбоз**, **мол**, **ширин** ва **пулро** нависед.

Кист он, ки рӯз то бегаҳ давид,
Ошу нон баҳри шумо тайёр кард.
То шумо дар мактаб омӯзед илм,
Ҷумла кори хонаву бозор кард.
То шумо доно шаведу ботамиз,
Аз насихат гӯшатон пурбор кард?

Садриддин Айни

1. Ҷавоби кистонро бигӯед.
2. Дар бораи заҳматҳои падаратон барои таъмини ризку рӯзии хонавода ва таълиму тарбияи фарзандон нақл бикунед.
3. **Машқи 120.** Матни кистонро рӯйнавис ва аз ёд бикунед.

13. МУСТАҲКАМКУНИИ ИСМҲОИ ҲАММАӢНО. ПАНДИ ПАДАР (давоми ҳикоя)

Боре ҳамроҳи падарам барои харидани мавиз ба бозор рафтем. Падарам ҷо-ҷо истода, мавизхоро аз назар мегузаронд, нархашро мепурсид ва роҳашро давом меод.

Тоқатам тоқ шуд. Ҳамин ки ӯ пештар рафт, аз тӯдаи мавизе як каф гирифта, ба даҳон партофтам.

Вале нохост падарам қафо гашту аз соҳиби ҳамон мавиз хоҳиш кард:

– Ду кило баркашед...

Дар бозгашт аз ӯ пурсидам:

– Падар, чаро аз мавизе харидед, ки ҳам гарон асту ҳам пастсифат?...

– Аз дуздии ту шармам омад, – гуфт ӯ. – Чӣ амали паст! Чӣ шармандагӣ!...

Фаромӯш накун, ки хасдузд шутурдузд мешавад!

Вай дигар чизе нагуфт. Аммо ман хатоямро фаҳмидам.

Инак, ҳар гоҳ ба моли мардум бо тамаъ нигарам, панди падарам ба ёдам меояду аз он даст бозмедорам.

Эҳсон Субҳон

Барои чӣ падар аз мавизи гарон ва пастсифат харид? 2. Панди падар “**Хасдузд шутурдузд мешавад**”-ро чӣ тавр мефаҳмед?

1. Калимаи **шутурдузд**ро дар нақша нишон диҳед. Гӯед, ки кадом овоз дуруст шунида намешавад.

2. **Машқи 121.** Аз матн исмҳои ҳаммаӢноии **шарикдарс**, **панд**, **фурӯшандаро** нависед.

ЧӢ ХЕЛ НАҒЗ?

Писар аз шаҳр ба аёдати падару модари пираш ба деҳа омад. Дар пеши ӯ косаи карамшӯрбои бегӯштро монданд. Модараш гуфт:

– Нафақаамон ба харидани гӯшт намерасад, ноилоҷ карамшӯрбои бегӯшт мепазем.

Писар хурсандона гуфт:

– Чӣ хел нағз! Ҳар рӯз хӯрдани кабобу гӯштбирён ба дилам задааст.

Бурҳон Ғанӣ

1. Модар бо кадом мақсад чунин гуфт?
2. Ба андешаи шумо, писар дар ҷавоби суханони модар бояд чӣ мегуфт?

1. Ба рафтору гуфтори писар баҳо диҳед.
2. **Машқи 122.** Исмиҳои ҳаммаъноии **писар, аёдат, деҳа, дил-ро** нависед.

14. ЧОН МОДАРАМ

Чон модарам, чон модарам,
Ман бар ту имон оварам,
Эй кош, бошӣ ҳар кучо
Умре саломат бар сарам.

Хоҳам, ки дар оғӯши ту
Бори дигар кӯдак шавам,
Бори дигар бо табъи хуш
Бар хоби тифлиям равам.

Аз нав ба лафзи кӯдакӣ
Дар пеши ту хонам суруд,
Челон бичинам баҳри ту
Дар токии нақшини худ.

Бо саллаи бобои хеш
Аз нав сарафрозӣ кунам,
Хоҳам, чу кӯдак бо хама
Бозӣ кунам, бозӣ кунам...

Аммо манам акнун калон,
Бар дӯш бори ҷустуҷӯ.
Бас дур рафтам аз барат
Бо роҳҳои орзу. ...

Чон модарам, чон модарам,
Ҳар қадр меёбам камол,
Дар чаҳми ту чун кӯдакам
Ман бе саволу бе вубол.

Раҳмат Назрӣ

Бигӯед, ки чаро кӯдакон калон шудан мецоҳанд, вале шоир мецоҳад аз нав кӯдак шавад? Ба гурӯҳҳо тақсим шуда, фикрҳои худро дар гурӯҳ муҳокима бикунед.

Банди шеъри писандаи худро интихоб карда, бисароед.

Ҳурмати падару модарро ба ҷо биёред.

МАШҚИ ТАҲЛИЛИ ОВОЗИИ КАЛИМА

1. Калимаи “**хурсанд**”-ро аввал тез, баъд оҳиста ва бурро хонед. Дар нақша нишон диҳед ва гӯед, ки он аз кадом овозҳо иборат аст:

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ .

Ҳангоми тез хондан кадом овоз суи талаффуз мешавад, муайян бикунед.

2. Масқи 123. Бо калимаҳои **подшоҳ, омаданд, сахтгар, Сабзимоҳ** ҷумла тартиб диҳед ва нависед. Бигӯед, ки дар ин калимаҳо кадом овозҳо шунида намешаванд.

3. Масқи 124. Шеъри Лоикро рӯйнавис намуда, онро аз ёд бикунед.

Ту монанди Замин танҳои, модар,

Ту монанди Замин яктоӣ, модар.

15. ИСМҲОИ ҲАМГУНИ ХОСУ ЧИНС

Масқи 125. Матни зеринро нависед. Ба зери исмҳои ҳамгун хат бикашед. Бигӯед, ки чаро дар аввали яке аз исмҳо ҳарфи калон ва дар дигаре ҳарфи хурд омадааст.

- Нишон Маҳмудзода ба хонандагон қоидаҳои ҳаракат дар роҳро нишон дод.
- Орзу дар дил орзуи духтур шудан дорад.
- Садбарг дар рӯзи ҷашни Рӯзи модар дугонаашро бо як даста гули садбарг табрик кард.
- Ситора ситораи панҷгӯшаро хеле зебо тасвир намуд.

НОЛАИ ПАДАР

Падару писаре гуноҳе содир карданд. Ҳоким фармуд, ҳар якеро садчӯбӣ зананд.

Аввал падарро хобонданд ва сад чӯб заданд. Оҳе нагуфт ва дам назад. Баъд аз он, писарашро хобонданд ва чун як чӯб заданд, падараш нолаву фарёд кард.

Ҳоким гуфт:

– Ту сад чӯб хӯрдиву ва дам назадӣ. Бо як чӯбе, ки писарат хӯрд, ин нолаву фарёд чист?

Гуфт:

– Он чӯбҳо, ки бар тани ман меомад, тоқат мекардам, акнун, ки бар чигарам меояд, тоқат надорам.

Ҳусайн Воизи Кошифӣ

1. Барои чӣ падар бо сад чӯб хӯрдан дам назад ба як чӯбе, ки писарашро заданд, тоқат карда натавонист?

2. Аз мазмуни ҳикоят ба чӣ хулоса омадан мумкин аст? Фарзанд бо падари худ бояд чӣ гуна муносибат дошта бошад?

1. Андешаҳоятонро оид ба тарзи муносибати худ бо падаратон баён бикунед.

2. Маънои калимаи “**ҳоким**”-ро шарҳ диҳед. Бигӯед, ки он ба кадом гурӯҳи калимаҳо дохил мешавад ва барои чӣ?

16. ИМЛО БО СУПОРИШИ ГРАММАТИКӢ ПАРЧАМИ ТОҶИКИСТОН

Эй Парчами умед, то парфишон туй,
Дар осмони бахт рангинкамон туй,
Сурхии ту, ҳаққо, сурхии рӯ бувад,
Рӯсурхии абад з-ин обрӯ бувад.

Ранги сафеди ту бахти сафеди мост,
Роҳи сафеди мо, рамзи умеди мост,
Мо бо ту меравем то қуллаи мурод,
Моро чу раҳнамо ҳафт ахтари ту бод!

Эй Парчами умед, эй сабз чун чаман,
Аз ранги сабзи туст сарсабзии Ватан,
Аз файзи сояат сарсабзтар шавем,
Чун боғҳои мулк пур аз самар шавем.

Эй Парчами умед, эй ном, эй нишон,
Дар осмони бахт кардат кӣ парфишон?!
Бигзор, номи ӯ монад дар ин ҷаҳон
Мисли ту раҳнамо, мисли ту ҷовидон!

Низом Қосим

1. Парчами Тоҷикистон аз чанд ранг иборат аст?
Ранги сурхи Парчам чиро мефаҳмонад?
Ранги сафед чиро ифода мекунад?
Ранги сабз – чӣ?
2. Парчами Тоҷикистонро дар осмон кӣ парфишон кард? Шоир муайян намудани парфишонкунандаи Парчамро ба худи хонанда ҳавола кардааст, ӯ кист?
3. Ҳафт ахтар (ситора) дар банди чандуми шеър сабт шудааст?

МУСТАҲҚАМКУНИИ ИСМҲОИ ҲАМГУН

1. Ба чуфти расмҳо нигоҳ карда, калимаҳоро аз ҷиҳати маъно муқоиса намоед. Гӯед, ки чаро Анор (номи духтарак) бо ҳарфи калон ва анор (номи мева) бо ҳарфи хурд сар шудааст.

Анор

анор

2. Машқи 126. Матни зерро рӯйнавис кунед. Бигӯед, ки чаро дар аввали номи одамон ҳарфи калон навишта мешавад.

Озода, Таҳмина, Дилбар, Ҳидоят, Ҳадиса ва Наргис бо баҳои аъло мехонанд. Дугонаҳо дар корҳои беруназ-синфии мактаб фаъолона ширкат мекунанд. Онҳо дар корҳои хона ёрӣ мерасонанд.

3. Машқи 127. Аз рӯи расмҳои боло ҷумлаҳо тартиб диҳед ва онҳоро нависед.

17. ҚОР АЗ РҶИИ ҒАЛАТҲОИ ИМЛОӢ

18. ДАР БОРАИ ИСМ ИНҲОРО БОЯД ДОНЕД

1. Исми ва саволҳои “кӣ?” (киҳо?) ва “чӣ?” (чиҳо?).
2. Исмиҳои хос
3. Ҳарфи калон дар аввали исмиҳои хос
4. Исмиҳои танҳо ва ҷамъ
5. Исмиҳои ҳаммаъно, гуногунмаъно ва муқобилмаъно.

V. ФЕЪЛ. БАРҚ ВА АҲАММИЯТИ ОН ДАР РЪЗГОРИ МО

Аз рӯи расмҳо асбобҳои барқиро номбар бикунед.
Бигӯед, ки ҳар яки он дар рӯзгори мо чӣ гуна аҳаммият дорад.

19. НЕРУГОҲҶОИ БАРҚИ ОБИИ ТОҶИКИСТОН

Соли 1931 дар ҷумҳурии аввалин нуругоҳи барқи обии Варзоби Боло, баъдтар силсилануругоҳҳои барқи обии Варзоб – 2, Варзоб – 3, дар рӯди Варзоб, Қайроққум дар дарёи Сири вилояти Суғд, Сарбанд, Шаршара, Норак, Бойғозӣ, Сангтӯда – 1, Сангтӯда–2, ва Роғун дар рӯди Вахш сохта шудаанд.

Ба тӯфайли дӯстию якдигарфаҳмӣ, халқҳои гуногунмиллати ҷаҳон дар бунёди сохтмони азими нуругоҳҳои барқи обии Норак, Бойғозӣ, Сангтӯда ва Роғун бародарвор саҳм гузоштаанд ва мегузоранд.

Нуругоҳҳои барқи обии Норак ва Роғун (баъди пурра ба кор даромадан) яке аз нуругоҳҳои калонтарини Осиёи Марказӣ ба шумор мераванд.

Байни нуругоҳҳо, нуругоҳи барқи обии аз ҳама ҷавон дар ҷумҳурии НБО-и Роғун ба шумор меравад. Алҳол 2 агрегати нуругоҳи мазкур ба аҳолии кишвар қувваи барқ медиҳанд, сохтмони агрегатҳои боқимондааш давом дорад.

1. Чаро неругоҳи барқи обӣ мегӯем?
2. Дар шаҳр (ноҳия, маҳалла)-атон ягон неругоҳи хурди барқи обӣ ҳаст?

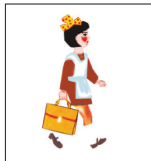
САВОЛГУЗОРӢ БА ҲАРАКАТУ АМАЛҲО

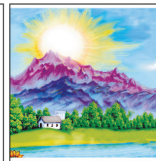
1. Аз рӯи расмҳои зер ҳаракату амали шахс ва ашӯро баён намоед ва савол гузored.

Кабутарон...
(Чӣ кор меку-
нанд?)

Назира...
(Чӣ кор меку-
нанд?)

Офтоб...
(Чӣ кор кард?)

Офтоб...
(Чӣ кор кард?)

2. **Машқи 128.** Матни зеринро нависед. Аз рӯи саволҳо амал ва ҳолати ашӯро муайян бикунед.

Сайёраи мо Замин ном дорад. Замин аввал ба монанди баҳри тафсон чӯш мезад (*чӣ кор мекард?*). Баъдтар сатҳи болои Замин хунук шуд (*чӣ шуд?*). Қабатҳои хокӣ ба вучуд омаданд (*чӣ кор карданд?*).

20. БАҲРИ НОРАК

Баҳри Норақ мешавад лабреттар,
Мавҷҳои ҳар тараф сар мезананд.
Кӯҳсорон пой дар оби кабуд
Домани гулзори худ бармезананд.

Кӯҳсори Нор базм ораста,
Баҳро бо дасти сангин дошта,
Гӯйӣ, меҳодад, ки як қулташ кунанд
Мисли шаҳҷоме ба сар бардошта.

Баҳр не, гӯё зи ними осмон
Порае афтода байни кӯҳсор.
Нур меҳезад шаб аз домони ӯ,
Баҳри Норақ – обрӯи рӯзгор!

Раҳмат Назрӣ

1. Маънои **дасти сангинро** фаҳмонед.
2. Дарси гузаштаро ба хотир оварда, бигӯед, ки барқ аз чӣ ҳосил мешавад.
3. **Машқи 129.** Банди аввали шеърро нависед.
4. Дар расм чӣҳо тасвир ёфтаанд?
5. Манзараи писандидаатонро шифоҳӣ тасвир намоед.

МАШҚҲОИ САВОЛГУЗОРӢ БА АМАЛҲО

1. **Машқи 130.** Аз рӯи савол ҳаракату амали одамон ва ашӯро муайян кунед. Ҷумлаҳои зеринро берун аз қавс нависед.

Ҳаво (**чӣ шуд?**) гарм шуд. Дар дашту саҳро гиёҳҳо (**чӣ кор карданд?**) сабзиданд. Гӯсфандон дар чарогоҳ (**чӣ кор мекунанд?**) мечаранд. Ҷӯпонон рамаро ба лаби об (**чӣ кор мекунанд?**) мебаранд.

2. **Машқи 131.** Ба ҷойи нуқтаҳо калимаҳои мувофиқ гузошта, матнро нависед. Ба амалҳо савол гузоред.

Галабон галаро ба сӯи теппа Аспе пешпо ... ва ба болои тойча Мо ба ҷойи воқеа Тойча дар чуқурии байни ду санг Бинобар ин, ба вай ҳеҷ осеб

21. БАРҚ АЗ КУЧО ПАЙДО МЕШАВАД?

Олимони омӯзиши барқро аз асри XVII оғоз кардаанд. Аввалин кашфкунандаи барқ донишманди илми физика

Алессандро Волта мебошад. Аз ҳамин сабаб, ифодаи воҳиди шиддати қувваи барқро ба номи \bar{u} – “V” гузоштаанд.

Мутахассисон қувваи барқро аз об, сӯзишворӣ, бод, нурҳои офтоб, атом ҳосил мекунанд. Дар ҷумҳурии мо истехсоли барқ асосан аз об ба даст меояд.

Дар минтақаҳои кӯҳсор одамон аз ҳисоби оби ҷорӣ истгоҳҳои хурди барқи обӣ сохта, неруи барқ истехсол мекунанд.

Пеш аз истифодаи асбобҳои барқӣ, дастурамалро бодикқат хонед.

• *Ба симҳои лач даст ё пой расонидан қатъиян манъ аст.*

• *Дар мавзее, ки сими барқ қанда шуда, ба замин афтида бошад, аз ҷойи беҳавф боэҳтиёт гузаред.*

1. Мавзӯи имрӯзаро бо аҳли хонаводаатон баррасӣ бикунед.
2. Қоидаҳои истифодаи асбобҳои барқиро хатман риоя бикунед.

ТАЪРИФИ ФЕЪЛ

3. Машки 132. Матни зеро рӯйнавис кунед. Бигӯед, ки дар матн кадом калимаҳо амал, ҳолат ва ҳаракатро мефаҳмонанд.

Осмонро абрҳо пӯшониданд. Борон борид. Дар саҳро ҳар гуна гиёҳҳо рӯйидаанд. Ҳамсинфон баъди борон ба саёҳат баромаданд. Одил саройид. Духтарон рақсу бозӣ карданд. Онҳо бегоҳ ба хона хурсанд баргаштанд. Саёҳати имрӯза хуб гузашт.

*Калимаҳое, ки амал, ҳолат ва ҳаракати одамон ё ашёро мефаҳмонанд, **феъл** номида мешаванд:*

амал: пӯшониданд, ...

ҳолат: рӯйидаанд, ...

ҳаракат: баромаданд, ...

Ҳарчанд, ки оташ аст,
 Аз зодағони об аст.
 Аз пайи кори мардум.
 Ҳамвора дар шитоб аст.

Азими Ҳаким

Машки 133. Чистонро нависед ва ҷавобашро ёбед.

22. АҲАММИЯТИ БАҶҚ

БаҶқ дар рӯзғори мо аҳаммияти беандоза дорад. БаҶқ рӯшноӣ, гармӣ ва сардӣ медиҳад. Ба воситаи нури баҶқ мо дар зимистон хонаҳоро гарм ва дар тобистон салқин мекунем.

Бо нури баҶқ корхонаҳо ба кор мебароянд ва маҳсулот мебароранд. Дар фасли зимистон деҳқонон дар гармхонаҳо кишукор мекунанд ва дастархони моро пур аз сабзавоти тару тоза мегардонанд.

Бинобар ин, истифодаи сарфакоронаи қувваи баҶқ, вазифаи ҳар як шахрванд аст.

1. БаҶқ дар рӯзғори мо чӣ аҳаммият дорад? БаҶқ набошад, чӣ вазъият рӯй медиҳад?
2. Дар оилаи шумо баҶқро чӣ гуна истифода мебаранд?
3. Истифодаи исрофкоронаи баҶқ ба хонавода чӣ зарар меорад?

САВОЛҲОИ ФЕЪЛ

1. Машки 134. Сархати дуҷуми матни «Аҳаммияти баҶқ»-ро нависед ва ба феълҳо савол гузоред.

2. Матни зеринро хонда, ба амал, ҳолат ва ҳаракатҳо савол гузоред.

Дар фасли тирамоҳ ангур, анҷир, анор, себҳои тирамоҳӣ мепазанд. Бачаҳо дар мевачинӣ ба калонсолон ёрӣ мерасонанд. Деҳқонон дар гармхона зироатҳои

полизӣ: помидор, бодиринг, хандалак, тарбузу харбуза мекоранд.

Дар ин фасли сол ҳаво салқин мешавад ва зуд-зуд борон меборад.

Амал, ҳолат ва ҳаракатҳои мепазанд, ёрӣ мерасонанд, мекоранд, салқин мешавад ва меборад феъл мебошанд.

*Ба “феъл саволҳои” **чӣ кор мекунад?**, “**чӣ**” кор кард?, “**чӣ**” шуд? гузошта мешаванд.*

Машқи 135. Ба ҷойи нуқтаҳо феълҳои мувофиқ гузошта, матнро нависед.

Чархбол босуръат Ногоҳ аз пеш туман Мо дар кабати абрҳо Абрҳо Акнун офтоби дурахшон чашмо

Калимаҳо барои истифода:

мондем, пароканда шуданд, мепарид, хира мекард, баромад.

23. САРФАИ ҚУВВАИ БАРҚ

Обанборҳо асосан аз ҳисоби пирияхҳо бо об пур мешаванд. Пирияхҳо дар зимистон об намешаванд. Дар натиҷа, дар обанборҳо об кам шуда, неругоҳҳои барқи обӣ бо иқтидори пурра кор карда наметавонанд. Аз ин ҷихат, нури барқ кам мешавад.

Бинобар ин, об ва қувваи барқро тамоми сол сарфакорона истифода бурдан лозим аст. Ҳар яки мо бояд фурузонакҳоро дар хонаву мактаб беҳуда наафрӯзем. Яке аз воситаҳои сарфай қувваи барқ истифодаи фурузонакҳои каммасраф мебошад.

1. Обанбор аз ҳисоби чихо пур мешавад?
2. Чаро дар зимистон нуруи барқ кам мегардад?

ЗАМОНҲОИ ФЕЪЛ

Машки 136. Ҷумлаҳои зеринро навишта, аз рӯи савол замон, (вақт)-и иҷрои амал ва ҳаракатҳоро муайян кунед.

1. Гулҷеҳра аз мактаб омад (Чӣ кор кард?).
2. Қосим китоб мехонад (Чӣ кор мекунад?).
3. Муаллими мо пагоҳ ба шаҳри Хуҷанд меравад (Чӣ кор мекунад?).

- Дар ҷумлаи якум ҳаракати Гулҷеҳра кадом замонро мефаҳмонад?

- Дар ҷумлаи дуум ҳаракати Қосим дар кадом замон аст?

- Дар ҷумлаи сеюм ҳаракати муаллим кадом замонро ифода мекунад? Аз рӯи кадом калима фаҳмидед, ки ҳаракати муаллим замони ояндаро мефаҳмонад.

Феъл се замон дорад: замони гузашта, ҳозира ва оянда.
омад – замони гузаштаи феъл;
мехонад – замони ҳозираи феъл;
(пагоҳ) меравад – замони ояндаи феъл.

ҚАДРИ НОН

Марде дар биёбон роҳро гум кард. Аз хӯрдани чизе надошт ва саҳт гурусна монд. Ногоҳ ҳамени пуре ёфт. Мард пиндошт, ки дар он гандуми бирён аст. Ӯ ҳамёнро кушода дид, ки пур аз зар буд. Мард ғамгин шуд.

Пас маълум мешавад, ки нон аз ҳама чизи дунё гаронбаҳотар аст.

1. Дар бораи қадру қимати нон боз чӣ медонед, баён бикунед.
2. **Машқи 137.** Аз матни боло феълҳоро нависед. Савол гузored ва ба замони ҳозира ё гузашта тааллуқ доштани феълҳоро муайян бикунед.

24. НЕРУГОҲИ БАРҚИ ОБИИ САНГТӮДА

Неругоҳҳои барқи обии Сангтӯда-1 ва Сангтӯда-2 дар байни силсиланеругоҳҳои дарёи Вахш 5-уму 6-ум ба шумор мераванд. Тавоноии иқтидори НБО-и Сангтӯда-1 ба 670 мегаватт ва НБО-и Сангтӯда-2 ба 220 мегаватт дар як соат баробар аст.

НБО-и Сангтӯда-1 соли 2009 ва Сангтӯда-2 соли 2014 пурра ба истифода дода шудаанд.

1 мегаватт баробари 1000 киловатт мебошад.

1. Сархати охири матни болоро рӯйнавис кунед.
2. **Машқи 138.** Аз рӯйи мазмуни расм ва матн дар бораи неругоҳи барқи обии Сангтӯда иншоӣ хурд нависед.
3. **Машқи 139.** Бо феълҳои **менависад, мепарад, дид, давид** як ё чумла нависед. Бо ёрии савол замони феълро муайян бикунед.
4. **Машқи 140.** Ба ҷойи нуқтаҳо феъл гузошта, матни зерро рӯйнавис кунед.

Фирдавс бист ниҳоли себу анор Баъди се сол дарахтон Фирдавс ба падару модараш як куттӣ себу ду куттӣ анор армуғон Онҳо аз ин рафтори писарашон.

Калимаҳо барои истифода: овард, ҳосил доданд, шинонида буд, хурсанд шудаанд.

25. НЕРУГОҲИ БАРҶИ ОБИИ НОРАК

Соҳтмони неругоҳи барқи оби Норақ соли 1961 оғоз ёфта, соли 1972 агрегати якум ва соли 1979 агрегати охирини он пурра ба қор дароварда шуданд.

НБО-и Норақ аз 9 агрегат иборат буда, бо тавоноии иқтидори пурра 3000 мегаватт дар як соат қувваи барқ медиҳад.

Обанбори он, ки дар натиҷаи бастании пеши рӯди Вахш пайдо шудааст, аз сарғаҳи дарғот ба масофаи тақрибан 70 километр тӯл мекашад. Балансии сарбанди НБО-и Норақ 300 метр буда, дарозии ба 714 метр баробар аст.

Аз рӯи матну расм ва дидаву шунидаатон дар бораи неругоҳи барқи оби “Норақ” фикри худро баён кунед.

СЕ ЗАМОНИ ФЕЪЛ ВА САВОЛҲОИ ОН

2. Ба саволҳои зерин ҷавоб нависед:

- Расул чӣ қор мекунад?
- Ҷавопаймо пагоҳ чӣ қор мекунад?
- Ҷаво чӣ гуна мешавад?
- Гуландом чӣ қор кард?
- Ҷаво чӣ шуд?

Калимаҳо барои истифода:

месарояд, пагоҳ парвоз мекунад, абрнок мешавад, рақсид, хунук шуд.

*Замони ҳозира ва ояндаи феъл ба саволҳои **“чӣ қор мекунад?”** ва **“чӣ мешавад?”** ҷавоб медиҳад.*

*Замони гузаштаи феъл ба саволҳои **“чӣ қор кард?”** ва **“чӣ шуд?”** ҷавоб медиҳад.*

Машқи 141. Бо истифодаи феълҳои зерин як ҷумла тартиб диҳед. Савол гузошта, замони феълро муайян кунед: мепазад, мерӯбад, шукуфтанд, сар шуд, баромад, пагоҳ меоянд, маъкул шуд, доранд.

26. МАШҚИ ИМЛОИ «Ъ» ДАР КАЛИМА ТҶДАИ НУР

Эй ки дорӣ меҳри афзун, ҷаҳди афзунро бубин,
Боғу роғи гулфишони кӯху ҳомунро* бубин.
Дидаи пурнури фардо – НОБ-и Роғунро-ро бубин,
Бар сари боло ниғаҳ кун, рӯи гулгунро бубин!

Бин, равон аз Сангтӯда тӯдаи нури варо,
Чун кӯхистонаш сари болову манзури* варо,
То ба домони уфукҳо* шаҳраҳи дури варо,
Номи пуровозаи дар даҳр* машхури варо!

Низом Қосим

ҳомун – саҳро **домани уфук** – канори осмон
манзур – намоён **даҳр** – дунё, ҷаҳон

1. Маънои калимаҳои **афзун**, **тӯда**, **уфук**, **нурро** шарҳ диҳед.

2. Машқи 142. Банди дуҷуми шеърро рӯйнавис кунед. Ба зери калимаҳои ифодакунандаи номи ашё хат кашед.

Машқи 143. Калимаҳои зеринро нависед ва имлои онҳоро дар хотир гиред.

Восеъ, ҷамъ, мавқеъ, машъал, ваъда, маълум, маъкул, инъом, маърака, лаъл, нафъ, меъда, шамъ, ҷуръат, таъйин, таълим, шурӯъ, шуъба, санъат, Муъмин, фаъл, мавзӯъ.

Машқи 144. Матни зеринро нависед. Ба зери ҳаракатҳои мард хат кашед. Савол гузошта, се замони феълро муайян кунед. Баъди ҳар як ҷумла саволҳоро дар дохили қавс нависед.

Марде хона харид. Ӯ хонаро таъмир мекард. Вай деворҳои афтидаро мебардошт, сӯроҳоро маҳкам мекард. Баногоҳ он мард аз зери девор ганҷе ёфт. Мард хост ганҷро ба соҳиби аввалаи хона диҳад.

27. МАШҚИ ҲИҶСОСӢ НЕРУГОҲИ БАРҚИ ОБИИ РОҒУН

Соҳтмони НБО-и Роғун соли 1976 оғоз ёфта буд. Бо сабабҳои гуногун соҳтмони ин неругоҳи азим қатъ гардид.

Бо ташаббуси Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бунёди соҳтмони НБО-и Роғун соли 2008 аз нав оғоз ёфт.

16-уми ноябри соли 2018 агрегати якум ва 9-уми сентябри соли 2019 агрегати дуҷуми НБО-и Роғун ба кор дароварда шуданд.

Пешбинӣ шудааст, ки баъди анҷоми соҳтмон 6 агрегати НБО-и Роғун бо иқтидори 3600 мегаватт дар як соат қувваи барқ тавлид хоҳад кард.

Баландии сарбанди НБО-и Роғун 335 метр ба нақша гирифта шудааст.

Алҳол соҳтмони НБО-и Роғун давом дорад.

Машқи 145. Аз рӯйи мазмуни расми сохтмони азими НБО-и Роғун иншои хурд (эссе) нависед.

БЕ ЯКДИГАР НАМЕФУРҶШАМ!

Арабе шутур гум карда буд. Ў савганд хӯрд, ки чун шутурро биёбад, ба як дирҳам бифурӯшад. Чун шутурро биёфт, аз савганд пушаймон шуд ва гурбаро дар гардани шутур овехт ва бонг мезад:

– Кист, ки бихарад шутурро ба як дирҳам ва гурба ба сад дирҳам? Аммо бе як дигар намефурӯшам.

Шахсе ба он ҷой бирасиду гуфт:

– Чӣ арзон буд ин шутур, агар ин қилода (овеза) ба гардан намедошт.

Абдурраҳмони Ҷомӣ

Машқи 146. Калимаҳои **араб, биёбад, якдигар, як, шахсро** ҳичо-ҳичо нависед. Бигӯед, ки барои чӣ калимаҳои **биёбад** ва **якдигар** аз се ҳичо иборатанд.

28. КОРИ АМАЛӢ БО ТЕСТ

СУБҲИ РОҒУН

Субҳи дамида гулгун –
Субҳи сафои Роғун.
Дилро намуда мафтун
Обу ҳавои Роғун.

Сурхоби зӯри майдон
Гардида моту ҳайрон,
Қоил ба зӯри инсон,
Шод аз нидои Роғун.

Хуршед – лаълии зар,
Аз қулла мекашад сар.
Гирад бағал чу модар
Сар то ба пойи Роғун.

Мардони кордида
Аз ҳар тараф расида,
Тарҳи наве кашида
Баҳри бинои Роғун.

Сайқал

1. Шаҳри Роғун дар кадом минтақаи ҷумҳурӣ воқеъ аст?
2. Ҳоло дар Роғун кадом иншооти бузургро месозанд?

Баъди анҷоми сохтмони НБО дар Роғун чӣ бунёд мегарданд?
(Ҷавобҳои дурустро дар дафтар нависед).

– кӯл	– нуругоҳи барқи бодӣ
– наҳр	– нуругоҳи барқи офтобӣ
– баҳр	– нуругоҳи барқи обӣ
– саёҳатгоҳ	– нуругоҳи барқи атомӣ
– обанбор	– нуругоҳи барқи ҳавоӣ

1. Аз матни шеър банди охиристо рӯйнавис намоед.
2. Шеърро аз ёд кунед.

29. САВОЛГУЗОРӢ БА ФЕЪЛҲО ДУ ҲАМСУҲБАТ

Ду мӯйсафед суҳбат мекарданд. Яке омӯзгори мактаб, дигаре коргари одӣ.

Мӯйсафеди коргар гуфт:

– Рост гуфтаанд, ки зиндагӣ рӯз аз рӯз бадтар мешавад, ки беҳтар не.

Муаллим деҳаи Кибилро нишон доду аз гузашта ҳикоят кард:

– Солҳои пеш дар роҳи Кибил як чордевори вайрона воқеъ буд. Шабҳо, ҳангоми аз назди он чордевор гузаштан, дар дили роҳгузарон тарсу ваҳм пайдо мешуд. Ҳамон чордевори вайронаро обод карда, анбор сохтанд. Чароғи барқӣ набуд. Хонаҳоро чароғи карасинӣ каме равшан мекарду халос.

Омӯзгор дар бораи мушкилиҳои давраи пеш чӣ гуна далел овард?

1. Андешаҳои худро дар бораи ҳаёти гузашта ва имрӯзаи одамон баён намоед.

2. Машқи 147. Сархати охирини матни «Ду ҳамсуҳбат»-ро нависед. Ба зери феълҳо хат кашед ва савол гузоред.

3. Машқи 148. Ҳангоми хониши калимаҳои ҳар се сутун ба талаффузи овози ҳарфҳои э ва е эътибор диҳед. Гӯед, ки барои чӣ дар калимаҳои сутуни якуму дуюм ҳарфҳои э ва е яқовоза (э), дар сутуни сеюм ҳарфи е дуовоза (йэ) талаффуз мешавад. Калимаҳоро нависед.

э	е	е (йе)
боэҳтиёт	дег	моҳие
боэътибор	абрешим	деҳае
симэлак	ғалбер	биное
боэътимод	безътибор	оҳуе

30. МАШҚҲОИ САВОЛГУЗОРӢ БА ФЕЪЛҲО ДУ ҲАМСУҲБАТ (давоми ҳикоя)

Ҳамсуҳбаташ ба сухани омӯзгор бовар накард.

– Чӣ, бовар намекуни? – гуфт омӯзгор. – Хайр, панҷох сол пеш ба ту мегуфтанд, ки пеши дарёи Вахшро мебанданд, неругоҳи барқи обӣ месозанд. Он қувваи барқ дода, тамоми чароғҳои хирасӯзро аз байн мебарад. Оинаи ҷаҳоннамо пайдо мешавад. Ҳамон вақт бовар мекардӣ?

– Не, бовар намекардам, – гуфт мӯйсафеди коргар.

Муаллим гуфт:

– Ана, дидӣ, қиссаҳои пешина ва оянда ба назари кас чун афсона менамоянд, аммо амалишавии он гуфтаҳои ҳаёлиро ману ту дар амал дидем. Ҳатто, худат дар сохтмони неругоҳи барқи оби “Норак” ҳамчун коргари пешқадам саҳм гузоштӣ. Магар ҳамаи ин беҳшавии зиндагӣ нест? Пас, зиндагӣ рӯз аз рӯз беҳтар мешудааст. Инсоният ҳамеша рӯ ба беҳбудӣ меорад.

Мӯйсафеди коргар ба андеша фуру рафт ва гуфтаҳои муаллимро тасдиқ кард.

Хайрулло Раҳимов

1. Омӯзгор беҳшавии зиндагии мардумро бо кадом мисолҳо фаҳмонд?
2. Шумо ба ҷойи муаллим мебудед, чӣ ҷавоб медед?
3. Ҷароғҳои хирасӯз чӣ гуна ҷароғанд? Онҳо чӣ тавр фурузон мешаванд? Ҷароғҳои барқӣ-чӣ?
4. «Оинаи ҷаҳоннамо» гуфта, чиро мефаҳмед?

Дар нақши ду ҳамсуҳбат бозӣ бикунед.

1. Машқи 149. Сархати якуми матни болоро нависед. Ба феълҳо савол гузоред.

2. Машқи 150. Ҷавоби ҷистонро ёфта, бо матнаш нависед.

Меояд аз роҳи дур,

Қад-қадим сим орад нур.

31. ИМЛО БО СУПОРИШИ ГРАММАТИКӢ

32. ИСМУ ФЕЪЛ – АСОСИ ҶУМЛА

ГУРГ ВА ХАРГӢШ

Гурги гуруснае дар саҳро хӯрдани мечуст. ХаргӯшERO дид, ки дар сояе хуфта аст. Гург оҳиста-оҳиста ба ҷониби ӯ қадам гузоштан гирифт. Харгӯш аз омадани гург огоҳ шуда, хост фирор намояд. Гург сари роҳи ӯро гирифт.

Харгӯш зорию тавалло карда гуфт:

– Медонам, ки саҳт гурусна мондаӣ. Ман бо ин ҷуссаи заиф аз як лӯқма зиёд нестам. Аз хӯрдани ман чӣ фо-

ида? Дар ин наздикӣ рӯбоҳи фарбеҳе ҳаст. Агар бихоҳӣ, ман бо ҳилае ӯро ба дастат месупорам.

Гург ба суханҳои харгӯш бовар кард. Онҳо роҳи хонаи рӯбоҳро пеш гирифтанд. Дар он наздикӣ рӯбоҳе буд, ки дар фиребгарӣ ҳамто надошт. Харгӯш гургро назди дар гузошта, худ ба хонаи рӯбоҳ даромад ва пурсупос кард. Рӯбоҳ низ ҷавоби салом дода гуфт:

– Ҳуш омадӣ. Ба кучо меравӣ? Биё, биншин.

Биё, ки медиҳамат бар ду дида ҷо, биншин!

1. Бигӯед, ки харгӯш бо кадом роҳ худро аз чанголи гург халос карданӣ шуд.

2. Аз матн ҷумлаеро ёфта хонед, ки хислати рӯбоҳро нишон медиҳад.

3. Рӯбоҳ баъди пурсупос ба харгӯш чӣ ҷавоб дод? Ҷавоби Рӯбоҳро аз матн ёфта нависед.

4. Машқи 151. Аз матн танҳо феълҳоро нависед. Савол гузошта, замони иҷрои амалро муайян бикунед.

5. Машқи 152. Ба ҷойи нуқтаҳо исмҳои мувофиқ гузошта, ҷумлаҳоро нависед. Ба феълҳо савол гузоред.

1. мепарад.

3. абрнок мешавад.

2. шино мекунад.

4. мешинонад.

33. КОР АЗ РҶӢИ ҒАЛАТӢОИ ИМЛОӢ

34. ӢИЛАИ РҶБОӢ

Харгӯш ба рӯбоҳ гуфт:

– Ба назди шумо меҳмони азизе омадааст. Агар иҷозат диҳед, наздатон дарояд.

Рӯбоҳ розӣ шуд.

Баъд, харгӯш назди гург омад ва ба маслиҳат розӣ шудани рӯбоҳро ба ӯ хабар дод.

Рӯбоҳ аз рӯйи эҳтиёт дар миёни хонаи худ чоҳи чуқуре канда, рӯйи онро бо хасу хошок пӯшонида буд.

Рӯбоҳ чун харгӯшро ба берун гусел кард, худ ба сари чоҳ омад ва дар рӯйи он хасу хошокро чунон ботартиб гузошт, ки чоҳ натобад. Пас дар як кунҷи хона пинҳон шуда, фарёд кард:

– Эй меҳмонони гиромӣ, марҳамат дароед!

Харгӯшу гург ба хонаи торик даромаданд. Қадам ба болои хошок ниҳода буданд, ки ҳар ду ба чоҳ афтоданд. Гург гумон кард, ки ин ҳилаи харгӯш аст, зуд ўро хўрд.

Ин масал далели он аст, ки бо мардуми доно ҳила ба кор намеояд.

Ҳусайн Воизи Кошифӣ

1. Рӯбоҳ кадом ҳиларо ба кор бурд? Дар масал боз кадом хислатҳои рӯбоҳ зикр ёфтаанд?
2. Ҳилаи кадоме аз онҳо – харгӯш ё рӯбоҳ ба кор омад?

1. Қисми маслиҳати харгӯшу рӯбоҳро аз матн хонед.
2. Аз рӯйи мазмуни масал хислатҳои харгӯш ва рӯбоҳро баён созед.

Ба фикри шумо бо кадом роҳ харгӯш метавонист начот ёбад? Ба воситаи саҳнача нишон диҳед.

Хулосаи масал дар кадом ҷумла ифода ёфтааст?

(*Ҷавоби дурустро дар дафтар нависед*).

- А. Ваъда додӣ, вафо кун.
- Б. Аз шахсе, ки туро фиреб медиҳад, хушёр бош!
- В. Зӯри беҳуда миён мешиканад.
- Г. Бо мардуми доно ҳила ба кор намеояд.

VI. ФЕЪЛ. ҲИФЗИ МУҲИТИ ЗИСТ

35. МУҲИТИ ЗИСТ ВА ҲИФЗИ ОН

Мо ба обу ҳаво, манзили макон ва чойҳои хуби истироҳат эҳтиёҷ дорем. Ҳамаи инҳоро **муҳити зист** меноманд.

Ба ҳар кучо партофтани партовҳо сабаби олудагии обу ҳаво, макони зиндагӣ мегардад. Нобуд кардани чангал ва ҳайвоноту наботот ба хусни табиат, муҳити зист ва ба ҳуди мо зарар мерасонад.

Дар натиҷаи нӯшидани оби олуда меъдаю рӯдаи инсон ё ҳайвон ба беморӣ гирифта мешавад.

Олуда шудани ҳаво боиси пайдоиши бемориҳои гуногуни шуш ва роҳи нафас мегардад.

Агар хок заҳролуд шавад, инсонро чонварон ва рустаниҳо нобуд мешаванд.

Муҳофизати табиат ва зебоиҳои муҳити зист вазифаи ҳамагон, аз ҷумла мо, – хонандагон, низ мебошад.

Мо бояд муҳити синф, мактаб, хона ва атрофи худро ҳамеша тозаву озода нигоҳ дорем. Дар ҳавливу гирду атрофи он ниҳолҳои сояфкану мевадиханда шинонем.

1. Муҳити зист чист?
2. Истифодаи оби олуда одамро ба чӣ ҳол гирифта мекунад?

3. Олудашавии ҳаво ба муҳит чӣ таъсир мерасонад?

4. Агар хок заҳролуд шавад, чӣ ҳодиса рӯй медиҳад?

1. Ҳар ду расми болоро муқоиса кунед ва ба саволҳои зерин ҷавоб диҳед:

• Барои чӣ мо бояд муҳити зистро муҳофизат намуда, онро тозаю озода нигоҳ дорем?

• Барои ҳифз ва тозагии муҳити зист шумо чӣ корҳо карда метавонед?

ФАРҚИ СЕ ЗАМОНИ ФЕЪЛ АЗ РӮЙИ САВОЛҲО

2. Машқи 153. Сархатҳои 1-ум ва 2-юми матни “Муҳофизати муҳити зист”-ро навишта, ба зери феълҳо хат кашед. Бо ёрии савол муайян бикунед, ки ин феълҳо кадом замонро мефаҳмонанд.

3. Машқи 154. Матни зеринро рӯйнавис кунед. Савол гузошта, замонҳои феълро муайян намоед.

Галабон галаро ба сӯи теппа мебарад. Ногоҳ аспе пешпо хӯрд ва ба болои тойча афтод. Мо ба ҷойи воқеа омадем. Тойча дар чуқурчаи байни ду санг руст шуда буд. Бинобар ин, ба вай ҳеч воқеа рӯй надод.

36. ФЕЪЛИ ЗАМОНИ ГУЗАШТА ДАРВЕШ ВА КОСАИ АСАЛ

Дарвеше аз назди бозоре мегузашт. Ҳалвогаре ўро илтимос кард, ки замоне бар дари дуконаш қарор гирад. Марди дарвеш он ҷо нишаст ва ҳалвогар як косаи пури асалро пеши дарвеш ниҳод. Магасҳо якбора ба косаи асал фурӯ рехтанд. Баъзе ба канори коса ва гурӯҳе дар миёни коса нишастанд.

Марди ҳалвогар дид, ки хучуми магасҳо аз ҳад гузаштааст. Ў бодбезакро бичунбонид. Магасҳое, ки бар канори коса буданд, парида рафтанд. Пойи магасҳои миёнҷойи

коса ба асал фурӯ монда буд. Онҳо чун хостанд бипаранд, парҳояшон низ ба асал часпид ва ҳалок шуданд.

Ҳусайн Воизи Кошифӣ

1. Яке аз сабабҳои пайдо шудани беморӣ мағас (паша) мебошад. Мағасҳо микробро бо кадом восита паҳн мекунанд, дар дафтар нависед.

2. Аз дарсҳои гузашта «Қиссаи хирс ва деҳқон»-ро ба хотир оварда, ба саволҳои зер ҷавоб гардонед:

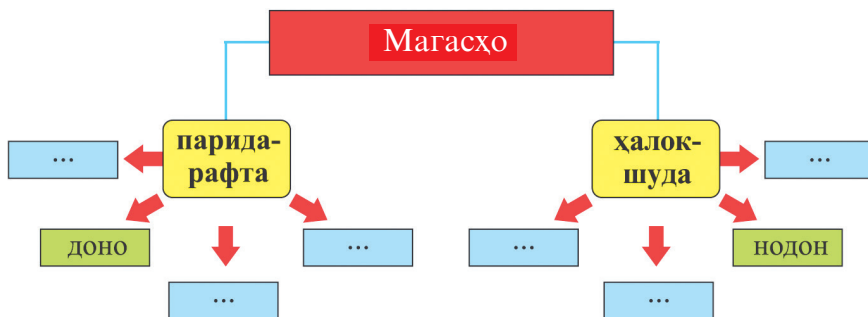
а) Оё хирс барои аз рӯи деҳқон пеш кардани мағасҳо кори дуруст кард?

б) Агар дар рӯи дастархон мағаси зиёде нишаста бошад, шумо чӣ кор мекунед?

в) Барои аз микроб ҳифз кардани худ шумо боз аз кадом воситаҳо истифода мекунед?

Қор дар гурӯҳҳо. Бигӯед, ки мағасҳои паридарафта ва ҳалокшуда рафтору кирдори чӣ гуна одамонро мефаҳмонанд. Мувофиқи хонаҷаҳои холии нақша хулосаи худро дар дафтар навишта, шарҳ диҳед.

1. **Машқи 155.** Сархати охири матни болоро нависед. Ба феълҳои савол гузошта, танҳо ба зери феълҳои замони гузашта хат кашед.

2. **Машқи 156.** Феълҳои сархатти аввали матни «Дарвеш ва косаи асал»-ро нависед. Аз рӯи саволҳои замони феълро муайян кунед.

37. ҲИФЗИ ОБИ ТОЗА

Оби тоза барои нӯшидан ва шустани сарулибос зарур аст. Манбаи асосии оби тоза барфу пиряхҳо мебошанд. Вале баъзан одамон ба қадри оби тоза намерасанд. Онҳо ҳар гуна партовҳоро аз корхонаҳои саноатӣ, беморхонаҳо, фермаҳои чорводорӣ ва биноҳои истиқоматӣ ба об мепартоянд. Дар натиҷа, оби тоза олуда мешавад. Аз нӯшидани оби олуда одамон, ҳайвонон ва парандаҳо ба бемориҳои гуногун гирифта мешаванд.

Мо, – хонандагон кӯшиш мекунем, ки ба оби тоза чизе напартоем, оби нопок нанӯшем, бо он дасту рӯй нашӯем.

Ҳар як шахс вазифадор аст, ки обҳои маҳалли зисти худро тоза нигоҳ дорад.

1. Об дар ҳаёти инсон ва тамоми мавҷудоти зинда чӣ аҳамият дорад?
2. Чаро дар фасли тобистон оби дарёҳо зиёд мешавад?

ФЕЪЛИ ЗАМОНИ ҲОЗИРА

1. Машқи 157. Ду сархатти охири матни “Муҳофизати оби тоза”-ро нависед. Ба феълҳо савол гузоред. Бигӯед, ки феълҳо кадом замонро мефаҳмонанд.

2. Машқи 158. Аз сархати якуми матни “Муҳофизати оби тоза” феълҳоро нависед. Савол гузошта ва замонҳои феълро муайян бикунед.

3. Машқи 159. Ба ҷойи нуқтаҳо феълҳои замони ҳозира гузошта, матнро нависед.

Шамсия хона Ҷаъфар об ... Модар либос Падар аз кор ... Маҳбуба вазифаи хонагиро ... Бобо ниҳолҳоро ...

Калимаҳо барои истифода:

мешӯяд, мерӯбад, иҷро мекунад, меорад, мепарварад, меояд.

38. ЗИРА ВА ГУРОЗ

Табиат зира ва гурозро бо ҳам пайваستاаст. Гуроз (хуки вахшӣ) бештар решаи зира мехӯрад. Ба назар чунин менамояд, ки гуроз зираро аз беҳаш нобуд мекунад. Вале ин тавр нест. Решаҳои зира зери хок то

15–20 сантиметр панҷа мезананд. Сатҳи болои замин дар зери суми ҳайвоноти гуногун саҳт шуда, ба инкишофу ҳосили зира ҳалал мерасонад. Гуроз хоки атрофи зираро шудгор карда, як қисми решаҳояшро мехӯрад.

Баҳорон аз решаҳои боқимонда буттаҳои сершохи зира месабзанд ва ҳосили фаровон мебанданд. Хӯшаҳои ин зираҳо калон ва донаҳояшон пурра мешаванд. Гуроз дар вақти кофтукови решаи зира бо хоки нарми пош-хӯрда тухмии рустаниро мепӯшонад, ки ин барои сабзиши буттаҳои нави зира ёрӣ мерасонад.

1. Дар бораи зира ва гуроз чӣ медонед?
2. Чаро гуроз бештар решаи зира мехӯрад?
3. Гуроз барои сабзиши зира чӣ тавр фоида ва зарар мерасонад?

МАШҚИ ЗАМОНҲОИ ФЕЪЛ

- 1. Mashqi 160.** Сархати аввали матнро нависед. Савол гузошта, ба кадом замон тааллуқ доштани феълҳоро гӯед.
- 2.** Маънои ҷумлаи «Табиат зира ва гурозро бо ҳам пайваستاаст»-ро фаҳмонед.
- 3. Mashqi 161.** Матни зерро рӯйнавис кунед. Калимаҳои ҳамсадоҳои такрор ва «ъ»-дорро ба ҳиссаҳо чудо карда, нависед.

ЗИРА

Зира рустании худрӯй буда, моҳҳои май, июн гул мекунад. Он таъми болаззат ва бӯйи хуш дорад. Зираҷой ҳамчун доруи иштиҳоовар ва қувватдиҳандаи меъда истифода мешавад.

39. ҲИФЗИ ҲАВОИ ТОЗА

Ҳавои тоза барои ҳаёти одамон ва тамоми ҷонварону рустаниҳо зарур аст. Бе ҳаво ҳаёт нест.

Корхонаҳои саноатӣ ва ҳар гуна воситаҳои нақлиёт дуду чанги зиёде хориҷ мекунанд. Дар натиҷаи ин, ҳаво захролуд мешавад. Ҳавои захролуд ба саломатии одамон ва ҳайвоноту рустаниҳо зарар мерасонад ва онҳоро ба ҳар гуна бемориҳо гирифта мекунад.

Як воситаи тоза нигоҳ доштани ҳаво боғдорӣ ва зиротакорӣ аст. Дарахтон, рустаниҳо ҳаворо тоза мекунанд.

Бачаҳои азиз, ҳар кадоматон кӯшиш кунед, ки дар мавсими баҳор дар назди ҳавлиҳои худ, мактаб ва деҳатон ниҳол шинонед.

1. Ҳаво дар ҳаёти инсон ва дигар мавҷудоти зинда чӣ нақше дорад?
2. Сабаби олудашавии ҳаво чист?
3. Аз ҳавои захролуд одамон ба кадом беморӣ гирифта мешаванд?
4. Кадом воситаҳои тоза нигоҳ доштани ҳаво дар матн нишон дода шудааст?
5. Дарахтон, гулҳо ва рустаниҳо ҳаворо чӣ тавр тоза мекунанд? Чаро дар таги дарахтони чормағз ва чинор намешинанду намеҳобанд?
6. Шумо барои ҳифзи тозагии ҳавои муҳити зист чӣ корҳо анҷом дода метавонед?

МУАЙЯН КАРДАНИ ЗАМОНИ ФЕЪЛ

Машқи 162. Аз рӯйи мазмуни сархати охири матни “Ҳифзи ҳавои тоза” дар бораи ниҳолшинонӣ иншо нависед. Савол гузошта, замони феълҳои иншоатонро муайян бикунед.

40. ФЕЪЛҲОИ ЗАМОНИ ҲОЗИРА ВА ОЯНДА. ҲИФЗИ ЗАМИН АЗ СЕЛ

Сел аз боридани борони бошиддат ва жола ба вучуд меояд. Оби сел заминҳои киштро аз кор мебарорад ва ба сабзиши зироат зарар мерасонад. Сел биноҳои истиқоматии дар назди селроҳабударо шуста мебарад.

Барои муҳофизати замин аз офатҳои селоб одамон дар лаби чариҳо рустаниҳои буттагӣ ва дарахт мешинонанд. Решаи дарахтон заминро аз шуста бурдани сел ва вайроншавӣ нигоҳ медорад. Барои он ки сел зарари зиёд нарасонад, роҳҳои селгузар месозанд.

1. Зарарҳои сел ва роҳҳои пешгирии онро бигӯед.

2. Машқи 163. Сархатти аввалини матни “Муҳофизати замин аз сел”-ро нависед. Ба зеро феълҳо хат кашед ва савол гузоред. Муайян кунед, ки ин феълҳо кадом замонро мефаҳмонанд.

3. Машқи 164. Феълҳои сархати дуҷумро нависед. Савол гузошта, замонҳои феълро муайян кунед. Феълҳои матни боло замони ояндаро низ мефаҳмонанд.

1. Чумлаи зеро аз матн ёфта, онро пурра карда нависед.

Решаҳои дарахтон заминро аз ... ва ... нигоҳ медоранд.

2. Оби сел аз кор мебарорад.

ДАРАИ КАМАРОБ

Ноҳияи Раштро манзараи дараи Камароб зеб медиҳад. Дар ду тарафи дара деҳаҳои Сангималикӣ, Шулмак, Рӯбоз, Каврак, Ҳоҷаалӣ, Яшм, Шохиндара, Шингилич, Тӯда ва

Сорбоғ воқеанд. Аз миёнҷойи дара дарёи Сорбоғ чорист. Оби дарё софу хунук буда, дар он гулмоҳӣ зиёд аст.

Шоири маҳбуб Боқӣ Раҳимзода дар деҳаи Сорбоғ таваллуд ёфтааст. Ҳоло ҷамоати Камароб ба номи ӯ гузошта шудааст.

1. Машқи 165. Матни болоро рӯйнавис кунед. Ба зери исмҳои хос хат кашед.

2. Таърифи исмҳои хосро бигӯед.

41. ҲИФЗИ МАҲАЛЛИ ЗИСТ

Баъзе одамон ба тозагӣ риоя намекунанд. Онҳо ба кӯчаҳои маҳалли зисти худ хасрӯба мепартоянд. Партовҳо сабаби бемориҳои сирояткунанда мешаванд. Бӯйи онҳо хаворо бадбӯй, заминро захролуд мекунад ва ба зебу зинати муҳити атроф ҳалал мерасонад.

Буридани дарахтони сабз, шикори ҳайвонот ба ҳусни табиати маҳалли зист таъсири бад мерасонад.

Бачаҳои азиз, партовҳоро дар ҷойҳои махсус партоед, ниҳолҳои сабзро нашиканед ва набуред. Барои парандаҳо лона созед, обу дон диҳед, дарахт парвариш кунед.

1. Одатҳои бадеро, ки боиси олуда гардидани муҳити зист мегарданд, номбар кунед.

2. Роҳҳои муҳофизати маҳалли зистро баён намоед.

АЛОМАТИ ВЕРГУЛ ДАР ОХИРИ ФЕЪЛҲО

3. Ҷумлаҳои зеринро хонед. Ба ҳаракатҳо савол гузоред. Гӯед, ки ҳар як ҳаракат бо кадом аломат чун қарда шудааст.

- Ситора мешӯяд, мерӯбад, медӯзад, мепазад.
- Мор ҳазид, печид, газид, хӯрд, гурехт.
- Шафтолу сурх мешавад, мепазад, мерезад, мулоим мешавад.

ЧЕМПИОН

Чанд муддат аст, ки бачаҳои ҳавлӣ маро масхараомез “Шодӣ-чемпион” мегӯянд. Гумон мекунед, ки дар ягон мусобиқа голиб омадаам? Не! Не! Ба лақабгирии ман воқеае сабаб шуд.

Як шаби зимистон телевизор тамошо мекардам, ки бибиҷонам гуфтанд:

– Паҳлавони бибӣ, давон сатили хасрӯбаро ҳолӣ карда биё.

– Баъдтар. Ҳозир кинои нав сар мешавад, – баҳона кардам ман.

– То саршавии кино понздаҳ дақиқа вақт ҳаст. Баҳузур сатила ҳолӣ карда, омадан мумкин.

Ноилоҷ аз ҷо хеста, ҷомаамро пӯшидам. Аз ошхона сатилро гирифта, аз ошёнаи чорум фуромада, шитобон сӯйи кӯча давидам. Ҳавои кӯча сарду торик буд. Ба атроф нигаристам, ки касе нест. “Шарт аст, ки дар ин бевақтӣ то партовқуттӣ равам? Кӣ мефаҳмад, ки ин кори ман?” – гуфтам дар дил ва сатилро зуд дар беҳи чанори рӯйи ҳавлӣ чаппа карда, аз роҳам баргаштам.

– Ин қадар зуд омадӣ? – ҳайрон шуд бибиҷонам, маро дар роҳрав дида.

– Дар давидан ман чемпиони синфам! – бо фахр ҷавоб додам ман.

Субҳи рӯзи дигар бори аввал бибиҷонам маро бо қаҳр бедор кард. “Паҳлавони бибӣ, қуввату ҷони бибӣ” нагуфт”, балки бо киноя “Шодӣ -чемпион” зуд хеста, ба пушти дар нигоҳ кун”, – гуфт.

Гумон кардам, ки ягон нафар аз ҷӯраҳоям омадааст. Дарро кушода, дар ҳайрат мондам, зеро дар паси дар хасрӯбаи дишаб партофтаам паҳну парешон мехобид.

– Ин кори кӣ бошад? – оташин шудам ман. – Шояд ин кори писари фарроши ҳавлиамон – Рустам аст? Охир ӯ аз кучо фаҳмид, ки ин хасрӯбаи хонаи мост? Чашмам ба лифофаи кухнаи номаи амакам афтоду дамам ба дарун зад.

Машқи 166. Аз матни боло феълҳои замони гузаштаро нависед. Ҳангоми навишт дар байни феълҳо гузоштани вергулро фаромӯш накунад.

42. ИМЛОИ ИСМҲОИ ХОС ДЕҲАИ МО

Туғмазор яке аз деҳаҳои хушманзара мебошад. Атрофи деҳаро кӯҳи Чилдухтарон, дараҳои Полез, Хушкак, Олуча, Туғ ва Хуч зеб медиҳанд. Дар ин мавзӯҳо навҳои гуногуни гиёҳҳо мерӯянд.

Дар миёнаҷойи деҳаи Туғмазор мактаб ҳаст. Аз канори деҳа рӯди Вахш ҷорист. Дар болотари деҳа аз дили кӯҳи сангин чашмаи Бибизубайда ҷаввора мезанад. Оби чашма хусусияти шифоӣ дорад. Ин об ба бемории кабудсулфа дармон мебахшад ва барои ҳазми хӯрок ғоидаовар аст.

Дар деҳаи Туғмазор гармхона ҳам ҳаст. Дар фасли зимистон аҳолии шаҳри Норақ ва атрофи он бо помидору бодиринги тару тоза таъмин карда мешавад.

Абдулло Алі

1. Аввали номи **деҳа**, **кӯҳ**, **дара**, **дарё** ва **чашма** бо кадом шакли ҳарф сар шудааст? Барои чӣ?
2. Калимаи “зодгоҳ”-ро боз бо кадом калимаҳо иваз кардан мумкин аст?

1. Калимаҳои **Чилдухтарон**, **кабудсулфа**, **ғоидаоварро** дар нақша нишон диҳед.
2. Калимаи **ғоидаовар** панҷ ҳиҷо дорад. Барои чӣ? Калимаро ба ҳиҷоҳо ҷудо кунед.
3. Дар бораи манзараи зодгоҳатон чанд сухан бигӯед.

4. Машқи 167. Аз сархати якуми матни «Деҳаи мо» исмҳои хосро нависед.

ЗОДРҶЗ

Ҳамсинфон дар хонаи Ҳадиса чамъ омаданд. Вай имрӯз нуҳсола шуд.

Модари Ҳадиса рӯйи дастархонро бо таомҳои болаззат ва меваҳои гуногун оро дод.

Ҳамсинфон баъди табрику муборакбодии Ҳадиса шеър хонданд, суруданд, рақсиданд.

1. Машқи 168. Матни зеринро нависед. Ба ҳаракати одамон савол гузоред.

2. Бигӯед, ки дар ҷумлаи охир пас аз ҳар як ҳаракати одамон чӣ гуна аломат гузошта шудааст.

43. ХАЁЛҶОИ ШИРИН

Замоне, дар канори шаҳре, як пиразани бекасу бенавое зиндагӣ мекард. Пиразани бечора аз пагоҳ то бегоҳ чарх мересид ва аз ҳисоби заҳматаш як бурда нон меёфт ва бо азобу машаққат рӯз мегузаронд. Дар ҳавлии ӯ як дарахти санчид буд. Ҳамин ки ҳаво андаке гарм мешуд, пиразан чарху дукашро бардошта, зери дарахти санчид ҷо мегирифт. Ӯ дар сари чарху дукаш фарқи хаёлҳои ширин мешуд:

– Имсол ҳосили санчидро мечинам, ба бозор мебарам, мефурӯшаму бо пулаш орду биринҷ мехарам, ғами зимистонро мехӯрам, ба худ куртаю ҷомаи нав медӯзам. Аз сари ҳосил ба ҳаққу ҳамсояҳо як табақӣ санчид медиҳам: бигузур, бачаҳои ҳамсоя ҳам хӯрда, шодӣ кунанд.

1. Аз матн ҷумлаеро ёбед, ки саховатмандии пиразанро нишон медиҳад.

МАШҚҲО ОИД БА ЗАМОНҲОИ ФЕЪЛ

2. Машқи 169. Аз матни боло феълҳоро нависед. Савол гузошта, замонҳои феълро бигӯед.

3. Муайян кунед, ки чаро феълҳои сархати охирини ин матн замони ояндаро мефаҳмонанд.

4. Машқи 170. Ҷуфти калимаҳои зеринро бо талаффузи овозҳои у ва ӯ бихонед.

бур– бўр		гул – гӯл		бикуш – бикӯш
сум – сӯм		хурд – хӯрд		пул – пӯл

Дар нақши бобою набера бозӣ бикунед.

44. МАШҚҲОИ АМАЛИИ ФЕЪЛ ДЕКАБР

Омад моҳи декабр
Бо зимистон якбора,
Дар тан либоси барфин,
Тугмаҳояш – яхпора.

Аз тан бадар кардаанд
Ҷомаи зарринашон,
Ҷомаи нукраранге
Пӯшидаанд дарахтон.

Арҷаи сабз аз кӯҳсор
Ба водӣ мефурояд,
Дар Соли нав назди мо
Меҳмон шуда меояд,
Дар атрофаш бачаҳо
Таронахон мерақсанд,
Падарҳову модарҳо
Аз кори онҳо – хурсанд.
Мирсаид Миршакар

1. Машқи 171. Бигӯед, ки шоир кадом нишонаҳои зимистонро васф кардааст. Аз рӯи мазмуни шеър фикри худро доир ба зимистон баён бикунед ва ҷумлаҳои хурд нависед. Ба зери феълҳои ҳикояи навиштаатон хат бикашед. Савол гузошта, замонҳои феълро муайян кунед.

2. Бандҳои дилхоҳи шеърро аз ёд намоед.

ЁРӢ

Ману Маҳина ҳамроҳ мерафтем. Пиразане аз рӯбарӯ меомад. Ӯ дар ҳар ду даст бор дошт. Ҳамин ки ба ҳам наздик шудем, пиразан истод ва борашро ба замин гузошт.

Мо бори ӯро бардошта, то хонааш бурдем. Пиразан хурсанд шуд ва моро дуои нек кард.

1. Машқи 172. Матни болоро нависед.

2. Бигӯед, ки пиразан ва Маҳинаю ҳамроҳаш ба як сӯй ҳаракат мекарданд.

3. Ба феълҳо савол гузошта, замони иҷрои амалро муайян намоед. Дар нақши Маҳина, ҳамроҳаш ва пиразан бозӣ кунед.

45 – 46. ЧАНГАЛ – МАНБАИ ҲАВОИ ТОЗА

Бештари сарзамини Тоҷикистонро кӯҳ, теппа, дарё ва чангалзор ташкил медиҳанд. Як қисми кӯҳҳоро чангалҳо пӯшондаанд. Дар чангал арча, заранг, pista, бодом, чормағз, зелол ва навъҳои дигари дарахтону рустаниҳои гуногун месабзанд. Чангал манзараи табиати кӯҳистонро зебу зинат медиҳад ва ҳавои атрофро тоза мекунад.

Дар кӯҳҳо гиёҳҳои шифобахш: кокутӣ, чамилак, пудина, чойкаҳак, газна ва монанди инҳо фаровонанд. Аз гиёҳҳо ҳар гуна дору тайёр мекунанд.

Мо вазифадорем, ки чангал ва гиёҳҳои диёри худро муҳофизат намоем.

1. Сарзамини Тоҷикистонро бештар чӣҳо ташкил медиҳанд?

2. Дар чойи зисти шумо кадом хели гиёҳҳо ва дарахтон мерӯянд?

МАВҶЕИ ФЕЪЛ ДАР ЧУМЛА

Машқи 173. Ба чойи нуктаҳои матни зерин феъл гузошта, ҷумлаҳоро пурра карда нависед. Замони иҷрои амал ва ҳаракатҳоро муайян бикунед.

ДАР ЗИМИСТОН

Аҳрор ба Назира гуфт:

– Зимистон ҳам ...

Назира ҷавоб дод:

– Бале, маълум аст, ки пагоҳ барф Ҳаво

Одамон либосҳои зимистона ...

Аҳрор пурсид:

– Аҳволи ҳайвонҳои ваҳшӣ ... ?

Назира ҷавоб дод:

– Дар зимистон ҳоли гурги бехона

Калимаҳо барои истифода:

меӯшанд, хунук мешавад, фаро расид, меборад, бад мешавад, чӣ мешавад.

Феълҳо беиштар дар охири ҷумла меоянд.

Суҳбати ду ҳамсинфро дар бораи дигар ҳайвонот ва парандагон давом диҳед.

ШИРИНБИЯ

Ширинбияро бех, бия, ширинбех, сус, беҳи зард ва сускаҳ низ мегӯянд.

Ширинбия пояи рости мустаҳками сершоха, гули сафедча, бунафш ё гулобӣ дорад.

Абӯалӣ ибни Сино қиёми решаи ширинбияро барои муолиҷаи захм, шошадон, гурда, диққи нафас, рафъи табларза, найчаҳои шуш ва воситаи балғамрон истифода мебард.

Ширинбияро, инчунин, барои табобати роҳи нафас, бемориҳои асаб, кабудсулфа, сили шуш, захми меъдаю рӯдаи дувоздаҳангушта ва зардаҷӯш истифода мекунанд.

1. Хосияти шифобахшии ширинбияро бигӯед.

2. **Машқи 174.** Матни “Ширинбия”-ро рӯйнавис кунед. Ба исм, сифат ва феълҳо савол гузоред.

47 – 48. ЗИМИСТОН ЧИСТ?

Рӯзҳои охирини фасли тирамоҳ буд. Баргҳои дарахтон бо андак вазиши шамол тӯда-тӯда ба замин мерехтанд.

Бузи кӯҳӣ, ки дар зери дарахтон барги хазон мехӯрд, ба фил гуфт:

– Зимистон ҳам наздик шуда истодааст.

– Фил: «–Зимистон»-аш чист? – хартумашро бардошта ба маймун гуфт.

– Ман чӣ донам, ки зимистон чист? – гуфт маймун.

– Ту ҳам намедонӣ, ки зимистон чист?– пойҳои дарози қоқашро ба замин зада, аз заррофаи гардандароз пурсид Бузи кӯҳӣ.

Заррофа, ки баргҳои тару тозаро бо иштиҳои том мехӯрд, сар бардошта гуфт:

– Ман ин хел ҳайвонро надидаам...

– Оҳ, кундфаҳмо, наход, ки зимистонро надонед?! ҳайрон шуд бузи кӯҳӣ ва ба хирс рӯй овард.

–Ку, хирспаҳлавон, ин ҷо биё, чӣ будани зимистонро ба инҳо фаҳмон.

– Зимистон як шабест, ки то рӯз барф меборад, ҳаво хунук мешавад, ҳамаи гиёҳу рустаниҳо зери барф мемонанд, – ғуррос зад хирс.

–Үҳ–хӯ, агар ҳамаи алафу гиёҳҳо ва баргҳои дарахтон зери барф монанд, мо чӣ мехӯрда бошем?! – Ҳайрон шуданд филу заррофа ва маймун.

Бузи кӯҳӣ ба хирс нигоҳ карда гуфт:

– Ту, ки тамоми зимистон хоб мекуни, зимистон дар назарат як шаб менамояд. Ҳол он ки зимистон се моҳи пурра, як фасли сол аст! ...

1. Дар матн сухан дар бораи кадом ҳайвонҳо меравад?
2. Воқеа кай рӯй додааст?
3. Воқеа дар кучо рӯй додааст?
4. Чаро маймун, фил ва заррофа дар бораи зимистон чизе наме-донанд?

Дар нақши ҳайвонҳо бозӣ бикунед.

КОР ДАР ГУРҶҲО, АЗ РҶИИ ДИАГРАММА БО ТЕСТ

Кори гурӯҳӣ: **Қадам гурӯҳ зудтар?**

- Сол аз чанд фасл иборат аст?
- Ҳар фасл аз чанд моҳ иборат аст?
- Моҳ аз чанд ҳафтаю чанд рӯз иборат аст?
- Дар як ҳафта чанд рӯз ҳаст?
- Сол аз чанд моҳу чанд рӯз иборат аст?
- Қадам моҳҳо рӯзҳои зиёд доранд, қадамаш камтар. Рӯзҳои қадам моҳ аз дигар моҳҳо кам аст?
- Моҳоро номбар кунед. Аз тақвими сол истифода карда, номи моҳоро аз рӯи тартиб нависед.

Машиқи 175. Сархатҳои 1-ум ва 2-юми аввали матни «Зимистон чист?»-ро нависед. Савол гузошта, замонҳои феълро муайян кунед.

Чаро маймун, фил ва заррофа дар бораи зимистон чизеро намедонанд? Аз ҷавобҳои зерин: дурусташро интихоб кунед.

- А. Онҳо дар кишварҳои гарм зиндагӣ мекунанд.
- Б. Буз ба онҳо фаҳмонда натавонист.
- В. Маймун, фил ва заррофа фаҳмидан нахостанд.
- Г. Онҳо дар боғи ҳайвонот зиндагӣ мекарданд.

49. БА КҶҲСОРИ ТОЧИК

Салом, эй кӯҳсори Тоҷикистон,
Диёри пурсафои хубрӯён!
Ғазалхон омадам монанди булбул
Ба боғат парзанон бар дидани гул.
Баландӣ он қадар дар қадду қомат,
Ки ҳатто «Боми дунё» гашта номат.
Сарат аз барф гарчанде сафед аст,
Дилат, аммо ҷавону пурумед аст.
Ҳамеша сабзу хуррам домани ту,
Тароватбахш боғу гулшани ту,
Дарунии синаат чун Панчи пурчӯш,
Танатро лолаҳо бинмуда гулпӯш...

Мирзо Турсунзода

1. Боми дунёро чӣ тавр мефаҳмед?
2. Дарёи Панҷ дар кадом минтақаи Тоҷикистон аст?

1. Маъноҳои калимаи Панҷро шарҳ диҳед.
 2. Дарёҳои калонтарини Тоҷикистонро номбар кунед.
 3. Шаш мисраи охирини шеърро бори дигар хонед. Бигӯед, ки оё, Тоҷикистон **сар, дил, доман, тан** дорад?
 4. Дар бораи пешрабии Тоҷикистони имрӯза фикри худро баён бикунед.
- 5. Машқи 176.** Чор сатри охирини шеърро навишта, ба калимаҳои **доман, боғ, гулшан** ва **лола** савол гузored.

АЛОМАТИ ВЕРГУЛ ДАР ОХИРИ ИСМҶО

1. Ба саволҳои зерин ҷавоб гардонда, ҷумлаҳои ба таври пурра навишед. Бигӯед, ки ҳар як исм бо кадом аломат ҷудо карда шудааст.
Гӯсфанд, буз, гов, асп (чӣ кор мекунад?) ...
Булбул, саъва, кабк, бедона (чӣ кор мекунад?) ...
Бед, сафедор, чинор, арча (чӣ кор мекунад?) ...

2. Машки 177. Аз матни шеъри “Ба кӯҳсори тоҷик” исмҳоро нависед ва ба ҳар яки он савол гузored. Ҳангоми навишт байни калимаҳо гузоштани вергулро фаромӯш накунед.

Намуна: Исм – кӯҳсор, диёр, булбул, ...

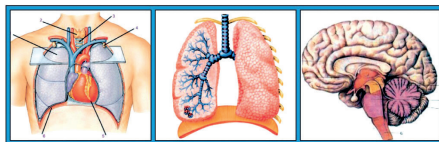
50. ЗАРАРИ ТАМОКУ

Дар дуди тамоку моддаҳои захрнокӣ зиёде ҳастанд. Онҳо ҳам ҳаворо захролуд мекунад, ҳам ба узвҳои нафаскашии инсон зарар мерасонанд. Дуди тамоку пеши роҳи узвҳои нафаскашӣ, аз ҷумла рағҳои шуш, гулӯ ва сурхнойро мебандад, хунро захролуд мегардонад.

Заҳри тамоку ба асаб таъсири бад мерасонад, одамро фаромӯшхотир мекунад. Пас аз кашидани тамоку одам ҳудахро бад ҳис мекунад. Аз таъсири заҳри тамоку дилу гурда ба беморӣ гирифта мешаванд.

Бачаҳои азиз! Ба ин гуна одатҳои бад ҳеч гоҳ майл накунед!

1. Тамоку ба саломатии инсон чӣ зарарҳо мерасонад?
2. Ба шахсоне, ки ба ин одати бад гирифтаанд, чӣ маслиҳат медиҳед?
3. Оё дуди тамоку ба одамони гирду атроф ҳам зарар мерасонад?

1. Аз расм узвҳои дарунии одамро номбар кунед ва нишон диҳед.
- 2. Машки 178.** Сархати дуҷуми матро навишта, ба зерӣ феълҳо хат кашед.

ФЕЪЛҲОИ ҲАММАӢНО

3. Ҷуфти феълҳоро аз ҷиҳати маъно муқоиса кунед ва савол гузored.

парид, чаҳид, хез зад,
медавад, метозад,
дод, супорид,
ичро мекунад, ичро менамояд.

4. Машқи 179. Бо калимаҳои машқи боло ҷумла тартиб диҳед ва нависед.

Намуна:

Асп аз болои ҷӯй парид.

Асп аз болои ҷӯй чаҳид.

Асп аз болои ҷӯй хез зад.

5. Ҷумлаҳои болоро бихонед ва аз ҷиҳати маъно муқоиса бикунед. Дар ин ҷумлаҳо феълҳои дигар шудаанд, аммо маъно—чӣ? Пас калимаҳои **парид, чаҳид, хез зад** аз ҷиҳати маъно яхшелаанд.

Баъзе феълҳои дар ҷумла ҳаммаъно мешаванд.

Машқи 180. Аз матни “Зарари тамоку” феълҳои ҳаммаъноии **олуда мекунад, зарар мерасонанд, мебандадро**, ки ба мазмуни ҷумла халал намерасонанд, нависед.

Намуна: захролуд мекунад, олуда менамояд, ...

51. ПУШАЙМОНИИ БЕМОР

Беморе аз хастагии асаб ва фаромӯшхотирӣ шикоят мекард. Духтур акси мағзи сари беморро таҳқиқ намуд. Ӯ дид, ки чанд ҷойи мағзи сари бемор сиёҳ шудааст.

Профессор аз бемор пурсид:

– Ту ҳар рӯз чӣ мехӯрӣ?

Бемор ба духтур гуфт, ки рӯзе се пиёла қаҳваи талх менӯшад ва ду қуттӣ тамоку мекашад. Бемор акси мағзи сари худро дид, ба гиря даромад. Ӯ қасам хӯрд, ки дигар қаҳва, нӯшоқиҳои масткунанда наменӯшад ва тамоку намекашад.

Дар нақши духтур ва бемор бозӣ кунед.

1. Аз мазмуни матн хулоса бароред.

2. Машқи 181. Аз матни “Пушаймони бемор” феълҳоро ба гурӯҳҳо ҷудо карда, аз рӯйи намунаи зерин нависед. Гузоштани аломати вергулро ҳангоми навишт фаромӯш накунад.

Замони гузашта: шикоят мекард, ташхис намуд, ...

Замони ҳозира ва оянда: меҳӯрӣ, менӯшад, ...

САВОЛГУЗОРӢ БА ФЕЪЛҲОИ ҲАММАӢНО

Машқи 182. Аз матни «Пушаймони бемор» феълҳои ҳаммаӢнои ташхис намуд, дид, менӯшад, тамоку мекашад, ба гиря даромад, ва қасам хӯдро нависед ва хулоса бароред.

Ба феълҳои ҳаммаӢно саволи якхела гузошта мешавад.

Машқи 183. Ба ҷойи нуқтаҳо феълҳои мувофиқ гузошта, матни зеринро нависед. Савол гузошта, замони феълро муайян кунед.

Шаҳраки моро биноҳои баландошӯна зебу зинат... .
Аз миёнҷойи шаҳрак оби зулоли дарёча... . Дар атрофи хонаҳо майдончаҳои варзишии кӯдакона ва манзараҳои зебо... . Ҷӣ хуш ... шаҳраки мо! Мо муҳити атрофи маҳалли зисти худро тозаю озода... .

52. . ҶОӢИ ФЕЪЛ ДАР ҶУМЛА ЗИМИСТОН

Ҳавои сард омад, ҷӯй ях баст,

Фарози * кӯҳҳоро абр пӯшид.

Шамоли тунд аз машрик* хурӯшид*,

Ба рӯйи бому дарҳо барф биншаст.

Ба чойи рӯзҳои гарму тафсон
Зимистон шуд, зимистон шуд, зимистон!

Ба рӯйи теппаҳо шодон бароем,
Ки рӯйи барфи нав ҳар сӯй тозем.
Ки ҷо-ҷо ҳайкале аз барф созем,
Зи нав васфи зимистонро сароем:

Ба чойи рӯзҳои гарму тафсон
Зимистон шуд, зимистон шуд, зимистон!

Кучо дорем мо парвои сармо,
Биборад барф акнун ҳар қадар ҳам?
Ба зери барф монад бому дар ҳам,
Набошад интиҳо* шодии моро:

Ба чойи рӯзҳои гарму тафсон
Зимистон шуд, зимистон шуд, зимистон!

Убайд Раҷаб

фароз – баландӣ

машрик – шарк, тарафи офтоббаро

хурӯшид – вазид

интиҳо – охир

1. Бигӯед, ки дар шеър кадом аломатҳои зимистон баён шудаанд.
2. Аз рӯйи мазмуни шеъри «Зимистон» ҳикоячаи иборат аз 4–5 ҷумла тартиб диҳед. Бо ёрии савол муайян кунед, ки феълҳо кадом замонро мефаҳмонанд.

Машқи 184. 3. Ба чойи савол феълҳои мувофиқ гузошта, матни зеринро нависед:

Одаму хирс бо ҳам (чӣ кор карданд?). Боре одам, хирсро ба меҳмонӣ (чӣ кор кард?). Хирс (чӣ кор кард?). Рӯзи дигар

одам ба хабаргирии хирс (чӣ кор кард?). Хирс дӯсташро бо чеҳраи кушод (чӣ кор кард?).

53. ИМЛО БО СУПОРИШИ ГРАММАТИКӢ

54. ФЕЪЛҲОИ ЗИДМАӢНО

1. Ҷуфти феълҳоро аз ҷиҳати маъно муқоиса кунед ва савол гузored.

хонд, нахонд,	хандид, гирист,
мешиносад, намешиносад,	омад, рафт,
бедор шуд, бедор нашуд	нишаст, хест.

2. Аз ҷуфти феълҳои машқи боло истифода карда, ҷумла созед ва онро нависед.

Намуна:

Ҳайдар китоб хонд. Акбар китоб нахонд.

3. Ҷумлаҳоро аз ҷиҳати маъно муқоиса кунед. Дар ҷумлаи якум амал иҷро шуд, дар ҷумлаи дуюм амал иҷро нашуд. Пас калимаи *нахонди* ҷумлаи дуюм аз ҷиҳати маъно муқобили (зидди) калимаи *хонди* ҷумлаи якум аст.

Баъзе феълҳо зидмаъноанд. Ба феълҳои зидмаъно саволҳои яқхела гузошта мешавад. “Чӣ кор кард?” – хонд, нахонд

ҲАМАРО ДАР БАР КАРДААМ

Султон Маҳмуд дар зимистони саҳт ба Талҳак гуфт:
– Бо ин ҷомаи беастар дар ин сармо чӣ мекуни, ки ман бо ин ҳамаи либос меларзам.

Талҳак гуфт:

– Эй подшоҳ, ту низ монанди ман бикун, то ки наларзӣ!

Султон Маҳмуд гуфт:
– Магар ту чӣ кардай?

Гуфт:

– Ҳар чӣ либос доштам, ҳамаро пӯшидаам.

Убайди Зоконӣ

1. Оё Талҳак либоси зиёд дошт?
2. Шумо ба чойи Султон Маҳмуд мебудед, чӣ гуна рафтор мекардед?

Дар нақшҳои Султон Маҳмуд ва Талҳак бозӣ кунед. Мувофиқи мазмуни латифа метавонед гуфтугӯро давом диҳед.

1. Машқи 185. Феълҳои зидмаъноӣ калимаҳои зеринро нависед: навишт, баромад, меравад, хандид, равон мекунад, машғул шуд, мехӯрад, медавад.

Намуна:

навишт, нанавишт, баромад, фууромад,...

2. Машқи 186. Аз феълҳои машқи боло истифода карда, ҷумлаҳо тартиб диҳед ва нависед.

Намуна:

Ҷаббор ба болои кӯҳ баромад.

Ҷаббор аз кӯҳ фууромад.

55. ҚОР АЗ РҶӢИ ҒАЛАТҲОӢ ИМЛОӢ

56. ДАР БОРАИ ФЕЪЛ ИНҲОРО БОЯД ДОНЕД:

1. Феъл ва саволҳои он.
2. Замонҳои феъл: гузашта, ҳозира, оянда.
3. Феълҳои ҳаммаъно, зидмаъно ва фарқи онҳо.

ЧОРЯКИ 3 VII. СИФАТ. ДАЛЕРӢ ВА ҚАҲРАМОНӢ

Аз рӯи мазмуни расм фикрҳои худро баён кунед.

1. ТАЪРИФИ СИФАТ СЕБАК

Себаки сурхи сероб
Ширин асту хӯрданбоб.
Себак хеле хушрӯй аст,
Хушмазаву хушбӯй аст.
Рангу бӯяш гулмонанд,
Шириниаш мисли қанд.

1. Бигӯед, ки себ чӣ хел ранг, маза, намуд ва бӯй дорад.
2. **Машқи 187.** Шеъри «Себак»-ро рӯйнавис ва аз ёд кунед.
3. Дар расми зерин чӣ тасвир шудаанд? Аз рӯи расмҳо ба аломати ҳар як ашё ва писарак савол гузored.

			
Садбарги чӣ хел?	Ангури чӣ хел?	Товуси чӣ хел?	Чӣ гуна гӯсфанд?

Калимаҳое, ки ранг, бӯй, маза, зебоӣ ва дигар хусусияту аломатҳои шахсу ашӯро мефаҳмонанд, сифат номида мешаванд.

Дунафарӣ намуду ранги либос ва дигар аломатҳои зохирии як-дигарро муқоиса карда, бигӯед:

Аброр, куртаат чӣ гуна аст? –...

Назира, куртаи ту чӣ гуна? –...

Аброр, мӯйҳоят чӣ хел аст? –...

Назира, мӯйҳои ту чӣ хел? –...

ҒОЗ

Ғоз аввалҳо парандаи ваҳшӣ буд. Барои гӯшти хуш-лаззат ва пари мулоимаш одамон ғозро ром карданд. Ҳоло навъҳои гуногуни ғоз: сафед, ало, хокиранг ва сурх мавҷуданд.

1. Калимаҳои “ром” ва “ваҳшӣ”-ро шарҳ диҳед.

2. Машқи 188. Матнро рӯйнавис кунед ва ба зер аломатҳои ғоз хат кашед.

2. ДАЛЕРИЮ ҚАҲРАМОНӢ

Одамони далеру қахрамон шахсони чусту чолок, нотарс, часур ва бақувватанд.

Далерон аз корҳои душвор наметарсанд. Онҳо барои муҳофизати Ватан ва ҳаёти осоиштаи ҳамдиёронашон мубориза мебаранд. Қахрамонон намегузоранд, ки душман пойи нопокашро ба замини Ватанамон гузорад. Онҳо Ватани худро аз ҳар гуна хавфу хатар чун гавҳаракӣ чашм ҳифз менамоянд.

Яке аз чунин шахсони далеру, донишманд ва бофарҳанги миллати тоҷик Исмоили Сомонӣ буд.

Исмоили Сомонӣ ба сохти давлатдории гузаштагон пайравӣ карда, дар Бухоро даҳ девон (вазират) таъсис дод, ки бо ёрии онҳо мулкдоридора мекард. Бо сарварию ӯ низоми хуби давлатдорӣ ба роҳ монда шуд.

Исмоил ба забони модарии худ – забони тоҷикӣ меҳри зиёд дошт. Аз ин рӯ, коргузорию давлатиро бо забони тоҷикӣ чорӣ кард.

Боре мардум аз Исмоил рухсат хостанд, ки девори гирду атрофи шаҳри Бухороро таъмир кунанд. Исмоил мардумро аз ин кори душвору пурҳарҷ озод карда гуфт: ”То зиндаам, девори Бухоро ман бошам”.

(Аз “Донишнома”)

1. Исмоили Сомонӣ чӣ гуна хислатҳо дошт?
2. Ӯ мардуми Бухороро аз қадом кори душвор озод кард?
3. Барои чӣ Исмоили Сомониро асосгузори давлати тоҷикон мегӯянд?

САВОЛҲОИ СИФАТ

- 1. Машки 189.** Ду ҷумлаи зеринро нависед.
2. Калимаҳои ифодакунандаи аломати ашёро бо саволгузорӣ муайян кунед.

Офтоби дурахшон аз паси кӯҳҳои баланд баромад.
Бинои мактаби мо дарвозаи оҳанин дорад.

Савол:

1. **Чӣ хел** офтоб?
2. **Чӣ хел** кӯҳҳо?
3. **Чӣ гуна** дарвоза?

Ҷавоб:

1. Офтоби **дурахшон**.
2. Кӯҳҳои **баланд**.
3. Дарвозаи **оҳанин**.

Калимаҳои дурахшон, баланд ва оҳанин сифатанд. Сифат ба саволҳои “чӣ хел?”, “чӣ гуна?” кадом? ҷавоб мешавад.

- Машки 190.** Шеърро нависед. Хусусиятҳои қабкро номбар кунед. Ба зери сифатҳо хат бикашед.

Нӯлаки сурхаш – зебо,
Болу параш – қаҳрабо.
Ҷонвараки хушхиром,
Ҷонвараки хушнамо.

Нуъмон Розик

4. ПИСАРИ ШИНОВАР

Писаре дар қанори дарёча машғули шино буд. Мавҷи об ёро бурд ва наздик буд, ғарқ шавад. Писар бо нолаву фарёд ёрӣ хост. Роҳгузаре омаду гуфт:

– Эй писари шӯху бебок, модоме ки шиноварӣ наметавонистай, чаро дар ин дарёча оббозӣ кардӣ?

Писарак, ки наздик ба ҳалокат расида буд, аз миёни об фарёд карда гуфт:

– Бародар, лутфан, аввал маро аз ғарқ шудан начот бидех, баъд аз он сарзаниш бикун!

Насиҳат бидуни кумак бефоида аст!

1. Қахрамонони ҳикоя кихоянд?
2. Фикри кадоме аз қахрамонони ҳикоя ба шумо писанд омад? Чаро?
3. Агар шумо ба ҷойи роҳгузар мебудед, чӣ кор мекардед? Шиноварӣ карда натавонед-чӣ?

1. **Машки 191.** Сархати аввали матни болоро нависед ва ба зери феълҳо хат бикашед.
2. «Насиҳат бидуни кумак бефоида аст!»-ро шарҳ диҳед. Бигӯед, ки ба кихо чӣ гуна ёрӣ расонидаед.
3. Калимаҳои **роҳгузар**, **шиноварӣ** ва **начот**ро дар нақша нишон диҳед. Бигӯед, ки дар калимаи **шиноварӣ** чанд садонок ва дар калимаи **начот** чанд ҳамсадо ҳаст.

МУАЙЯН КАРДАНИ СИФАТ БО ЁРИИ САВОЛ

4. Машки 192. Аз матни зерин танҳо сифатҳоро навишта, саволи мувофиқ гузоред.

Ҳавои сард ба ҷисми заифу бемадори Наср таъсири бад расонд. ӯ аз бемории вазнин дилтангу нороҳат мешуд. Имрӯз ҳаво нағз шуд. Дар мизочи Наср аломати хушҳолӣ пайдо гашт. Акнун вай ба наздикони худ муомилаи хуб мекард.

Муҳаммад Ғаззоли

5. Машки 193. Матни зеринро рӯйнавис бикунед. Ба сифатҳо савол гузоред. Хосиятҳои шифоии таҳачро номбар бикунед.

ТАҲАЧ

Таҳач гиёҳест бисёрсола. Аз 50 то 125 см қад мекашад. Пояи рости сершоҳча, барги сегӯша, гули заъфарон дорад. Моҳҳои июн–сентябр гул карда, август–сентябр тухм мебандад.

Абӯалӣ ибни Сино таҳачро барои табобати зардпарвин, чигар, чашму гӯш, талхадон, зуком, ҳазми ғизо, оромии асаб, гурда тавсия додааст.

5. СОЛИМ ВА ҒОНИМ

Ду рафиқ буданд: яке Солим, дигаре Ғоним. Онҳо ҳамроҳ сафар мекарданд. Рӯзе гузорашон ба домани кӯҳе афтод, ки қуллааш ба бурчи фалак мерасид*. Дар пойи он кӯҳ чашмаи мусаффое буд.

Ду рафиқ дар канори ҳавз санги сафеде диданд, ки бо хатти сабз бар вай навиштаанд: ”Эй мусофир, чун ба ин манзил расидӣ, бидон, мо барои меҳмон беҳтарин нуқл* тайёр кардаем. Вале шарт он аст, ки пой бар ин чашма бинех ва худро ба канор бияндоз. Шери аз санг тарошидаро ба пушт бардошта, беист бо як давидан худро болои кӯҳ бирасон. Чун ин роҳ тамоm шуд, ба мақсад мерасӣ”.

қуллаи кӯҳ ба бурчи фалак расида – қуллаи хеле баланди кӯҳ.
нуқл – газак, яъне чизи аз ширинӣ, намакӣ, туршӣ тайёр кардашуда

1. Воқеа дар кучо рӯй дод?
2. Ҳангоми сафар Солиму Ғоним чиро мушоҳида карданд?

1. Навиштаҷоти рӯйи санги сафедро аз матн бурро ва ифоданок хонед ва нависед. Феълҳоро номбар кунед.
2. Аз мазмуни кадом ҷумла хатарнокии шартро пай бурдан мумкин аст?
3. Маънои «... қуллаи кӯҳ ба бурчи фалак мерасид»-ро бо ёрии омӯзгор шарҳ диҳед.

САВОЛГУЗОРӢ БА СИФАТ

Машки 194. Матни зеринро нависед. Ба сифатҳо савол гузored.

БОБУНА

Бобуна пояи рости сершоха, гули хурди сафеду зард дорад.

Чойи бобунаро барои муолиҷаи захми меъда ва рӯдаи дувоздаҳангушта, табобати чигар, талха ва бемориҳои чашм истифода мебаранд.

Бо мақсади муҳофизати ин гиёҳи шифобахш ҳангоми чамъоварӣ онро решакан накунед.

2. Машки 195. Ба чойи нуқтаҳо саволи мувофиқ гузошта, матнро рӯйнавис бикунед.

Модарам нони (...) гарм пухт. Бародарам аз боғ ангури (...) сиёҳ овард. Падарам аз бозор харбузаи (...) калон харид. Ангури (...) бомаза ва харбузаи (...) ширинро бо нони (...) гарм хӯрдем.

6. СОЛИМ ВА ҒОНИМ

(давоми ҳикоя)

Баъд аз хондани ин хат Ғоним ба Солим гуфт:

– Эй бародар, биё, ба ин майдони мубориза дароём.

Солим ҷавоб дод:

– Эй ёри азиз, баробари хондани ин хат, ки нависандааш маълум нест, ба чунин хатари азим пой ниҳодан хубӣ надорад. Ҳеч оқил дониста захр намеҳӯрад.

Ғоним гуфт:

– Эй рафиқи мушфиқ, марди ҳақиқӣ то расидан ба қуллаи мурод аз роҳи талаб барнагардад.

Солим гуфт:

– Дар роҳе, ки поён надорад, қадам задан аз тариқи хирадмандӣ дур менамояд. Ман дар ин кор бо ту шарик намешавам ва туро низ аз ин кор манъ мекунам.

1. Далерии Ғонимро аз матн ёфта хонед.
2. **Машқи 196.** Ҷавоби Солиро аз матни боло нависед.

1. Рафтори кадоме аз ин дӯстон ба шумо писанд омад?
2. Дар ин вазъият шумо чӣ кор мекардед?

1. Аз рӯи мазмуни матн ба ин қисм сарлавҳа гузоред.
2. Ба гуфтору рафтори симоҳои ҳикоя баҳо диҳед.

ҲИҶО

3. Дар бораи ҳиҷо ва аз сатр ба сатри дигар гузаронидани ҳиссаи калима ҳиҷо медонед, бигӯед.

4. Машқи 197. Калимаҳои зеринро ба ҳиҷо ҷудо карда, аз рӯи намунаи пешниҳодгардида нависед:

Ғоним, қулла, мусаффо, кӯҳ, мусофир, сабз, тайёр, хирадмандӣ, манфиат, шер, санг, бузург, тилисм, нависанда, маълум, даст, пой, даромад, манъ.

Намуна:

Калимаҳои якҳиҷоӣ: кӯҳ,

Калимаҳои духиҷоӣ: Ғо–ним,

Калимаҳои сеҳиҷодор: ... му–саф–фо,...

Калимаҳои чорҳиҷодор: хи–рад–ман–дӣ,...

«А»–ю «Б» дар шоҳи дарахт.

«А» парид, «Б» шикаст,

Чӣ монд дар шоҳи дарахт?

Машқи 198. Калимаҳои зеринро ба ҳиҷо чудо карда, нависед. Дар ҳиҷои чандум омадани ҳарфи ҳамсадои «ъ»-ро бигӯед. Муътабар, маъруза, эътибор, истеъдод, маълумот, аълочӣ, истеъмол, муътадил, таъйин, фаъол.

Намуна: Муъ-та-бар, ...

7. СОЛИМ ВА ҒОНИМ (давоми хикоя)

Ғоним гуфт:

– Аз баҳри ин сухан даргузар, ки ман бо қавли касе аз сафари худ барнамегардам.

Солим донист, ки Ғоним дар кори худ якрав аст, бораширо бардошт ва бо рафиқаш видоъ карду* рӯй ба роҳ овард.

Ғоним аз баҳри чон гузашта, бо азми устувор* қадам дар чашма ниҳод. Ҳарчанд он чашма ҷойи хатарнок буд, аммо Ғоним дилро бақувват гирифта, бо шиноварӣ ба он соҳил расид. Каме нафас рост карда, шери сангинро ба пушт кашид. Шери сангин вазнин буд. Ғоним бо ҳазор гуна заҳмату азобҳо бо як давидан худро ба сари кӯҳ расонд.

Дар он тарафи кӯҳ, шаҳри бузурге дид, ки ҳавои хушу фазои дилкаш дошт. Ғоним ба шаҳр назар мекард. Ногоҳ аз он шери сангин овози сахте баромад. Он садо ба шаҳр расид. Мардум аз ҳар тараф берун омаданд ва сӯйи кӯҳ давиданд.

Ҷамеи аъёну ашроф* расида, Ғонимро салом доданду ўро ба асп савор карда, ба ҷониби шаҳр бурданд. Сару танашро бо собуну гулоб шуста, ҷомаҳои шоҳона пӯшонданд ва подшоҳии он кишварро ба ихтиёраш супурданд.

Ҳусайн Воизи Кошифӣ

гирдоби бало – чойи хатарнок

азми устувор – азми қавӣ, азму иродаи мустаҳкам

аъёну ашроф – бузургон, сардорон

1. Аз рӯйи мазмуни матни ҳикоя хислатҳои Солим ва Ғонимро муқоиса кунед ва ба рафтори онҳо баҳо диҳед.

2. Далерии Ғонимро аз матн хонед.

3. Мувофиқи мазмуни матн ба ҳамин қисми ҳикоя сарлавҳа фикр кунед.

4. Машқи 199. Сархати чоруми матнро рӯйнавис карда, ба сифатҳо савол гузored.

8. МАШҚҲОИ САВОЛГУЗОРИ БА СИФАТҲО ДҶСТ

Дӯст дар қатори калимаҳои **азиз, меҳрубон, рафиқ, бародар** меистад. Дӯст хушхабар аст. Аз қадами дӯст хона ҳусни дигар мегирад, шодӣ меафзояд. Баробари дидани дӯст, суханони пур аз меҳру муҳаббат аз дил мегузарад: “Хуш омадӣ, эй дӯсти ҷонӣ, қадамат – тоҷи сар, болои дида”.

Муҳаммад Лутфуллозода

1. Шумо чӣ гуна шахсро дӯсти худ мешумored?

2. Калимаи **дӯстро** бо кадом калимаҳо иваз кардан мумкин аст?

1. Аз матн ҷумлаи писандидаи худро интиҳоб карда, онро нависед.

2. Монанди намунаи зерин сифатҳои дӯстро номбар карда, онҳоро нависед.

Дӯст одами (чӣ гуна?) нек, хушмуомила,,, аст.

3. Зарбулмасалро рӯйнавис ва аз ёд кунед.

Дӯсти ҷонӣ бош, на дӯсти нонию забонӣ.

3. Машқи 200. Дар бораи хислатҳои беҳтарини дӯсти худ ҳикоя нависед. Ҳикояро ин тавр оғоз кунед:

Дӯсти ман ... ном дорад. Вай

3. Машқи 201. Матни зеринро нависед. Нишонаҳои филро номбар кунед. Ба зери сифатҳо хат кашед ва савол гузоред.

ФИЛ

Фил ҳайвони калонҷусса аст. Вай дар мамлакатҳои гарм зиндагӣ мекунад.

Фил пойҳои ғафс, гӯшҳои калон, чашмони хурд, хартуми дароз, думи кӯтоҳи борик дорад.

9. КОР АЗ РҶҲИ РАСМ ҶАВОНМАРДИИ КИРМОНШОҲ

Кирмоншоҳ меҳмондор буд. Ҳар кӣ ба шаҳри ӯ меомад, аз дастархони пурнозу неъматӣ шоҳ нон меҳӯрд.

Рӯзе шоҳ Азизуддавла лашкар кашид ва қасди гирифтани вилояти Кирмон кард. Лашкари Кирмон нисбат ба лашкари душман камқувват буд. Душман ба қалъа даромад. Ҳар рӯз байни лашкарҳои Азизуддавла ва Кирмоншоҳ ҷанги саҳт мерафт. Ҳар шаб Кирмоншоҳ ба лашкари Азизуддавла ба қадри кифоят таом мефиристонд. Азизуддавла аз ин саховатмандии Кирмоншоҳ дар ҳайрат монд. Ӯ пайғом фиристонд, ки рӯз ҷанг кардану шаб нон додан, чӣ маънӣ дорад? Кирмоншоҳ

ҷавоб фиристод, ки ҷанг кардан нишонаи мардонагист ва нон додан вазифаи мардумист*. Он лашкариёни ту, агарчи душмананд, аммо ғарибу мусофиранд ва дар мулки мананд. Агар онҳо дар манзили ман нони худ хӯранд, ин нишонаи бемурувватист*.

Азизуддавла бигирист ва гуфт: “Бо касе, ки дорои чунин мурувват аст, ҷанг кардан бемурувватист”. Азизуддавла лашкар бозгардонид ва минбаъд Кирмоншоҳу халқи ӯро озор надод.

Ҳусайн Воизи Кошифӣ

мардумӣ – одамгарӣ

бемурувватӣ – беҳимматӣ, ночавонмардӣ

1. Кирмоншоҳ пас аз ҷангҳои рӯзона бо душмани худ чӣ гуна муносибат мекард?

2. Азизуддавла аз ҳимматбандии Кирмоншоҳ чӣ хулоса баровард?

1. Саволу ҷавоби Азизуддавла ва Кирмоншоҳро аз матн бихонед.

2. Кирдори кадоме аз шоҳон писанди шумост?

3. Ба рафтори Азизуддавла баҳо диҳед.

4. Аз рӯи расми боло иншоӣ хурд нависед.

5. Машқи 202. Матни зеринро нависед. Сифатҳоро ба воситаи саволгузори муайян кунед.

НУРИ НОДИР

Духтарчаи рӯйборики сурхпӯш, ки Зебӣ ном дорад, ба сӯйи Норақ меомад. Зебӣ бо оби софи хуноки дара рӯяшро шуст. Аз болотари дара кабки хушнаво меҳонд. Зебӣ ба хониши ин парандаи дилрабо лаҳзае гӯш андохт. Баъд ӯ бо хотири хуш ва таби болида роҳашро давом дода, ба назди акааш – Нодир рафт.

Ҳайрулло Раҳимов

10. ШОҲИ САХОВАТМАНД

Ба маликзодае аз падар ганчи фаровоне мерос монд. Маликзода дасти саховат баркушод ва сарват ба лашкару мардум бидод.

Яке аз наздикони шоҳ чунин маслиҳат дод:

– Эй маликзода, хамаи ин симу зарро падарат барои хочате мондааст. Даст аз ин амал баркаш, ки воқеаҳо дар пешанд ва душманон аз пас.

Ин сухан ба маликзода хуш наомад, ӯро гуфт:

– Маро Худованд подшоҳи ин мамлакат гардонд, то бихӯраму бибахшам. Ман на посбонам, ки молу сарватро нигоҳ дорам.

Қорун ҳалок шуд, ки чихил хона ганҷ дошт,

Нӯшервон намурд, ки номи наку гузошт.

Саъдии Шерозӣ

1. Оё рафтори маликзода ба шумо писанд омад?
2. Маслиҳати он шахс дуруст буд ё не?
3. Саъдӣ Нӯшервонро зиндаю Қорунро мурда меҳисобад. Ҳол он ки ҳар ду мурдаанд. Барои чӣ?

МАШҚҲОИ ЛУҒАТОМҶҶ

1. Машқи 203. Матни зеринро нависед ва рӯйнавис кунед, ба зери калимаҳои **ё, я, ю**-дор хат кашед.

Миралӣ хатро мехонду хурсанд мешуд. Ӯ хоҳаронашро фарёд кард:

– Дилангез, ҳой Нурия, кучоед?

Дилангез ва Нурия аз хона баромаданд. Нодира ҳам омад. Миралӣ ба Нодира гуфт:

– Раъною Зебо ҳам ҳоло меоянд.

Ана, ин хатро гиреду якҷоя бихонед.

2. Бигӯед, ки барои чӣ дар аввали номи одамон ҳарфи калон навишта шудааст.

3. Ғайр аз номи одамон боз номи чиҳо бо ҳарфи калон сар мешавад, номбар кунед.

4. Машқи 204. Аз матни «Шоҳи саховатманд» • исмҳои ҳаммаъноии **подшоҳ, ганҷ, лашкар, посбон, мол-ро** бинависед.

• феълҳои зидмаъноии **мерос монд, бидод, хуш наомад, бихӯрам, бубахшамро** бинависед.

Намуна: мерос монд, мерос намонд, ...

11. САЪВА ВА ФИЛ

Дар як замону як макон дарахти бузурге месабзид. Дар шоҳи ин дарахт саъвае лона дошт. Саъва ҳар сол дар лонааш тухм мегузошт.

Филе омада, тани худро ба танаи он дарахт мемолид ва тухмҳои саъваро аз лонааш ба замин меафтонду мешикаст. Саъваи бечора худро ба ҳар тараф мезаду мегирист. Саъва худ ба худ гуфт, ки ин душмани пурзӯрро ба воситаи ҳила нест бояд кард.

Саъва дӯсте дошт. Ӯро мурғи дарознӯл мегуфтанд. Саъва назди мурғ рафту дарду алами худро гуфт:

– Филе бар ман ситамгарӣ мекунад. Ҳилае ба кор бару тадбире бисоз ва аз фил интиқоми маро бигир.

Мурғ гуфт:

– Аз фил интиқом гирифтани душвор аст. Зӯри ман намерасад. Ман занбӯр ном дӯсте дорам, доноост. Бо ӯ маслиҳат бикунам.

Пас онҳо ба назди занбӯр рафтанд ва аҳволро баён намуданд.

Занбӯр чун ин қисса шунид, гуфт:

– Маро дӯстест, сардори лашкари ғукон. Ин қиссаро ба ӯ фаҳмондан лозим.

1. Чаро фил тани худро ба танаи дарахт мемолид?
2. Саъва барои аз фил қасос гирифтани ба кӣ мурочиат кард?
3. Мурғи дарознӯл ба дӯсташ – саъва чӣ маслиҳат дод?

- 1. Машқи 205.** Аз матни боло аломатҳои **дарахт, саъва, душман,** ва мурғро муайян кунед ва нависед.
- 2. Машқи 206.** Сархати якуму дуҷуми матнро навишта, замони феълро муайян бикунед. Бигӯед, ки феъли **нест бояд кард** кадом замони мефаҳмонад?
3. Бо ёрии омӯзгор маънои калимаҳои **тан** ва **тана**-ро шарҳ диҳед. Бигӯед, ки дарахт тан дорад ё тана?
- 4. Машқи 207.** Аз матни “**Саъва ва фил**” ҳаммаънои калимаҳои **байза, шох, дӯст, интиқом, сардорро** нависед.

12. АҲАММИЯТИ САВОЛ ДАР СИФАТ САЪВА ВА ФИЛ (давоми афсона)

Баъд саъва, занбӯр ва мурғи дарознӯл – ҳар сеяшон, ба назди ғук рафтанд, аҳволро баён намуданд ва аз ӯ мадад хостанд.

Ғук аз шикасти тухмҳои саъва афсӯс хӯрду гуфт:

– Хотирчамъ бошад. Бо ҳила кӯҳро ҳамвор кардан мумкин. Барои нест кардани фил ҳилае ба кор мебарам. Он ҳила ин аст, ки занбӯр наздики гӯши фил равад ва ӯро бо овози худ маст кунад. Ҳамин ки фил маст мешавад, мурғи дарознӯл бо нӯли дарози худ ҳар ду чашми ӯро биканад. Баъди чанд рӯз, ки фил ташна мемонад, ман ба пеши ӯ меояму овоз мебарорам. Фил овози маро мешунавад. Вай ба худ мегӯяд, ки ғук дар ҷоест зиндагӣ мекунад, ки дар он ҷо об ҳаст. Ӯ аз қафои ман меояд. Ман ӯро ба ҷоест мебарам, ки овозашро касе намешунавад ва дигар зарараш ба касе нарасад.

Пас онҳо ҳамчунон карданд.

Мазмун аз Муҳаммад Авфӣ Бухорӣ

1. Фил тухмҳои саъваро қасдан афтонда мешикаст ё тасодуфан?
2. Агар фил ин гуноҳро тасодуфан мекарда бошад, магар кӯр карда куштани он аз рӯйи адолат аст?
3. Кадом қаҳрамони афсона ба шумо писанд омад?
4. Аз мазмуни ин афсона ба чӣ хулоса омадан мумкин аст?

Дар нақши саъва, фил, мурғ, занбӯр ва ғук саҳнача созад ва намоиш диҳед.

2. Машқи 208. Машқи зеринро рӯйнавис кунед. Ба зери сифатҳо хат кашед. Хосияти шифоии зағирро ёдовар шавед.

ЗАҒИР

Зағир пояи сершоҳ, барги нештаршакл, гули нилгун, сафед ва гулобӣ дорад.

Абӯалӣ ибни Сино донаи зағирро барои табобати рӯда, сӯзок, захми гурда тавсия намудааст.

Истеъмоли донаи зағир бо асал сулфаро бартароф мекунад.

Дар тиб аз донаи зағир доруи линетол тайёр менамоянд.

13. НАҚЛИ ХАТТӢ ДАР МАВЗӢИ «САЪВА ВА ФИЛ»

Аз рӯйи нақшаи зерин нақли хаттӣ нависед:

1. Тухмҳои саъваро шикастани фил.
2. Аз мурғи дарознӯл мадад пурсидани саъва.
3. Назди занбӯр рафтани саъваю мурғ.
4. Маслиҳати ғук.
5. Нобуд шудани фил.
6. Хулоса.

14. МАЗДАКИ БОМДОД

Маздак– писари Бомдод марди часур, доно ва хушманд буд. Ӯ орзу дошт, ки одамонро баробару бародар бинад: яке дорову дигаре нодору камбағал набошад.

Маздак тарафдоронашро ба шӯриш даъват кард. Шохӣ Эрон – Қубоди Аввал низ тарафи Маздакро гирифт. Инро фаҳмида, сарватмандон Қубоди Аввалро ба зиндон партофтанд. Қубоди аввал аз Маздак имдод хост. Маздак душманони Қубодро пароканда намуда, тоҷу тахти шоҳиро ба ӯ баргардонд.

Рӯзе Қубод ба Маздак гуфт:

– Ман дигар ба одамони камбағал ёрӣ дода наметавонам, чунки сарватмандон маро бад диданд.

Маздак гуфт:

– Қубод, ту дурӯя шудӣ, аз дасти ту дигар некӣ намеояд.

Аз ин ҷавоб Қубод саҳт ранҷид. Вай ба писараш Хусрав фармуд, ки Маздакро ба дор овезад.

Хусрав амри падарашро иҷро кард.

Номи Маздаки Бомдод дар таърихи халқи мо чун муборизи роҳи бародариву баробарӣ ҷовидон монд.

Ҳазрат Сабоҳӣ

1. Маздак чӣ гуна орзу дошт?
2. Чаро Қубод Маздакро маслиҳатгари худ таъйин кард?
3. Барои чӣ Маздак Қубодро дурӯя номид? Оё шумо метавонед барои исбот ё рад кардани ин фикр аз матн далел биёред?
4. Шох аз Маздак чӣ гумон бурд?

Маздак марди ҳасур буд.

АЛОҚАИ СИФАТ БО ИСМ

3. Ба сифатҳои зерин исмҳои мувофиқ ёбед ва онҳоро алоқаманд карда нависед:

Соф, оҳанин, хушк, мулоим, форама, фарбех, тоза, ширин, баланд, зебо.

Намуна: Ҳавои соф, дарвозаи оҳанин,...

Сифат бо исм алоқаманд мешавад.

1. Аз рӯйи матн хислатҳои Маздак ва Қубодро муайян кунед.
2. **Машқи 209.** Аз матни “**Маздаки Бомдод**” истифода карда, ба ҷойи нуқтаҳои зерин сифат гузошта, исму сифатҳои бо ҳам алоқамандро нависед.

Марди ... , тахту тоҷи ... , одамони ... , муборизи ...

15. КОР АЗ РҶЙИ ҒАЛАТҲОИ ИМЛОӢ

16. ЗАРРИНА

Замони пеш дар миёни мардуми тоҷик занҳо мавқеи баланд доштанд. Яке аз ҳамин гуна занҳои далеру нотарс Заррина буд. Заррина дар асптозӣ, шамшерзанӣ ва тирандозӣ аз ҷавонмардон камӣ надошт.

Баъди вафоти шоҳ, тоҷи шоҳиро ба сари Заррина мениҳанд. Ӯро ба ҷойи падар ба тахти шоҳӣ мешинонанд. Шохдухтари далеру нотарс то охири умр халқи худро дар сулҳу амонӣ нигоҳ медорад.

Боре ба мамлакати ӯ душман ҳучум мекунад. Зарринаи далер либоси ҷангӣ пӯшида, ба аспи бодпо савор мешавад. Ӯ пешопеши лашкар ҷониби душман метозад. Лашкари шохдухтар аз далеру қаҳрамони подшоҳ рӯҳбаланд шуда, ба душмани ғаддор ҳучум мекунад ва пирӯз мешавад.

Дар замони ҳукмронии Заррина мулк ободу мардум шоду хотирашон ҷамъ буд. Ҷама ӯро дӯст медоштанд ва иззату эҳтиром мекарданд.

1. Мавқеи занҳо дар замони пеш чӣ гуна буд?
2. Мардум аз чӣ сабаб Зарринаро иззату эҳтиром мекарданд?

1. Машқи 210. Сифатҳои Зарринаро нависед.

МАШҚҲОИ ИСМ, ФЕЪЛ ВА СИФАТ

2. Машқи 211. Ҷумлаҳои зеринро навишта, ба ёри савол исм, сифат ва феълро муайян кунед.

Зарринаи далер диёри худро аз душманон ҷимоя мекунад.

Душманони Заррина ба мақсад намерасанд.

Заррина ба аспи сафеда бодпо савор мешавад.

3. Машқи 212. Бо истифодаи матни “Заррина” ба ҷойи нуқтаҳо сифат гузоред, бо исм алоқаманд кунед ва нависед.

Мавқеи ..., занҳои ..., тоҷи ..., шохдӯхтари ..., шаҳрҳои ..., либоси

5. Машқи 213. Матни зеро рӯйнавис намуда, ба зеро исмҳо як хат ва феълҳо ду хат кашед.

Мошин қад-қадӣ дарёи Варзоб меравад. Дар ду тарафи дарё деҳаҳои Навобод, Даҳана, Ҳушёрӣ ва Зидех воқеанд. Аз пеши роҳ кӯҳи баланде мебарояд. Болои ҳамин кӯҳро Афғонӣ Анзоб меноманд.

17. САВОЛГУЗОРИ БА ИСМУ СИФАТҲО ЯЪҚУБИ ЛАЙС

Яъқуби Лайс дар охири асри нухум умр ба сар бурда аст. Вай мисгари одӣ буд.

Яъқуби Лайс мехост диёри худро аз душман муҳофизат кунад. Бо ин мақсад ӯ чанд дастаи ихтиёриёро муттаҳид сохт ва ҷониби Систон (Афғонистон) лашкар кашид.

Вақте ки сарбозон ба шаҳр расиданд, мардум онҳоро бо хурсандӣ пешвоз гирифт. Аз ҳар ҷониб нидоҳои шодӣ ба гӯш мерасид:

– Хуш омадӣ, Яъқуб! Ту дӯсти мо ҳастӣ, мо бо туем!
 – Амр бидех, Яъқуб! Мо мунтазири амри ту ҳастем!
 Соли 861 сарбозони Яъқуби Лайс дар Систон ғалаба
 карданд.

1. Асри нух кадом солхоро дар бар мегирад?
2. Барои ба даст овардани ғалаба Яъқуб чӣ корро анҷом дод?
3. Мардум Яъқуб ва сарбозони ӯро чӣ тавр пешвоз гирифтанд?

3. Машқи 214. Сархатҳои якуму дуюми матни «Яъқуби Лайс»-ро нависед. Ба зери феълҳо хат кашед.

КУНЧИД

Кунчид дорои пояи ростӣ сершоҳу барг буда, баргаш гирд, гули сафеду гулобӣ, тухмаш дарозрӯяи сурхтоби зард, қаҳваранг ё сиёҳ дорад.

Равғани кунчидро барои муолиҷаи захму сӯхтаи пӯст, дарди гӯшу бинӣ, захми рӯдаю меъда ва касалиҳои чигар истифода мебаранд.

Хӯрдани донаҳои кунчид позаҳри неши кждуму мор мебошад.

Марҳами барги кунчид барои бартараф кардани варама ва паст шудани фишори чашм муфид аст.

1. Хосияти шифобахшии кунчидро бигӯед.
2. Ба исму сифатҳои матн савол гузошта, ҳар кадоми онро мувофиқи саволҳо нависед. Пас аз ҳар як калима гузоштани вергулро фаромӯш накунед.

Намуна:

Чӣ?– кунчид, поя,....

Чӣ гуна?– рост, сершоҳа,...

Чӣ хел?– сафед, гулобӣ,...

18. ЯЪҚУБИ ЛАЙС

(давоми хикоя)

Яъқуби Лайс тарафдори камбағалон буд. ӯ ҳамчун шахси накукору меҳрубон ном баровард. Дар Нишопур деҳқонону асилзодагони тоҷик сафи лашкари Яъқубро зиёд карданд.

Яъқуби Лайс роҳи Бағдодро пеш гирифт. Дар Бағдод миёни душманону лашкари Яъқуб ҷанги сахт ба амал омад. Душманон ӯро шикаст доданд. Яъқуб ба Нишопур баргашт, ҳанӯз ҳам пурқувват буд. Душманон низ инро ҳис мекарданд. Яъқуб худро ҳокими Хуросону Мовароуннаҳр эълон кард.

Давлате, ки ӯ бунёд кард, **Саффорӣён** ном гирифт. Яъқуби Лайс ва бародараш Амри Лайси Саффорӣ то соли 900-ум давлатдорӣ карданд.

Замони ҳокимияти онҳо замони эҳёи забони тоҷикон ва анъанаҳои асили мардумӣ буд.

Ҳазрат Сабоҳӣ

1. Чаро Яъқуби Лайс ҳамчун шахси накукору ном баровард?
2. Давлати бунёдкардаи Яъқуб бо кадом ном машҳур гардид?
3. Дар давраи давлатдории Саффорӣён чӣҳо эҳё шуданд?

ИСМҲОИ ХОС ВА АЛОҚАИ ИСМ БО СИФАТ

1. Аз матни аввал номи одамон, баъд номи кишварҳо, шаҳрҳо, давлатҳоро нависед.
2. Дар бораи исми хос маълумот диҳед.
3. **Машқи 215.** Матни зеринро нависед. Ба исм, сифат ва феълҳо савол гузоред. Ба зери исмҳои бо сифат алоқаманд хат кашед.

ГАШНИЗ

Гашниз пояи рости сершоха, барги пармонанд, гули хурди гулобӣ ё сафед, тухми гирди зардча дорад.

Дар тибби мардумӣ гашнигро ҳамчун доруи иштиҳо-овар, арақовар, хунбанд истифода мекунамд. Гашнизи барои меъдаю рӯда ва дил муфид аст ва ба ҳазми ғизо ва рафъи дарди сар кумак мерасонад.

Гашниҷро дар баъзе лаҳҷаҳои забони тоҷикӣ кашниҷ меноманд.

19. ҚАҲРАМОНИ ХАЛҚИ ТОҶИК – ТЕМУРМАЛИК

Дар аввалҳои асри сздаҳ лашкари муғул бо сардории Чингизхон ба хоки Хучанд ҳуҷум кард. Мардуми Хучанд бо сардории Темурмалик ба ҳимояи Ватани худ бархост...

Темурмалик наздик омадани чингизиёро шунида, шаш киштии ҷангиро ба сафар тайёр кард. Аз он шаш киштии дар канори дарёи Сир душманро тирборон намуданд.

Шабона Темурмалик якбора ба лашкаргоҳи душман ҳуҷум овард. Ҷанговарон аввал посбононро ва баъд лашкаргоҳро зеру забар карданд.

Чингизиён баъди аз оби дарё гузаштан, ба тарафи Хучанд ҳаракат карданд ва ҳамаи ободихоро сӯзонда, пеш мерафтанд...

Ҷоҷиҳои таслими шаҳри Хучанд ва қатли он шудани аҳолии он барои Темурмалик як мусибати пурзӯри ногаҳонӣ шуд ...

1. Дар асри сздаҳ лашкари муғул ба кучо ворид шуд?
2. Темурмалик барои ҳимояи ватани худ чӣ корҳо кард?
3. Темурмалик ба чингизиён чӣ гуна зарбаҳо мезад?
4. Дар охир бо хучандиён чӣ фоҷиа рӯй дод?

АЛОҚАИ ИСМУ СИФАТ

1. Машқи 216. Аз матни боло исму сифатҳои алоқамандро навишта, ба ҳар яки он савол гузored.

2. Машқи 217. Матни зеринро рӯйнавис бикунед. Бо роҳи саволгузори исму сифатҳои алоқамандро муайян кунед.

Хосияти фойданокии испандро бигӯед.

ИСПАНД

Испандро ҳазориспанд ва сипанд низ мегӯянд. Пояи буттаи испанд рости сершоҳ, гулҳои калони зард ё сафед, меваи гирдаи сертухм дорад.

Истеъмоли донаҳои испанд бо рағани кунҷид ва асал ба бемории нафастангӣ, сулфай хушқу тар дармон мебахшад.

Дуди испанд микробҳои зукомро баргараф мекунад.

20. ҚАҲРАМОНИ ХАЛҚИ ТОҶИК – ТЕМУРМАЛИК

Баъд аз фочиаи Хучанд, Темурмалик бори дигар ба муқобили душман лашкар кашид.

ӯ дид, ки қувваҳои нобаробар аст. Чун муғулон наздик расиданд, Темурмалик ба майдони чанг даромад. ӯ чингизиёро сар мезад, даст мебурид, по мешикаст.

Шабона Темурмалик ба қароргоҳи худ омада дид, ки на бору буна мондасту на асбу одам...

Дар охир, муғулон Темурмаликро дастгир карда, ба қатл расонданд.

Дар ҳамин вақт ҷавоне ба Темурмалик наздик шуда дид, ки ӯ ғалтидаву дастаи табарзин ҳанӯз дар дасташ. Ҷавон табарзинро гирифта, чандин муғулро аз по афтонд ва худаш ҳам ба болои мурдаи Темурмалик афтид.

Ин чавон писари Темурмалик буд, ки аз пайи ҷустуҷӯи падараш баромада буд.

Хучандиён хангоми гӯронидани падару писар аз миёнбанди Темурмалик халтачае ёфтанд. Дар вай як каф хок ва як порча қоғази хатнок буд. Хатро хонда диданд, ки дар он чунин навишта шуда буд:

“Эй он, ки мурдаи ман ба дастат меафтад, агар некроҳу ватандӯст бошӣ, маро бо ин як каф хок гӯрон, ки ёдгори Ватани азизи ман аст.”

Садриддин Айни

1. Баъди фоҷиаи Хучанд Темурмалик чӣ кор кард?
2. Дар лаҳзаҳои охири ҳаёти қаҳрамон ба наздаш кӣ омад?
3. Хангоми гӯронидани падару писар аз миёнбанди Темурмалик чӣ ёфтанд ва дар он чӣ навишта шуда буд?

МАШҚҲОИ АЛОҚАИ ИСМ БО СИФАТ

1. Машқи 218. Матни зеринро рӯйнавис кунед. Сифатҳои алоқамандро муайян кунед ва ба зерашон хат кашед.

Зимистони қаҳратун фаро расид. Барфи дурахшон борид. Оби равони ҷӯй ях баст. Аммо лочин бо болҳои тавоноии худ парвоз мекунад. Бум бо болҳои кӯҳнаю рехтааш парида наметавонад. Дар зимистон ҳоли буми бечора бад мешавад.

2. Мавзӯҳои гузаштаре ба хотир оварда, бигӯед, ки дар зимистон ҳоли боз кадом ҳайвон бад мешавад.

3. Машқи 219. Матни зеринро навишта, ба зери исми сифатҳои бо ҳам алоқаманд хат кашед.

Лаклак парандаи калонҷусса аст. Вай нӯл ва пойи дароз дорад. Лаклак аз ҷӯби майда ва хасу хошок лона гузошта, ҷӯча мебарорад.

21. КОР АЗ РҶЙИ РАСМ САДА – МУЖДАИ НАВРҶЗ

Иди Сада нахустин муждаи Наврӯз дониста мешавад. Номи Сада аз шумораи 100 гирифта шудааст. Арабҳо онро **сазак** номидаанд.

Абӯрайхони Берунӣ дар китоби «Ат-тафҳим» сабаби Сада номгузорӣ шудани чашни мазкурро ба миқдори рӯзҳои боқимонда то иди Наврӯз, 50 шабу 50 рӯз, вобаста медонад.

Иди Сада таърихи панҷхазорсола дорад. Аввалин подшоҳе, ки иди Садаро чашн гирифтааст, Хушанг мебошад.

Сада чун идҳои Наврӯзу Меҳргон яке аз чашнҳои қадими мардуми мо мебошад. Иди Сада аз қадим ботантана, бо шодию хурсандӣ, гулханафрӯзӣ, рақсу тарона ва ороستاني дастархони пурнозу неъмат чашн гирифта мешуд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо лутфи истиқлол иди Сада аз нав эҳё гардид. Он ҳамасола 30-юми январ чашн гирифта мешавад.

– Чашни Сада муборак, дӯстони азиз!

1. Абӯрайхони Берунӣ Сада-ро чӣ тавр шарҳ додааст?
2. Маънои Сада чист?
3. Мардуми мо аз қадим Садаро чӣ гуна чашн мегирифт?

4. Ҳоло дар чумхурӣ иди Сада кай ва чӣ гуна чашн гирифта мешавад?

2. Машқи 220. Аз рӯйи расм дар бораи чашни Сада иншои хурд бинависед.

22. ШҶРИШИ ВОСЕЪ

Восеъ дар хирманҷойи деҳа хирман мекӯфт. Мансабдорони беки Балҷувон омада, аз ӯ чор танга андоз талаб карданд. Восеъ пул надошт. Вале онҳо ӯро маҷбур карданд, ки андозро супорад. Восеи далер ба мансабдорон ҳамла карда, онҳоро аз асп афтонду худ ба тарафи деҳаи Судара гурехт. Ин оғози шӯриши Восеъ буд.

Восеъ аз деҳаҳои Судараю Шӯробдара мардуми бечораро ба шӯриш даъват кард. Мардуми чабрдидаи ин деҳаҳо ӯро дастгирӣ карданд. Даре нагузашта, адади шӯришгарон ба шашсад кас расид.

Восеъро бо роҳи ҷанги танбатан чазо дода натавонистанд. Оқибат, ӯро бо фиребу найранг дастгир карда, ба қалъаи Балҷувон бурда, зиндон карданд.

Аҳрор Мухторов

1. Мансабдорон аз Восеъ чӣ талаб карданд?
2. Восеъ чаро ба мансабдорон дарафтод?

Сабаби шӯриши Восеъ дар чист? Ҷавоби дурустро дар дафтар нависед.

а) аз андозсупорӣ озод шавад;	г) зӯри худро нишон диҳад;
б) бой шавад;	ғ) ӯро таъриф кунанд;
в) дар байни мардум машҳур гардад;	д) беки Балҷувон шавад.

ИМЛОИ ҲАРФИ «Ъ» ДАР КАЛИМА

1. Муқоиса бикунед. Гӯед, ки чаро дар калимаи **Восеъ** ҳарфи «ъ» навишта мешавад, вале дар ибораи **Восеи далер** не.

Ҳарфи «ъ» дар байни ду садонок навишта намешавад.

Мавқеъ – мавқеи ҳарфи ъ, Восеъ – Восею Далер

2. Муқоиса бикунед. Дар калимаи **шамъ** ҳарфи «ъ» навишта мешавад, дар **шамъи фурузон** -чӣ?

Ҳарфи «ъ» дар байни ҳарфҳои ҳамсадою садонок навишта мешавад.

Мисол: чамъ – амали чамъу тарҳ; навъ – орди навъи олі

3. Машқи 221. Аз калимаю ибораҳои боло истифода карда, ҷумла созад.

23. ИМЛО БО СУПОРИШИ ГРАММАТИКӢ

24. ҲАСАНШАҲРИЁР

Ҳасаншаҳрёр ном шахсе ба вилояти Хуросон омад. Дар шаҳр овоза паҳн шуд, ки ин шахс аз бун ба болои манораи мадрасаи Гавҳаршодбегим мебарояд. Шоҳ – Ҳусайн Мирзо бо ҷамъи писарон, амирону вазирон ва мардум барои тамошо дар назди ин манора ҷамъ омаданд.

Ҳасаншаҳриёр чор меҳи оҳанин дошт. Ӯ меҳоро бо навбат дар девори манора кӯфта, то ба болои манора расид. Ҳасаншаҳриёр ба нӯги ҷӯби болои манора баромад. Пас ӯ камоне бар даст гирифт ва ба ҳар тараф тир андохт. Инро дида, доду ғиғони халқ баромад.

Тасодуфан, ҳамон рӯз шамоли сахт вазид, ки дарахтонро аз бех бармеканд. Шоҳ бетоқат шуд ва гуфт:

– Он марди чоҳилро бигӯед, ки зуд фурояд.

Ин амри подшоҳро ба ӯ расонданд.

Чун Ҳасаншаҳриёр фуромад, подшоҳ аспе бо зину лаҷом, сару пойи муносиб ва маблағи даҳ ҳазор танга ба вай инъом фармуд.

Халқи тамошобин ҳам он миқдор ба вай инъом карданд, ки ҳадду ҳисоб надошт.

Зайниддин Восифӣ

1. Ҳасаншаҳриёр чӣ тавр ба болои манора баромад?
2. Барои чӣ подшоҳ ва халқи тамошобин ба Ҳасаншаҳриёр инъом карданд?

1. Исмҳои ҳаммаъноии **фиғон, чоҳил, инъом, амрро** нависед.

АЛОҚАИ ИСМУ СИФАТ ДАР НУТҚ

2. Машқи 222. Сархати дуҷуми ҳикояи Ҳасаншаҳрёрро нависед ва ба зери исму сифати алоқаманд хат кашед.

3. Машқи 223. Аз сархатти якуми ҳикоя исмҳои хосро нависед ва савол гузоред.

4. Машқи 224. Матни зеринро рӯйнавис бикунед. Ба зери исму сифати алоқаманд хат кашед.

БУНАФША

Бунафша гиёҳест, ки барги дилмонанд ё гурдашакли думчанок дорад. Ранги гули бунафша зард ва сафед аст. Чойи бунафша роҳи нафасу гулуру тоза мекунад.

25. КОР АЗ РҶЙИ ҒАЛАТҲОИ ИМЛОӢ

26. КҶЛОБ

Лашкари Абдуллохон бо сардории писараш – Абду-муъминсултон Кӯлобро муҳосира кард. Кӯлобиҳо чил шабонарӯз шаҳри худро мардонавор муҳофизат наму-данд. Душман дар ин ҷанг мағлуб шуд.

Абдуллохон ба ғазаб омада, аз нав лашкар ҷамъ на-муда, сӯйи Кӯлоб ба ҷанг равона кард. Дар ин ҷанги нобаробар душманон бештари аҳолии Кӯлобро кушта, қалъаю деворҳои шаҳро ба хок яқсон карданд. Кӯлоб се сол дар дасти душманон монд. Баъди се сол мардуми баору номуси Кӯлоб бо сарвари Муҳаммад Замонмир-зо ба муборизаи саҳт бархост. Ин дафъа душманон ши-каст хӯрданд ...

1. Сабаби ба ғазаб омадани Абдуллохон дар чист?
2. Бо сарвари кӣ Кӯлоб аз дасти душманон гирифта шуд?
3. Дар минтақаи Кӯлоб кадом ёдгориҳои таърихӣ ҷойгиранд?

1. Машқи 225. Сархати дуҷуми матни болоро навишта, зери си-фатҳо хат кашед.

ФЕЪЛҲОИ ҲАММАӢНО

2. Машқи 226. Аввал феълҳои сутуни якум ва баъдан аз сутуни дуҷум феълҳои ҳаммаӢнояшро интиҳоб карда, нависед.

муҳосира карда, муҳофизат на-муданд, мағлуб шуд, равона кард, бархост, мубориза бурдааст, фар-мон медиҳад, рӯ ба беҳбудӣ ниҳод,	ҳимоя карданд, шикаст хӯрд, ихота намуд, амр мекунад, тараққӣ кард, фиристод, хест, ҷанг карда-аст,
---	---

Намуна: Воқеъ аст – ҷойгир аст;...

VIII. СИФАТ. ЧЕХРАҲОИ МОНДАГОР

27. МАШҚҲОИ АЛОҚАИ СИФАТ ДАР НУТҚ БУЗУРГОНИ МИЛЛАТ

Дар асри даҳум шаҳрҳои калонтарини Осиёи Миёна – Бухоро, Самарқанд ва Хучанд марказҳои бузурги илму фарҳанг гардида буданд.

Осори муътабари насри тоҷикӣ, бузургтарин ёдгориҳои санъати меъморӣ ва амалӣ дар Бухоро ва Самарқанд офарида шудаанд.

Дар кишварамон чеҳраҳои шинохтаи миллат умр ба сар бурдаанд. Онҳо дар соҳаи илму адаб ва касбу ҳунар бо асарҳои безаволи худ хизмати шоиста намуда, машҳури ҷаҳониён гаштаанд. Аз ҷумла Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ, Абулқосими Фирдавсӣ, Абуалӣ ибни Сино, Саъдии Шерозӣ, Камолиддини Беҳзод, Борбад, Садриддин Айнӣ, Бобочон Ғафуров, Мирзо Турсунзода ва дигарон дар ҷаҳон номҳои шинохташуда ба ҳисоб меравад.

Саъдӣ дар васфи одамони бузург гуфтааст:

Зиндаю ҷовид монд ҳар кӣ накуном зист,
К-аз ақибаш зикри хайр зинда кунад номро.

1. Шаҳрҳои калонтарини Осиёи Миёна кадомҳоянд?
2. Бухорою Самарқанд аз кадом ҷиҳат шаҳри пешрафта ҳисоб меёфтанду меёбанд?
3. Мардуми тоҷик аз кай соҳиби илму фарҳанг шуд?
4. Кӯчаи маҳалли зист ва мактабатон ба номи кӣ гузошта шудааст? Чаро?
5. Дар матни боло кадом чеҳраҳои шинохтаи миллати тоҷик номбар шудаанд?

1. Машқи 227. Панди Саъдиरो навишта, аз ёд кунед.

МАШҚҲОИ ИСМУ СИФАТҲОИ АЛОҚАМАНД

2. Машқи 228. Аз матни «Бузургони миллат» исмҳои хос ва исму сифатҳои алоқамандро нависед. Ба исму сифатҳо савол гузored.

ЧОЙКАҲАК

Буттаи чойкаҳак пояи ростии сершоҳ, барги дарозрӯяи гирд, гули зарди зебо дорад.

Аз қадим чойкаҳакро доруи 99 беморӣ номидаанд. Доруи аз чойкаҳак тайёршударо барои бемориҳои зуком, дарди гӯш ва гулу, сили шуш ва санги талхадон истифода мебаранд.

Абуалӣ ибни Сино чойкаҳакро барои муолиҷаи бемории саратони ҷигар (гепатит), меъда ва захмиҳои гуногун ба кор бурдааст.

1. Хосияти шифобахшии чойкаҳакро бигӯед.

2. Машқи 229. Матни “Чойкаҳак”-ро рӯйнавис кунед. Ба исму сифатҳои алоқаманд савол гузored.

28. РҶДАКӢ

Дар деҳаи Панҷрӯди водии Зарафшон шоири номдори тоҷик Абуабдулоҳи Рӯдакӣ ба дунё омад. Падараш ба Ҷаъфари хурдсол шёру дostonҳо мехонду қиссаҳо нақл мекард.

Ҷаъфари хурдсол овози дилкаше ҳам дошт. Ҳар гоҳ Ҷаъфар чанг менавохт ва ё месароид, ҳама хурду калон ва пиру ҷавон ба гирди ӯ ҷамъ меоманд. Онҳо аз шунидани созу овози ӯ лаззат мебурданд.

Бузургони илму фарҳанг Рӯдакиро ба Бухоро даъват карданд. Рӯдакӣ ба пойтахти мамлакат омада, пояи баланди шеъри тоҷикро асос гузошт. Аз ин ҷост, ки ҳамзамонаш* Абуабдуллоҳи Рӯдакиро устоди устодон ва пешвои шеъри тоҷикӣ ном бурдаанд.

1. Чаро ҳама Рӯдакиро устоди устодон ва пешвои шоирон номиданд ва меноманд?

КОР АЗ РҶИИ ЛУҒАТ

2. Калимаҳои хурду калон ва пиру ҷавон ба кадом саволҳо ҷавоб мешаванд? Чаро?

1. Машқи 230. Аз матни “Рӯдакӣ” исмҳои хос ва ибораҳои исму сифатро нависед ва савол гузоред.

3. Машқи 231. Матни шеърро навишта аз ёд кунед.

Суруди Рӯдакӣ умре ҷавон аст,
Барои ҳар макону ҳар замон аст.
Агарчи кӯчааш хурд аст дар шаҳр,
Ба рӯи даҳр* роҳаш бекарон* аст.

Гулназар Келдӣ

даҳр – дунё, ҷаҳон
бекарон – беканор, бепоён

3. Ҳаммаънои калимаҳои ҷавон, макон, замон, дунё, бепоён-ро нависед.

29. АБУАЛӢ ИБНИ СИНО

Абуалӣ ибни Сино яке аз донишмандони бузурги ҷаҳон мебошад. Ибни Сино фарзанди халқи тоҷик буда, ҳазор сол пеш аз замони мо зиндагӣ ва эҷод кардааст.

Ибни Сино дар пеши худ мақсад мегузорад, ки тамоми китобҳои илми тиб, адабиёт, риёзӣ ва ғайраро омӯзад.

Боре амири Бухоро – Нух ибни Аҳмади Сомонӣ бемор мешавад. Дарди ӯро табибони дарбори амир дармон карда наметавонанд. Ба амир мерасонанд, ки дар шахрамон як табиби нав пайдо шудааст.

Ибни Синоро ба қаср мебаранд. Ӯ подшоҳро табобат мекунад. Подшоҳ ба ақлу дониши ҷавони ҳаждаҳсола қоил шуда, мегӯяд: «Ту табиби хуб будай. Дарди маро шифо бахшидӣ. Акнун бигӯ, ки аз ман чӣ мехоҳӣ?»

Абуалӣ ибни Сино аз амир хоҳиш мекунад, ки иҷозат диҳад, ӯ дар китобхона кор кунад, китоб бихонад.

Ибни Сино, махсусан дар соҳаи тиб, шуҳрати зиёд пайдо кард. Вай илоҷи тамоми дардхоро меёфт.

1. Абӯали ибни Сино ба омӯзиши илм чӣ гуна муносибат дошт?
2. Ибни Сино подшоҳро табобат карда, аз ӯ чӣ хост?
3. Ибни Сино махсусан дар кадом соҳа шуҳрати ҷаҳонӣ пайдо кардааст?

МУСТАҲКАМКУНИИ ФЕЪЛ, ИСМ, СИФАТ

3. Машқи 232. Аз матни «Абӯалӣ ибни Сино» сархатҳои дуҷумла панҷумро рӯйнавис кунед. Ба зерин феълҳо хат кашед. Савол гузошта, се замони феълро муайян кунед.

БАҲОНА

Шахсе барои анҷоми коре аз дӯсташ асп талабид. Соҳиби асп гуфт:

– Бо ҷону дил медодам, аммо аспам сиёҳ аст.

Он шахс гуфт:

– Магар аспи сиёхро савор шудан мумкин нест?

Соҳиби асп гуфт:

– Асп додан нахостам, хамин қадар баҳона бас аст.

Убайди Зоконӣ

2. Машки 233. Калимаҳои ҳаммаъноӣ дӯст, шахс, ва муқобилмаъноӣ сиёх, талабид, гуфт, дорамро нависед.

Дар нақши шахсу соҳиби асп бозӣ кунед.

30. ТАҶРИБАИ АБУАЛӢ ИБНИ СИНО

Абуалӣ ибни Сино ду барраро дар ду оғил ҷой дода, барояшон шароити якхела муҳайё кард. Фарқ дар он буд, ки дар пеши оғили яқум расмеро бо тасвири сабзаю майсазор, офтоби дурахшон ва барра гузошт. Дар пеши оғили дуҷум тасвири гургеро гузошт, ки дар паси панҷара туъмааш (барра)-ро меҳӯрад.

Натиҷаи кор: Барраи оғили яқум бақувват, фарбеҳ ва хушҳол калон мешавад, вале барраи оғили дуҷум рӯз то рӯз заифу лоғар мегардад.

Дар гурӯҳҳо андешаҳои худро дар бораи тарзи зиндагии ду барра баён бикунед.

Гурӯҳи яқум. Сабаби бақувват шудани барраи оғили яқумро биҷӯед.

Гурӯҳи дуҷум. Сабаби заифу лоғар шудани барраи оғили дуҷумро фаҳмонед.

1. Машки 234. Ба ҷойи нуктаҳо калимаҳои мувофиқ гузоред ва ҷумлаҳоро нависед.

- Абуали ибни Сино ду барраро дар ду ҷой дод.
- Дар пеши барраи оғили яқум расмеро бо овезон кард.

- Дар пеши барраи оғили дуҷум расмеро бо овезон кард.
- Баррачаи оғили яқум калон шуд.
- Баррачаи оғили дуҷум рӯз то рӯз

Таҷрибаи Абҷали ибни Сино

БАНДАКИ ИЗОФӢ (-И)

Ҳарфи «и» исмро бо сифат алоқаманд мекунад.
Ҳарфи «и» **бандаки изофӣ** номида мешавад.

Лолаю Шараф алоқаи байни исму сифатро мефаҳмонанд.

Лола: – Ин чист?

Шараф: – Гул (исм).

Лола: – Чӣ хел гул?

Шараф: – Сурх (сифат).

Лола: – Калимаҳои гул ва **сурх**-ро дар алоқамандӣ талаффуз кунед.

Шараф: – Гули сурх.

Лола: – Исм бо сифат алоқаманд шуд.

Шараф: – Дар байни калимаҳои гул ва **сурх** кадом ҳарф илова шуд?

Лола: – Ҳарфи «и»: гули сурх.

1. Машқи 235. Исм сифатҳои бо ҳам алоқаманди зеринро нависед. Ба исму сифатҳо, ки бо воситаи бандаки изофӣ «и» алоқаманд шудаанд, монанди Лолаю Шараф ба ҳамдигар саволу ҷавоб кунед.

Одами боғайрат, булбули хушхон, дарахти сершоҳ, ҳавои соф, девори баланд, бачаи боақл, модари ғамхор, падари бузургвор.

31. ТАБИБИ ДОНО ВА ТАБИБИ НОДОН

Марди бедонишу бетачрибае даъвои табибӣ дошт. Табибӣ дигаре низ буд, ки донишу тачрибаи хуб дошт ва дардмандонро муолиҷа мекард. Аммо чашмаш хира шуда буд.

Малики шаҳр духтари зебое дошт. Рӯзе духтар бемор шуд. Малик табиби доноро барои муолиҷаи духтараш даъват кард.

Табиб гуфт:

– Муолиҷаи ин беморӣ ба доруе муяссар шавад, ки онро «махрон» номанд.

Пурсиданд:

– Эй табиб, он доруро аз кучо пайдо кунем.

Гуфт:

– Ман дар шарбатхонаи малик қадре аз ин дору дида будам. Ҳоло, азбаски чашмам хира аст, аз ёфтани он очизам.

Табиби нодон инро шунида гуфт:

– Шинохтани он дору кори ман аст.

Ӯ дар шарбатхона аз пайи ёфтани дору шуд. Он ҷо чунин куттиҳои дору бисёр буданд. Табиби нодон яке аз куттиҳоро гирифт. Дар он куттӣ қадре заҳри кушандае буд. Табиб он куттиро кушода, заҳро ба доруҳои дигар биёмехт ва ба духтар дод. Духтари малик доруро чашиду ҷон дод.

Малик фармуд, ки бақияи доруро ба табиби нодон хӯронанд. Табиби нодон ночор аз доруи худ бихӯрду бимурд.

Ҳар кӣ дар касби худ саҳлангорӣ кунад, ғайзу баракат наёбад ва рӯзи нек набинад.

Ҳусайн Воизи Кошифӣ

1. Табиби доно ба бемор кадом доруро фармуд?
2. Барои дарёфт кардани дору табиб чӣ маслиҳат дод?
3. Табиби нодон барои ёфтани дору чӣ кор кард?
4. Аз мазмуни ин ҳикоя ба чӣ хулоса омадед?

Машқи 236. Аз матни «Табиби доно ва табиби нодон» исму сифатҳои алоқамандро нависед. Бигӯед, ки исму сифатҳо ба воситаи чӣ алоқаманд шудаанд.

Дар нақши табибон, малик ва духтари малики шаҳр бозӣ кунед.

Машқи 237. Матни зеринро нависед ва ба зери калимаҳои ифодакунандаи аломати ашё (сифат) хат кашед. Хосияти шифоии камолро бигӯед.

КАМОЛ

Камол решаи ғафс, баргҳои нарм ва гулҳои зард дорад. Камолро барои табобати дарди меъда ва дил истифода мебаранд. Ширази камол ранги зардча дошта, барои муолиҷаи санги гурда ғоиданок аст.

32. СЕ ХАРГҶШ

Се харгӯшаки донояк – Барфак, Гамбусак ва Зардак буданд. Онҳо аз ҳавои хунук метарсиданд. Барфак ба худ хонаи сангин сохт. Гамбусак аз хасу хошок хонача сохт. Зардак хонаи тахтагин сохт.

1. Ба фикри шумо, кадоме аз ин харгӯшакҳо донотар будааст? Чаро?

2. Матнро нависед. Иسمу сифатҳои алоқамандро ёбед ва ба калимаҳо савол гузоред.

3. Аз рӯи мазмуни расм афсонаро давом диҳед.

ИМЛОИ БАНДАКИ ИЗОФИИ «-И»

2. Машки 238 Исму сифатҳои зеринро ба воситаи бандаки изофии «и» алоқаманд карда нависед.

Хона... равшан, духтар... боинтизом, заминҳо... ва-сеъ, муаллим... донишманд, хонандагон... пешқадам, бодом... шириндона, ҳаво... салқин, булбул... хушхон, модар... ғамхор.

Дар алоқамандии исму сифат, бандаки изофии –и бо исмҳо ҳамроҳ навишта мешавад.

1. Машки 239. Сифатҳои мувофиқро интихоб карда, ба воситаи бандаки изофӣ ба исмҳо алоқаманд кунед ва нависед.

Исмҳо:

танӯр
товус
рӯбоҳ
моҳӣ

Сифатҳо:

заррин
тафсон
маккор
нақшин

Намуна: танӯри тафсон.

2. Ба исмҳо ва аломату сифати онҳо савол гузored. Бигӯед, ки бандаки изофии «-и» -ро дар охири кадом гурӯҳи калимаҳо навиштед.

ПУДИНА

Пудинаи даштӣ баргҳои мулоим, нозук ва бӯйи хуш дорад. Агар пудинаро бо асал ва намак бихӯранд, кирми меъда ва рӯдаҳоро мерезонад.

1. Хосиятҳои шифоии пудинаро бигӯед.

2. Машки 240. Матни “Пудина”-ро рӯйнавис кунед. Ба исму сифатҳои алоқаманд савол гузored.

3. Бигӯед, дар алоқаи исму сифат, бандаки изофии «и» дар охири кадом ҳиссаи нутқ навишта шудааст?

33. ФИРДАВСӢ

Абулқосими Фирдавсӣ дар асри даҳ зиндагӣ кардааст. Асари безаволи ӯ – «Шоҳнома» 60 ҳазор байтро дар бар гирифта, дар он таърихи чандинҳазорсолаи мардуми тоҷик навишта шудааст.

«Шоҳнома» дар бораи одамони далеру часур, халқпарвару ватандӯст ҳикоят мекунад.

Фирдавсӣ дар асараш подшоҳони беадолату худпарастро зери тозиёнаи танқид гирифтааст.

ЧАНД ҲИКОЯ АЗ «ШОҲНОМА»

МУБОҲИСА

Фирдавсӣ ба шаҳри Ғазнӣ, назди султон Маҳмуд омад. Аз шаҳрҳои дуру наздик шоирон ба Ғазнӣ чамъ меоманданд. Бозори шеър авҷ мегирифт. Шоирон дар бораи пешрави илму фарҳанг (бахс) мекарданд. Боре Мутаввай, ки худ араб буд, бо Фирдавсӣ дар бораи бартарии забонҳои арабию форсӣ баҳс намуданд.

СИФАТҲОИ ҲАММАӢНО

1. Машқи 241. ҲаммаӢнои сифатҳои зеринро нависед ва савол гузоред.

Намуна:

меҳрубон – ғамхор,...

тафсон –

дурахшон –

зебо –

маккор –

хунук –

хароб –

наرم –

2. Бигӯед, ки ин чуфти сифатҳо аз ҷиҳати маъно чӣ фарқ доранд.

Баъзе сифатҳо ҳаммаъно мешаванд. Ба сифатҳои ҳаммаъно саволи якхела гузошта мешавад.

1. Машқи 242. Аз матни “Фирдавсӣ”:

- ибораҳои исму сифатҳоро рӯйнавис кунед;
- ҳаммаъноии сифатҳои **далер, халқпарвар, беадолат, худпарастро** нависед.

ТЕЗГҶҶЯК

Шокиру Зокир –
 Ҷӯраи Нодир,
 Тоҳиру Қодир –
 Ҷӯраи Зокир
 Зокири Тоҳир –

Ҷӯраи Шокир.
 Нодиру Қодир –
 Ҷӯраи Тоҳир
 Канӣ, гӯед – чӣ,
 Кӣ – ҷӯраи кӣ?

Мавҷуда Ҳакимова

34. НАҚЛИ ХАТТӢ

35. МУБОҲИСА

(давоми нақл)

Мутаваъӣ аз Фирдавсӣ пурсид:

– Шумо арабиرو хуб медонед, чаро шеърҳои арабӣ намегӯед.

Фирдавсӣ ҷавоб дод:

– Меҳоҳам, шеърҳои маро ҳамватанонам, ки забони арабиرو намедонанд, бихонанду бифаҳманд. Барои шумо забони арабии худатон хуш аст, барои ман забони модарии худам. Забони форсии дарӣ аз арабӣ ҳеҷ камӣ надорад. Инро Рӯдакӣ, Дақиқӣ, Абӯшуқури Балхӣ ва дигар шоирони бузурги форсизабон исбот кардаанд. Ниҳоят, «Шоҳнома»-и банда ҳам далели ин даъво аст.

Сотим Улугзода

1. Мутаввай аз Фирдавсӣ чӣ пурсид?
2. Фирдавсӣ чӣ ҷавоб дод?
3. Фирдавсӣ бартари ба забони тоҷикиро дар чӣ мебинад?
4. Забони форсӣ чӣ гуна забон аст?
5. Оё таҳқири забонҳои дигар аз рӯйи одоб аст?
6. Сабаби ба забони тоҷикӣ шеър гуфтани Фирдавсӣ чист?
7. Забони тоҷикӣ дар замонҳои қадим чӣ ном дошт?
8. Забони форсии дариро кадом шоирони бузург машҳур кардаанд?

СИФАТҲОИ МУҚОБИЛМАӢНО

1. Машқи 243. Ба саволҳои зерин ҷавоб нависед. Ба сифатҳо савол гузоред.

- Оҳан саҳт аст, пахта–ҷӣ?
- Асал ширин аст, шираи камол –ҷӣ?
- Зимистон хунук мешавад, тобистон –ҷӣ?
- Кӯҳ баланд аст, теппа –ҷӣ?
- Рӯз равшан аст, шаб – ҷӣ?

2. Машқи 244. Сифатҳои ҳар як ҷумлаи болоро муқоиса бикунед. Бигӯед, ки ҷуфти сифатҳо аз ҷиҳати маъно аз ҳамдигар чӣ фарқ доранд. Ба сифатҳои гуногунмаъно чӣ гуна савол гузошта мешавад?

Мисол:

саҳт–мулоим

хунук–гарм

сафед–сиёҳ

ширин–талх

баланд–паст

равшан–торик

Баъзе сифатҳо аз ҷиҳати маъно муқобили якдигаранд. Ба сифатҳои муқобилмаъно саволи якхела гузошта мешавад.

3. Машқи 245. Аз матни зерин, сифатҳои муқобилмаъноии дарозрӯя, сиёҳтоб, тунд, хушбӯро нависед.

КОКУТӢ

КокутӢ барги дарозрӯя ва сабзи сиёҳтоб дорад. Мазааш тунд ва хушбӯ, гулаш кабуд аст.

КокутӢ гиёҳи иштиҳоовар буда, ба бемории шуш, меъда, чигар ва рӯдаҳо шифо мебахшад.

36. ЗАХҲОК

Шоҳ Мардос шахси саховатманду накукор, аммо писари ӯ – Заҳҳок ҷавони бодӣ ва сангдил буд.

Аҳримани фитнаангез, як пагоҳ ба назди Заҳҳок омад ва бо забони нарму овози форама гуфт:

– Подшоҳӣ ба ту мезебад. Агар хоҳӣ, метавонӣ падаратро аз миён бардорӣ ва дар тахти шоҳӣ худат бишинӣ.

Бо шунидани ин сухан дар дили Заҳҳоки мансабталаб хоҳиши шоҳ шудан пайдо шуд.

Заҳҳок пурсид:

– Подшоҳро чӣ тавр аз миён мебардорам?

Аҳриман гуфт:

– Чораи ин дар дасти ман аст.

Мардос боғи дилкушое дошт. Ӯ ҳар бомдод танҳо ба он боғ даромада, сайр мекард. Деви бадсиришт шабона дар боғ ба сари роҳи подшоҳ чоҳе канда, даҳони онро хаспӯш кард.

Саҳар Мардос чун ба боғ даромад, ногаҳон ба он чоҳ ғалтида, ҳалок шуд.

Заҳҳок ба тахти подшоҳӣ нишаст.

Аз достонҳои “Шоҳнома”

1. Аҳриман ба Заҳҳок чӣ маслиҳат дод?
2. Дар дили Заҳҳоки мансабталаб чӣ гуна хоҳиш пайдо шуд?
3. Сабабгори ҳалоки Мардос кист?

1. Сифатҳои Мардос ва писари ӯ – Заҳҳокро муқоиса намуда, ба онҳо баҳо диҳед.

МАШҚҲОИ АМАЛИИ СИФАТ

Заҳҳок, ғитнаангез,
мансабталаб, бадсиришт

2. Машқи 246. Аз ҳикояи Заҳҳок исмҳои мард, забон, овоз, падар, боғ, ва дев-ро бо сифатҳояшон нависед. Ба зери бандаки изофии «и» хат кашед.

Намуна:

марди саховатманд, ...

Гуфтугӯи байни Заҳҳоку Аҳриманро аз матн хонед ва дар нақши онҳо бозӣ кунед.

37. ҚОР БО ҒАЛАТҲОИ ИМЛОӢ

38. ФИРЕБИ АҲРИМАН

Аҳриман назди Заҳҳок омад ва гуфт:

– Ман пазандаи моҳирам, таомҳои шоҳона мепазам. Заҳҳок вайро ошпази хоси худ таъйин кард.

Аҳриман рӯзи дигар хӯроке аз кабку тазарв чӯчакабобу барракабоб пухта, назди шоҳ овард. Заҳҳок хурсанд шуда, ба пазанда гуфт:

–Аз ман ҳар чӣ хоҳӣ, бихоҳ!

Аҳриман гуфт:

–Эй подшоҳ, ягона орзуи ман ин аст, ки аз ду китфи ту бибӯсам.

Заҳҳок иҷозат дод, Аҳриман ҳар ду китфи ӯро бибӯсид.

Аз ду китфи шоҳ ду мор рӯйид. Заҳҳок фармон дод, ки морҳоро аз бех бурида партоянд. Морҳоро буридан,

лекин ҳамон дам боз ду мори дигар баромад. Табибони донишманд моронро нест карда натавонистанд.

Аҳриман худро ба сурати табиби доное дароварда, назди Заҳҳок омад ва гуфт:

– Буридани морон фоида надорад. Барои он ки морон ба ту зараре нарасонанд, бифармой, ки ҳар рӯз аз мағзи сари ду кас хӯрок пухта, ба онҳо хӯронанд. Шояд морон оқибат аз ин тарзи нигоҳубин бимиранд.

Аз достонҳои “Шоҳнома”

1. Аҳриман барои ба мақсад расидан, кадом тадбирро ба кор бурд?
2. Бо Заҳҳок чӣ ҳодиса рӯй дод?
3. Аҳриман ба Заҳҳок чӣ маслиҳат дод?
4. Аҳриман чӣ мехост?

ВАЗИФАИ БАНДАКИ ИЗОФӢ

1. Машқи 247. Аз матни “Фиреби Аҳриман” исмҳоро бо сифатҳояшон нависед. Гӯед, ки бандаки изофии **–и** чӣ вазифаро иҷро кардааст.

Машқи 248. Аз сутуни дуҷони чадвали зер, сифатҳои мувофиқро интихоб карда, ба воситаи бандаки изофии «–и» исмро бо сифат алоқаманд намоед.

Исмҳо	сифатҳо
пазанда	шоҳона
таомҳо	моҳир
ошпаз	доно
табиб	хос

39. ХОБ ДИДАНИ ЗАҲҲОК

Шаб Заҳҳоки ситамгар хоб дид, ки паҳлавоне бо ӯ мечангад. Донишмандон таъбири хоби Заҳҳокро маълум намуданд, вале аз гуфтани он тарсиданд.

Зирак ном донишманди ростгӯй ва нотарс ба Заҳҳок рӯйирост гуфт:

–Таъбири хобат ин аст, ки подшоҳият дер давом намекунад. Фаридун ном паҳлавони ҷавоне аз насли шоҳони Эрон ба дунё меояд. Ӯ калон мешавад, туро ҳалок мегардонад ва соҳиби тахту тоҷ мешавад.

Заҳҳок аз шунидани гуфтори Зирак беҳуш шуд ва аз тахт афтид. Чун ба ҳуш омад, фармон дод, ки Зиракро ҷазо диҳанд. Вале Зираки доно кайҳо рафта буд. Ӯро ҳарчанд ҷустанд, наёфтанд. Вай аз шаҳр берун баромада, пинҳон шуда буд. Аз ҳамон рӯз Заҳҳок ба воҳима афтод.

Аз достонҳои “Шоҳнома”

1. Зирак таъбири хоби Заҳҳокро чӣ гуна шарҳ дод?
2. Аз чӣ сабаб Заҳҳок ба воҳима афтод?
3. Ба фикри шумо, Заҳҳок баъди шунидани ин хабар чӣ кор мекунад?

АҲАММИЯТИ «-И» БАРОИ АЛОҚАИ ИСМУ СИФАТ

Машқи 249. Аз матни боло исро бо сифатҳояшон нависед. Бигӯед, ки исму сифат ба воситаи чӣ алоқаманд гардидаанд?

Намуна:

Заҳҳоки ситамгар,...

таъбир, рӯйирост, ростгӯй,

ҚОҚУ

Қоқу барги дарозу нӯгтез дорад. Ши-
раи қоқу барои муолиҷаи чашму, чигар
ва баргу решааш барои табобати бемо-
риҳои санги гурда, талхадон ва меъдаю
рӯда истифода мешавад.

1. Хосиятҳои шифобахшии қоқуро бигӯед.
2. Аз нақшаи матни “Газна” истифода намуда, дар хона хосиятҳои давоии қоқуро дар расм ба воситаи пайконҳо нишон диҳед.
3. **Машқи 250.** Матни “Қоқу”-ро рӯйнавис бикунед. Бигӯед, ки бандаки изофии «-и» барои алоқаи исму сифат чӣ аҳаммият дорад?

40. ЧАНГИ ФАРИДУН БО ЗАХҲОК

Аз Фаронак ном зани покдил писаре ба дунё омад. Номи ӯро Фаридун гузоштанд.

Навкарони Заҳҳок ба ҷустуҷӯи Фаридун бароманданд. Отибину Фаронак барои халосии ҷони фарзандашон Фаридун ба кӯҳи Албурз гурехтанд.

Фаридун дар Албурзкӯҳ ҷавони қоматбаланд, зӯрманд ва диловар шуд. Модар ба вай аз дасти Заҳҳоки золим кушта шудани падарашро фаҳмонд. Нафрати Фаридун ба Заҳҳок зиёд шуд.

Рӯзе Фаридун гурзи говсарро* гирифта, ба сӯи тахти Заҳҳок равон шуд.

Чун ба наздики шаҳр расид, ба қаср даромад. Паҳлавони часур ҳама ҷойи

қасрро кофт, лекин Заҳҳокро наёфт. Шоҳ гурехта буд...

Мардуми шаҳр дар майдонҳо гулхан* афрӯхта, чашни зафар* барпо карданд. Ин хабар ба Заҳҳок расид.

Заҳҳок бо лашкари зиёде ба муқобили Фаридун ба ҷанг омад...

Дар чанг Фаридун бо гурзи говсар Заҳҳокро зада, афтонд. Морони Заҳҳок аз тарс ба китфонаш фурӯ рафтанд. Фаридун дар танай кӯҳ мехҳои оҳанин зада, аз ду дасти Заҳҳок ба мехҳо овехт.

Чанг ба фоидаи Фаридун анҷом ёфт.

Аз достонҳои “Шоҳнома”

гурзи говсар – як навъ афзори чангии дастадори вазнин, ки ба сурати сари гов сохта мешуд

гулхан – оташ

зафар – ғалаба

1. Чаро падару модар Фаридунро ба кӯҳи Албурз гурезонданд?
2. Дар синни навҷавонӣ ба Фаридун кадом сир ошкор шуд?
3. Фаридун дар назди худ чӣ мақсад гузошт?
4. Барои чӣ дар чанг мардуми шаҳр тарафдори Фаридун шуд?
5. Оқибати бадкорӣ ба чӣ анҷом ёфт?

2. Машқи 251. Аз матни “**Чанги Фаридун бо Заҳҳок**” исму сифатҳои алоқамандро нависед.

Намуна:

Зани покдил, ...

3. Машқи 252. Муқобилмаънои сифатҳои қоматбаланд, зӯрманд, порсо, часур, вазнинро нависед.

41. ЧАНГИ РУСТАМ БО ФИЛИ САФЕД

Рустам дар хонааш хуфта буд. Ёро шӯру ғавғои ногаҳонӣ бедор кард.

Фили сафеди чангии Зол занҷирашро канда, ҳар кӣ ва ҳар чизи пешомадаро, бо хартумаш зада меафтонд.

Рустам аз ҷой ҷаҳид, гурзи гаронро гирифта, дарво-
заи оҳанкӯби саройро бо гурзаш зада, берун баромад.
Рустам далерона ба назди фил рафт. Фили дамон* хар-
туми балоангезашро баланд карда, ҳамлавар шуд.

Инак, ҳамин замон Рустамро бо хартумаш мепечонад
ва мебардораду ба замин мезанад. Хизматгорон тарси-
данд. Садои баланде бархост, ки: «Гурез! Гурез!». Лекин
Рустам аз ҷояш наҷунбид. Чун фил ба назди вай расид,
бо гурз ба сараш зад. Фил ларзид ва ғалтид.

Аз достонҳои “Шоҳнома”

дамон – даҳшатнок, саҳт ҳамлакунанда

1. Аз матн рафтори Рустаму хизматгоронро муқоиса кунед.

МАШҚҲОИ АМАЛИИ ФЕЪЛ ВА СИФАТ

2. Машқи 253. Сархати охири матни “Ҷанги Рустам бо фили са-
фед”-ро нависед. Ба зери феълҳо хат бикашед. Савол гузошта,
замонҳои феълро муайян кунед.

3. Машқи 254. Муқобилмаънои сифатҳои зеринро нависед ва са-
вол гузоред.

рост –	ғафс –	хунук –
оҳиста –	сершира –	хушк –
вахшӣ –	бақувват –	равшан

Рустам аз ҷой ҷаҳид.

4. Машқи 255. Матни зеринро нависед. Бигӯед, ки бандаки изофӣ
кадом вазифаро иҷро кардааст.

ЧАМИЛАК

Чамилак гиёҳи кӯҳӣ мебошад. Баргаш бӯйи хуш дорад. Чамилак дорои гули сафеди сурхчатоб аст. Ин гиёҳи хурӯй дар заминҳои офтобрӯя месабад.

Чамилакро дар об ҷӯшонида бинӯшанд, санги хичакро майда карда, мерезонад.

Хосияти шифоии чамилакро бигӯед.

42. УНСУРУЛМАОЛИИ КАЙКОВУС

Унсурулмаолии Кайковус дар асри ёздаҳ зиндагӣ кардааст. Асари машҳури ӯ «Қобуснома» буда, онро ба писараш – Гелоншоҳ бахшидааст.

Дар китоб мавзӯҳои тарбияи фарзанд, панду насиҳат, накукорию чавонмардӣ ва илму адаб фаровонанд.

Унсурулмаолии Кайковус дар бораи қоидаи меҳмонӣ ва таомхӯрӣ ба писараш насиҳат кардааст.

ҚОИДАИ МЕҲМОНИ

Эй писар, меҳмонро, хоҳ дӯст бошаду хоҳ бегона, иззату иқром бикун. Агар айёми мева бошад, пеш аз таом меваҳои тару хушк пеш биёр, то бихӯрад.

То меҳмон як бору ду бор бишин нагӯяд, манишин. Вақте нишастӣ, бо вай суҳбат оро, нон бихӯру хоксор бош. Агар меҳмон дар синну сол бузургтар бошад, нишастан мумкин нест.

Чун ба меҳмонӣ равӣ, гурусна марав ва сер низ марав, то нон битавонӣ хӯрдан, ки мизбон* наранҷад. Он

қадар бисёр низ махӯр, ки зишт* бошад. Ба нону косаи мардум айб магир, соҳибхонаро изо мадеҳ. Аз дастархон чизе бо худ мабар, ки хорист.

ТАРТИБИ ТАОМХҶҶҶҶ

Таом бошитоб махӯр. Ба сари хон бо мардумон суҳбат накун, дар луқмаи мардумон манигар.

Агар пеши ту хӯрданӣ бошаду пеши дигарон набошад, аз пеши худ ба пеши дигарон бигузур.

Ба сари хон туршрӯй мабош.

мизбон – соҳиби хона

зишт – бад

1. Қоидаҳои меҳмонию меҳмондорӣ ва тартиби таомхӯриро дар хотир нигоҳ доред ва риоя кунед.

2. Боз кадом қоидаи меҳмондорӣ ва одоби таом хӯрданро медонед, хаттӣ нависед.

3. Машқи 256. Матни болоро нависед. Савол гузошта, замони феълро муайян кунед.

43. МАШҚҶҶҶҶ ЛУҶАТОМҶҶҶ

АБДУРАҶҶҶҶҶҶҶҶҶҶҶ

Абдураҳмони Ҷомӣ соли 1414 дар шаҳри Ҷоми Хуросон ба дунё омадааст. Ӯ барои таҳсили илм ба Ҷирот рафта, забону адабиёт, таърих ва фалсафа меомӯзад, яке аз донишмандон ва шоирони маъруфу махбуб мегардад.

Дар давоми умри бобаракати худ Ҷомӣ асарҳои бисёре навиштааст. «Баҳористон», «Ҷирадномаи Искандарӣ», «Саломон ва

Абсол» аз чумлаи онҳоянд. Хусусан, дар китоби «Баҳористон» ҳикояҳои шавқовар хеле зиёданд.

Дар бораи хоксорӣ ва донишмандии Абдурахмони Ҷомӣ шоири маҳбуби мо Мирзо Турсунзода дар суҳбате гуфтааст:

– Мо бояд одамгарӣ, дастархондорӣ, хоксорӣ ва фурутаниро аз ҳазрати Абдурахмони Ҷомӣ биомӯзем.

1. Абдуррахмони Ҷомӣ дар кадом аср умр ба сар бурдааст? Соли ба дунё омадани Ҷомиро ба аср баргардонед.
2. Асарҳои Абдуррахмони Ҷомиро номбар кунед.
3. Ақидаи Мирзо Турсунзодаро дар бораи хоксорию донишмандии Абдуррахмони Ҷомӣ аз ёд кунед.
4. Одамони хоксору номдори ҷойи зисти худро бигӯед.

НОМА

Донишманде ба яке аз дӯстони содиқ нома менавишт. Шахсе ба гӯшаи чашм навиштаи вайро меҳонд. Барои донишманд навиштан душвор омад. Ӯ навишт, ки агар дар паҳлуи ман дузде намебуд ва навиштаи маро намеҳонд, ҳаммаи асрори худамро менавиштам.

Он шахс гуфт:

– Валлоҳ, ки, эй Мавлоно, ман номаи туро нахондаам.

Гуфт:

– Эй нодон, пас инро, ки мегӯӣ, аз кучо мегӯӣ?!

Абдурахмони Ҷомӣ

1. Сирри шахси дар паҳлуи донишмандбуда чӣ тавр ошкор шуд, бигӯед.
2. **Машқи 257.** Аз матн калимаҳоеро, ки ба саволҳои “кӣ?” ва “киҳо?” ҷавоб мешаванд, нависед.

Дар нақши донишманд ва шахс бозӣ кунед.

46. КАЖДУМ ВА САНГПУШТ

Каждуме бо нияти бад ба сафар баромад. Ногоҳ ба лаби оби пахновар расид. Сангпуштеро бар вай раҳм омад, бар пушташ савор кард ва худро дар об андохт. Ҳангоми шино ба гӯши сангпушт садои неши каждум, ки ба пушти вай мезад, расид.

Сангпушт пурсид:

– Ин садои чист?

Каждум ҷавоб дод:

– Ин садои неши ман аст, ки бар пушти ту мезанам. Ҳарчанд медонам, ки бар он таъсире намерасад, аммо одати худро наметавонам гузошт.

Сангпушт ба об фурӯ рафт, каждумро мавҷи об бурд.

Абдурахмони Ҷомӣ

1. Сангпушт ба каждум чӣ некӣ кард?
2. Каждум нисбат ба сангпушт рафтори дуруст кард?

1. Маъноии зарбулмасали “Ҷоҳан зери ҷоҳ”-ро бо мазмуни ин ҳикоя муқоиса кунед.

ИСМУ ФЕЪЛ – АСОСИ ҶУМЛА

2. Машқи 258. Ба исмҳои сутуни якум аз сутуни дуюм калимаҳои ифодакунандаи ҳаракати ҳар яки онро аз матни “Каждум ва сангпушт” мувофиқан интиҳоб кунед, ҷумла созед ва нависед.

Каждум Сангпушт	сафар кард, омад, расид, фурӯ монд, савор кард, ниҳод, расид, мезанад, медонам, намерасад, наметавонам гузошт, фурӯ рафт, дар-рабуд, бурд.
--------------------	--

Намуна:

Каждум сафар кард. ...

Сангпушт омад. ...

РОСТ МЕГУЎЙӢ, АММО ...

Шутуре ва дарозгӯше ҳамроҳ мерафтанд. Онҳо ба лаби ҷӯйи калоне расиданд. Аввал шутур ба об даромад. Чун ба миёни ҷӯй расид, об то шиками вай баромад. Шутур дарозгӯшро садо зад:

– Даро, ки об аз шикам боло нест.

Дарозгӯш гуфт:

– Рост мегӯйӣ, аммо аз шикам то шикам фарқ аст. Обе, ки ба шиками ту наздик аст, аз пушти ман хоҳад гузашт.

Абдурраҳмони Ҷомӣ

1. Латифагӯйиро машқ кунед.

2. Номҳои ҳаммаъноӣ дарозгӯш ва шутурро гӯед.

47. ҚУВВАҲОИ МУСАЛЛАҲИ ТОҶИКИСТОН

23-юми феврал рӯзи ташкилёбии Қувваҳои Мусаллаҳи Тоҷикистон аст. Дар ин рӯз, афсарону аскарон – муҳофизони мо, либоси идона пӯшида, дар кӯчаҳо қадам мезананд. Собикадорони ҷанг ба наврасон – муҳофизони ояндаи Ватани азизамон, дар бораи қорнамоиҳои падару бобоён нақл мекунанд.

Имрӯзҳо бародарони мо дар сафи Қувваҳои Мусаллаҳ софдилона хизмат карда, кишварамонро аз душманони дохилию берунӣ муҳофизат менамоянд.

Қувваҳои Мусаллаҳи Тоҷикистон аз рӯзҳои нахустини ташкилӣ танҳо як мақсад доранд: муҳофизати сарзамини Тоҷикистон. Мо бо тамоми халқҳо дӯстона зиндагӣ кардан мехоҳем. Ҷумҳурии мо такаҷоҳи сулҳ ва ваҳдат аст.

1. Тоҷикистониён рӯзи ташкилӣи Қувваҳои Мусаллаҳро чӣ тавр чашн мегиранд?

3. Қувваҳои Мусаллаҳи Тоҷикистон чӣ мақсад доранд?

1. Машқи 259. Сархати охири матнро рӯйнавис карда, аз рӯи мазмуни ҷумлаҳо замони феълро муайян кунед.

МАШҚҲОИ АМАЛИИ СИФАТ

2. Машқи 260. Ба ҷойи нуқтаҳо сифатҳои мувофиқ гузошта, матни зеринро нависед.

ОФТОБИ ОЛАМТОБ

– Ассалом, эй Офтоби ...! – Фарзандони ... ба оғӯш гир! Мо туро ёд кардем, ба нури ... ту ташнаем. Қувваи ... пурзӯр кун ва аз фазои ... моро ба паҳлуи худ каш.

Абдумалик Баҳорӣ

Калимаҳо барои истифода: беохир, мусофиратро, оламтоб, ҷонбахш, ҷозибатро.

3. Машқи 261. Ба саволҳои зерин ба тарзи хаттӣ ҷавоб нависед.

Намуна:

- Гули **чӣ хел?**– Гули хушбӯй, сурх, зебо...
- Бинои **чӣ гуна?**– ...,
- **Қадам** духтар?– ...,

48 – 49. «ДУ» -И БОБОЯМ

Дар умрам бори аввал баҳои “2” гирифтаам, сахт алам кард.

Бобоям аз ҳоли ман бохабар шуда, тасаллӣ дод:

– Ин қадар ғам нахӯр, чони бобо. Кӯшиш кун, ки ин бор баҳои «5» гирӣ. Ман ҳам дар вақташ як бор баҳои «2» гирифта будам.

– Кай, бобочон?

– Дар аскарӣ хизмат мекардам. Дар майдони машқ танки мо аз ҳама пеш мерафт. Ногоҳ дар сари роҳ чашмам ба гӯсфанде афтод,

ки ду барра зойидааст. Амр додам, ки танкро ба доманаи кӯх ронанд. Чӯпонро огоҳ кардем, ки гӯсфандро бо ду барраи навзод аз сари роҳ рафта гирад.

Сардор сабаби дер омадани моро фаҳмида гуфт:

– Шумо бар хилофи низомнома рафтор кардед! Баҳоятон – «ду».

Бегоҳӣ сардор ба ман гуфт: «Дар иҷрои фармон баҳои «2» гирифта бошед ҳам, баҳои одамгариатон «5». Гӯсфанду баррахоро дар саҳро имшаб гург мехӯрд».

– Аҷоиб, баҳои кор дую баҳои рафтор панҷ мешудааст, – хайрон шудам ман.

– Тамоми саҳву ғалатҳо аз бадии рафтор аст. Рафтор аъло бошад, кор аъло мешавад, – гуфт бобоям.

Абдумалик Баҳорӣ

1. Баҳои «2» ва «5»-и гирифтаи боборо фаҳмонед.
2. «Рафтор аъло бошад, кор аъло мешавад»-ро шарҳ диҳед.

АЗ САТР БА САТРУЗАРОНИИ КАЛИМА

3. Машқи 262. Гарзи дурусти аз сатр ба сатри дигар гузаронида-ни ҳиссаи калимаҳои **барра, тасаллӣ, миннатдор, аҷоиб, аълоро** дар дафтар навишта, нишон диҳед.

Оё калимаҳои духичодори **алам, дафъа, огоҳ** аз сатр ба сатр гузаронда мешаванд? Чаро не?

1. Дар калимаҳои **танк, гӯсфанд, даҳмарда** овозҳои садоноку ҳамсадоро муайян намуда, фарқи овозу ҳарфро гӯед.

2. Машқи 263. Мисли дарсҳои қаблӣ аз рӯи нақша мактубнависиро машқ кунед.

Муроҷиат (ба кӣ?)	Ассалом, бародари азиз, Комилҷон!
Мақсад.	Рӯзи ҷашни Артиши миллӣ наздик аст. Мо имрӯз дар мактаб бо афсарон ва собиқдорони ҷанг вохӯрӣ гузаронидем. Онҳо ба мо нақлҳои аҷоиб карданд. Акаҷон, шуморо бо рӯзи Артиши миллӣ табрик гуфта, бароятон саломатӣ орзу дорам.
Чамъбаст	Бо эҳтиром, бародаратон Камолҷон.

3. Машқи 264. Калимаҳои **одамгарӣ, ҳайрон, ғалатҳо** ва **аскариро** ҳичо-ҳичо нависед.

50 – 51. САДРИДДИН АЙНӢ

Садриддин Айнӣ 15-уми апрели соли 1878 дар деҳаи Соктареи ноҳияи Ғиждувони вилояти Бухоро ба дунё омадааст.

Ӯ аз кӯдакӣ ба хондан шавқи зиёд дошт.

Садриддин Айни бо асарҳояш: «Ҷаллодони Бухоро», «Одина», «Ғуломон», «Дохунда», «Марғи судхӯр», «Ёддоштҳо» машҳури олам гаштааст.

Соли 1997 ба Садриддин Айни аввалин унвони «Қаҳрамони Тоҷикистон» дода шуд.

Адиби машҳури туркман Берди Карбобоев дар бораи устод Садриддин Айни гуфтааст:

“Симои Айнии маҳбуб ҳамеша дар пеши назари ман аст. Садриддин Айни бо нафаси гарми асарҳои худ наслҳои ҷавони моро тарбия мекунад. Айни на танҳо падар ва устоди адабиёти тоҷик, балки падар ва устоди адабиёти халқҳои тамоми Осиёи Миёна мебошад. Ташаккури самимӣ ба халқи тоҷик, ки ба дунё чунин соҳибистеъдоди тавоно додааст!”.

1. Давраи мактабхонии Садриддини хурдсолро аз ҳикояи «Мактаби кӯҳна» ба хотир биёред ва нақл кунед.
2. Асарҳои устод Айни – «Таҳзиб-ус-сибён», «Мактаби кӯҳна» ва «Одина»-ро бихонед.

1. Садриддин Айни бо кадом асарҳояш машҳур гардид?
2. Сурат ва ҳайкали Садриддин Айниро дар рӯи чӣ ва дар кучо дидаед?

Машқи 265. Ба ҷойи нуқтаҳо сифатҳои мувофиқ гузошта, матни зеро нависед. (Барои интиҳоби калимаҳои лозим аз матни «Садриддин Айни» истифода баред).

Садриддини ... ба хондан шавқи зиёд дошт. Симои Айнии маҳбуб ҳамеша дар пеши назари ман аст. Ташаккури ... ба халқи тоҷик, ки ба дунё чунин истеъдоди ... додааст!

МАКТАБ

Аз файзи Яздон хон аст мактаб,
Бар лаъли ирфон кон аст мактаб.

Бе чон часадро қадре набошад,
Қисм аст инсон, чон аст мактаб.

Аз мактаб ояд осоиши дил,
Марғуби дилҳо з-он аст мактаб.

Бемактабонро набвад ҳаёте,
Об аст мактаб, нон аст мактаб.

Саъд* аст мактаб, хайр аст мактаб,
Изз* аст мактаб, шон аст мактаб.

Дар чашми биниш нур аст дониш,
Дар қисми дониш чон аст мактаб.

Саъд – саодат, некбахтӣ.

Изз – иззату эҳтиром.

52 – 53. МАКТУБИ МУҲАММАДҒАРИД БА БАРОДАРАШ ҲАСАН

Камина* саломат буда, ба сояи меҳрубонии падар ва меҳрубонии дилсӯзонаи модар ва ба ёрмандии шумо, бародари бузургворам, ба таҳсил машғул ҳастам.

Шумо хизмат карда, заҳмат кашида, пул пайдо мекунед. Ман аз он пул харҷ карда, осуда дар шаҳр истиқо-

мат дорам. Аз ин сабаб, аз Шумо миннатдорам. Иллоҳо, ҳамеша саломат бошед!

Ассалому алайкум. Бародаратон Фарид.

камина–ман

1. Барои чӣ дар матни мактуб калимаи “Шумо” дар байни ҷумла бо ҳарфи калон сар шудааст?
2. Ба ҷойи “Ассалому алайкум”, ки дар охири матн омадааст, боз чиҳо гуфтан мумкин аст?

МАШҚИ МАКТУБНАВИСӢ

1. Акнун чанде аз ҳикояҳои ҷолибро аз китоби таълимию тарбиявии «Таҳзиб-ус-сибён»-и Садриддин Айнӣ хонда, мактубнависи-сиро машқ мекунем.

Намуна:

Салом, Раҳимҷон.

Ман як ҳодисаро ба Шумо нақл мекунам. Тобистон ба деҳа омадем. Дар деҳа ману рафиқонам ба оббозӣ рафтем. Дар лаби об занбӯри бисёр буд. Як ҷӯраам занбӯрхоро озор дод. Занбӯрҳо моро газиданд. Сару рӯямон варам кард. Мо давида, ба хона омадем. Бибиам ба рӯямон бо пахта намакоб молид. Варам гашт.

Бо эҳтиром, Рустам.

2. **Машқи 267.** Монанди намунаи боло мустақилона мактуб нависед.

*Калина, бузургвор, шахр,
миннатдор, саломат бошед!*

1. Машқи 268. Пандро рӯйнавис кунед. Ба исмҳои доно ва нодон савол гузошта, маънои онҳоро шарҳ диҳед.

Зи доноён бимонад ёдгорӣ,
Вале нодон кашад сад ранчу хорӣ.

Алишоҳи Рогуби Самарқандӣ

2. Машқи 269. Ба ҷойи нуқтаҳо исмҳои хос гузошта, матни зеро нависед.

... талабаи фаъол ва аълоҷӣ аст. ... дар таътили тирамоҳӣ ба саёҳати шаҳрӣ ... мераванд. ... шеърҳои ... аз ёд кардаанд. Омӯзгор ... аз дониши шогирдон қаноатманд аст.

Калимаҳо барои истифода:

Қосиму Далер, Шокирзода, Сухроб, Самарқанд, Яҳё ва Юсуф, Мавҷуда Ҳакимоваро.

3. Машқи 270. Матнро рӯйнавис намуда, ба ҳаракатҳои Комилҷон савол гузоред.

ПОСБОНИ САРҲАД

Аскарӣ қаторӣ, Комилҷон сарҳадро посбонӣ мекард. Вай ба атроф ҳушёрона назар меандоخت. Ба Комилҷон аспаш Раҳш ва сағаш Ҳушёр ёрӣ мерасонданд. Боре Комилҷон ҷо-сусеро дастгир кард.

54 – 55. ҶАВОБИ МАКТУБИ МУҲАММАДФАРИД АЗ ҲАСАН

Бародари ба ҷон баробар, Муҳаммадфарид!
Худованди Карим Шуморо дар роҳи таҳсили илм собитқадам дорад.

Мактубе, ки ба номи ман фиристода будед, расид ва он сабаби хурсандии ман гардид...

Машғулиятам деҳқонист, ки адо менамоям. Имсол меваҳои саридарахтӣ хеле хуб аст. Зардолуҳоро хушконида,

чамъ кардем. Ҳосили тоқҳо низ бад нест. Умед аст, ки хеле мавиз шавад. Пахта ҳам хуб нашъунамо дорад. Агар Худованд аз офат нигоҳ дорад, хеле ҳосил хоҳад дод.

Боқӣ, бо муҳаббати тамои салом мефиристам.

Бародаратон, Ҳасан.

1. Аз матни боло исмҳои хосро нависед.
2. Аз калимаи **ассалому алайкум, дӯст, азиз меҳрубон, хайр, то дидан** истифода карда, ба якдигар мактуб нависед.

ИМЛОИ ИСМҲОИ ХОС

3. Машқи 271. Матни зеринро нависед. Бигӯед, ки дар аввали ном (лақаб)-и паранда, ҳайвонҳо ва шаҳр чӣ гуна шакли ҳарф навиштед.

ПҮЛОДЧАНГОЛ

Падарам аз Панҷакент як уқоб овард. Мо ба уқоб Пӯлодчангол ном гузоштем. Пӯлодчангол ғайр аз ман боз ду ошнои дигар ҳам дошт. Ошнои якумаш гурбаи Мошӣ ва дуумаш сағи ман – Тозӣ буд. Пӯлодчангол гоҳ бо Мошӣ ва гоҳе бо Тозӣ бозӣ мекард.

4. Машқи 272. Матни зеринро нависед. Ба зери исмҳои хос хат кашед. Бигӯед, ки дар аввали номи чумхурӣ, ноҳияҳо, шаҳр, водӣ чӣ гуна шакли ҳарф навиштед.

АНГУР

Ангур меваи фоиданок аст. Токи ангур дар Тоҷикистон, махсусан дар ноҳияҳои Истаравшан, Исфара, Конибодом, Ҳисор ва шаҳри Турсунзода парвариш карда мешавад. Дар водии Ҳисор ангурҳои навӣ тоифӣ, шибирғонӣ, дили кафтар, хусайнӣ, чиллагӣ ширин ва хуштаъманд.

56. АЛИИ ҲАМАДОНӢ

Мир Сайид Алӣ дар шаҳри Ҳамадонӣ Эрон ба дунё омадааст.

Ӯ дар синни 65-солагӣ ҳамроҳи хешу ақраба ва наздикони худ аз таъқиби Амир Темури Ланг гурехт. Ӯ чанд муддат дар маҳаллаҳои Алишоҳ ва Чӯбаки Хатлонзамин истиқомат кардааст.

Файласуф Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ дар синни 72-солагӣ аз дунё гузашт. Алии Ҳамадонӣ васият намулдааст, ки ӯро дар мулки Хатлон ба хок супоранд, чунки духтараш Моҳихурӯсон, домодаш Ҳоҷа Исҳоқи Хатлонӣ бо набераҳояш дар ҳамин ҷо зиндагӣ дошанд. Бо гузашти айём дар ин макон аҳли оилаи Алии Ҳамадонӣ ва хешони ӯ низ оромгоҳи абадӣ ёфтаанд.

Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ донишманд ва адиб буд. Ин пири роҳи ҳақиқат зиёда аз сад асари худро ба инкишофи илмҳои замонаш бахшидааст.

Бо ташаббуси Ҳукумати
Ҷумҳурии Тоҷикистон мақ-
бараи Мир Сайид Алии Ҳама-
донӣ ободу зебо гардидааст.

1. Барои чӣ Алии Ҳамадонӣ дар айёми пирӣ ҳаёти худро дур аз ватан гузарондааст?

1. Сабаби дар Кӯлоб ба хок супоридани Алии Ҳамадониро бигӯед.

2. Аз рӯи расм фикратонро дар бораи бинои мақбараи Мир Сайид Алии Ҳамадонӣ баён кунед.

3. Машқи 273. Аз матни «Алии Ҳамадонӣ» исмҳои хосро нависед. Бигӯед, ки ҳар як исми хос номи кӣ ё чиро мефаҳмонад.

*дуњавӣ, таъқид, файласуф,
муддат, Чӯбак, Алмишоҳ*

Машиқ 274. Ибораҳои зеринро нависед, ба аломат ва хусусияти ҳар як исм савол гузоред.

Офтоби дурахшон, гарм, сӯзон, оламтоб.
Оби гарм, хунук, соф, ширин, талх, шӯр.
Бузи фарбеҳ, хароб, кӯҳӣ, хонагӣ.

57. ИМЛО БО СУПОРИШИ ГРАММАТИКӢ

58. РАССОМ БЕҲЗОД ВА АЛИШЕРИ НАВОӢ

Рассом Камолиддини Беҳзод 550 сол пеш зиндагӣ кардааст. Дар расмҳои Беҳзод манзараҳои дилрабои табиат, гулу сабззор, майдонҳои кишт, боғу қасрҳо тасвир шудаанд.

Камолиддини Беҳзодро шоири бузурги ўзбек Алишер Навоӣ эҳтиром мекард. Навоӣ ба қадри ҳунари ӯ мерасид.

Боре Беҳзод сурате кашида, ба назди Алишери Навоӣ омад. Дар расм боғчаи зебо бо дарахтони гуногун тасвир ёфта буд. Мир Алишер дар он боғ бар асои худ така зада меистод. Ин тасвир ба Алишер писанд омад.

Мавлоно Фасеҳуддин ин тасвирро дида, чунин гуфт:

– Ман чун ин гулҳои шукуфтаре дидам, хостам, ки даст дароз кунам ва гуле аз гулбун* чудо карда, ба дастори* худ халонам...

гулбун – буттаи гули садбарг
дастор – салла

1. Муайян кунед, ки Беҳзод дар асри чандум зиндагӣ кардааст.
2. Кадом расми тасвиркардаи Беҳзод бинандагонро дар хайрат гузошт? Он расмро шифоҳӣ тасвир кунед.
3. Аз матн ҷумлаеро ёбед, ки хунари волои Беҳзодро инъикос менамоянд.
4. Аз рӯйи мазмуни матн, дар хона расми он боғчаро тасвир кунед.

СИРПИЁЗ

Пиёзакбеҳи сир тухмшакл буда, бо пӯсти тунуки сафед ва бунафш пӯшида шудааст.

Сир баргҳои паҳни ҳамвори дарози нӯгтез, гулҳои сафеди нилуфарӣ дорад. Сир гиёҳи шифобахш аст.

Абӯалӣ ибни Сино сирро барои табобати сулфа, дардҳои дандон, рону камар даво фармудааст.

Сирро ҳамчунин барои табобати бемориҳои дил ва рағҳои хунгард, иллатҳои асаб, шушу кирмҳои меъдаю рӯда, сустии хотира, диққи нафас, дарди гулу, чигар, захмҳои бадан ва пӯст истифода мекунанд.

1. Хосияти шифоии сирро бигӯед.
2. **Машқи 275.** Матни болоро рӯйнавис кунед. Ба зери сифатҳое, ки ба як исм алоқаманд шудаанд, хат кашед.
3. Бигӯед, ки бандаки изофии «-и» кадом вазифаро иҷро кардааст.

59 – 60. БОРБАД ВА ХУСРАВШОҲ

Рӯзе сароянда ва навозандаи машҳури замони қадим, Борбад ба даргоҳи Хусрав равон шуд.

Саркаш аз омадани Борбад бохабар шуда, ба дарбони шоҳ чанде дираму динор доду гуфт:

– Ромишгаре дар назди дар аст. Ё мехоҳад чойи маро бигирад. Вай набояд назди Хусравшоҳ дарояд.

Дарбон Борбадро назди шоҳ даромадан намонд. Рӯзе Борбад сару либоси идона пӯшида, барбаташро гирифта, ба чорбоғи шоҳ омад.

Хусрав бо надимонаш ба боғ даромад ва дар чашнгоҳ нишаст. Ромишгарони дарбор ҳозир шуданд, базм ва созу наво оғоз ёфт.

Чун шаб шуд, ромишгарон хомӯш гардиданд. Ногоҳ аз ҷое навои барбату овози суруд баромад. Сзу суруд чунон форам буд, ки шоҳу надимонаш бо завқ гӯш меандохтанд. Навозандаю сароянда Борбад буд, ки оҳангро худаш эҷод кардааст.

Шоҳ фармуд, ки сарояндаро пайдо кунанд.

– Ман ўро меҳтари ромишгарони дарбор мекунам ва домонашро пур аз дурру гавҳар месозам. Борбад ин овози шоҳро шунида, аз шоҳи дарахти сарв фуромад ва дар назди ў ҳозир шуд.

– Ту кистӣ? – пурсид шоҳ.

– Борбади ромишгарам, – ҷавоб дод. Борбад ва сабаби ба чорбоғи шоҳ омаданашро ба Хусравшоҳ гуфт.

Шоҳ, навозанда ва сарояндаи хушовоз Борбадро сардори ромишгарони дарбор таъин кард.

ромишгар – навозанда ва овозхон
меҳтар – калонтар; одами бузург

1. Барои чӣ Хусравшоҳ Борбадро ба назди худ даъват кард?
2. Шоҳ ба сарояндаи хушовоз чӣ ваъда дод?

1. Аз матни Борбад ва Хусравшоҳ сархати сеюмро нависед.
2. Гуфтугӯи **Борбаду Хусравшохро** ду нафарӣ аз матн хонед.
3. Дар нақши Хусравшоҳ, Борбад ва Саркаш бозӣ кунед.
4. **Машқи 276.** Мазмуни пандро бо мазмуни ҳикояча муқоиса кунед ва нависед.

Хислате нест аз ҳасад бадтар,
Марди ҳосид бувад зи бад бадтар.
Камолитдини Биноӣ

5. **Машқи 277.** Аз матни боло исму сифаҳои бо ҳам алоқамандро бинависед.

61. КОР АЗ РҶӢИ ҒАЛАТҲОИ ИМЛОӢ

62. ДАР БОРАИ СИФАТ ИНҲОРО БОЯД ДОНЕД:

1. *Саволҳои сифат – “чӣ хел?”, “чӣ гуна?”, “кадом?”*
2. *Алоқаи сифат бо исм.*
3. *Бандаки изофии – и ва вазифаи он.*
4. *Имлои бандаки изофӣ.*
5. *Сифатҳои ҳаммаъно ва муқобилмаъно.*

IX. ПЕШОЯНДҶО. РОҶҶОИ ТОҶИКИСТОН. АЛЛА ГҮҮЯД МОДАРАМ. НАВРӯЗИ АҶАМ

1. Аз рӯйи мазмуни расмҳо нақл кунед.
2. Навъҳои гуногуни нақлиётро номбар намоед. Вазифаҳои ҳар яки онҳоро баён кунед.

63 – 64. РОҶ ВА АҲАММИЯТИ ОН ДАР ЗИНДАГӢ

Роҳҳои оҳан, автомобилгард, баҳрӣ ва ҳавоӣ дар ҳаёти инсон аҳаммияти беандоза доранд.

Роҳҳои мошингарди Душанбе – Хуҷанд, Ош – Хоруғ, Душанбе – Хоруғ ва роҳи оҳани Тирмиз – Душанбе солҳои 1930 – 1940 сохта шудаанд. Дар натиҷа, рафтуомади одамон хеле осон гардид.

Роҳи ҳавоии Душанбе – Тошканд соли 1924 кушода шуда буд. Аз ҳамон давра Тоҷикистон ба мамлакати дорои шохроҳи автомобилгарду роҳҳои оҳану ҳавоӣ табдил ёфт.

Якуми майи соли 1955 троллейбуси аввалин барои мусофиркашонӣ дар шаҳри Душанбе ба кор шурӯъ кардааст.

Точирон ба воситаи нақлиёти гуногун, бо роҳҳои автомобилгард, оҳан ва ҳавоӣ ба мамлакатҳои хориҷи кишвар сафар карда, ҷумҳуриамонро ба маводди озуқа, пӯшокӣ,

бинокорӣ ва дигар ашӯи зарурии ниёзи мардум таъмин менамоянд.

1. Солҳои 1930 – 1940 дар Тоҷикистон кадом роҳҳо сохта шуд?
2. Роҳи ҳавоӣ дар Тоҷикистон кай кушода шуд?
3. Оё дар Тоҷикистон роҳи баҳрӣ ҳаст?

КАЛИМАҲОИ БА, АЗ, ДАР, ТО

Машқи 278. Ба ҷойи нуқтаҳо калимаҳои зарурӣ гузошта, ҷумлаҳои зеринро нависед.

- Яъқуб ... корҳои падараш ёрӣ мерасонад.
- Зухро ... падараш пурсид.
- Тоҳиру Зухро ... озмун ҷойи аввалро соҳиб шуданд.
- Масофаи роҳ ... Душанбе ... Роғун 100 километр аст.

Бо истифодаи машқи боло дар нақши Шарафу Лола бозӣ кунед.

Шарафу Лола бо ҳамдигар суҳбат мекунанд.

Шараф: – Дар ҷумлаи якум ба ҷойи нуқтаҳо кадом калимаро илова кардӣ?

Лола: – Дар ҷумлаи якум калимаи “ба”-ро илова кардам.

Шараф: – Дар ҷумлаи дуум – чӣ?

Лола: – Дар ҷумлаи дуум калимаи “аз”-ро илова кардам.

Шараф: – Дар ҷумлаи сеюм кадом калима илова шуд?

Лола: – Дар ин ҷумла калимаи “дар” илова шуд.

Шараф: – Дар ҷумлаи чорум – чӣ?

Лола: – Дар ҷумлаи чорум калимаҳои “аз”, “то”-ро илова кардам.

*Калимаҳои ба, аз, дар, то пешоянд мебошанд:
Ба ту гуфтам. Аз мактаб омадем.
Дар хона нишастам.
То бозор ниёда рафтам.*

Машқи 279. Матни зеринро нависед. Ба зери пешояндҳо хат кашед.

Ман то дари гармоба танҳо мерафтам. Дар роҳ аз пешам Зафар баромад. Ману Зафар ба гармоба даромадем. Баъди аз гармоба баромадан, мо дар даҳлез нишастем.

65. ШОҲРОҲОИ ТОҶИКИСТОН

Баъди ба истиқлол расидан Ҷумҳурии Тоҷикистон сол то сол ободу зебо мегардад.

Солҳои охир дар кишвар шоҳроҳҳои автомобилгарди Душанбе–Бохтар–Кӯлоб – Хоруғ – Қулма–Қароқурум ва Душанбе – Бӯстон – Чанак, роҳҳои оҳани Бохтар–Кӯлоб сохта, ба истифода дода шуданд.

Ба мақсади наздик кардани масофаи минтақаҳо ва беҳтар намудани хизматрасонӣ нақбҳои Истиқлол, Шаҳристон, Дӯстӣ, Хатлон, Озодӣ хизмат мекунанд.

Роҳҳо барои беҳбуди зиндагии мардум аҳамияти беандоза дошта, иқтисодиёти ҷумҳуриро баланд мебардоранд.

1. Шоҳроҳҳои автомобилгард, роҳҳои оҳан ва ҳавоӣ дар зиндагӣ чӣ аҳамият доранд?
2. Шоҳроҳ чист?

ПЕШОЯНДҲОИ БА, АЗ, ДАР, ТО

Машқи 280. Сархати якуму дуёми матни “Шоҳроҳҳои Тоҷикистон”-ро нависед, ба зери пешояндҳо хат кашед. Исмҳои хосро номбар кунед. Бигӯед, ки ин исмҳо чиро мефаҳмонанд.

АҶАБ ШАҲРИ ДИЛРОЙ, ДУШАНБЕ

...Ба гирдат ҳалқа баста кӯҳсорон,
Туру гардида ҳомию ниғаҳбон.
Ҳамеша то ки бошӣ сабзу хуррам,
Зи дил чорӣ намуда чашмасорон...

Боқӣ Раҳимзода

1. Мавқеи ҷойгиршавии маҳалли зисти худро гӯед.
2. Пораи шеърӣ болоро нависед ва ба зери пешояндҳо хат кашед. Бигӯед, ки пешоянди “зи” ба ҷойи кадом пешоянд омадааст.

66. ГУЗАРЕД, РОҲ КУШОДА!

Чароғаки рангини раҳнаморо ҳамаи мо медонем. Вай дар чорроҳа овезон аст. Чашмони гуногунрангаш бо навбат шуълапошӣ мекунад:

СУРХ! ЗАРД! САБЗ!

Чароғаки сурхи он аломати хатарро мефаҳмонад: «**Исто!**»

Чароғаки зард даргирад, мегӯяд, ки «**Диққат! Ба гузаштан тайёр бошед!**»

Чароғаки сабз аз паси вай мегӯяд: «**Роҳ кушода. Гузаред!**»

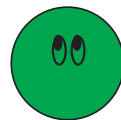
Афсонаи «Ду бузича» -ро, ки дар дарси санъат ва меҳнати синфи яқум гузашта будед, ба хотир биёред. Бигӯед, ки чаро бузичаҳо дар об ғарқ шуданд.

Акнун биёед, дар нақши бузичаҳо аввал бе чароғаки роҳнамо, баъд бо чароғак бозӣ мекунем.

- Дар ду тарафи роҳи пул (кӯпрук) чароғаки роҳнамо нест;
- Дар ду тарафи роҳи кӯпрук чароғаки роҳнамо ҳаст;
- Андешаи шумо доир ба ин ду вазъият чист?
- Расми ду бузичаро дар ҳолати аз пул гузаштан бо риояи рангҳои сабзу сурхи чароғак дар дарси санъат ва меҳнат ё дар хона тасвир кунед.

Се додар дар сари роҳ,
Шавед аз онҳо огоҳ.

ТАЪРИФИ ПЕШОЯНДҲО

Матни зеринро бе пешоянд хонед. Маънои ҷумлаҳо фаҳмост? Барои фаҳмо шудани маънои ҷумла пешояндҳо лозиманд.

ҚАДРИ НОН

Марде ... биёбон роҳро гум кард. Ҷ ... хӯрдани чизе надошт. Ногоҳ он мард ҳамени пур ... чизе ёфт. Ҷ пиндошт, ки ... он гандуми бирён аст. Вале ҳамён пур ... зар буд. Мард ғамгин шуд. Пас нон ... ҳама чизи дунё гарантар будааст.

- Хулосаи шумо дар бораи пешояндҳо.

Пешояндҳо дар ҷумла калимаҳоро бо ҳам алоқаманд мекунанд. Мисол: Марде дар биёбон роҳро гум кард.

Машқи 281. Пешоянд гузошта, матни зеринро рӯйнавис кунед.

ДАРӢИ ВАХШ

... куллаи кӯҳҳои Помир, Зарафшон, Олой обҳои соф ҷорӣ мешаванд. Оби дарӣи Вахш ... кӯҳҳои Помир

меояд. Дарёи Вахш яке ... рӯдҳои машҳури Тоҷикистон ... шумор меравад. Оби дарёи Вахш ... дарёи Панҷ мерезад.

67. МОДАР

Модар! Чӣ сухани зебою азиз ва дилнишин аст! Модар фарзандро бо азобу машаққатҳои зиёд ба воя мерасонад. Шаб то рӯз ва рӯз то бегоҳ дар сари гаҳвора нишаста, фарзандро навозиш мекунад. Меҳри ӯ хуршедро мемонад, ки ба тамоми олам нур мепошад.

Ӯ ба монанди боғбонест, боғбони моҳир ва ғамхори фарзандон.

Модар бо як даст гаҳвора ва бо дасти дигар сайёро тақон медиҳад. Модар чашмаи ҷовидони ҳаёт аст.

1. Хизматҳои модарро дар тарбияи фарзанд баён кунед.
2. Ҳар яки шумо азобу машаққати модаратонро пеши назар биёред. Бигӯед, ки модар додору хоҳараконатонро чӣ гуна нигоҳбин менамояд.

МАВҶЕИ ПЕШОЯНДҲО

3. Машқи 282. Сархати аввали матни “Модар”-ро нависед ва ба зери пешояндҳо хат кашед.

ОИЛАИ МО

Падарам ... мактаб кор мекунад. Хоҳарам – Гулчеҳра ... кӯдакистон меравад. Модарам ... кӯдакистон кӯдаконро ... бегоҳ нигоҳубин мекунад ва таълим медиҳад. Ман ... хона ... корҳои модарам ёрӣ мерасонам.

1. Ҳар як ҷумларо аввал бе пешоянд, баъд бо пешоянд хонед. Маънии ҷумлаҳоро муқоиса кунед.

Пешояндҳо дар ҷумла пеш аз исм меоянд.

2. Машқи 283. Ба ҷойи нуқтаҳо пешоянд гузошта, матни зеринро рӯйнавис бикунед.

Бачае ... наҳр оббозӣ мекард. Ногоҳ ӯ ... об ғарқ шуд. Дӯсташ ... болои ҳарсанге менишаст. Ӯ ин воқеаро ... чаши худ медид. Вай дарҳол худро ... об андохт ва ҷӯрашро ... ғарқшавӣ наҷот дод.

68. ТУҲФА БА МОДАР

Омӯзгори синфи сеюм ба шогирдонаш супориш дод, ки баҳшида ба Рӯзи Модар дар дарси фанни «Санъат ва меҳнат» барои модарашон туҳфаи идона тайёр кунанд.

Дар рӯзи ид Афзалҷон ба модараш лиффофаеро дароз намуда, гуфт: «Модарҷон, Шуморо ба муносибати идатон табрик мекунам!»

Модар лиффофаро кушода, дар он расми кабӯтарро дид. Дар минқори кабӯтар гули садбарги сурх тасвир ёфта, дар зери расм шеъри зерин сабт шуда буд:

Бигзор, шуъла пошад Сулҳу амонӣ бошад
Хуршед дар сари мо! Дар хонаву дари мо.

Модар шеъри эҷодкардаи фарзандашро хонд. Ӯ Афзалҷонро дӯстдорӣ кард. Дар чашмони модар ашки шодӣ пайдо шуд.

Хайрулло Раҳимов

1. Рамзи кабӯтарро аз матни шеър ёбед.
2. Дар ин рӯз, боз киро табрик мекунед, бигӯед.
3. Аз мушоҳида дар бораи заҳмати модаратон дар тарбияи фарзанд, ақидаҳои худро баён кунед.

МАШҚИ НАВИШТАНИ ТАБРИКНОМА

4. Бахшида ба Рӯзи Модар ҳамдигарро аввал ба таври шифоҳӣ, ва баъд хаттӣ табрик кунед. Тартиб ва мазмуни табрикномаро бо ҳам муҳокима бикунед. Барои модаратон табрикнома омода созед.

Намунаи матни табрикнома:

- Мурочиат (Модарчони азиз!)
- Мақсад (Шуморо бо фарорасии Рӯзи Модар табрик мегӯям. Ҳамеша сихату саломат бошед!)
- Ҷамъбаст (Бо орзуҳои нек, Олимҷон)

Офтоб гармӣ дораду модар – меҳр.

1. Мазмуни зарбулмасалро шарҳ дода, хусусиятҳои умумӣ ва фарқкунандаи гармии **офтобу меҳри модарро** дар диаграмма нишон диҳед.

69. ИМЛО БО СУПОРИШИ ГРАММАТИКӢ

70. НАСИҲАТИ МОДАР

Модарам мегуфт доим вақти хоб:
«Хоб кун, албатта, бо паҳлуи рост!
Бар ҳама коре, ки ният мекунӣ,
Сар бикун бо қувваи бозуи* рост.

Нонро доим ба дасти рост гир,
Пӯш аввал остини ростро,

Гар бубандӣ аҳд*, дасти рост деҳ,
Дасти чап не хайр дорад, не бақо*»...

Баъд фаҳмидам, муроди модарам
З-ин насихатҳош дигар будааст:
Бо чунин панду насихатҳо ба ман
Ростиро тарбият бинмудааст.

Лоиқ Шералӣ

бозу – даст,
аҳд – шарт, қавл

бақо – устуворӣ

Модар ва бибиатон ба шумо чӣ гуна насихат мекунад? Дунафарӣ ба якдигар саволу ҷавоб кунед.

1. Мақсади бо дасти рост ичро кардани корҳо чӣ будааст?

ИМЛОИ ПЕШОЯНДҲО

2. Машқи 284. Ба ҷойи нуқтаҳо пешояндҳои зарурӣ гузошта, матни зеринро нависед.

Ман ... саги шикорӣ ... лаби кӯл мегузоштам. Сағ якбора ... буттазор давид. ... ҳамин вақт ... даруни буттазор як мурғобӣ ... бачаҳояш баромад. Ман сағро ... назди худ фарёд кардам, то ки... мурғобичаҳо ҳамла накунад.

1. Пешояндҳои интихобкардаатон (**бо, ба, аз, дар, то**) пеш аз калимаҳо омада, чӣ тарз навишта шудаанд?

Пешояндҳо дар ҷумла аз калимаҳо ҷудо навишта мешаванд.

Машки 285. Ба ҷойи нуқтаҳо пешояндҳои мувофиқ гузошта, зарбулмасалҳоро нависед ва шарҳ диҳед.

1. ... танбал корфармо, панд шунав.
2. ... гунчишк тарсӣ, арзан накор!
3. Чоҳканро чоҳ ... пеш аст.
4. Давидани гӯсола ... қаҳдон.

71. КОР БО ҒАЛАТҲОИ ИМЛОӢ БАҲОР ОМАД!

72. ГАРМӢ АЗ КУЧО МЕОЯД?

Дар гурӯҳҳо ба саволи “Гармӣ аз кучо меояд?” ҷавоб гардонед. Ҷавобҳоро дар варақ нависед. Баъди хондан, онҳоро бо мазмуни матн муқоиса кунед.

Дар нақши Шараф ва Лола бозӣ кунед.

Шараф: – Гармӣ аз кучо меояд?

Лола: – Аз офтоб!

Шараф: – Пас ҳар қадар боло бароӣ, ҳаво гармтар мешавад?

Лола: – Не! Ҳар қадар боло бароӣ, ҳаво хунуктар мешавад!

Тачриба: Нури офтоб аз шишаи тиреза гузашта, ба фарши хона афтадааст. Даст ба шиша баред. Шиша хунук аст. Акнун кафи худро ба фарш гузоред. Фарш гарм аст! Чаро шишаи тиреза мисли фарш гарм нест? Охир, нури офтоб аввал ба шиша расид? Ин ҷо чӣ сир аст?

АСРОР (СИР)

Лола: – Тачриба кардӣ? Фаҳмидӣ?

Шараф: – Фаҳмидам.

Лола: – Шарҳ деҳ!

Шараф: – Нури офтоб аввал аз шишаи тиреза мегузарад, лекин аввал фарш гарм мешавад, чунки шиша нури офтобро «хӯрда» наметавонад. Аммо фарш нуро бахузур «хӯрда» сер мешавад. Офтоб аввал он ҷоеро гарм мекунад, ки нураш ба он расида истад. Дар ҳаво низ мисли шиша нури офтоб намеистад. Барои ҳамин, аввал замин метафсад.

Лола: – Бале! Агар ҳаво метафсид, мо аз ҳавои сӯзон нафас мекашидем. Он гоҳ биниямон месӯхту поямон хунук мехӯрд!

Шараф:

– Боз як мисол биёр, Лола!

Мисол: Вақте ҳаво дар водӣ хеле гарм аст, дар домини кӯҳ шамолаки форам мевазад.

Ба болои кӯҳ баромадан хоҳӣ, ҳатман чомаатро пӯш.

Чавоби гурӯҳатонро ба мазмуни матн муқоиса карда, шарҳ диҳед.

1. Дар ҷумлаи охири матн ... “чомаатро пӯш” ишора ба чист?
2. Шумо ягон маротиба ба монанди Шараф таҷриба гузаронида будед?
3. Чаро ҳар қадар боло бароӣ, ҳаво салкин мешавад?
4. Аз таҷрибагузаронии Шараф шумо ба чӣ хулоса омадед?

5. Машки 286. Матни таҷрибаро рӯйнавис намоед. Савол гузошта, замонҳои феълро муайян кунед.

73. ЧАРО БОРОН МЕБОРАД?

Ба саволҳои “Чаро борон меборад?” “Гармӣ кучо меравад?” “Жола чист?” ҷавоб гардонед. Ҷавобҳоро дар варақ нависед. Баъди хониш, ҷавобҳоро бо мазмуни матн муқоиса кунед.

Дар накши Шараф ва Лола бозӣ кунед.

Шараф: – Борон гарм аст ё сард?

Лола: – Борон гарм аст, бахусус, борони баҳор форама мешавад!

Шараф: – Пас чаро поён меояд? Охир, гарм аст!

Лола: – Бодикқат гӯш деҳ, вагарна намефаҳмӣ.

Шараф: – Гӯшам ба ту!

Лола: – Об буғ мешавад. Буғ боло меравад. Боло хунук аст. Буғ абр мешавад. Баъд онҳо ба якдигар часпида, саққоча мешаванд. Саққочаҳо, албатта, вазнинанд. Онҳо ба поён меафтанд. Ҳар қадар поён фуриянд, ҳамон қадар ба гармӣ дучор меоянд. Дар ними роҳ об мешаванд. Ҳамин об борон аст!

Шараф: – Гармӣ кучо меравад?

Лола: – Боло меравад!

Шараф: – Барои чӣ?

Лола: – Барои он ки гармӣ сабук асту хунукӣ вазнин!

Мисол: Дуд гарм аст. Аз ин сабаб, боло меравад. Буғ низ гарм аст, боло меравад. Ба болои печкаи тафсон дастатро нигоҳ дорӣ, месӯзад, ба таги печка даст дарорӣ, каме тоқат мекуни, зеро гармӣ боло меравад. Барф хунук аст, поён меояд.

Ҷавоби гурӯҳи худро бо мазмуни матн муқоиса карда, шарҳ диҳед.

1. Буғ вазнин аст ё об?
2. Жола аз яху барф чӣ фарқ дорад?
3. Барои чӣ жола на дар фасли зимистон, балки дар баҳор меборад?
4. Барои табиат ва ҳаёти инсон кадоми инҳо муфиданд? Барф ё жола? Чаро?

Обу ҳаворо мушоҳида карда, 3 – 4 ҷумла нависед.

74. МАРҲАБО, НАВРӮЗ!

Наврӯз таърихи беш аз шашҳазорсола дорад. Расму суннатҳои наврӯзӣ аз давраҳои қадим барои ояндаҳо ёдгор мондаанд.

Наврӯз дар гузашта ба таври махсус ҷашн гирифта мешуд. Наврӯз сари Соли Нави тоҷикон аст. Дар Соли Нав таомҳои идона мепухтанд. Таомҳои наврӯзӣ аз шир, биринҷ, гандум, гӯшти мурғ ва моҳӣ тайёр карда мешуданд. Одамон рӯйи дастархонро бо “**ҳафтшин**” оро медоданд чизҳое, ки номашон бо овозу ҳарф «ш» оғоз меёбанд шир, ширчой, ширбиринҷ, шакар, шакароб, шафтолу, шарбат.

Баъди ҷорӣ шудани дини Ислом гузаштагони мо боз “**ҳафтсин**”-ро илова карданд. Онҳо рӯйи дастархонро бо чизҳое, ки номашон бо овозу ҳарфи “с” оғоз меёбанд, оро медоданд, ки инҳоянд: себ, сабзӣ, санҷид, суманак, сир, сирко, сипанд (испанд). Дар Соли Нав мардум барои аҳли хонаводашон ғайзу баракат, тани сиҳат, сулҳу осоиш орзу мекарданд.

МОҲ

Моҳ дар гирди сайёраи Замин ҳар моҳ як маротиба давр мезанад. Он шабона ба сайёраи Замин равшанӣ медиҳад, вале Моҳ аз худ равшанӣ ҷудо намекунад. Моҳ ба монанди оина акси равшании сайёраи Офтобро шабона ба сайёраи Замин медиҳад.

1. Моҳ дар чанд рӯз гирди сайёраи Замин як маротиба давр мезанад?

2. Моҳ ба Замин равшани медихад, вале аз худ равшани чудо намекунад? Чаро?

Тачриба: Акси равшани офтоб ё чароғро ба фарши хона ба воситаи оина нишон диҳед.

1. Матни 287. Матни “Моҳ”-ро нависед. Ба исмҳо савол гузоред.
Машқи 288. Номи чизҳое, ки дар чашни Наврӯз рӯйи дастархонро оро медиханд, аз рӯйи намунаи зерин дар дафтар нависед.

Ҳафтшин	Ҳафтсин
шир,...	себ,...

75. ИНШО ДАР МАВЗӢИ «БАҲОР – МАВСИМИ КОР»

76. МАРҲАБО, НАВРӢЗ! (давоми ҳикоя)

Пайдоиши Наврӯз ба подшоҳ Ҷамшед нисбат дода мешавад. Ҷамшед сайри ҷаҳон мекард. Рӯзе ӯ фармон дод, ки тахти шоҳӣ тайёр намоянд. Онро дар ҷойи баландтарин дар баробари нури офтоб гузоштанд. Шоҳ дар сар тоҷи шоҳӣ бар тахт нишаст. Тобиши офтоб якҷо бо нури гавҳарҳои тоҷ равшани офтобро ду маротиба зиёд кард. Мардум шод шуданд ва он рӯзро **Рӯзи Нав** эълон намуданд.

Ҳоло, дар замони мо бо фарорасии Наврӯз одамон бо либосҳои тоза ба сайругашт мебароянд. Дар чашнгоҳ кабкбозӣ, гуштигирӣ ва дигар навъҳои варзиш барпо мегарданд, садои мусиқӣ ба гӯш мерасад.

Бигузур, ин чашни қадимаву ҳамешачавон барои мардуми мо бахту саодат, ҳамдигарфаҳмӣ, рӯзгори нек ва сулҳу салоҳ биорад.

Рӯзӣ Аҳмад

1. Чаро Наврӯзро ба Чамшедшоҳ нисбат додаанд?
2. Дар замони мо мардум Наврӯзро чӣ тарз пешвоз мегиранд? Ба ин қисми матни сарлавҳа фикр кунед.
3. Дар маҳалла (деҳа, ноҳия)-и шумо одамон Наврӯзро чӣ гуна ҷашн мегиранд?
4. Яке аз рамзҳои паҳншудаи Наврӯз кадом аст?

Машқи 289. Дар мавзӯи “Ҷашни Наврӯзӣ” дар хона ҳикояи хурд нависед.

ҶАШНИ НАВРҶЗ

Дар Наврӯзи дилафрӯз аъзои оила саҳарии барвақт аз хоб меҳезанд. Ҳурдсолон ба калонсолон салом ме-
диҳанд. Онҳо якдигарро бо оғози Соли Нав табрик ме-
намоянд. Одамон ба сари дастархони пурнозу неъмат
солинавӣ ҷамъ меоянд ва аз таомҳои болаззат меҳӯранд.

1. Калимаҳои хурдон ва калонсолон барои чӣ сифат нею исманд?
2. Чаро Наврӯзро Соли Нав меғӯянд?
3. Дар ҷумлаи охири матн, ба як исм чанд сифат алоқаманд шу-
дааст?
4. Наврӯз чӣ маъно дорад?

Машқи 290. Матни болоро рӯйнавис кунед. Иسمу сифатҳо чӣ тавр алоқаманд шудаанд?

77. КОР АЗ РҶИИ ҒАЛАТҶОИ ИМЛОӢ

78. ДАР БОРАИ ПЕШОЯНДҶО

БОЯД ДОНИСТ!

1. Калимаҳои **ба, аз, дар, то** пешоянд мебошанд.
2. Таърифи пешояндҳо.
3. Пешояндҳо ва истифодаи онҳо дар ҷумла ва матн.
4. Имло ва вазифаи пешояндҳо.

ЧОРЯКИ 4

Х. ЦУМЛА. ОЛАМИ ПАРАНДАГОН ВА НАБОТОТ

Аз рӯйи расм парандаҳоро номбар кунед. Кадоме аз онҳо парандаи хонагӣ ва кадомаш сахроист? Чаро?

1. ПАРАНДАГОН ЗЕБУ ЗИНАТИ ТАБИАТАНД

Дар чангал, соҳили кӯлу дарё ва бешазорҳои Тоҷикистон парандагони гуногун зиндагӣ мекунанд.

Парандаҳои **саҳрой**: уқоб, гунчишк, кабӯтар, мурғи даштӣ, мусича, зоғу майнаҳо дар бешазор, дашт ва баландкӯҳҳо ҳаёт мегузаронанд.

Парандагони **хонагӣ**: мурғ, мурғобӣ, ғоз, товус ва ғайра дар ҳавлиҳо зиндагӣ мекунанд.

Парандаҳо табиатро зебу зинат медиҳанд.

Бинобар ин, ба ҳар яки мо зарур аст, ки парандагонро муҳофизат карда, барои кафтар, майна мусича, гунчишк ва дигар парандагон лона созем ва обу дон диҳем.

1. Парандаҳои хонагиро номбар кунед. Кадоме аз ин парандагон дар хонаи шумо зиндагӣ мекунанд?
2. Парандаи дӯстдоштаатонро номбар кунед Бигӯед, ки вай хонагист ё саҳрой.
3. Кадом парандаҳои сахроиро метавонед номбар кунед.

1. Кадом паранда сухангӯ аст?
2. Парандаҳо ба одамон ва табиат чӣ фоида мерасонанд?
3. Оё парандаи зараррасон ҳам ҳаст?

ТАШКИЛ ЁФТАНИ ЧУМЛА

1. Машқи 291. Парандаҳоро ба ду гурӯҳ (саҳроӣ ва хонагӣ) чудо карда нависед.

2. Гурӯҳи калимаҳои ҳар ду сутуни поёнро муқоиса кунед ва ба саволҳои зер ҷавоб диҳед:

Калимаҳои ҷудогона:

борон, аз, сабзиданд,
баъд, гиёҳҳо

Калимаҳои алоқаманд:

Баъди борон тирукамон
баромад.

- Калимаҳои ҳар ду сутунро пайиҳам номбар кунед.
- Дар сутуни якум кадом гурӯҳи калимаҳо ҷумларо ташкил додаанд?
- Гурӯҳи калимаҳои сутуни дуюм – чӣ?
- Барои чӣ дар сутуни дуюм гурӯҳи калимаҳо ҷумларо ташкил додаанд? (Калимаҳо дар ҷумла бо ҳам алоқаманд шуданд.)

Гурӯҳи калимаҳои алоқаманд ҷумларо ташкил медиҳанд.

2. Машқи 292. Аз матни “Парандагон зебу зинати табиатанд” сарҳатти чорумро рӯйнавис кунед ва ба саволҳои зерин ҷавоб диҳед:

- Дар пораи матни навиштагон чанд ҷумла ҳаст?
- Ҷумлаи якум аз чанд калима иборат аст?

2. ТОВУС

Товус дар олами парандагон дар зебӣ беҳамтост. Гузаштагон вайро **мурғи биҳишт** номидаанд. Товус ҷуғайронро бо нақшҳои худро кушода, худнамоӣ мекунад.

Ватани аслии товус бешазорони Ҳиндустон аст. Вайро барои зебоияш хонагӣ кардаанд. Ғайр аз товуси рангиннакш хели сафедашро низ ба вучуд овардаанд, ки ҳамчунин зебост.

Дар боғи ҳайвоноти шаҳри Душанбе чанд чуфт товуси рангинпарубол ва сафед ниғаҳдорӣ мешавад. Онҳо ҳар сол 5–6 чӯча мебароранд. Баъди андак калонтар шудан товусчӯчаҳо ба истироҳатгоҳҳо мефиристанд, ки боғу бӯстони он ҷойҳо низ бо зинати худ шукӯҳ бахшанд.

Ислом Абдусаломов

1. Чаро товусро **мурғи бихишт** номидаанд?
2. Дар боғи ҳайвоноти Душанбе кадом хелҳои товус мавҷуданд?

1. Аз матни “Товус” сархати аввалро нависед. Бигӯед, ки чанд ҷумла навиштед.
2. Парандаи зеботарини маҳалли зисти худро ном бибаред.

МАШҚҲОИ ҶУМЛАСОЗӢ

Машқи 293. Калимаҳои зеринро ботартиб гузошта, ҷумла созед ва онҳоро нависед.

Бобои Ҳасан, кард, боғи калон, бунёд.

Боғбон, ба вучуд, навъҳои хуби меваро, бо усули пайвандкунӣ, овардааст.

Машқи 294. Ба ҷойи нуқтаҳо пешоянд гузошта, матни зеринро нависед. Бигӯед, ки пешояндҳо кадом вазифаро иҷро кардаанд.

ЧӢ МЕХОБӢ?

Рӯзе ғурури ҷавонӣ тез роҳ гашта будам. Шабона доманай теппае хобидам.

Пирамарди заиф ... наздам омада гуфт: – Чӣ мехобӣ?

Гуфтам: – Чӣ навъ равам, ки қуввати рафтан намондааст.

Гуфт: – Ин нашунидаӣ, ки оқилон гуфтаанд:
«Рафтани нишастан беҳ, ки давидану ... пой мондан».

Саъдии Шерозӣ

3. БУЛБУЛ

Булбул минқори борик, думу болҳои кӯтоҳак, чашмони сиёҳтоб дорад. Вай парандаи хеле чусту чолок мебошад. Макони булбул гӯшаҳои сабзу хуррам аст. Дар рӯи олам даҳ навъи булбул маълум аст. Чор хелаш: **шоҳбулбул, чаманбулбул, андалеб** ва **ҳазордастон** дар Тоҷикистон вохӯранд.

Шоҳбулбулро соҳили дарёчаҳои кӯхию дарахтзорон писанд аст.

Макони **чаманбулбул** баландкӯҳҳои арчазор ва нишебҳои чашмасор мебошад.

Андалеб дар гардан нақше дорад. Вай лонаашро дар буттазор месозад.

Тахтапушти **ҳазордастон** хокистарранг буда, дар гулуяш нақши сафед дорад. Ҳазордастон баландкӯҳҳои сабзу хуррами камдарахтро дӯст медорад.

Онҳо ба Тоҷикистон баҳорон меоянд ва аввали тирамоҳ барои зимистонгузаронӣ ба дигар ҷойҳо парида мераванд.

Ислом Абдусаломов

1. Кадом хелҳои булбулро медонед?
2. Чаро одамон булбулро дӯст медоранд?

3. Чаро булбулон дар тирамоҳ кӯч мебанданд?
4. Дар хонаи шумо кадом навъи паранда ҳаст ва онро чӣ тавр нигоҳубин мекунед?
5. Дар қафас нигоҳ доштани парандаро меписандед? Чаро не?

МАШҚИ ТАҲЛИЛИ ОВОЗИИ КАЛИМА

1. Калимаҳои **чаманбулбул**, **зимистонгузаронӣ**, **ҳазордастонро** дар нақша нишон дода, тартиби ҷойгиршавӣ ва ҷойи ҳар як овозро дар калима муайян кунед.

3. Машқи 295. Сархати аввали матни “Булбул”-ро рӯйнавис карда, исму сифатҳои бо ҳам алоқамандро муайян кунед. Нақшаи ҷумлаи якуми ҳамин сархатро кашед ва гӯед, ки калимаи “**болҳо**” дар ҷойи чандум аст.

Пайдарҳамии дурусти матнро муайян кунед (Дар сутуни аввал мувофиқи пайдарҳамии фикр рақам гузored.)

	Ҳазордастон хокистарранг аст.
	Макони чаманбулбул баландкӯҳҳои арчазор мебошад.
	Андалеб дар гардан нақше дорад.
	Шоҳбулбулро соҳили дарёчаҳо писанд аст.

4. КАБЎТАР

Дар дунё қариб 300 хели кабӯтар мавҷуд аст. Дар Тоҷикистон 4 хели он вомехӯрад. Онҳоро говкабӯтар, кабӯтари нақшин, кабӯтари кӯҳӣ ва кабӯтари ало мегӯянд.

Говкабӯтар дар минтақаҳои марказии Тоҷикистон бештар паҳн шудааст. Вай моҳи май меояду моҳи сентябр меравад.

Кабӯтари нақшин ба ғайр аз Помир дар ҳамаи қаторкӯҳҳои кишвари мо дучор меояд. Вай парандаи муқимист.

Кабӯтари кӯҳиро аз рӯйи тасмачаи сафеди думаш аз ҳамчинсонаш фарқ кардан осонтар аст. Маконаш кӯҳҳои баланд мебошад.

Кабӯтари ало бештар дар Помир зиндагӣ мекунад. Кабӯтарон парандагони тезпарвоз буда, бисёр нозуканд. Точикон кабӯтарро кафтар низ меноманд. Кабӯтар рамзи сулҳ аст.

Ислом Абдусаломов

ЧОЙИ КАЛИМА ДАР ҶУМЛА

2. Машқи 296. Сархати охири матни ”Кабӯтар“ -ро нависед. Ҷумлаи якумро дар нақша нишон диҳед. Калимаҳои ҷумларо аз рӯйи тартиб номбар намоед. Муайян кунед, ки дар ин ҷумла калимаи ”дар“ дар қойи чандум меистад. Бигӯед, ки ин калима маъно дорад? Чаро не?

2. Кабӯтар рамзи чиро ифода мекунад?

3. Машқи 297. Аз матни ”Кабӯтар“ исму сифатҳои бо ҳам алоқамандро нависед.

2. Машқи 298. Матни зеринро рӯйнавис бикунед.

Вазир ду шамшерро интихоб кард.

Амир амр кард:

– Акнун ин ҳар ду шамшерро дар як ғилоф ҷо кунед.

Вазир гуфт:

– Эй амир, ду шамшер дар як ғилоф ҷо намешавад.

Ба гурӯҳҳо ҷудо шуда, ҳар гурӯҳ муколама (гуфтугӯ)-ро давом диҳед. Мақсади амир аз амри ӯ чист? Бо ёрии омӯзгор ақидаи худро баён кунед.

Бигӯед, ки калимаҳои ”ва” ”амр” аз ҷиҳати маъно чӣ фарқдоранд?

5. ХИЁБОНИ РҶДАКӢ

Хиёбони Рӯдакӣ яке аз кӯчаҳои васеъ ва зебои шаҳри Душанбе ба шумор меравад. Хиёбонро ҳайкали боҳашамати Исмоили Сомонӣ, Кохи Ваҳдат, биноҳои Қасри миллат, Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, Ҳукумати шаҳри Душанбе ва ғайра зеб медиҳанд.

Биҳои донишгоҳҳо, муассисаҳои илмию фарҳангӣ ва хизматию маишӣ асосан дар ду қанори хиёбони Рӯдакӣ ҷойгиранд. Аз ҷумла, Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ, Донишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон ба номи Абуали ибни Сино, Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Шириншоҳ Шохтемур, Театри опера ва балети ба номи Садриддин Айнӣ, кинотеатри Ватан, марказҳои савдои зиёде аз ҷумлаи онҳоянд.

1. Қадом ҳайқал, меҳмонхона, биноҳои боҳашамат хиёбони марказии шаҳри Душанберо зебу зинат медиҳанд?
2. Дар Душанбе қадом муассисаҳои таҳсилоти олии фаъолият доранд?
3. Ояндаи пойтахти кишварамонро шумо чӣ гуна тасаввур мекунед?

Дар гурӯҳҳо ба саволҳои зерин ҷавоб диҳед:

- Ба муассисаҳои илмию фарҳангӣ чӣҳо дохил мешаванд?
- Ба муассисаҳои хизматию маишӣ – чӣ?
- Ғайр аз ҷавобҳои дарматнбуда боз чиро илова карда метавонед? – Боғи истироҳат,...

МАШҚИ ЭЪЛОННАВИСӢ

1. Дар матни эълон сабаб ва мақсади гузаронидани чорабинӣ бояд дарҷ ёбад.

Намуна:

ЭЪЛОН!

Пагоҳ, 5-уми апрели соли 2021, дар толори мактаб байни хонандагони синфҳои 3 “А” ва 3 “Б” озмуни “Хушнависи беҳтарин” баргузор мегардад.

Озмун аз соати 10:00 то соати 12:00 давом мекунад.

Ғолибони озмун бо мукофот сарфароз мегарданд.

1. Аз рӯи намунаи боло мустақилона эълон нависед.

2. Машқи 299. Аз матни “**Ҳиёбони Рӯдакӣ**” исмҳои хосро бинависед.

6. ДУШАНБЕ

Кӯҳҳои дарози пайваста
Мисли занҷир пешу пас баста.
Дар миёнҷост шаҳри навобод,
Шаҳри навзоди оҳанинбунёд,
Соҳтмону заводу фабрику роҳ,
Соҳтмонҳои ҷою манзилгоҳ.
Як тараф мактабу тамошоҷост,
Боғу сирку театру киност.
Боғи хуштарху хурраму гулзор
Бӯстонест холӣ аз ҳасу хор.
Мешиносӣ, кадом боғ аст ин?
Боғ, Шарқро чароғ аст ин!
Боғи илм асту меҳнати озод
Шаҳри Душанбе – шаҳри навобод!

Абдусалом Деҳотӣ

1. Дар бораи манзараҳои зебои шаҳри Душанбе таассуроти худро баён кунед.

2. Машқи 300. Аз матни шеър исму сифатҳои алоқамандро нависед.

3. Машқи 301. Чор сатри аввали матни шеърро рӯйнавис ва аз ёд кунед.

МАШҚИ НАВИШТАНИ АРИЗА

1. Аризаро ба номи директори мактаби худ навишта, мақсадро баён намоед.

Намуна:

Ба директори муассисаи таҳсилоти
миёнаи умумии № 46-уми ш. Душанбе
муҳтарам Ҳалимзода Ф.

аз хонандаи синфи 3 “А”

Субҳони Муродулло

Ариза

Бо арзи эҳтиром аз Шумо хоҳиш мекунам, ки барои
дамгирӣ дар истироҳатгоҳи “Парасту” ба ман роҳхат
диҳед.

/ Имзо/

28 майи соли 2021

5. Аз рӯйи намунаи боло мустақилона ариза нависед.

3. Машқи 302. Ба чойи нуктаҳои дохили қавс саволҳои мувофиқ
гузошта, матни зеринро нависед. Замон феълро муайян кунед.

Сочҳои гулобиранг моҳи апрел аз Ҳиндустон (...) парид
да меоянд. Онҳо дар Тоҷикистон (...) бача мебароранд.
Сочҳо моҳи сентябр боз ба ватани худ (...) бармегарданд.

7 – 8. МАРО КУЧО МЕКАШИ?

Рӯзе занбӯре бо мӯрча вохӯрд. Мӯрча дона мекашид.
Занбӯр гуфт:

– Эй, мӯрчаи заҳматкаш! Ту ба ман ҳамроҳ шавӣ,
рӯзи нек мебинӣ.

– Занбӯри баднафс инро гуфту парида рафт ва дар
дӯкони гӯшт болои гӯштпорае нишаст. Қассоб бо кор-
ди тез занбӯрро дуним кард.

Мӯрча часади нимҷони занбӯрро мекашид. Занбӯр дар ҳолати ҷонканӣ гуфт:

– Маро кучо мекашӣ?

Мӯрча гуфт:

– Ҳар кӣ аз баднафсӣ ба кучое, ки хоҳад нишинад, оқибат ҷое мебарандаш, ки худ намехоҳад.

1. Занбӯр ба мӯрча чӣ маслиҳат дод?
2. Фарқи ҳислатҳои мӯрча аз занбӯр дар чист?
3. Оқибати баднафсӣ занбӯрро ба кадом ҳолат гирифтор кард?

1. Маънои калимаи заҳматкашро шарҳ диҳед.
2. **Машки 303.** Се сарҳатти аввали матнро нависед. Ба зеро исму сифатҳои алоқаманд хат кашед

Ҷавоби мӯрчаро ба саволи “Маро кучо мекашӣ? Бо ҳамсухбата-тон баррасӣ карда, хулосаатонро гӯед.

ҶОЙИ ФЕЪЛ ДАР ҶУМЛА

Машки 304. Ба ҷойи нуқтаҳо калимаи зарурӣ гузошта, ҷумлаҳо-ро пурра карда нависед. Ҷойи феълҳоро дар ҷумла муйян кунед.

Раъно духтари боадаб ва доно Ӯ пагоҳии барвақт аз хоб Пас аз ноништа китобу дафтарҳояшро гирифта, Раъно ба талабагони қафомонда Муаллим, падару модар Раъноро

МҶҶРЧАЕ ДОНА ЁФТ

Мӯрчае дона ёфт,
Аз таги дӯлона ёфт.
Шод шуду хона бурд,
Дона сари шона бурд.
– Оча, мана, дона! – гуфт, –

Донаи идона! – гуфт.
Рӯяки очаш шукуфт,
Гарм бибӯсиду гуфт:
– Шукр, калонак шудӣ,
Донакашонак шудӣ.
Юсуфҷон Аҳмадзода

1. Дар сатри аввал чанд калима ҳаст?
2. Дар сатри дуҷум– чӣ?
3. Аз матни шеър ҷойи феълҳоро дар ҷумла муайян кунед.

МҶҮРИ БОРҚАШ

Мӯреро диданд, ки малахи аз худ даҳ баробар вазнинро ба зӯрӣ бардошта мебурд. Дар таачҷуб монда, гуфтанд:

– Ин мӯрро бубинед, ки бо ин хурдӣ бореро бо ин вазнинӣ чӣ гуна мекашад!

Мӯр, чун ин суҳан бишунид, бихандиду гуфт:

– Мардон, борро бо қуввати ҷавонмардӣ ва бозуи ҳамият* кашанд, на ба қуввати тан ва ғафсии бадан.

Абдурахмони Ҷомӣ

бозуи ҳамият– бо зӯрии ғайрат

1. Аз мазмуни ин ҳикоят хулоса бароред.
2. Мазмуни ҳикоятро бо мазмуни ҳикояи “Маро кучо мекашӣ?” муқоиса кунед.
3. **Машқи 305.** Ҳикоятро нависед. Ба зери феълҳо хат кашед. Ҷойи феълро дар ҷумла муайян кунед.
4. **Машқи 306.** Панди зеринро нависед. Мазмуни пандро бо мазмуни ҳикоя муқоиса кунед.

Маёзор мӯре, ки донакаш аст,
Ки ҷон дораду ҷони ширин хуш аст.

Абулқосим Фирдавӣ

9. ТАЪРИФИ ҶУМЛА

МУРҒИ САҲАРХЕЗИ МАН

Хурӯси тоҷдори мо,
Дар деҳ номдори мо.
Саҳар чу шуд, занад дод,
Гурба хезад ба фарёд:
– Кӣ аз хоб бедорам кард?
Кӣ он беҳоби бедард?
Хоби сағ ҳам мепарад
Норизо ҳар сӯ давад:
– Ин хурӯс не, бало ин,
Бало бар сари мо ин.
Ба дастам гар бияфтад,
Аҳволашро кунам бад.

Валекин Бобосаркор
Бо меҳрубонӣ ҳар бор
Мегӯяд: – Сурудат хон,
Мурғи далери даврон!
Тоҷдори гулрезии ман,
Мурғи саҳархеии ман.
Хабар кун одамонро,
Шуд вақти кори саҳро.
Ҳар кас саҳар бихезад,
Дард аз танаш гурезад.
Афзун шавад мадораш,
Авчу барори кораш.

Аъзам Сидқӣ

1. Аз чеғи хурӯс кадом ҳайвонҳо норозианд?
2. Бобосаркор бо меҳрубонӣ ба мурғ чӣ мегӯяд?

1. Бигӯед, ки аввали ҳар як сатри шеър ба кадом шакле ҳарф навишта шудааст.
2. **Машқи 307.** Чор сатри охири матни шеърро нависед.

ТАЪРИФИ ҶУМЛА

- Баҳор ...
- Деҳқонон ба саҳро ...
- Кор дар саҳро ...

1. Дар навиштаҳои боло фикр ба охир расидааст ё не?
2. Чӣ тавр фаҳмидед, ки фикр ба охир нарасидааст?

Чумла фикри баохиррасидаро ифода мекунад.

Машқи 308. Ба ҷойи нуқтаҳо феълҳои зарурӣ гузошта, ҷумлаҳои болоро пурра карда, хонед ва нависед.

МАРО МАТАРСОН

Саги гуруснае дид, ки ноне ғелон-ғелон сӯйи саҳро равон шуд. Саг аз дунболи нон рафт ва гуфт:

– Эй қуввати тан ва эй хӯроки ҷон, ба кучо меравӣ?

Нон гуфт:

– Дар ин биёбон бо гурӯҳе аз палангон ошноӣ дорам, ба зиёрати онҳо меравам.

Саг гуфт:

– Маро матарсон, ки агар ба коми наҳанг ва даҳони шер равӣ ҳам, ман дар қафои туям.

Абдурахмони Ҷомӣ

1. Нон барои халосии худ чӣ тадбир ҷуст?
2. Ҷавоби сагро фаҳмонед.
3. Аз матн феълҳои замони ҳозираро нависед.

10. АЛОМАТҲОИ НУҚТА, САВОЛ ВА ХИТОБ

БАҲОР

Баҳор, боз омадӣ?

Биё!

Марҳабо!

Биё, ман акнун душмани ту наям.

Баҳор, маро бубахш! ...

Солҳои сол сабзаҳои навхезат ба рӯи пажмурдаи ман озуқа надоданд. ...

Инсоф кун! Магар ман гунаҳкор будам? – Ҳеҷ! Ту ҳам не! Ҳазорон бор не! Гунаҳкор дигарон буданд, дигарон!

Ҳаким Карим

1. Дар матни боло чанд ҷумла ҳаст?
2. Дар охири ҷумлаҳо кадом аломат гузошта шудааст?

1. Машқи 309. Аз матни боло ҷумлаҳое, ки дар охирашон аломатҳои нуқта (.), савол (?) ва хитоб (!) гузошта шудаанд, нависед. Мувофиқи аломатҳо, хангоми хониши ҷумлаҳо ба талаффузи овоз риоя кунед.

ХУШОМАД

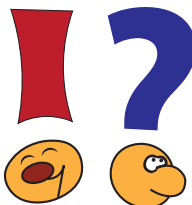

Хитоб (!) ба Савол (?) гуфт:

– Ҳар ҷо, ки ту бошӣ, он ҷо дуқат шуда, хушомад меғӯйӣ.

Савол ҷавоб дод:

– Ба ҳар ҳол, мисли ту рост истода, ба мардум дӯғу пӯписа наmezанам...

11 – 12. ФАРОШТУРУК – ДҶУСТИ ИНСОН

Аз Фароштурук пурсиданд:

– Эй парандаи хурдак, дидем, ки ту дар даҳонат қатрае обро гирифта, ба рӯи оташ мерехтӣ. Бигӯ, ки ба он як қатра оби даҳони худ, ҳамон оташи бузургро чӣ тавр хомӯш карданӣ будӣ?

Фароштурук гуфт:

– Ман мехостам, ки ба шумо некӣ кунам ва шуморо аз марг начот диҳам.

Ин суханони Фароштурук ба мо хуш омад ва дар ҳаққи Фароштурук дуои нек карда гуфтем:

– Бигзор, ҳамеша макони ту дар хонаи одамон қарор бигирад. Лонаи хурдаки туро доимо инсон ниғаҳбон бошад!

Аз ин рӯ, фароштурукҳо дӯсти инсонанд. Ҳамеша дари хонаи одамон барои фароштурук боз аст. Одамон фароштурукро узви хонадони худ меҳисобанд.

1. Чаро аз байни парандаҳо танҳо фароштурук дар хонаи одамон лона месозад?

2. Дар хонаи кадоме аз шумо фароштурук лона дорад? Шумо ба фароштурук чӣ гуна муносибат мекунед?

АЗ ЧУМЛА ЧУДО КАРДАНИ КАЛИМА

1. Машқи 310. Чумлаи охиrho дар нақша нишон диҳед. Тартиби ҷойгиршавии калимаҳоро дар чумла муайян кунед.

ПАРАСТУ

– Парастуяки доно,
Омадай аз кучо?

– Аз раҳи дур омадам,
Аз пайи нур омадам.

– Дар мулки мо мемонӣ,
Ё омадӣ ба меҳмонӣ?

– Ин ҷо маро маскан аст,
Хонаю ҷойи ман аст.

Анварбеки Абӯнаsr

1. **Машқи 311.** Шеърро нависед ва аз ёд кунед.
2. Мазмуни шеърро бо мазмуни матни “**Фароштурук–дӯсти инсон**” муқоиса кунед.
3. Калимаҳои ҳаммаъноӣ “фароштурук”-ро нависед. Барои ёрӣ ба калонсолон мурочиат кунед.

13. АГАР МАЙЛИ ПАРВОЗ ДОРӢ ...

Инсон дар сайёраи Замин зиндагӣ мекунад ва онро ободу зебо мегардонад. Аз қабри он нафту газ, тиллою нуқра ва дигар сарватҳои ғоиданокро мегирад. Боз ме-хоҳад ба кайҳон парвоз карда, аз асрораш бохабар шавад.

Кайҳон маънии тартибот ва зебоиро дорад. Бубин, ки осмони пурситора чӣ хел зебост. Нахустин одаме, ки Замини моро аз кайҳон бидид, Юрий Гагарин буд. Ин воқеа субҳи 12-уми апрели соли як ҳазору нуҳсаду ша-сту як ба вуқӯъ омад. Ин рӯзро чун **Рӯзи кайҳоннавардон** чашн мегиранд ...

Роҳи кайҳон танҳо барои одамони аз ҳама солим ку-шода мешавад. Аз ин рӯ, варзиш беҳтарин мададгори ҳамаи кайҳоннавардони оянда аст.

1. Замин аз дигар сайёраҳо бо чӣ хусусияташ фарқ мекунад?
2. Кайҳон чист ва кайҳоннавард кист?
3. Барои кайҳоннавард шудан, чӣ кор кардан лозим?
4. Қадоме аз шумо майли кайҳоннавард шудан доред?

КОР АЗ РӢӢИ МАТН

1. **Машқи 312.** Сархатти дуҷуми матнро нависед.
2. Ба саволҳои зер ҷавоб диҳед.
 - Чанд ҷумла навиштед?
 - Ҷумлаи дуҷум аз чанд калима иборат аст?

- “Пурситора” кадом ҳиссаи нутқ аст? Онро аз матн ёфта, муайян кунед, ки бо кадом калима алоқаманд шудааст ва ба воситаи чӣ?
- Бандаки изофии “–и” бо кадом калима якҷоя навишта шудааст?

3. Машқи 313. Ҷавоби ҳар як саволи зерро аз матни «Агар майли парвоз дорӣ» ёфта, саволу ҷавобҳоро мувофиқи нақшаи пешниҳодшуда (___ ?, ___ .) нависед.

- Инсон дар кучо зиндагӣ мекунад?
- “Кайҳон” чӣ маъно дорад?
- Нахустин кайҳоннавард кӣ буд?
- Роҳи кайҳон барои кихо кушода аст?

1. Кайҳоннавардон бо кадом мақсад ба сайёраи Моҳ парвоз мекунад? Андешаи худро баён намоед.

2. Машқи 314 Сархати охири матнро рӯйнавис кунед.

14. ФАРҚИ БАЙНИ КАЛИМА АЗ ҶУМЛА

ГУРБА ВА АККА

Рӯзе миёни ёрон
Гурба ман-маниҳо кард,
Парронда оби даҳон
Худро мадҳу сано* кард:

Гурбаи кӯтаҳандеш
Гуфто: – Марҳамат, давем.
Аён мешавад, ғолиб
Кадоми мо мешавем.

...Ба худ надорам ҳамто*,
То кунун дар давидан*.
– Бехуда, – гуфт Акка, –
Ҳамроҳи ту медавам.

Парҳои бози Акка
Аз ёди ӯ баромад...
Танҳо бидид, аз ӯ пеш
Акка ба марра омад.

Он ки ҳавояш баланд,
Он ки ба лоф* побанд,
Монандие надорад
Ба гурбаи худписанд?

Убайд Раҷаб

мадху сано – таърифу тавсиф
хамто – баробар, ҳамчинс
лоф – худтаърифкунии бардурӯғ ва бечо
акка – як навъ паранда, ки онро “ғулба” низ меноманд.

1. Гурба дар кадом навъи варзиш худро таъриф кард?
2. Гурбаи кӯтаҳандеш чиро аз хотир бароварда буд?
3. Оқибати худситой ба чӣ оварда расонд?
4. Аз мазмуни банди охири шеър ба чӣ хулоса омадед?

1. Калимаҳои ду сатри охири шеърро аз рӯйи тартиб номбар бикунед?
2. Фарқи байни калима ва ҷумларо гӯед.
- 3. Машқи 315.** Дар аввали номи (лақаб)-и ҳайвонҳо чӣ гуна ҳарф навишта мешавад? Барои чӣ?

15 – 16. МАШҚИ КАЛИМАСОЗӢ ЗОҒИ АЛО ВА СУҒУР

Замоне зоғи алою суғур бо ҳам ҷӯра буданд. Ҷӯраҳо боре аҳд кардан, ки зимистонро якҷоя мегузаронанд.

– Ман чормағзу бодом чамъ мекунам! – гуфт Зоғи ало.

– Ман чукрию ровшак чамъ мекунам! – гуфт Суғур.

Зоғи ало боғ ба боғ pariда, чормағзу бодом оварду суғур чукрию рошак ғундошт. Даре нагузашта, ҷӯраҳо дар таги замин анбори озуқа бино карданд.

Як рӯз зоғи ало ёди додаронаш карду ба суғур гуфт:

– Ҷӯрачон, ман рафта додаронамро биёрам.

– Бисёр хуб мешавад, – ҷавоб дод суғур.

Зоғи ало хурсанд шуда pariда рафт. Аммо суғур аз ҷавоби додааш пушаймон шуд: «Агар мо бисёр шавем, – аз дил гузаронд вай, – хӯрок камӣ мекунад».

Суғур дари лонаашро аз дарун бо хок маҳкам кард.

Дере нагузашта, зоғи ало ҳамроҳи додаронаш парида омада, болои ҳамон манзил «қар-қар» карданд. Аммо Суғур худро ошкор накард. Ҷ ба хоб рафта буд ва то аввали баҳор бедор нашуд.

Аз ҳамон вақт дӯстии зоғи алою суғур қатъ гардид.

Муҳаммад Субҳон

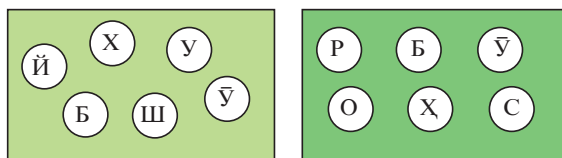
1. Зоғи ало ва суғур чӣ аҳд бастанд?
2. Чаро суғур аз ҷавоби додааш пушаймон шуд?
3. Мазмуни афсона дар бораи чӣ гуна одам аст?

Машқи 316. Аз матни боло се сархати аввалро нависед.

Аз ҳарфҳои пароканда калима созад. Бо ин калимаҳо ҷумла созад ва нависед.

ЗАНГҶЛА

Ман як зоғча харидам. Мо ба зоғча обу дона додем. Зоғча калон шуд.

Бачаҳо ду зангӯлачаро ба ду пойи зоғча бастанд. Мо ба вай Зангӯла ном гузоштем.

Зангӯла ду ошнои дигар ҳам дошт. Якеи он гурбаи Мошӣ буд, дигаре сағи ҳавлиамон Абҷир. Зангӯла бо Мошиву Абҷир бозӣ мекард.

Раҳим Ҷалил

1. Ҳикояча аз чанд ҷумла иборат аст?
2. Дар ҷумлаи дуом чанд калима ҳаст?
3. Калимаҳои ҷумлаи сеюмро аз рӯи тартиб номбар кунед.

4. Дар аввали номи (лақаб)-и ҳайвонҳо чӣ гуна шакли ҳарф навишта мешавад. Номи зоғча, гурба ва сагро нависед ва бо онҳо ҷумла тартиб диҳед.

17 – 18. ОВОЗУ ҲАРФ ВА ҲИҶОЮ КАЛИМА СЕ БАРОДАР

Як падару се писар ҳамроҳ зиндагӣ мекарданд. Писарҳо яке паси ҳам калон мешуданд.

Падарашон ба онҳо гуфт:

– Писарҳоям, акнун ҳунар омӯzed. Кадоме аз шумо устои моҳир шавед, ман хонаро ба ҳамон тухфа мекунам.

Бародарон ба саёҳат баромаданд, ҳунар омӯхтанд ва ба хона баргаштанд.

Падар гуфт:

– Хӯш, ягон ҳунар омӯхтед?

– Ман, – гуфт писари хурдӣ, – сартароширо омӯхтам.

Писари миёна гуфт: – Ман наълзаниро омӯхтам.

– Ман бошам, – гуфт писари калонӣ, – шамшербозиро омӯхтам.

Дар ин вақт аз биёбон як харгӯш давида мегузашт.

Писари хурдӣ, аз паси харгӯш давид. Ба харгӯш расиду пашми ду чаккаи вайро тарошид.

Ҳамин лаҳза аз роҳ як фойтун гузашта рафт.

Писари миёна аз паси фойтун давид. Дар айна тохта истодани асп, аз суми вай ҳар чор наълашро кашида, ҳамон замон наълҳоро гашта кӯфт.

Дар ҳамин вақт борон борид. Писари калонӣ шамшерашро ба болои сараш чунон тез чарх мезанонд, ки ба рӯйи ҷомааш як чакра борон намеафтид.

Инро дида, падар гуфт:
–Ҳар сеи шумо хунармандони бомаҳорат шудед.
Биёед, ҳар се якҷоя зиндагӣ кунед.
Писарон ҳам қабул карданд ва аз ҳамон замон якҷоя
аҳлона зиндагӣ мекунанд.

Бародарон Гримм

1. Падар ба писаронаш чӣ маслиҳат дод?
2. Писарон хунарҳои омӯхташонро чӣ тавр намоиш доданд?
Хунари кадоме аз бародарон ба шумо писанд омад?

Машқи 317. Пандҳои зеринро нависед ва онҳоро аз ёд кунед.

1. Ҳеҷ ганҷе беҳ аз хунар нест.

Унсурулмаолӣ Қайқовус

Хунар омӯз, к-аз хунармандӣ
Даркушӣ кунӣ, на дарбандӣ.

Низомӣ Ганҷавӣ

3. Дар хунар кӯш, ки зар чизе нест,
Ганҷу зар пеши хунар чизе нест.

Абдурраҳмони Қомӣ

4. Қимати мард на ба симу зар аст,
Қимати мард ба қадри хунар аст.

Абдурраҳмони Қомӣ

19. НАҚЛИ ХАТТӢ АЗ РӮӢИ МАВЗӢИ «СЕ БАРОДАР»

20. МУФТХӮР

Падари Анварҷон якчанд оила занбӯри асал дорад.
Вай ҳар вақт қуттиро кушода, аз назар мегузаронаду
занбӯрҳои калон-калони фарбеҳашро мебартояд.

Боре Анварчон аз падараш пурсид:

– Дада, барои чӣ ин занбӯрҳоро чинда мепартоед?

– Чунки онҳо муфтхӯр, – ҷавоб дод падар.

– Дада, муфтхӯраш – чӣ?

– Муфтхӯраш ҳамин, ки кор накарда мехӯрад.

Занбӯрҳои майда, ба ҷойҳои дуродур рафта, гарду шарбати гулҳоро бо худ оварда, хоначаҳояшонро пур мекунанд. Ин фарбеҳҳо аз хонашон набаромада, муфтхӯрӣ мекунанд. Онҳо ба ҷойи ғоида зарар меоранд.

Ана, ин коргарҳояш бақувват. Ҳар чӣ қадар кор кунанд, саломатиашон ҳамон андоза нағз шудан мегирад.

Анварчон як ба дасту бозувонаш нигоҳ карду аз падараш пурсид:

– Дада, ман чӣ кор кунам?

– Аз модарат пурс, ҳар коре фармояд, иҷро бикун, – ҷавоб дод падар.

ҶУМЛАҲОИ ХАБАРӢ, САВОЛӢ ВА АМРӢ

1. Машқи 318. 1. Ҳангоми хондани ҳар як ҷумлаи зер мувофиқи аломатҳо ба таллаффузи овоз риоя кунед. Ҷумлаҳоро нависед.

- Дирӯз баъди борон тирукамон баромад. (Хабар)
- Манижа, пагоҳ падарат аз Самарқанд меояд? (Савол)
- Лоик, ба дарё нигар! (Амр).

2. Ба саволҳои зерин ҷавоб гардонед:

- Дар охири ҷумлаи якум овоз чӣ тавр талаффуз мешавад.
- Дар охири ҷумлаи дуюм – чӣ?
- Дар охири ҷумлаи сеюм овоз бояд бо кадом оҳанг талаффуз шавад.

Чумлаҳо аз рӯйи оҳанги таллафуз хабарӣ, саволӣ ва амрӣ мешаванд.

1. Машқи 319. Аз матни “Муфтхӯр” чумлаҳои саволию хабариро нависед.

2. Дар вақти хондани чумлаҳои зерин мувофиқи аломатҳо ба оҳанги талаффуз риоя кунед ва нависед.

- Ҳидоят бо хати зебо навиштааст.
- Ҳидоят хушхат навиштааст?
- Ҳидоят, хушхат навис!

21. КОР АЗ РҶЙИ ҒАЛАТҲОИ ИМЛОӢ

22. ҲАРФИ КАЛОН ДАР АВВАЛИ САТРИ ШЕЪР

АСАЛКАШИ СЕРКОР

Фасли баҳорон расад,
Сабзаю гулҳо дамад.
Занбӯр дараш кушояд,
Ба сайри гул барояд.

Аз гул ба гул меҳезад,
Бӯйи гулро мебезад.
Аз саҳар то вақти шом,
Меҳнат кунад беором.

Аз чиркинӣ мекоҳад,
Бӯйи бад намехоҳад.
Атри гулро мечашад,
Хушбӯ асал мекашад.

Ин асалкаши серкор
Ҳар вақт ба мо мададгор.
Вай табиби олам аст,
Дармонбахши одам аст.

Аъзам Сидқӣ

1. Занбӯри асал чиро намехоҳад?
2. Дар бораи занбӯри асал чӣ медонед?
3. Занбӯр асалро аз чӣ ҳосил мекунад?
4. Асал барои табобати кадом касалҳо фоида дорад?

1. Зарбулмасали “Асал–доруи касал”-ро бо мазмуни банди охири шеър дар муқоиса фаҳмонед.

2. Бигӯед, ки чаро шоир ба шеъри худ “Асалкаши серкор” ном гузоштааст.

3. Машқи 320. Банди аввали шеърро нависед. Бигӯед, ки дар аввали ҳар сатри шеър кадом шакли ҳарфро истифода бурдед.

Дар аввали ҳар сатри шеър ҳарфи калон навишта мешавад.

БОЙЧЕЧАК

– Ноинсофҳо! Ҳамин саҳар гулаке рӯйид, ҳамонро ҳам кандаанд. Чӣ бераҳме? – ба гӯш расид овози дардолуде.

– Ту кистӣ? – пурсид писарак бо тарс.

– Ба зери поят нигар, писар! Ман Заминам!

Модари ҳама мавҷудоти оламам. Гули бойчечак (зардак) ҳам фарзанди ман буд. Мехостам, ки вай нашъунамо карда, тухм бандад. Афсӯс, ки онро ҳам канданд.

1. Ба оҳанги хониши чумлаҳои амрию саволӣ риоя кунед.

2. Машқи 321. Аз матн аввал чумлаҳои амрӣ, ва баъд саволиро нависед.

23. ЧУМЛАИ ХАБАРӢ

ГУЛНОРА

Гулнора ба ошхона даромад. Ӯ аз ҷевон тахтача гирифт ва пиёз реза кард. Гулнора дар хӯрокпазӣ ба модараш ёрӣ мерасонад.

Машқи 322. Матни гулнора-ро нависед ва ба саволҳои зер ҷавоб диҳед.

- Дар чумлаи аввал чӣ хабар дода шуд?
- Дар чумлаи дуум чӣ хабар дода мешавад?
- Дар чумлаи сеюм – чӣ ?

- Дар охири ин ҷумлаҳо кадом аломат гузошта шудааст?
- Ҷумлаи хабариро дар нақша нишон медиҳем:
!_____.

Дар ҷумлаи хабарӣ доир ба ягон воқеа хабар дода мешавад. Дар охири ҷумлаи хабарӣ аломати нуқта (.) мегузорем.

Хурдакак холи сиёҳ,
Туру медорад аз роҳ.

□□□□□□

1. Машқи 323. Матни чистонро нависед. Ҷавоби онро аз рӯйи нақша ёбед.

Калимаву таркибҳои сутунҳои чапу ростро тавре гузоред, ки зарбулмасал ҳосил шавад.

А. Меҳнат кунӣ,	1) шараф аст.
Б. Меҳнат	2) роҳат муяссар намешавад.
В. Бе меҳнат	3) роҳат мебинӣ.

24. ОҒТОБ ВА ТИРУКАМОН

Рӯзе пас аз борон офтоб аз таги абрҳо баромад. Тирукамон пайдо шуд. Бачаҳо тирукамонро бо завқ тамошо карданд. Он бисёр ҳам зебову диданист.

Тирукамон бо зебоии худ мағрур шуда, худаширо таъриф кардан гирифт.

Тирукамон гуфт:

– Ман аз Офтоб ҳам зеботарам.

Офтоб инро шунида гуфт:

– Ту зебой, ин дуруст аст. Лекин ман набошам, ту аз кучо пайдо мешавӣ?

Тирукамон ба гапҳои Офтоб хандиду худашро таъриф кардан гирифт. Офтоб қаҳр карду дар паси абрҳо пинҳон гардид.

Тирукамон ҳам худ аз худ нест шуд.

1. Кадоме аз шумо тирукамонро дидаед, дар борааш маълумот диҳед.
2. Рангҳои тирукамонро номбар кунед.

Тачриба: Рӯ ба рӯи офтоб истода, дар шуои он оби рехта-истодаро мушоҳида кунед, тирукамонро мебинед.

1. Дар таҷриба чиро мушоҳида кардед?
2. Тирукамон кадом вақт пайдо мешавад?
3. Таърифи рангинкамон ба чӣ ҳолат оварда расонд?

1. Машқи 324. Ҳаммаъноии калимаи “тирукамон”-ро нависед.

Бихоҳам, осмон монад ба одам,
Замини гулфишон монад ба одам.
Бихоҳам, аз ҳама тиру камонҳо
Фақат тирукамон монад ба одам.

Гулназар

1. Бигӯед, ки шоир чиро мехоҳад.
2. Фарқи **тиру камон** аз **тирукамонро** шарҳ диҳед.
3. Рубоиро навишта, аз ёд кунед.

25. НҮШЕРВОНИ ОДИЛ ВА ПИРИ БОҒДОР

Нӯшервони Одил ба сафар баромад. Ӯ пирамардеро дид, ки чормағз мекошт.

Нӯшервон бозистод ва ба пирамард гуфт:

– Эй пир, магар ту аз деҳқонӣ хабар надорӣ? Шундаӣ, ки дарахти чормағз баъди ҳашт-даҳ сол мева медиҳад? Ту аз ин дарахт чӣ фоида хоҳӣ дид?

Пир гуфт:

– Шоҳо, дигарон коштанду мо хӯрдем. Мо бикорем, дигарон хӯранд.

Ин ҷавоби пир ба Нӯшервон хуш омад ва гуфт:

– Зех*!

Ҳар вақт Нӯшервон ба касе «зех» гуфта, таҳсину офарин мекард, ҳазинадораш ҳамон одамро як ҳазор ашрафӣ* меод. Чун пир пулро гирифт, хандиду гуфт:

– Шоҳо, шумо гуфтед, ки дарахт баъди ҳашт-даҳ сол мева хоҳад дод. Ҳол он ки аз шарофати адли шумо ин дарахт ҳамин соат мева дод.

Нӯшервон боз гуфт:

– Зех!

Ҳазинадор ҳазор ашрафии дигар дод.

Пир боз гуфт:

– Ҳар дарахте сола як бор мева медиҳад. Ин дарахти ман дар як замон ду бор мева дод.

Нӯшервон хандон шуду гуфт:

– Зех!

Ҳазинадораш як ҳазор ашрафии дигар дод ва гуфт:

– Биронед, ки ин пирамард ҳазинаи моро холӣ хоҳад кард.

Зайниддин Маҳмуди Восифӣ

зеҳ – нидои таҳсин, офарин
ашрафӣ – пули тилло

1. Симоҳои ҳикоя кихоянд?
2. Кадоме аз шумо ниҳол шинондаед ва бо кадом мақсад?
3. Пирамард ба саволи Нӯшервон чӣ ҷавоб дод?
4. Дар як муддат ду-се бор ҳосил додани дарахтро чӣ тавр мефаҳмед? Шарҳ диҳед.
5. Дарахти чормағз ба пирамард чанд ҳазор ашрафӣ фоида овард?

МАВҶЕИ АЛОМАТИ НУҚТА ДАР ҶУМЛА

1. **Машқи 325.** Охири ҷумлаҳоро муайян намуда, гӯед, ки матн аз чанд ҷумла иборат аст. Матро рӯйнавис карда, дар охири ҷумлаҳо аломати нуқта гузоред.

ОЛИМҶОН

Падару модар ба кор рафтанд Олимҷон дар хона танҳо монд. Ӯ ба мактаб рафт Олимҷон ба саволҳои омӯзгор пурра ҷавоб дод. Омӯзгор ба ӯ баҳои аъло гузошт.

26. КУҶО РАФТӢ, АНВАРҶОН?

- Куҷо рафтӣ, Анварҷон?
- Сахро рафтам, модарҷон.
- Чаро рафтӣ, Анварҷон?
- Қаҳ овардам, модарҷон.
- Қаҳ чӣ лозим, Анварҷон?
- Ба гов диҳам, модарҷон.

- Гови ало шавад сер,
- Намонад аз сахро дер.
- Хурма шавад пури шир,
- Маска кунему панир.
- Кӣ мехӯрад, Анварҷон?
- Ману шумо, модарҷон.

Убайд Раҷаб

Дар нақши модару Анварҷон бозӣ кунед. Ҳангоми саволу ҷавоб ба оҳанги пурсиши модар риоя намоед.

ЧУМЛАИ САВОЛӢ

Фаридун, ту дар синфи чандум мехонӣ?
Шахло, чаро дугонаатро пешвоз нагирифтӣ?
Ту кай аз мактаб омадӣ?

1. Дар чумлаи якум чӣ пурсида мешавад? Дар чумлаҳои сеюм - чӣ?
2. Дар охири ин чумлаҳо кадом аломат гузошта шудааст?

1. **Машқи 326.** Чумлаҳои болоро рӯйнавис кунед.

Чумлаи саволӣ пурсиширо ифода мекунад. Дар охири чумлаи саволӣ аломати савол (?) гузошта мешавад.

1. **Машқи 327.** Аз шаш мисраи аввали шеър танҳо чумлаҳои саволиро нависед.

2. **Машқи 328.** Матнро нависед, ба зери ибораи исму сифат хат кашед ва савол гузоред.

Дар баҳорон тепаҳои пасту баланди атрофи деҳаи мо сабзу хуррам мегарданд. Дарахтони сарсабз, гулҳои рангоранг ба деҳа ҳусни нав мебахшанд. Аз ҳар кӯҳу дара обҳои софи чашмаҳо ҷориянд.

ДОС ВА БОЛҒА

- Рӯзе досу болға ба ҳам вохӯрданд.
- Ту кистӣ? – пурсидааст дос.
 - Маро магар нашинохтӣ? Охир, туро ман сохтаам, – гуфтааст болға.
 - Ин тавр бошад, биё, ҷӯра мешавем,
 - таклиф кардааст дос ба болға.

1. Ба тарзи хониши ҷумлаҳои саволӣ эътибор диҳед.
3. Фикратонро дар бораи дӯстии досу болға баён кунед.

27. САВОЛУ ҶАВОБ

- Дасти дӯсту дасти душман чӣ гуна аст?
- Дасти дӯст диҳандаю саховатманд, дасти душман гирандаю хасисманд.
- Сухбати дӯсту душман чӣ гуна аст?
- Сухбати дӯст гарму ширин, сухбати душман хунуку ғамгин.
- Дидори дӯсту душман?
- Парвардигор, ҳаргиз набинӣ дидори душман. Сершавӣ аз дидори дӯст, зеро бузургвор Рӯдакӣ фармудааст:
Ҳеч шодӣ нест андар ин ҷаҳон,
Баргар аз дидори рӯйи дӯстон.

Муҳаммад Лутфуллозода

1. Саволу ҷавобҳоро дар хотир нигоҳ доред.
2. **Машқи 329.** Аз матни “Саволу ҷавоб” калимаҳои муқобилмаъноро нависед ва савол гузоред.

Намуна:

Дӯст – душман, ...

МАШҚИ ХОНИШИ ҶУМЛАҲОИ САВОЛИЮ ҶАВОБИ

2. **Машқи 330.** Зарбулмасалу мақолҳои зеринро шарҳ диҳед, нависед ва аз ёд кунед. Ба зери ҳарфҳои садонокӣ зарбулмасали аввал хат кашед.

- Дарахт аз реша қувват мегирад, одам аз дӯстӣ.
- Кӯҳ бо қуллаи баландаш машҳур, одам бо хирадаш.
- Шутур оҳиста гардад ҳам, дур мебаррад.

Ҷумла созед ва нависед.

1. Машқи 331. Аз калимаҳои пароканда ҷумлаи саволи созад ва онҳоро нависед.

- Саъдӣ, Самад, гуфт, чӣ, ба
- Наомад, ба дарс Шахло, чӣ, барои
- Гирифт, кӣ, панҷ, баҳои

28. НИШОНАИ УМР

Бобои Ҳасан дар кӯху пуштаҳои беоб боғи калон бунёд кард, то ки барои фарзандон аз худ нишонае ба ёдгори бимонад. Ба бобои Ҳасан аз талу тепаҳои зодгоҳаш – Сарикамар як микдор замин ҷудо карданд. ӯ кори хайро аз шинонидани себҳои худруӣ оғоз кард.

Боғбон бо усули пайвандкунии адади дарахтони мевадорро ҳар сол зиёд кард. ӯ, ҳатто дар ниҳоли бодом шохчаи олуболу ва дар дӯлона навадаи мурудро кундапайванд кард ва наваҳои хуби олуболу ва мурудро ба вучуд овард.

Бобои Ҳасан зиёда аз чил сол машғули ниҳолшинони буд. Ҳамдиёрон ӯро «Ҳасани Пайвандгар» меномиданд.

Ҳусейн Мирзоев

1. Бобои Ҳасан бо кадом мақсад касби ниҳолпарвариро интихоб кард?
2. Барои ба вучуд овардани наваҳои беҳтарини меваҳои бобои Ҳасан аз кадом восита истифода мебард?
3. Барои чӣ ба бобои Ҳасан тахаллуси «Пайвандгар» гузоштаанд?
4. Шумо кадом наваҳои пайвандкуниро медонед ё дидаед?
5. Оё дар ҳавлии назди хона ё боғи мактабатон ниҳол шинонидаед?

МАВҶЕИ АЛОМАТИ САВОЛ

Дар охири ҳар як ҷумлаи саволҳои зерин матни “**Нишонаи умр**” ҷи гуна аломат гузошта шудааст? Барои ҷи? Аз рӯи ин саволҳои дунафарӣ бо ҳамдигар саволу ҷавоб кунед. Яке савол медиҳад (ҷумлаи саволӣ), дигаре аз рӯи мазмуни матн ҷавоб мегардонад (ҷумлаи хабарӣ).

3. Машқи 332. Аз рӯи нақша ҷиҳатҳои умумӣ ва фарқкунандаи дарахтонро нависед.

Намуна:

Умумӣ – об меҳӯранд, месабзанд, ...

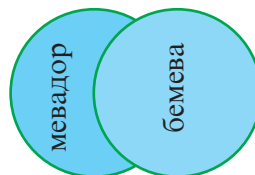
Фарқкунанда –

Мевадор:

Себ, ...

Бемева:

сафедор, ...

29. ТАВБАИ ҶАВОН

Сайёде моҳи мегирифт. Рӯзе як моҳии калоне ба дом афтод.

Сайёд моҳиро ба бозор мебурд. Ҷавоне аз пеш баромад ва гуфт:

– Ин моҳиро ба ман мефурӯшӣ?

Сайёд гуфт:

– Не, намефурӯшам.

Ҷавон дар қаҳр шуд ва бо ҷӯб ба пушти сайёд зад. ӯ моҳиро гирифтун пул надод.

Занаш моҳиро бирён кард ва пеши ҷавон овард. ӯ даст дароз кард, то бихӯрад. Моҳи даҳон кушод ва ангушти ҷавонро газид. Ҷавон назди пизишк (табиб) омад.

Пизишк ангуштро бурид. Китф ба дард омаду ҷавон бекарор шуд...

Чавон сӯйи биёбон рафт. ӯ дар зери дарахте нишаст ва хобид. Дар хоб касе ба ӯ гуфт: «Эй мискин! То кай дасти худро бибури? Бирав, онеро, ки ранчондӣ, хурсанд бикун!»

Чавон бедор шуд. Андеша кард, ба ёдаш омад ва гуфт: – Ман он мохиро ба зӯри гирифтам ва моҳи маро газид.

Чавон ба шаҳр баргашт ва сайёдро ёфт. ӯ пеши пойи сайёд афтод ва чизе, ки дошт, ба ӯ дод. Сайёд хушнуд шуд. Дарҳол дард бимонд. Рӯзи дигар Худо ба вай раҳм кард, дасташ мисли пештара шуд.

1. Аз рафтори бадаш чавон ба кадом азоб гирифта шуд?
2. Барои чӣ дасти чавон мисли пештара шуд? Оё бовар доред, ки ҳамин тавр мешавад?
3. Аз мазмуни ҳикоят чӣ хулоса баровардан мумкин?
4. Дар кадом ҳолат инсон тавба мекунад?

САДОНОК ВА ҲАМСАДО

5. Дар калимаҳои **биёбон дуо**, **сайёд**, **моҳи** овозҳои садонокро номбар кунед. Овозҳои ҳамсадо кадомҳоянд?

2. Машқи 333. Сархати охири матни “Тавбаи чавон”-ро рӯйнавис кунед. Ба зери феълҳо хат кашед. Савол гузошта, замонҳои феълро муайян намоед.

30. МАШҚИ ЧУМЛАҲОИ САВОЛИЮ ХАБАРӢ

ОДАМ ДАР ЗЕРИ БАРФ

Содиқҷон барои ҳезум харсавор ба чангал рафт. Шамоли саҳт сар шуд, роҳро барф пӯшонд. Содиқҷон роҳашро гум кард ва ба тарафи дигар равон шуд.

Содикҷон хунук хӯрда, аз хар ба рӯи барфи баланд афтод. Ӯ дар зери барф монд. Хар соҳибашро наёфт ва рост ба хавлӣ омад. Содикҷон набуд. Инро дида, падару модар ва чанд кас ба кофтукови Содикҷон бароманданд. Вале ӯро наёфта, баргаштанд.

Рӯзи дигар як шикорчӣ бо сагаш ба чангал рафт. Саги хушёру зирак ногаҳон як ҷойро бӯй карду бо пойҳои бақувваташ барфро кофтан гирифт. Шикорчӣ дид, ки саг бо пойҳои барфро мекобад ва аз он ҷо буғ мебарояд. Ӯ дид, ки дар чуқурӣ як бачаи хушрӯяк афтида, беҳуш хобидааст.

Шикорчӣ аз асп фуромада, бачаи беҳушро аз чуқурӣ баровард. Ӯ бадани Содикҷонро бо барф молиш дод, бача ба хуш омад.

Саг дар атрофи соҳибаш ва бача давр зада, дум мечунбонд, мебӯйид ва бо пойҳои сафедаш бозӣ мекард.

Шикорчӣ Содикҷонро ба ҳавлиашон овард.

Падару модари Содикҷон ба шикорчӣ миннатдорӣ баён карданд.

1. Ба Содикҷон чӣ воқеа рӯй дод?
2. Ӯ чӣ тавр ёфт шуд?
3. Оё ба одамони маҳаллаи шумо чунин воқеа рӯй додааст?
4. Барои ба ин гуна ҳолатҳо дучор нашудан чӣ чора андешидан мумкин?

31. АРЧА

Дарахти арча ҳамешасабзи дарозумр аст. Аз ҳамин сабаб, одамон дар иди Соли Нав арчаро ҳамчун рамзи умри ҷовидонӣ бо бозичаҳо оро медиҳанд.

Чӯби сурхчатоб, сахту чилодор, хушбӯю хушнамуди арча намеӯсад. Арча сарвати табиати мост. Барги арча гӯштро аз вайроншавӣ нигоҳ медорад. Дар он ҷое, ки арчазор аст, борону сел заминро намешӯяд, зеро решаҳои арча васеъ паҳн мешаванд.

Арча дар сад сол то шаш метр дароз мешавад. Мо бояд ин дарахти ҳамешасабзро ҳифз бикунем.

1. Чаро дар иди Соли Нав одамон барои ороиш дарахти арчаро интиҳоб мекунанд?
2. Баргҳои арча барои чӣ лозиманд?
3. Агар шумо барои ниҳолшинонӣ арча наёбед, ба ҷойи он кадом дарахтро интиҳоб мекунед?

Машқи 334. Исмҳои сархати сеюми матни «Арча»-ро нависед.

ҶУМЛАИ АМРӢ

- Поянда бод сулҳ дар тамоми ҷаҳон!
- Нест бод ҷанг!
- Ҳалим, аз ҷоят хез!
- Дар хондан пешқадам бош!

1. Дар ҷумлаи якум гӯянда таманноӣ худро хитобан ифода кардааст, ки сулҳ дар тамоми ҷаҳон поянда бошад.
2. Дар ҷумлаи дуюм хитоб карда мешавад, ки дар ҷаҳон ҷанг набошад.
3. Дар ҷумлаи сеюм амр карда мешавад, ки Ҳалим аз ҷояш хезад.
4. Дар ҷумлаи чорум гуфта мешавад, ки Ҳалим дар хондан пешқадам бошад.
5. Дар охири ин ҷумлаҳо аломати хитоб гузошта шудааст.
6. Ҷумлаи хитобиро дар нақша нишон медиҳем: |_____ !

7. Машқи 335. Ҷумлаҳои болоро нависед.

Дар чумлаи амрӣ фикр бо эҳсосоти баланд хитобан ифода меёбад. Дар охири чумлаи амрӣ аломати хитоб (!) гузошта мешавад.

Машқи 336. Пандро рӯйнавис ва аз ёд намоед. Ҳангоми хониш дар охири ҳар мисраъ овозро баландтар талаффуз кунед.

Куввати некӣ надорӣ, бад макун!

Бар вучуди худ ситам беҳад макун!

Фаридуддини Аттор

32. ЗАРДОЛУ

Хусусияти давоии зардолу аз замонҳои қадим маълум аст. Аз мағзи талхи зардолу равған тайёр мекунанд.

Дарахти зардолу танай саҳт, пӯстлохи дағал, чӯби вазнину лағжонаки яллақосӣ дорад.

Ватани зардолу аслан Чин аст. Ачдоди мо онро чор ҳазор сол инҷониб парвариш карда, даҳҳо хели навашро ба вучуд овардаанд. Хелҳои **аҳрорӣ, бобой, офтобӣ, маҳтобӣ, руҳи чонон, қандак, чавпазак, хасак, қошифӣ, ғӯлингӣ, хурмоӣ** ва бисёр дигар аз ҳамин қабил мебошанд.

Дар ҳама ҷо зардолуи Исфараю Конибодом, Хучанду Мастчоҳ ва Айнию Панҷакентро таъриф мекунанд. Обу замин ва боду ҳавои ин мавзёҳо ба зардолупарварӣ мувофиқ аст.

Ниҳоли зардолу зуд ба воя мерасад ва баъди се–чор сол мева медиҳад. Дарахти зардолу то сад сол умр мебинад.

Имомназар Қудратов

1. Хелҳои зардолуро номбар кунед.
2. Гӯед, ки дар маҳалли зисти шумо кадом хелҳои зардолу мерӯянд.

1. Аз зардолу чиҳо тайёр мекунанд?
2. Зардолуҳои беҳтарин дар кадом минтақаҳои ҷумҳуриямон мерӯянд?
3. Ҳоло дар водиҳо зардолу ғӯра гирифтаасту дар ноҳияҳои наздиқӯҳӣ нав муғча мекушояд. Сабаби ин дар чист?

МАВҶЕИ АЛОМАТИ ХИТОБ ВА САВОЛ ДАР ҶУМЛА МАЙДАЯКУ ПУРХҶР

Ногоҳ Майдаяк ҷӯрааш – Пурхӯрро дида, гуфт:
– Ёй, Пурхӯр! – гуштӣ мегирӣ?
Пурхӯр ҷавоб дод:
– Вақт надорам.
Майдаяк гуфт:
– Тарсидӣ?
Пурхӯр бо қаҳр гуфт:
– Ҳой, Майдаяк, доништа гап зан! Ҷунон дар гуштӣ занам, ки то соли дигар аз ёдат набарояд!...

Пӯлод Толис

1. Ҳангоми хониш ба оҳанги ҷумлаҳои амрӣ риоя кунед. Дар охири ҷумлаҳои амрӣ кадом аломат гузошта шудааст, бигӯед. Дар охири ҷумлаҳои саволӣ–чӣ?
2. **Машқи 337.** Матни болоро рӯйнавис кунед.

33 – 34. ГАЗНА

Газна гиёҳи худрӯй аст. Газна пояи рости сершоҳ, баргҳои дандонадор, гули хӯшашакл, меваи хурди мудаввар дорад. Агар ба он даст расонед, дастатон ба сӯзиш медарояд.

Абӯалӣ ибни Сино газнаро барои табобати дарди рон, варамҳои саҳт ва ҷароҳати пӯст кор фармудааст.

Газна рӯдаи борикро тоза мекунад, ба халадард ва дарди миён шифо мебахшад. Газна хосияти арақронӣ ва ҳазмкунандагӣ дорад.

Газнаро ҳамчунин барои муолиҷаи санги гурда, табларза, газаки шуш ва меъдаю рӯда, бемории қанд, зардпарвин истифода мебаранд.

Баргҳои кӯфташудаи газнаро ба болои захмҳои чиркдор мебаранд. Меваи газна ба дарди дандон муфид аст. Тухми газна балғамро хорич мекунад, Ҳамчунин барои муолиҷаи диққи нафас, сулфа фоидаовар аст.

Шираи газна барои табобати сангҳои гурдаю талхадон дармони хуб аст.

1. Газна дар кучо мерӯяд? Оё газнаро дар заминҳои назди ҳавли парвариш қардан мумкин аст?

2. Газна аз алафи газанда(чоряки якум) чӣ фарқ дорад?

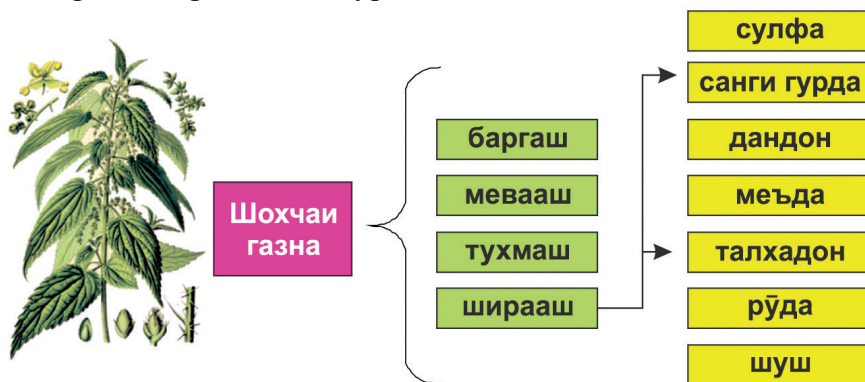
3. Газна ва қисмҳои он ба кадом узвҳои бадани инсон даво мебахшанд?

Хосиятҳои давоии газнаро дар гурӯҳҳо ба воситаи пайконҳо нишон диҳед. (Ҳар як гурӯҳ бо варақчаҳои расмдор таъмин карда мешавад).

Намуна:

Ширааш барои санги гурда, талхадон; ...

ФАРҚИ ҶУМЛАИ САВОЛӢ АЗ АМРӢ ЗАБОН

- Офтоб, бартар аз гармои ту ҳаст?
- Оре, гармии забон!
- Оташо, муқтадиртар* аз неруи ту ҳаст?
- Оре, неруи забон!
- Биёбоно, бузургтар аз паҳнои ту ҳаст?
- Оре, паҳнои забон!
- Умри азизо, гиромитаре аз ҳастии ту ҳаст?
- Оре, ҳастии забон!

Абдурауф Муродӣ

муқтадир – бокуват, қодир, тавоноӣ

1. Аз матни боло тарзи хониши ҷумлаҳои саволию хитобиро машқ кунед. Фарқи ин ду хели ҷумларо фаҳмонед.

Ҷумлаи саволӣ пурсиширо фаҳмонда, ҷавобро талаб мекунад. Ҷумлаи амрӣ фармоши, илтимос ва амрро ифода мекунад.

2. Машқи 338 Аз матни “**Забон**” дар сутуни якум ҷумлаҳои саволӣ ва дар сутуни дуюм ҷумлаҳои амрӣро нависед. Ҷумлаҳои навиштаатонро ба таърифи “**Фарқи ҷумлаҳои саволӣ аз амрӣ**” муқоиса кунед.

3. Машқи 339. Ҷумлаҳои зеринро нависед. Дар охири ҳар як ҷумла аломатҳои зарурӣ гузоред.

- Ҷамшед, чаро ба мактаб нарафтӣ
- Хез, зуд ба мактаб рав
- Хуб, ҳозир меравам

4. Машқи 340. Аз калимаҳои пароканда ҷумла бисозед ва нависед. Барои ҳалли мушкилот аз матни “**Газна**” истифода кунед.

- Газна, меваи, дарди, ба, дандон, аст, муфид
- Газна, тухми, мекунад, хорич, балғамро
- Газна, аст, худруй, гиёҳи

35 – 36. СУЛҲ

Хонаи уммеди дунё, кишварам,
Кишвари паҳновару бахтоварам,
3-ин саодат сар ба гардунҳо* барам,
Ҳофизи озодии баҳру барам.

Месароям сулҳро дар сози сулҳ,
То шавад дунё пур аз овози сулҳ.

Сулҳ чун хуршеди тобон ҳар сахар
Мешавад аз кишвари ман ҷилвагар.
Ҷумла оламро диҳад ӯ зебу фар*,
Нур пошад бар сари навъи башар*.

Месароям сулҳро дар сози сулҳ,
То шавад дунё пур аз овози сулҳ.

Баҳри олам сулҳ даркор аст, сулҳ,
Насли одамро ниғаҳдор аст, сулҳ,
Чун шифои ҷони бемор аст, сулҳ,
Модаронро баҳти бедор аст, сулҳ.

Месароям сулҳро дар сози сулҳ,
То шавад дунё пур аз овози сулҳ.

Боқӣ Раҳимзода

гардун – осмон, фалак
зебу фар – зебоию равшанӣ
навъи башар – инсоният

1. Шеърро ботантана сароед.
2. **Машқи 341.** Шаш мисраи охирро нависед.
3. Кадом паранда рамзи сулхро мефаҳмонад?

НУТҚИ МУРАТТАБ

Машқи 342. Матни зеринро нависед ва ба саволҳои зери он ҷавоб гардонед ва хулоса бароред.

СУЛҲ

Сулҳ боиси табассуми кӯдакон аст. Сулҳ ба монанди офтоби тобон оламро зинат медиҳад. Сулҳ ниғаҳдори насли одам мебошад. Сулҳ боиси осоиши дунёст.

Саволҳо:

- Дар матни навиштаатон ҳамагӣ чанд ҷумла ҳаст?
- Дар ин 4 ҷумла сухан дар бораи чӣ меравад?
- Дар ҷумлаи яқум оид ба сулҳ чӣ гуфта шудааст?
- Дар ҷумлаҳои 2, 3 ва 4 – чӣ?
- Ҷумлаҳо паси якдигар бо ҳам алоқаманд шуда, чиро ташкил додаанд?

Ҷумлаҳои бо ҳам алоқаманд нутқи мураттаб (алоқанок)-ро ташкил медиҳанд.

1. **Машқи 343.** Панди Абулқосим Лохутиро рӯйнавис бикунед ва шарҳ диҳед.

Сулҳ дар ҳама дунё лашкар дорад,
Ҷанг ба ҳама дунё хатар дорад.

2. Калимаи муқобилмаъноии сулхро бигӯед.

37. ГУЛАКИ БЕНОМ

Дар як гӯшаи замин гулаке мерӯйид. Миёни сангу гил барои гулак ғизое набуд. Ба гулак об намерасид...

Дар айни тобистон гулак тоҷгули зебое баровард. Чун шамол ба ин харобазор меомад, бӯйи муаттари онро ба дуриҳо мебурд.

Боре пагоҳӣ Райҳона аз паҳлуи ҳамон харобазор мегузашт, ки бӯйи хуши гуле ба димоғаш расид.

Райҳона ба харобазор даромад ва дар паҳлуи санг гулаки рахшонро дид. Ӯ дар назди гулак нишаст ва аз пурсид:

– Ту ин ҷо аз кучо пайдо шудӣ?

– Намедонам, – ҷавоб дод гулак.

– Барои чӣ ту ба дигар гулҳо монанд нестӣ?

Гулак боз ҷавоб надод.

– Номи ту чист?

– Ба ман ҳеч кас ном нагузоштааст.

– Ту ин ҷо чӣ хел танҳо зиндагӣ мекунӣ?

Гулак боз ҷавоб надод.

Райҳона ҳам шуд ва гулакро бӯсид.

Рӯзи дигар Райҳона ҳамроҳи дугонаҳояш ба харобазор пору кашонданд, то ки замин ҳосилхез шаваду Гулаки беном нашъунамо ёбад ва аз тухмиҳои он гулҳои зебо зиёд шаванд.

Райҳона тобистони оянда ба дидорбинии гулак рафт. Ӯ дид, ки дигар он ҷо харобазор нест. Сабзаву гулҳои рӯйидаанд. Болои онҳо шахпараку парандаҳо парвоз мекунанд. Аз гулҳои бӯе меомад, ки монанди бӯйи гулаки беном буд.

1. Барои чӣ ҳикоя “Гулаки беном” номида шудааст? Биёед, ба гулак ном мегузорем.
2. Харобазор чӣ гуна ободу зебо гашт?
3. Кадоме аз шумо гул, ягон хели зироат ё дарахте шинонидаед?

Аз рӯйи суҳбати байни Райҳонаю Гулак (сархати 5-ум) нақшбозӣ кунед. Ҳангоми саволу ҷавоб ба оҳанги ҷумлаҳои саволию ҳабарӣ риоя намоед.

1. Машқи 344. Гуфтугӯӣ байни Райҳонаю гулакро рӯйнавис бикунед.

2. Бигӯед, ки пораи матни навиштаатон нутқи алоқанокро ташкил медиҳад.

38. САДБАРГИ СУРХ. ҚОР АЗ РҶЙИ СЛАЙД

Садбарг рустании бисёрсола аст. Буттааш пур аз хор буда, баргҳои паршакул, гули сербарги хушбӯӣи сурх ё гулобӣ дорад. Садбарг охири моҳи май мекунад.

Гулбаргҳои садбарг чун дору истифода мешаванд. Онҳоро сахаргоҳон чида, дар соя мехушконанд, то рангу бӯӣи худро нигоҳдоранд. Баъди хушкондан онҳоро дар зарфи шишагин ё сафолини даҳонбаста меандозанд.

Дар қадим садбаргро маликаи гулҳо меномиданд. Онро барои табобати ҳар гуна бемориҳо тавсия менамуданд. Мувофиқи тавсияҳои Абӯалӣ ибни Сино гули садбарг ва рағану оби он барои дарди сар, дарди дандон, дарди гулу, зуком, роҳи нафас ғоидабахш аст.

Гули садбарг дилро пурқувват мегардонад. Гулоб барои кори солими ҷигару талҳадон, меъдаву рӯда ва асаб доруи хуб аст. Барои тоза кардани пӯсти рӯй ва гардан аз доғҳои гуногун гулоб ғоидаовар аст ва захми пӯстро муолиҷа мекунад.

Ҷаҳон Азонзод

1. Дар бораи садбарг ва хелҳои он боз ҷиҳо медонед, номбар кунед.

2. Аз адади 100 ва ҳарфҳои а, б, г, р калимае созад, ки номи гул ҳосил шавад.

Ҳосиятҳои давобахши садбаргро дар нақша нишон диҳед. Ҳар як гурӯҳ бо варақаҳои расмдор таъмин мегардад.

Намуна:

Барги гул, равған ва обаш ба дарди сар,
Обаш ба ...

1. Машки 345. Сарҳатти дуҷуми матнро нависед. Дар ҷумлаҳои навиштаатон ба ҷойи феълҳои *истифода мешаванд, мекушанд, меандозанд* феълҳои ҳаммаъноӣ онҳоро гузоред, ки маъноӣ ҷумла дигар нашавад.

39. БОДОМ

Бодом аз ҳама дарахтони мевадор пештар, охири февралу аввали март, гул мекунад. Соле, ки ҳаво хушк ояд, бодом серҳосил мешавад.

Дар ҷумҳурии мо панҷ хели бодом месабзад. Инҳо бодомҳои **сиёҳдона, талҳакбодом, сангбодом, бодомча, шириндона** мебошанд.

Ба ниҳоли бодоми хасак навъи бодомҳои шириндоноро пайванд мекунад. Бодом 60–100 сол умр мебинад ва соле то 60–80 кило ҳосил медиҳад.

Бодом гулҳои хушрангу назаррабо ва меваи ширину серғизо дорад.

Ҳосияти давоии бодомро ҳанӯз Абӯалӣ ибни Сино муайян карда буд. Мағзи талхи бодом ба бемории гурда, ҷигар ва кушодани рағҳои хунгард шифо мебахшад. Марҳами

аз мағзи куфтаи бодому асал тайёршуда барои захм ва шукуфа давост. Қиёми решаи бодом давои дарди сар аст.

Мағзи бодом бештар равғану қанд дорад. Онро дар саноати қаннодӣ фаровон истифода мебаранд.

Имомназар Қудратов

1. Чаро бодомро муждарасони баҳор мегӯянд?
2. Бодом чанд сол умр мебинад ва ба ҳисоби миёна соли чӣ қадар ҳосил медиҳад?

1. Хелҳои бодомро номбар кунед.
2. Бигӯед, ки дар маҳалли зисти шумо кадом хелҳои бодом мерӯянд.
3. Хосияти давоии бодомро бигӯед.
4. **Машқи 346.** Сархати панҷуми матни «Бодом»-ро нависед.

40. ПАЙДАРПАЙИИ ФИКР ДАР НУҚТИ МУРАТТАБ САВДОГАР ВА ТҶҶТӢ

Савдогаре тӯтие дошт. Тӯтӣ дар қафаси танг ғамгин буд. Боре савдогар барои хариду фурӯш рафтани шуд. Ӯ аз тӯтӣ пурсид, ки барояш чӣ армуғон биёрад.

– Соҳиби меҳрубон, – гуфт тӯтӣ, – ман армуғон наме-хоҳам. Танҳо илтимосе дорам. Дар вақти сафар селай тӯтихоро мебинед. Ба яке аз онҳо дар бораи зиндагии ман нақл кунед ва суҳанонашро ба ман армуғон биёред.

Савдогар ба роҳ баромад. Пас аз чанд рӯз ба ҷангал-зоре расид. Дар он ҷо тӯтиҳо зиндагӣ мекарданд. Савдогар ба яке аз тӯтиҳо саломи тӯтиашро расонда, дар бораи зиндагии вай ҳикоя кард. Он тӯтӣ ҳикояи марди савдогарро шунида, ҷон дод.

Савдогар пас аз хариду фурӯши мол ба ватан бар-гашт. Тӯтӣ дарҳол аз ӯ армуғон пурсон шуд. Мард му-шоҳидаҳояшро нақл кард.

Ҳамон замон тӯтӣ дар қафас якбора сар ба зер афтод. Савдогар инро дида, ҳайрону ғамгин шуд. Ӯ тӯтиро ба болои бом партофт. Тӯтии «мурда» якбора чон дароварда, парида рафт.

Мазмун аз достони Ҷалолиддини Балхӣ

Машки 347. Аз матн ҷумлаҳои 5, 13, 18, 23, 24-ро бинависед. Би-гӯед, ки дар матни хурди навиштаатон пайдарпайии фикр риоя шудааст.

1. Барои чӣ одамон тӯтиро дар қафас нигоҳ медоранд?
2. Сабаби якбора зинда шудани тӯтии «мурда»-ро чӣ тавр мефаҳмед?
3. Оё савдогар кори дуруст кард, ки ӯ тӯтиро аз қафас озод намуд?
4. Аз қафас озод шудани тӯтӣ рамзи чист?

41 – 42. МЕВАЮ САБЗАВОТИ ТОҶИКИСТОН.

МЕВА

Нок меваи хуштаъму серғизо аст. Аз он мураббо, шарбат ва ғайра тайёр мекунанд. Таркиби нок аз сафеда, қанд ва витаминҳои Е, С, Р, В ғанӣ мебошад.

Ангур меваи ширин буда, таркиби он витамин ва моддаҳои кимиёвӣ дорад. Ангур аз витаминҳои А, В, D, Р бой аст. Ангур барои аз байн бурдани бемориҳои чашм, асаб, хунукзадагӣ, офтобзадагӣ ёрӣ мерасонад.

Меваеро интихоб бикунед. Расми онро тасвир намуда, дар борааш хаттӣ маълумот диҳед.

Намуна:

	Нок сероб, хушхӯр, ширин буда, таркибаш аз витаминҳои Е, С, Р, В ғанӣ аст. ...
---	--

НАСТАРАН

Настаран бо номҳои насрин, хуч, хулул маълум аст. Он рустании хордор мебошад. Пояи сершоҳ, гули сафед ё гулобӣ, меваи тухмшакл ё гирдаи сурх дорад.

Дар меваи настаран витаминҳои С, В₁, В₂, РР, К, Е ва намак, қанд, сафеда, равған мавҷуданд.

Обҷӯши меваи хучро барои табобати бемориҳои дил, чигару талхадон, меъдаю рӯда истифода мекунанд.

1. Хосияти шифобахшии настаранро бигӯед.
2. Аз нақшаи матни “**Газна**” истифода кунед. Хосияти давоии настаранро дар нақша ба воситаи пайконакҳо нишон диҳед.
3. **Машқи 348.** Матни “Настаран”-ро нависед. Ба зери бандаки изофӣ хат кашед. Бигӯед, ки бандаки изофии “-и” чӣ вазифаро иҷро кардааст. Ба исму сифатҳои алоқаманд савол гузоред.

САБЗАВОТ

Истеъмоли сабзавот ҳисро қавӣ мегардонад. Сабзавот бештар витаминҳои С ва В дорад, ки ба беҳтар шудани саломатӣ ёрӣ мерасонад.

Пиёз. Дар ҷаҳон қариб 400 навъи пиёз мавҷуд аст. Ватани пиёз Осиёи Миёна, Эрон ва Афғонистон мебошад. Пиёз аз витаминҳои В ва С ғанӣ аст. Пиёз иштиҳоовар буда, барои хуб ҳазм шудани ғизо ёрӣ мерасонад. Пиёз ҳисми моро солим нигоҳ дошта, хусусияти зиддимикробӣ ва зиддивирусии баданро қавӣ мегардонад.

1. Сабзавотеро интихоб кунед. Расми онро тасвир намуда, дар борааш ба таври хаттӣ маълумот диҳед.

Намуна:

Барг ва донаҳои сирпиёз витаминҳои А, В, С доранд. ...

ЧУКРӢ

Чукрӣ. Чукриро ревоҷ ва реванд низ мегӯянд. Чукрӣ баргҳои паҳни думчадароз дорад.

Дар таркиби ин доругиёҳ кислотаҳои органикӣ, қанд, микроэлементҳои калий, магний, оҳан, йод ва витаминҳои С, А, В₁, В₂, В₆, В₁₅ мавҷуданд.

Абӯалӣ ибни Сино чукриро барои муолиҷаи диққи нафас, дарди меъдаву рӯда, халадард, чигар, иллоти гурдаю хичак фармудааст.

Чукрӣ ба беморони гирифтори фишори баланди хун судбахш аст.

1. Хосияти шифобахшии чукриро бигӯед.

2. Машқи 349. Матни “Чукрӣ”-ро бинависед. Ба зери исму сифатҳои алоқаманд хат кашед. Бигӯед, ки ба як исм чанд сифат алоқаманд шудаанд. Ин алоқаи байни исму сифатҳо ба воситаи чӣ барқарор гардидааст.

3. Машқи 350. Ҷумлаҳои 2, 4, 6-уми матни “Пиёз”-ро нависед. Бигӯед, ки дар пораи матни навиштаатон байни се ҷумла алоқамандӣ дида мешавад.

43. ВИТАМИНҲО

Витаминҳо ба бадани одам асосан ба воситаи хӯрдани ғизо ворид мешаванд. Дар фасли баҳор организми одам камҳаракат мешавад ва барои муҳофизати он витамини зиёд лозим аст. Агар ба организм витамин нарасад, одам хаставу афғор мешавад. Бинобар ҳамин

шахс бояд дар фасли баҳор меваю сабзавоти аз витамин ғаниро истеъмол кунад.

Дар тиб витаминҳоро бо ҳарфҳои калони лотинӣ ишора мекунад: А, В, С, D.

Витамини А барои қадкашӣ, солимии пӯст ва босира (чашм) зарур аст. Ин витамин дар таркиби сабзӣ, пиёзи сабз, настанан (хуч), помидор, қаланфури булғорӣ зиёд аст.

Витамини В системаи асабро оромӣ бахшида, мӯйи сарро зебо ва мушакҳоро қавӣ мегардонад. Ин витаминро аз сабзавоти ранги сабздошта ёфтани мумкин аст: бодиринг, қарам, сабзавоти тарутоза.

Витамини С организми инсонро аз микробу вирусҳо муҳофизат мекунад. Ин витамин барои солим нигоҳ доштани дандон низ ёрӣ мерасонад. Ин витамин дар таркиби лимӯ, афлесун, себ, киви ва қаланфур зиёд аст.

1. Витаминҳо дар таркиби чӣҳо зиёданд?
2. Витамини А барои чӣ зарур аст?
3. Он дар таркиби кадом меваю сабзавот ҷойгир аст?
4. Витамини В чӣ фоида дорад?
5. Он дар таркиби кадом меваю сабзавот мавҷуд аст?
6. Витамини С чӣ манфиат дорад?
7. Он дар таркиби кадом меваю сабзавот зиёд мебошад?

Машқи 351. Сархати якуми матни «Витаминҳо»-ро бинависед.

1. Машқи 352. Аз рӯйи матни «Витаминҳо» ҷадвали зеринро дар дафтар пур кунед.

Номи витамин	Дар кадом меваю сабзавот ҷойгир аст?	Ба организм чӣ фоида дорад?
А		
В		
С		

44. ОМУЌГОРИ САРБОЗ

Абдуллоро ба сафи Қувваҳои Мусаллаҳ ба хизмат даъват карданд. Хизмат ба анҷом нарасида, Ҷанги Бузурги Ватанӣ сар шуд. Абдуллоро барои химояи Ватани азизаш ба ҷанг фиристоданд. Қисми ҳарбии онҳо барои мудофияи шаҳри Одесса равона шуд.

Дар майдони ҷанг Абдуллои Алӣ дар Венгрия ва Чехословакия қомебиҳо нишон дод. Ӯ бо ҷанд ифтихорнома ва мукофоту медалҳо қадр карда шудааст.

Абдулло дар бораи яке аз лаҳзаҳои фаолияти ҷангии худ нақл кард:

Соати 12-и шаб рӯшноии мушак намудор шуду тире тӯпҳои артиллерияи душман гулдурросзанон ба болои мо меафтиданд. Мо низ муқобили душман меҷангидем. ...

Баъди хомӯшӣ дар наздам аз ҳамяроқон танҳо Қозловро дидам. Яъне аз рафиқони ҷангиам мо ду нафар зинда мондему ҳалос.

Ман он шаби даҳшатнокро ҳаргиз фаромӯш намекунам, зеро ҳамяроқони зиёдамо талаф ёфтанд.

Абдуллои Алӣ аз собиқадорони маорифи халқ буд. Ӯ умри бобаракаташро сарфи таълиму тарбияи насли наврас гардонд. Омӯзгор ҳазорон шогирдро забонҳои тоҷикию хориҷӣ омӯзондааст.

Халқ номи Абдуллоро ба некӣ ёд мекунад ва хотирашро пос медорад. Ҳоло гимназияи шаҳри Норак ба номи Абдуллои Алӣ гузошта шудааст.

Як лаҳзаи фаъолияти ҷангии сарбози Ватан – Абдуллои Алиро аз матни боло нақл кунед.

Сабаби гӯе дубора таваллуд шудани Абдуллоро дар гурӯҳҳо муҳокима карда, ҳар як гурӯҳ ақидаи худро бигӯяд.

1. Бигӯед, ки Абдуллои Алӣ пас аз чанг дар мактаб аз кадом фанҳо дарс меод?

МУСТАҲКАМКУНИИ НУТҚИ МУРАТТАБ

2. Mashki 353. Аз матн ҷумлаҳои 1, 4, 5, 18-умро бинависед. Бигӯед, ки дар матни хурди навиштаатон пайдарҳамии фикр риоя шудааст? Барои чӣ?

3. Дар ин матн дар бораи кадом фаъолияти омӯзгори сарбоз суҳан меравад?

4. Mashki 354. Матни зеринро нависед. Ба оҳанги ҷумлаҳои хабарӣ хитобӣ риоя намоед. Ба зери исмҳои хос хат кашед.

Аз ҳар ҷониб нидоҳои шодӣ ба гӯш мерасид.

– Хуш омадӣ, Яъқуб!

– Ту дӯсти мо ҳастӣ, мо бо туем!

– Амр деҳ, Яъқуб! Мо мунтазири амри ту ҳастем!

Сарбозони Яъқуби Лайс дар Систон ғалаба карданд. Лашкаркаши бузург рӯҳбаланд шуд.

Mashki 355. Сархати охири матни “Омӯзгори сарбоз”-ро нависед. Ба феълҳои савол гузоред.

45. ИНШО ДАР МАВЗӢИ «БАҲОРИ ТОҶИКИСТОН»

Дар матни иншо аз калимаҳои ибораҳои зерин истифода баред: сабза, баҳор, булбул, лола, бачаҳо, деҳқонон, киштукор, таътили тобиства.

46. ШОДИИ МОДАР

Баъди анҷоми чанг раиси деҳаи Туткавул бо холаи Саидмоҳ вохӯрда гуфт:

– Холаҷон, шуморо бо рӯзи Ғалаба табрик мекунам!

Чанг тамом шуд!

Холаи Саидмоҳ бо ҳаяҷон гуфт:

– Сад шукур, чанг тамом шудааст.

Ҳамин вақт хурду калони деҳа дар назди радио ҷамъ шуданд. Онҳо ин хабари хушро бо гӯши худ шунида, мерақсиданд, якдигарро табрик менамуданд...

Раиси деҳа мактуби ба модараш навиштаи сарбози Ватан – Абдуллоро ба ҳозирон бо овози баланд хонд:

«... Ин қадар хомӯшии ман аз он буд, ки дар вақти чанг имконияти хатту хабар кардан надоштам. Модарҷон, рӯзҳои наздик ба наздатон бармегардам. Бо салом, писаратон – Абдулло».

Холаи Саидмоҳ зинда будани писарашро дониста, ашки шодӣ мерехт ва мегуфт:

– Писарам, Абдуллоҷон, кучоӣ? Чӣ ҳол дорӣ?

... Ҳама холаи Саидмоҳро муборакбод мекарданд.

1. Рӯзи 9-уми Май кадом ид ҷашн гирифта мешавад, бигӯед.

2. Машқи 356. Раиси деҳа ба холаи Саидмоҳ чӣ хабари хуш расонд? Онро аз матн нависед.

3. Машқи 357. Мактуби ба модараш навиштаи Абдуллоро бо овози баланд хонед ва рӯйнавис кунед.

МУСТАҲКАМКУНИИ ҶУМЛАҲОИ САВОЛИЮ АМРӢ

МОДАР

Азизу меҳрубонам кист?– Модар!

Фурӯғи дидагонам кист?– Модар!

Забони модарӣ омӯхт бар ман,

Ҳамеша дар забонам кист? – Модар!

Абдулло Қодирӣ

1. Дар вақти хондани шеър ба аломатҳои саволу хитоб ва оҳанги талаффузи калимаҳои «кист?» ва «Модар» диққат диҳед. Ҷумлаҳои саволию амриро дар нақша нишон диҳед.

2. Чумлаи охири матни “**Шодии модар**”-ро дар нақша нишон диҳед. Пайдарҳамии калимаҳоро аз рӯйи тартиби ҷойгиршавӣ дар чумла номбар кунед. Бигӯед, ки дар ин чумла фикр ба охир расидааст?

3. Машқи 358. Шеъри «Модар»-ро бинависед.

47. КОР АЗ РҶЙИ ҒАЛАТҶОИ ИМЛОЙ

48. ВАТАНРО БИНОЗАМ

Ватанро бинозам, маро дар канор
Чу модар гирифтӯ намуд бахтиёр.

Ватан ҷони ман, ҳам ҷаҳони ман аст,
Ватан боғу ҳам бўстони ман аст.

Ватан чун маро ин ҷаҳони нав аст,
Дил аз роҳу фармони ӯ раҳрав аст.

Дило, давраи мо аҷаб давраест,
Ба таърихи олам чунин давра нест...

Чу мо рӯй бар меҳнат овардаем,
Дар оғӯши ин давра парваридаем.

Ба роҳи Ватан ҷон фидо мекунем,
Ватан ҳар ҷӣ гӯяд, адо мекунем.

Ҷабиб Юсуфӣ

1. Машқи 359. Банди дуҷоми шеърро бо ёрии омӯзгор ба наср баргардонда, бо як чумла нависед.

ИСМУ ФЕЪЛ – АСОСИ ЧУМЛА

Машки 360. Матни зерро рӯйнавис бикунед.

НЕЪМАТ ҚАРОБОЕВ

Неъмат супориши сардорро ичро мекард. Ногоҳ ӯ шириққоси қулфи милтиқро шунид. Неъмат дид, ки касе ӯро паррондан меҳоҳад. Пеш аз душман Неъмат тир андохт. Душман ҳалок гардид.

1. Дар матни боло ҳамагӣ чанд чумла ҳаст?
2. Чумлаи чорум аз чанд калима иборат мебошад?

1. Тартиби ҷойгиршавии калимаҳои чумлаи охириро номбар бикунед. Ҷойи ҳар як калимаро дар чумла муайян намоед.

2. Машки 361. Аз ҳар як чумлаи матни боло танҳо исму феълҳоро нависед. Бигӯед, ки дар чумлаҳои навиштаатон фикр ба охир расидааст? Пас, исму феъл чумларо ташкил медиҳанд.

Намуна:

Неъмат ичро мекард. ...

49. НОНИ ГАЗИДА

Дар девори хонаи Солеҳабибӣ ноне овезон буд, ки як пораашро касе газидааст. Бибӣ ҳар рӯз нонро гирифта мебӯсид, ба чашмонаш мемолиду пок мекард. Ман ин сирро аз Халифабобоям, ки дар вақти ҷанг хаткашон буд, пурсидам ...

Бобоям гуфт:

– Он ноне, ки ту мегӯӣ, барои кампир муқаддас ва азиз аст.

Цанги Бузурги Ватанӣ сар шуд. Солеҳа писари якка-
ву ягонаашро ба чанг гусел кард.

Модар бо чашмони пурашк нонеро ба писараш доду
гуфт:

– Ҷовидҷонам, аз лаби ин нон бигази, то ки ризқат ша-
вад, туро ба деҳаат бозгардонда, асои модарат кунад ...

Цанг тамом шуд. Аммо аз Ҷовид дарак набуд. Хеле сол
гузашт, вале пиразан ҳоло ҳам аз аскарбачаҳое, ки аз
хизмат бармегарданд, мепурсад:

– Писарам, Ҷовидҷони маро надидӣ? Ў нагуфт, ки
кай бармегардад?

Ҳама барои тасаллои дили модар мегӯянд:

– Бармегардад, албатта, бармегардад!

Ҳар боре ки модар нонро ба даст мегирад, аз вай бӯйи
фарзандашро меҷӯяд. Ў нонро чун фарзандаш мебӯсад
ва ба нон арзи дил мекунад.

Абулқосим Сатторов

Аз рӯйи мазмуни ҳикоя дар нақши муаллифи ҳикоя, Халифабо-
бо, Солихабибӣ ва писари ӯ бозӣ кунед.

Машқи 362. Аз матн ҷумлаҳои зеринро ҷудо карда нависед. Би-
гӯед, ки дар матн ҷумлаҳо пайдарпай омадаанд.

Цанги Бузурги Ватанӣ сар шуд. Солеҳа писари якка-
ву ягонаашро ба чанг гусел кард.

Цанг тамом шуд. Аммо аз Ҷовид дарак набуд. Модар
ҳоло ҳам интизори омадани фарзандаш аст.

XI. ОЛАМИ ҲАЙВОНОТИ ТОҶИКИСТОН. МАМНУЪГОҲО

50 – 51. ҲАЙВОНҲОИ ХОНАГӢ ВА ВАҲШӢ

1. Машки 363. Ба расмҳои боло боз номи ҳайвон ва парандаҳои саҳроию хонагӣ илова намуда нависед.

2. Машки 364. Ба саволҳои зер ҳаттӣ ҷавоб нависед.

- Чаро ҳайвонҳои хонагӣ меномем?
- Одам аз ҳайвонҳои хонагӣ чӣ манфиат мебинанд?
- Барои чӣ ҳайвонҳои ваҳшӣ меномем?
- Фарқи парандаҳои саҳроӣ аз хонагӣ дар чист?
- Кадом ҳайвонҳо дар об зиндагӣ мекунанд?

АЛОҚАИ КАЛИМАҲО ДАР ҶУМЛА

3. Машки саволгузори ба калимаҳо.

• Дар ҷумлаи зерин ба ҳар як калима савол гузоред.
Падараш барои Фарзона кабки зебо овард.

Кӣ овард? – падараш.

Падараш чӣ кор кард? – овард.

Барои кӣ? – барои Фарзона.

Чӣ овард? – кабк.

Чӣ гуна кабк? – зебо.

4. Калимаҳои ҷумлаи болоро дар нақшаи ҷумла нишон диҳед ва пайҳам номбар кунед.

- Агар дар ҷумла ҷойи калимаҳоро иваз кунем, ба маънои ҷумла ҳалал мерасад? (Бале).
- Пас барои алоқамандии калимаҳоро фаҳмидан ба ҳар як калимаи ҷумла монанди машқи боло савол гузоштан лозим аст.

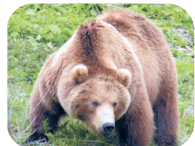

*Калимаҳо дар ҷумла бо ҳам алоқаманд мешаванд. Алоқаи калимаҳо дар ҷумла ба воситаи саволҳо муайян мегардад. Инро **таҳлили грамматикӣ** меноманд.*

АЗ ҲАЁТИ ҲАЙВОНҲО

Барои **санҷоб** зимистону тобистон як аст. Вай дар ковокии дарахтони бешазор хона сохта меҳобад. Зимистон гоҳ-гоҳ аз хонааш баромада, аз шоҳае ба шоҳае частухез ва барфбозӣ мекунад.

Хирс тобистон ва тирамоҳ серӣ хӯрок хӯрда, сер мешавад. Зимистон дар ғорҳо ва чуқуриҳо хона сохта меҳобад. Хонаашро барф пахш кунад ҳам, хунук намехӯрад.

Харгӯш дар зимистон мӯяшро дигар мекунад. Вай ҳайвони тарсончак аст. Харгӯш дар рӯйи барф тез давида наметавонад. Онро дар ҷойҳои сербарф дошта гирифтани осон аст.

Зимистон ҳоли **гурги** бехона бад мешавад. Вай шабҳои хунук ва дарози зимистон дар кӯҳу дашт хӯрок ҷуста, уллос мекашад.

1. Шумо кадоме аз ин ҳайвонҳоро дидаед? Дар кучо?
2. Ҳайвонҳои хонагӣ зимистонро чӣ тавр мегузаронанд?

1. Машқи 365. Калимаи “**харгӯш**”-ро ба ҳиссаҳо ҷудо карда нависед. Бигӯед, ки номи чизҳо пайдо шуд?

2. Машқи 366. Ба саволҳои қавс ҷавоб гардонда, ҷумлаҳоро пурра карда нависед.

А. (Кӣ?) ба мактаб омад.

Хаткашон (**ба кучо?**) омад.

Хаткашон ба мактаб (**чӣ кор кард?**).

Б. (Кихо?) то боғи ҳайвонот пиёда рафтанд.

Хонандагон (**то кучо**) пиёда рафтанд.

Хонандагон то боғи ҳайвонот (**чӣ тавр?**) рафтанд.

Хонандагон то боғи ҳайвонот пиёда (**чӣ кор карданд?**)

3. Машқи 367. Бо калимаҳои **фил, шер, паланг, асп, гов, шутур** ҷумлаҳо нависед.

52. СУҒУР

Суғур дар дашту саҳро, марғзори болои кӯҳ зиндагӣ мекунад. Хонааш 5–6 метр зери замин буда, гарму нарм аст.

Суғур бо пойҳояш решаи сершираю серғизои гиёҳҳоро канда меҳӯрад. Хоби суғурҳо бисёр саҳт аст. Ҳангоми хоби зимистониашон мурда ё зинда будани онҳоро муайян кардан душвор аст.

Равғани суғур ба бисёр дардҳо давост. Барои ин ҳам сайёдони суғур зиёданд. Аз ин рӯ суғурҳо ҳангоми чаридан бисёр хушёру эҳтиёткоранд. Якero посбон таъйин мекунанд, то вай аз пайдо шудани душман дигаронро

огоҳ намояд. Посбон «кӯҳӣ-кӯҳӣ» гӯён садо мебарорад, яъне «гурезед-гурезед» мегӯяд.

Суғурҳо ба муҳофизати мо муҳтоҷанд, зеро шумора-ашон хеле кам мондааст.

1. Суғур дар кучо зиндагӣ мекунад?
2. Чаро сайёрони суғур бисёранд?
3. Барои аз сайёдон муҳофизат кардани худ суғурҳо чӣ гуна садо мебароранд?

МАШҚИ АЛОҚАИ КАЛИМАҲО ДАР ҶУМЛА

4. Mashқи 368. Калимаҳои зеринро ба ҳамдигар алоқаманд наму-да, ҷумлаҳо созед ва нависед.

- Ҳаво, селай турнаро, пайдо, дар, шуданд.
- Парвоз, баланд, турнаҳо, мекарданд.
- Дили одамонро, кард, сиёҳ, сояи турнаҳо.

5. Ҷумлаи зеро таҳлили грамматикӣ кунед.

- Селай турнаҳо дар ҳаво пайдо шуданд.

Чиҳо пайдо шуданд? – селай турнаҳо.

Селай турнаҳо чӣ шуданд? – пайдо шуданд.

Дар кучо? – дар ҳаво.

6. Ҷумлаҳои дуҷумла сеюми машқи болоро мустақилона таҳлил кунед.

53. МАШҚИ ТАҲЛИЛИ ҶУМЛА

РОМ КАРДАНИ АСП

Одамон аспро ҳанӯз дар замонҳои хеле қадим ба худ ром карда буданд, то ки онро ҳамчун ҳайвони саворӣ ва боркаш кор фармоянд.

Аспҳои ёвой (ваҳшӣ) калонҷусса ва каллакалонанд. Онҳо ёл ва думи дарози сермӯй доранд. Ранги аспҳои ёвой зард ва хокистарӣ мебошад.

Аспҳои ёвой гала-гала чарида мегарданд. Онҳо душмани худро дар масофаи ду-се километр дида, зуд ғайб мезананд.

Шикорчиёни аспҳои ёвой аз пушти гала рафта, аз байни онҳо тойчаҳои хастаю мондашударо бо тӯр ме-доранд. Баъд тойчаҳоро ром мекунанд. Асп барои одамон дастёри беминнат аст.

Одамон бо ҳар гуна воситаҳо зотҳои гуногуни аспро ба вучуд оварда, дар фермаҳои асппарварӣ нигоҳубин мекунанд.

Асп ба гурӯҳи ҳайвонҳои нафърасон дохил мешавад.

1. Шикорчиён бо кадом восита аспҳоро ром мекунанд?
2. Асп ба одам боз чӣ гуна манфиат мерасонад?

1. Аломат ва хусусиятҳои аспии ёбоиро бигӯед.

2. Ҷумлаи “Аспҳои ёвой чарида мегарданд”-ро таҳлили грамматикӣ кунед.

54 – 55. ХАЙБАР

Хайбар саги хушёр буд. Вай дар андак вақт ҳамаи гуфтаҳои моро мефаҳмидагӣ шуда монд. Хайбар фаҳмид, ки хавфи асосӣ дар ин хонадон барои мурғон аз тарафи шағолон аст. Бинобар ин, вай ҳамеша дарахт-неро, ки дар онҳо мурғон мехобиданд, посбонӣ мекард.

Айёми баҳорон буд. Зардолуҳо ба шукуфтан сар карда буданд. Сағ ҳам қариб яксола шуд. Як сахар падарам

барои намози бомдод ба масҷид рафт. Ман бедор будам. Ногаҳон садои «қоғ» гуфтани мурғонро шунидам. Ҳамин лаҳза садои аз болои бом афтидани як чизи вазнин шунида шуд.

Ман дарҳол аз ҷой хеста, ҷомаамро пӯшида, аз хона баромадам. Хайбарро садо кардам. Ҷавоб надод. Ба зери дарахтон рафта, мурғонро аз назар гузаронидам. Як мурғ набуд. Маълум шуд, ки мурғро шағол бурдааст.

Ман ба сӯи дарича рафта, аз он ҷо ба тарафи берун баромадам. Акнун рӯз ба дамидан сар карда буд ва ҳар чиз ба назар равшан менамуд. Ман дуртар аз худ Хайбарро дидам. Вай рӯ ба тарафи ҳавлӣ истодааст. Ӯ ҳам маро дида, овози махсусе бароварда, гӯё маро ба пеши худ ҷеғ мезад. Дар ҷавоб ман ҳам ўро ба пеши худ ҷеғ задам.

Вай як чизро аз замин ба даҳони худ бардошта, пештар омаду он чизро ба замин гузошт ва ба тарафи ман давон омад. Сағ ба ман расида, аз доманам газид ва маро пеш кашид. Бо овози махсус садо баровард ва домани маро сар дод. Сағ боз бо ҳамон ҷобукӣ ба пеши он чизе, ки дар замин гузошта буд, рафта истод.

Ман пай бурдам, ки сағ мурғро аз чанголи шағол раҳонидааст. Аммо бардошта оварданро барои ҳаёташ хавфнок мепиндорад. Бинобар ин, маро даъват мекунад, ки худ рафта мурғро гирифта оварам.

Ман ба назди сағ рафтам. Дар ҳақиқат, мурғ дар замин мехобид ва зинда буд. Вайро бардоштам, дар тахтапушташ, шикамаш ва бозуяш андак-андак захми дандони шағол менамуд.

Ман мурғро ба хона овардам, пеш-пеши ман Хайбар бозикунон ва шодикунон медавид. Вақте ки ба назди мо-

дарам расидем, Хайбар ба замин ғел зада, гӯё ба гуноҳи худ узр мегуфт, ҳам барои мурғро халос карда тавониста-наш изҳори шодмонӣ мекард.

Садриддин Айни

1. Вазифаи асосии сағ аз чӣ иборат буд?
2. Чӣ воқеа рӯй дод?
3. Чаро сағ мурғро наовард?
4. Барои чӣ Хайбар ба замин ғел мезад?
5. Воқеа кай ва дар кучо рӯй дод?
6. Мақсади асосии мазмуни ҳикоя аз чӣ иборат аст?

МАШҚИ НАВИШТАНИ ИНШОИ ХУРД

1. Mashki 369. Аз матни “Хайбар чумлаҳоро” интиҳоб карда, ба ҷойи нуқтаҳо калимаҳои мувофиқ ёфта, нависед.

- А) Хайбар фаҳмид, ки ... асосӣ аз тарафи шағолон аст.

Вай ҳамеша дарахтонро ... мекард.

Ман пай бурдам, ки сағ мурғро аз шағол раҳонидааст.

- Б) Аёми баҳорон буд, зардолуҳо ба шукуфтани сар карда буданд. Дар баҳорон боз чиҳо? (бинависед ...)
- Сағ мурғро аз чанголи шағол раҳонидааст, аммо бардошта оварданро барои худ хавфнок мепиндорад. (Боз барои инсон дар ҳаёт чиҳо хавфноканд, нависед).

3. Mashki 370. Дар бораи ҳайвони дӯстдоштаи худ иншои хурд нависед.

56. ЧАЙРАИ АЙЁР*

Чайра ҳайвони на он қадар калон аст. Бадани чайра пур аз хорҳои дарози тези ранга мебошад.

Хорҳои чайра барои аз душман муҳофизат кардани вай хизмат мекунанд.

Рӯзе як шикорчӣ аз домани кӯҳе мегузашт. Пеш-пеши ӯ сагаш медавид.

Якбора аз дур ҳайвони хокистарранге намудор шуд. Саг зуд ба тарафи вай давид.

Ҳайвони хокистарранг сагро дида, роҳи гурезро пеш гирифт. Ин чайра буд. Вай бо суръати тез медавид.

Вақте ки саг ба сайдаш наздик шуду барои доштани он даҳонашро калон кушод, чайра дар ҷояш истод.

Саг худро рост ба болои чайра партофт ва аз шиддати дард худро ба қафо кашид. Аммо дер шуда буд. Хорҳо ба бинии вай халида, дар фуқи саг овезон меистоданд. Ҷайраи айёр фурсатро ғанимат дониста, аз ҷойи ҳодиса гурехт.

Ҷайра бо душманонаш, ана, ҳамин тавр мубориза мебарад.

айёр – ҳилагар, ҳушёр

1. Чаро чайраро «айёр» мегӯянд?
2. Шакли чайра чӣ гуна аст? Рангаш – чӣ?
3. Хорҳои чайра барои чӣ хизмат мекунанд?
5. Саг аз чӣ захмдор шуд?
6. Ҳайвонҳои дигар худро чӣ гуна муҳофизат мекунанд?

КОР АЗ РҶӢИ ДИАГРАММА

ХОРАК

Нозим ва Носир аз боғи Абдусалом хорпуштеро дошта, оварданд. Мо ӯро Хорак номидем. Хорак бо

гурбаамон – Мошон ва сагамон – Алопар шинос шуд.
Онҳо зуд бо якдигар чӯра шуданд.

1. Бигӯед, ки дар аввали номи одамон ва ном (лақаб)-и ҷонварон кадом шакли ҳарф навишта мешавад.
2. Бигӯед, ки номи одамон ба кадом савол ҷавоб мешавад, лақаб-и ҷонварон – ҷӣ?
3. Фарқ ва умумияти ҷайраю ва хорпуштро дар диаграмма нишон диҳед.
4. Матрно нависед.

57. ЧИПОР

Боре бобоям сабади пур аз пашмро аз анбор гирифта,
болои суфа гузошт ва ба кор сар кард. Море аз сӯрохи
девори бари дар хазида берун баромад.

– Бобо, морро бинед, мор! – дод задам ман.

– Чипор аст? – пурсид бобоям.

– Ҳа, чипор, мори калон! – гуфтам ман.

– Ин мори худамон аст, ҷони бобо.

Мор ба тарафи кӯзаи об хазида рафт ва ба кӯза захр
рехту баргашт.

Ҳамин вақт ман дар сабад чор тухми дарозаки хокис-
тарранг дида, ба бобоям гуфтам:

– Инҳо тухмҳои ҳамин моранд?

Бобоям ҷавоб дод:

– Бале, тухмҳои ҳамин мор.

Бобоям тухмҳоро аз байни пашм гирифта, бодикқат
нигоҳ кард ва охиста ба ҷояшон гузошт...

Баъд сабади пашмро бурда, ба ҷояш овехта монд.

Аз миён чанд дақиқа гузашт. Боз ҳамон мор аз анбор
хазида баромад. Бобоям мушоҳидакорона ба вай мени-
гарист. Ман бошам, ҳар як ҳаракати морро бодикқат ни-

гоҳ мекардам. Мор хазид, ба назди кӯзаи об омад. Онро ҳалқавор сахт печонида гирифт, якбора такон дод. Кӯза чаппа шуда, обаш ба замин рехт. Бобоям табассум кард ва ин кори морро ба ман маънидод карда гуфт:

Ҳар касе нек мекунад ё бад,
Неку бад, ҳар чӣ мекунад, ёбад.

Шодӣ Ҳаниф

1. Мор чаро оби кӯзаро захролуд кард?
2. Аз мазмуни ин ҳикоя ба кадом хулоса омадан мумкин аст?
3. Мафҳуми «ё бад» аз «ёбад» чӣ фарқ дорад?

1. **Машқи 371.** Аз матни ҳикоя ҷумлаҳои амриро дар сутуни якум ва саволиро дар сутуни дуум нависед.
2. Ҷумлаи “**Мор ба тарафи кӯзаи об хазид**”-ро таҳлили грамматикӣ кунед.
3. Байти хулосавии ҳикояро нависед ва шарҳ бидиҳед.

58. РАҲМХҶҶРӢ

Ба кӯҳи Мевағул лолачинӣ рафтем. Ногоҳ чашмам ба море афтид. Мор дар байни алафҳои зардшуда мехобид. Мори ало, калон, сараш ғафсу думаш борик. Ҳам шуда бинам, ки ба тани вай сими борике печондагӣ, баданаш хуншор...

Барои симро аз бадани мор ҷудо кардан хеле овора шудам. Нигоҳ кунам, мор ба поям печидааст. Даҳонаш кушодаву чизе ба монанди мехҷаи нӯгтез намоён...

Ин дам аз паси қулла гурӯҳи бачагон ва омӯзгорон намоён шуданд. Ҳодисаро ба онҳо нақл кардам. Муаллим хавотиромез сар то пойи маро нигоҳ кард. «Мор ягон зарар нарасонд?» – пурсид омӯзгор ва гуфт:

– Бачаҳо, наздиктар биёед, ба ман гӯш кунед.

Ин морро кадом як бачаи шӯҳ азият додааст. Лекин Бахтиёр ба он некӣ кунам гуфта, симро аз баданаш гирифтани шавад, мор ба пойи ӯ печида, захр задани шу-дааст... Хайрият-е, агар мӯзаат намебуд, рӯй додани фалокат аниқ буд!...

Бачаҳо гоҳ ба поям, ки мӯзаи кирзии бародарамро пӯшида будам ва гоҳ ба мор бодикқат нигоҳ мекарданд.

Аз даҳони кушодаи мор забончаи дарафшмонандаш намоён буд.

Маҳкам Пӯлод

1. Хангоми саёҳат Бахтиёр чиро мушоҳида кард?
2. Бахтиёр чӣ мехост? Ба мор некӣ кунад ё бадӣ?
3. Агар дар пойи Бахтиёр мӯза намебуд, ба вай чӣ ҳодиса рӯй медод?
4. Дар вақти саёҳат аз ҳамроҳон чудо шудан мумкин аст?

Чаро мор ба пойи Бахтиёр печида, ӯро нагазид? Ба некӣ–некӣ, мӯза ё карахтӣ?-ро дар гурӯҳҳо муҳокима кунед. Ҳар гурӯҳ доир ба ин масъала ақидаҳои худро баён бикунанд.

ФАРҚИ НУТҚИ МУРАТТАБ АЗ НОМУРАТТАБ

1. Машқи 372. Ҷумлаҳои 4, 6, 14, 30-юми матнро нависед. Бигӯед, ки оё дар ин ҷумлаҳои навиштаатон нутқи алоқанокро ташкил медиҳанд?

1. Машқи 373. Ҷумлаҳои зеринро нависед ва мулоҳиза бикунед, ки оё ин чор ҷумла нутқи алоқанок аст ё не?

1. Падарам ду сағи зотӣ овард. Яке Хайбар, дигаре Ҳушёр ном дошт.
2. Буз ба бузғолаҳояш Алӯлак ва Булӯлак ном гузошт.

3. Мошон бачаҳояшро Зардак, Балояк ва Хурдак ном монд.

4. Қашқа гови аҳл ва сершир мебошад.

59. АЗ ДАРДИ ШИКАМ МЕНОЛАМ

Марде назди табиб омад ва аз дарди шикам шикоят кард.

Табиб аз вай пурсид: «Имрӯз чӣ хӯрдаӣ?». Марди бемор гуфт: «Нони сӯхта». Табиб ба хизматгорон фармуд, ба ӯ аз ҳамон доруе диҳед, ки дидаро равшан бикунад.

Бемор фарёд баркашид:

– Эй табиб! Ман аз дарди шикам менолам. Ту дору ба чашми ман мефармой.

Табиб гуфт:

– Меҳоҳам, ки чашмат равшан шавад ва сиёхро аз сафед фарқ карда тавонӣ, то дигар нони сӯхта нахӯрӣ.

Ҳусайн Воизи Кошифӣ

1. Чаро табиб ба ҷойи меъда чашми беморро табобат карданӣ шуд?

2. Шумо ҳангоми таомхӯрӣ ба чунин ҳолатҳо дучор омадаед?

Дар нақши мард, табиб ва хизматгор сахнача созед.

СУХАН ДАР БОРАИ КӢ ВА ЧӢ МЕРАВАД

Машқи 374. Матни зеринро нависед. Ба воситаи саволҳо алоқаи калимаҳоро дар ҷумлаҳо муайян бисозед. Бигӯед, ки дар ин ҷумлаҳо сухан дар бораи кӣ ва чӣ меравад.

- Фарангис ба тӯтӣ обу дон медиҳад.
- Тӯтӣ ба Фарангис одат кардааст.
- Тӯтӣ гапҳои Фарангисро такрор мекунад.

Ҷойи ҳарфҳои калимаи **ҷӯҷаро** иваз карда, калимаи дигар созад.

1. Машқи 375. Матро нависед. Ба саволҳои зерин матн ҷавоб гардонед.

Шамоли форами навдаҳои дарахтонро алвонҷи меод. Кабӯтарон аз як шох ба шохҳои дигари дарахтони сербарг мепариданд. Орифи кабӯтари нақшину худро сардод. Парандаҳо дар осмони нилгун хурсандона парвоз мекарданд.

- Дар ҷумлаи якум дувуми сухан дар бораи чӣ мееравад?
- Дар ҷумлаи сеюм сухан дар бораи кӣ мееравад?
- Дар ҷумлаи чорум–чӣ?

5 Машқи 376. Матни зеринро нависед. Ба зерини пешояндҳо хат кашед. Ҷумлаи сеюмро таҳлили грамматикӣ бикунед.

Дар мактаб маҷлис шуд. Муҳаммадалӣ шоду хурсанд ба хона баргашт. Модараш гуфт: «Қисми ҳарбии падар дар қатори аввалинҳо ба Берлин зада даромадааст!»

60. ҶОҶКАН ЗЕРИ ҶОҶ

Рӯбоҳе гуруснаву хаста ба сари ҷоҳе расид ва ба зерини ҷоҳ нигоҳ кард. Ба назараш дар зерини ҷоҳ дунбаи сап-сафеди калон намудор шуд. Рӯбоҳ худро ба ҷоҳ партофт. Сарини вай ба санги сафеди калоне зад.

Дар лаби ҷоҳ шағол пайдо шуд.

Рӯбоҳ аз ҷояш хеста фарёд кард:

– Ҷой, ту кистӣ? Ҷаро намонӣ, ки як бечора ёфтаашро бемалол бихӯрад?!

– Эӣ рӯбоҳ, ту он ҷо чӣ кор мекуниӣ? – пурсид шағол.

– Магар намебинӣ? – ҷавоб дод рӯбоҳ. – Дунба мехӯрам!

Шағол бо зорӣ гуфт:

– Ба ман ҳам камакак бидеҳ!..

– Хайр, – гуфт рӯбоҳ. – Ин думба ба ҳардуямон мерасад. Биё, бихӯр!

Шағоли гурусна саросемавор худро ба чоҳ андохту сараш ба санг зада, беҳуш шуд.

Рӯбоҳ ба ҳоли шағол қаҳ-қаҳ зада хандид. Хандаи баланди ӯ ба гӯши шер расид.

Шер ба лаби чоҳ омад.

Рӯбоҳ шерро дида гуфт:

– Эй подшоҳи бузург, хайрият, бо пойи худ омадед. Ман барои шумо дар ин чоҳ як дунбаи калон пинҳон кардам.

Шер ба таги чоҳ нигоҳ карда, як чизи сафеди дунба-монандро дид ва худро ба чоҳ партофт.

Ин дафъа ба рӯбоҳ шодӣ кардан муяссар нашуд.

Шер худро ба болои рӯбоҳ андохта буд. Фурсате нагузашта, аз рӯбоҳ нишоне намонд.

1. Бо умеди ризку рӯзии муфт Рӯбоҳ ба чи ҳол гирифтор шуд?
2. Шағоли фиребхӯрда-чӣ?
3. Шер чӣ кор кард?

4. Чаро ба афсона “**Чоҳкан – зери чоҳ**” ном гузошта шудааст?
5. Аз руйи афсона сахнача созед?

Дар нақши рӯбоҳ, шағол ва шер аз ниқобҳо истифода баред.

1. Машқи 377. Аз матни афсона чумлаҳои саволӣ ва амриро нависед.

61. НАҚЛИ ХАТӢ ДАР МАВЗӢИ «ЧОҲКАН–ЗЕРИ ЧОҲ»

Нақша:

1. Сабаби худро ба чоҳ партофтани Рӯбоҳ
2. Фиреб хӯрдани Шағол
3. Амали Шер
4. Ҳалокати Рӯбоҳ
5. Хулоса

62. МАМНУЪГОҲ

Табиат барои инсон неъматҳои пурарзише, аз қабилӣ ҳайвонот ва набототро офаридааст. Инсон дар тӯли ҳазорсолаҳо аз ин неъматҳо истифода мебарад. Одамон ҳайвонҳои роҳро, ки пашму пӯсти қиматбаҳо доранд, бераҳмона шикор мекунанд. Ҳамчунин, дарахтонро бурида, гиёҳҳои шифобахшро решақан мекунанд. Дар натиҷа наву шумори ин ҳайвоноту наботот торафт кам мешавад.

Барои ҳифз ва зиёд кардани насли ҳайвоноту набототи нодир мамнуъгоҳҳо ташкил карда мешаванд. Номи хелҳои зиёди ҳайвоноту набототро ба “**Китоби сурхи Тоҷикистон**” ворид кардаанд. Шикори ҷунин ҳайвоноту буридани ин гуна дарахтон манъ аст.

Инсон бояд на фақат хелҳои нодир, балки тамоми ҳайвоноту набототро эҳтиёд ва ҳифз кунад.

1. Наботот чист?
2. «Китоби сурхи Тоҷикистон» ва умуман «Китоби сурх» чӣ гуна китоб аст?
3. Чаро шумораи ҳайвонҳо ва дарахтон кам мешавад?
4. Мамнӯғоҳо барои чӣ лозиманд?
5. Ба фикри шумо ғайр аз таъсири инсон боз чӣ сабаби камшавии шумори ҳайвоноту наботот шуда метавонад?

Чумлаи “Табиат барои инсон неъматҳо офаридааст”-ро таҳлил кунед.

РҶБОҲҒАЗИДА

Рӯбоҳ шахсеро бигазид. Табиберо биёварданд. Табиб аз он шахс пурсид:

– Чӣ қонваре ту ро газид?

Ҷ гуфт:

– Саге, – шарм дошт, бигӯяд рӯбоҳе.

Чун доругар ба тайёр кардани дору машғул шуд, он шахс гуфт:

– Чизе аз доруи рӯбоҳгазида низ бар он ҳамроҳ бикун.

Убайди Зокони

1. **Машқи 378.** Матни “Рӯбоҳгазида”-ро бинависед.
2. Аз матни мазкур бо роҳи саволгузори замонҳои феълро муайян бикунед.

1. Дар чумлаи яқум дар барои рӯбоҳ чӣ гуфта шудааст?
2. Дар чумлаи сеюм дар бораи табиб чӣ гуфта мешавад?

63. КОР АЗ РҶЙИ ҒАЛАТҲОИ ИМЛОӢ

64. ДАР БОРАИ ҶУМЛА БОЯД ИН ЧИХОРО БИДОНЕД:

1. Таърифи ҷумла.
2. Ҷумлаи хабарӣ ва аломати нуқта.
3. Ҷумлаи саволӣ ва аломати савол.
4. Ҷумлаи амрӣ ва аломати хитоб.
5. Алоқаи калимаҳо дар ҷумла.
6. Таҳлили грамматикии ҷумла.

65 – 66. МАМНУӢГОҲИ «БЕШАИ ПАЛАНГОН» ВА РОМИТ

Дар ҷумхуриамон мамнӯъгоҳҳои «Бешаи палангон» ва Ромит, Даштиҷум, Сарихосор ва монанди инҳо ташкил шудаанд.

Мамнӯъгоҳи «Бешаи палангон» дар поёноби рӯди Вахш, байни ноҳияҳои Дӯстию Шахритус ҷойгир аст. Дар ин мамнӯъгоҳ гавазн, харгӯш, чайра, шағол, муши обӣ, оху, гург, паранда, мор ва моҳиҳо зиндагӣ мекунанд. Аз рустаниҳо санчид, найшакар ва буттаҳои гуногун мерӯянд.

Дар ҳудуди мамнӯъгоҳ беш аз бист кӯл мавҷуд аст. Дар ин кӯлҳо қариб бист навъи моҳӣ дучор меояд.

Мамнӯъгоҳи Ромит дар қаторкӯҳи Ҳисор, ки ба қаламрави шаҳри Ваҳдат дохил мешавад, ташкил ёфтааст. Дар ин мамнӯъгоҳ аз наботот: буттаҳои зирк, настаран, чормағз, себ, анор, арча ва гиёҳҳои зиёд мерӯянд; аз ҳашароту ҳайвонот: моҳӣ, мор, хирс, паланг, рӯбоҳ, сияҳгӯш (қашқалдоқ), гавазн, чайра; аз парандаҳо: кабк, мурғи ҳилол, бум, кабутар ва монанди инҳо зиндагӣ мекунанд.

1. Мамнӯғоҳҳои Тоҷикистонро номбар бикунед.
2. Дар бораи мамнӯғоҳҳои “**Бешаи палангон**” ва **Ромит** нақл бикунед.
3. **Машқи 379.** Сархати матни “**Мамнӯғоҳи Бешаи палангон**”-ро нависед. Адади ҷумлаҳои навиштаатонро бигӯед.
4. **Машқи 380.** Ба ҷойи нуқтаҳои калимаҳои мувофиқ гузошта, матнро нависед.

ХОНГУЛ

Хонгул ҳайвони ... мебошад. Вай дар тан холҳои дорад. Хонгул ҷонвараки ... буда, гӯшташ ... аст. Номи хонгулро ба ... дохил кардаанд.

Калимаҳои барои истифода: гулмонанд, ваҳшӣ, базебу ҷусту ҷолок, “Китоби сурх”, ширин.

5. **Машқи 381.** Калимаҳои зеринро ба ҳамдигар алоқаманд карда, ҷумлаҳои нависед. Бигӯед, ки оё ин се ҷумла нутқи алоқамандро ташкил додаанд?

- Атрофи мактаб, ниҳол, дар, мо, шинондем.
- Ҳосили хуб, дарахтони зардолу, имсол, доранд.
- Шарбат ва ғулинг, карданием, тайёр, аз, зардолу, мо.

АНОР

Анор буттаи сертана буда, то 5 метр қад мекашад. Дар таркиби оби анор қанд ва ҷавҳари лимӯ фаровонанд. Анор ба дарди дил, ҷигар, шушу меъда давост. Пӯсти анор барои муолиҷаи меъдаву рӯда истифода мешавад.

1. Дар таркиби оби анор кадом моддаҳои шифобахш мавҷуданд?
2. Анор ба саломатӣ чӣ фоида дорад?

Машқи 382. Матни зеринро нависед. Ҷумлаи охирро дар нақша нишон диҳед. Мавқеи ҳар як калимаи маънодорро дар ҷумла муайян ва таҳлил бикунед.

67 – 68. ГҶШВОРА

(хикоя)

Қарибиҳои субҳ барф аз боридан монд. Замин ях баст. Мардум ба бозор мерафтанд.

Бачаи тахминан 15–16-солае ба бозоракиҳо ҳамроҳ шуд.

– Ҳа, Рустам, дар ин хунукӣ кучо меравӣ? – Пурсид пирамарди савора.

– Ба бозор, – гуфт Рустам.

– Чӣ мебарӣ?

Рустам ба саволи пирамард ҷавоб надод. Ӯ гӯшвораҳои модари раҳматиашро аз киса баровард. Рустам ана ҳамин гӯшвораҳои модарро ба бозор бурда, ба нон иваз карданист. Илочи дигар нест. Ду рӯз боз Рустам ва хоҳараконаш – Ҳабибаю Назираи хурдсол, гуруснаанд.

Бегоҳ Рустам як пора нони хушки ҳаққи ҳудаширо ҳам ба хоҳараконаш дод. Охир, Рустам акнун марди калони хона аст. Хӯрондану пӯшондани хоҳаронаш ба дӯши ӯст.

Рустам гӯшвораҳои модарашро гирифта, ба бозор рафт. Харидоре рӯ ба рӯи ӯ бозистод ва гуфт:

– Бача, гӯшвораро мефурӯшӣ?

Ӯ худ ба худ гуфт: «Охир, васияти модарам дигар буд-ку? Не, не, ба гуруснагӣ тоб меорему гӯшвораҳоро намефурӯшам.»

....Рустам гӯшвораҳои модарашро ба кисааш андохт. Он мард ғур-ғуркунон аз назди ӯ гузашта рафт.

Рустам ҳам аз бозор баромад. «Аммо нон ёфтани лозим буд. Бо кадом роҳ?», – фикр кард ӯ. Аз гуруснагӣ сари Рустам чарх зад. Ҳоло хоҳараконаш аз хоб хестагистанд. Онҳо

хам гуруснаанд, «нон» мегӯянд. Рустам барои онҳо бояд нон ёбад. Нон нест. Бе нон чӣ гуна ба деҳа баргардад?

1. Рустам бо кадом ният ба бозор рафт?
2. Кадом рафтори Рустам ба шумо писанд омад?
3. Барои чӣ Рустам гӯшворахоро нафурӯхт?
4. Ба фикри шумо модари Рустам чӣ васият карда буд?
5. Агар шумо ба ҷойи Рустам мебудед, чӣ кор мекардед?

ИСМ. ИСМҲОИ ТАНҲО ВА ҶАМЪ

- 1. Машқи 383.** Сархати охирини ҳикояи «Гӯшвора»-ро нависед. Ба зери исмҳои танҳо ва ҷамъ хат кашед.
- 2. Машқи 384.** Матни зеринро нависед. Ба зери исмҳои, ки ба саволи “Чӣ?” ва “Чихо?” ҷавоб мешаванд, хат кашед.

Фохтаро олуҷахӯрак, куку ё чаковак ҳам мегӯянд. Фохта дар лонаи парандаи дигар тухм мегузорад. Чӯҷаи фохта зуд парронҷак мешавад. Чӯҷаҳо аз ҳисоби хӯроки соҳибони лона рӯз мегузаронанд.

69 – 70. ГҶШВОРА

(давоми ҳикоя)

Рустам дар назди бозор ду аспро дид, ки аз тӯрбаҳои пур ҷав мехӯрданд. Ё аз сари асп тӯрбаро гирифта, ҷавро зуд ба рӯймолаш холи кард. Ҳамин лаҳза як мард тозиёна дар даст аз рӯ ба рӯяш пайдо шуд. «Канӣ, сағира, ба ман нигар?». Он мард чанд тозиёна ба сару рӯи Рустам зад. Хуни ӯ ҷорӣ шуда, рӯи барфро лолагун кард. Рустам ба замин афтод.

Бозориҳо ин воқеаро дида, соҳиби аспро сарзаниш карданд. Мард ҳам аз бераҳмиаш хичолат кашид ва рӯймоли ҷавро ба дасти Рустам доду гуфт:

– Гир, сағира, гум шав!

Рустам гӯшвораи модарашро нафурӯхта, барои хоҳараконаш хӯрок ёфт. Аммо ӯ дар бозгашт пешпо хӯрду ба замин афтод, вале мадори хестан надошт....

Рустам нимхез шуда, ба даруни ҷӯй афтод. Аз хунукӣ тамоми баданаш вичиррос заду ба ҳуш омад. Касе дастии ӯро дошта, аз ҷояш хезонд.

Ҳаво торик шуда, барф меборид.

Чароғҳои деҳа намудор шуданд. Рустам рӯймоли ҷавро ба рӯйи барф гузошта, дар канори роҳ нишаст. Ӯ дигар аз ҷой хеста наметавонист. То деҳа андаке роҳ монд. Он ҷо хоҳараконаш ба роҳи ӯ нигаронанд. Рустам аз ҷояш хестаниш шуд, сараш чарх зад. Чароғҳои деҳа пеши назари ӯ хомӯш шуданд...

1. Соҳиби асп ду хел рафтор кард. Ҳам Рустамро чанд тозиёна зад ва ҳам рӯймоли ҷавро ба ӯ баргардонд. Он қисмҳоро аз матн ҷудо кунед. Бигӯед, ки чаро соҳиби асп чунин рафтор кард.

ПЕШОЯНДҲО

2. Машқи 385. Сархати охири матни “Гӯшвора”-ро нависед. Ба зери пешояндҳо хат кашед.

3. Машқи 386. Насиҳатро нависед ва дар хотир нигоҳ доред. Пешояндҳоро номбар бикунед.

Се чизро пешаи худ бояд кард: дил ба даст овардан, ба ҳама кас накуй кардан, дар ободони кӯшидан.

4. Машқи 387. Ҳикмати зеринро навишта, аз ёд кунед.

Аз ҳарфҳои калимаи **Шӯроб** як сифат, ду исм ва як феъл созад ва нависед.

71 – 72. ГҶШВОРА (ДАВОМИ ҲИКОЯ)

Зани миёнасоле ба сари қабр расид. Дастархони пури нонро аз сар гирифта, дар наздаш паҳн кард.

Баъд қабрро оғӯш карда, ба нола даромад:

– Рустамчон, хез, нон овардам, нони гарм, нони гандумӣ. Нон дар ҳама ҷо пур шуд. Арзонию фаровонӣ, хез....

Зан – Ҳабиба, хоҳари калонии Рустам аст. Ҳар гоҳ гӯшвораҳои модар дар гӯш, дастархони пури нон дар сар, ба сари қабри бародараш – Рустам, ки як вақтҳо аз гуруснагӣ дар даромадгоҳи деҳа ҷон дода буд, меояду ба ёди ӯ менолад. Нолаи ӯ дар фазои дашт ба дуродур паҳн мешавад.

Кароматуллоҳи Мирзо

1. Гуфтаи Рустамро доир ба васияти модар аз қисми аввали ҳикоя ба хотир биёред. Бигӯед, ки васияти модар иҷро шуд ё не.

2. Машқи 388. Аз матни “Гӯшвора” исмҳои алоқаманди сифатро нависед. Ҷумлаи якумро таҳлили грамматикӣ бикунед.

АЛОҚАИ ИСМУ СИФАТ. ФЕЪЛ. ТАҲЛИЛИ ГРАММАТИКӢ

3. Машқи 389. Сархати охирини матни «Гӯшвора»-ро бинависед.

4. Машқи 390. Матни зеринро нависед. Ба зери феълҳо хат кашед. Ҷумлаи сеюмро таҳлили грамматикӣ бикунед.

5. Аз рӯйи мазмуни ҳикояи «Гӯшвора» иншо нависед.

73 – 74. ДАВЛАТ

Як марди бадавлат буд. Ӯ се писар дошт.

Рӯзе як ҳамсоя ба ҳамсояи дигар гуфт:

– Мо ҳам мисли ҳамин ҳамсоямон заҳмат мекашем, кор мекунем, вале чӣ сабаб бошад, ки ӯ бадавлат асту мо не?

– Инро аз худи “Давлат” пурсидан лозим, – гуфт ҳамсояи дигар.

Ҳамсояҳо “давлат”-ро пеши худ даъват карда, аз ӯ пурсиданд:

– Чаро ту бо ҳамсояи мо дӯст ҳастию бо мо не?

Давлат гуфт:

– Шумо мехоҳед, ки инро бидонед?

Гуфтанд:

– Ҳа, мехоҳем.

Давлат гуфт:

– Чунин бошад, ман аз хонадони ин марди бадавлат ме-
равам. Бинед, ки чӣ мешавад? Баъд “давлат” ба давлат-
манд гуфт, ки хонадони ӯро тарк мекунад.

Давлатманд ҳар се писарашро ба назди худ хонда, бо
ҳар яки онҳо алоҳида-алоҳида маслиҳат ороост. Ӯ аввал аз
писари калонӣ пурсид:

– Писарам, “давлат” аз хонадони мо рафтанист. Ту ба
ин чӣ мегӯӣ?

Писари калонӣ гуфт:

– Рафтани бошад, биравад! Барои мо “Тифоқӣ” монад,
бас аст.

Давлатманд аз писари дуюмаш пурсид.

Писари дуюм гуфт:

– Падар, барои мо Дӯстӣ басанда аст. Чун моро “ти-
фоқӣ ва “дӯстӣ” ҳаст, ба “давлат” чандон ниёз надорем.

Давлатманд аз писари хурдӣ пурсид:
 – Писарам, “давлат” аз хонадони мо рафтан меҳоҳад.
 Ту ба ин чӣ мегӯӣ?
 Писари хурдӣ гуфт:
 – Рафтани бошад, биравад. Азбазки “тифоқӣ, ва “дӯстӣ”
 ва “муҳаббат” моро бо ҳам мепайвандад, мо ин қадар ба
 “давлат” муҳтоҷ нестем.
 Падар ба назди “давлат” рафту ҷавоби писаронашро
 расонд. Давлат гуфт:
 – Ҷойи ман ҳамон хонадонест, ки дар он “тифоқӣ,”
 “дӯстӣ” ва “муҳаббат” бошад.
 Ҳамсояҳо ин гапро шунида, фаҳмиданд, ки “давлат”
 дар чӣ гуна хонадоне мезистааст.

1. Ҳамсояҳо дар бораи чӣ гуфтугӯ карданд?
2. Онҳо аз “давлат” чӣ пурсиданд?
3. Давлат барои нишон додани сабаби давлатмандӣ чӣ кор кард?

1. **Машки 391.** Аз матн исму сифатҳои алоқамандро нависед ва савол гузоред.
2. Ҷумлаи “Давлатманд ҳар се писарашро ба назди худ хонд”-ро таҳлили грамматикӣ бикунед.

75 – 76. САҒАРИ ПАХТА АЗ САҒРО ТО МАҒОЗА

Бежан рӯзе бо куртаи дарида ба хона баргашт. Модараш сабаби даридани куртаашро пурсид. Ӯ дар ҷавоб хомӯш буд. Модараш хост, ки ӯро танбех диҳад, аммо модаркалони Бежан гуфт:
 – Ӯро монед, духтарҷон, худам ба Бежан мефаҳмонам. – Баъд ӯ ба Бежан муроҷиат кард. Бежанҷон, оё

ту медонӣ, ки барои тайёр кардани куртаи ту чӣ қадар заҳмат сарф шудааст?

– Ҳа, падарам кор карда, пул оварданду модарам аз мағоза хариданд.

– Бале, писарам, ин заҳмати падару модарат аст. Аммо роҳи то мағоза расидани куртаатро медонӣ?

– Не.

– Мехоҳӣ, ки бароят бигӯям?

– Бале, – гуфт Бежан.

Модаркалон ҳикоя кард.

– Дар фасли тирамоҳ деҳқонон заминро шудгор мекунанд. Дар аввали баҳор пундона мекоранд. Вақте ки беҳи ниҳолашро чандбора нарм мекунанд, об мемонанд. Ҳангоми баланд шудани қади ниҳолон сараки онҳоро мечинанд, то шох ронда, ғӯзаҳои зиёд банданд. Барои ғизо додани ниҳоли пахта ба беҳи он пору меандозанд. Вақте ки пахта мешукуфад, онро мечинанд, аз пундона чудо карда ба корхонаҳои ресандагӣ мебаранд. Аз нахҳои пахта ресмон мересанд ва ресмонро ба корхонаҳои бофандагӣ мефиристанд. Дар он ҷо аз ресмон матоъ мебофанд. Баъд матоъ ба корхонаи дӯзандагӣ фиристода шуда, аз он ҳар гуна либос медӯзанд ва ба мағоза мефиристанд, то мо онро харида бипӯшем...

Ана, дидӣ, ҷони бибӣ? Роҳи куртаи ту то мағоза хеле дароз будааст. Бинобар ин, мо бояд ба қадри заҳмати ҳам падару модар ва ҳам шахсоне, ки онро тайёр карданд, бирасем.

– Ташаккур, бибиҷон! Минбаъд ман либосамро тозаю озода нигоҳ медорам.

1. Бо кадом мақсад модаркалон дар бораи заҳмати зиёди одамон барои тайёр кардани либос ба набераи худ ҳикоя кард?
2. Баъди нақли модаркалон Бежан ба чӣ хулоса омад?
3. Шумо – чӣ?

МАШҚҲО АЗ РҶӢИ ТЕСТ

Чумлаҳои зеринро бихонед ва пайдарпайии онҳоро аз рӯи матн муайян бикунед. Дар сутуни якуми ҷадвали зер рақам гузоред. (Ҳар як хонанда бо ҷадвал таъмин карда мешавад).

	Дар фасли тирамоҳ деҳқонон заминро шудгор мекунанд.
	Дар аввали баҳор чигити пахтаро мекоранд.
	Вақте ки пахта мерӯяд, онро об мемонанд.
	Барои ғизо додани ниҳолҳои пахта ба беҳи онҳо пору меандозанд.
	Вақте ки пахта мешукуфад, онро мечинанд ва ба корхонаи ресандагӣ мебаранд.
	Аз нахҳои пахта ресмон мересанд.
	Аз ресмон матоъ мебофанд.
	Дар корхонаи дӯзандагӣ аз матоъ курта медӯзанд, то мо онро харида бипӯшем.

КИТОБ

Бар ман сабақ додӣ, китоб,
 Гул дар табақ додӣ, китоб.
 Орзуи ширини маро
 Аз ҳар варақ додӣ, китоб ...
 Чун чон азиз донам туро,
 Аз каф наместонам туро.
 Бар ман ки мебахшӣ сурур,
 Пайваста меҳонам туро.

Нуъмон Розик

1. Аз матни шеър пешояндҳоро номбар кунед. Бигӯед, ки калимаи **бар** ба ҷойи кадом пешоянд омадааст?
2. Шеърро аз ёд кунед.
3. **Машқи 392.** Матни зеринро рӯйнавис намуда, ҷумлаи дуюмро таҳлили грамматикӣ бикунед.

ДУГОНАҲО

Гулбахор каллапӯш медӯхт. Зухро ба назди ӯ омад. Дугонаҳо ба саҳро рафтанд. Онҳо ба деҳқонон ёрӣ расониданд. Раис аз кори Гулбахору Зухро хурсанд шуд.

77. ЧАРО РАНГИ СОБИРҶОН КАНД?

Соати аввали дарс тамом шуд. Собирҷон ба берун набаромад. Оқилҷон ҳам дар синф монда, китобчаи нави худро мехонд.

“Агар ҳозир ман кулчаҳоямро бихӯрам, – аз дил гузаронд Собирҷон, – Оқил ҳам ба ман ҳамроҳ мешавад.

Агар ба ӯ надихам, “чашмгурусна” мегӯяд. Ё дигарон ҳам кулча мепурсанду худам сер намешавам.

Дар танаффуси дигар ҳам Собирҷон кулчаашро хӯрда натавонист. Ҳарчанд ӯ номаълум кисаҳояшро аз кулчаю мавиз пур карда, берун баромад, вале ҳамсинфонаш – Расулу Акбар аз ӯ дур намешуданд. Онҳо ӯро ба бозӣ даъват карданд. Собирҷон розӣ нашуд. Охир, бо шиками гурусна чӣ хел бозӣ кардан мумкин? Барои гурусна намондан модараш ба ҷузвдони ӯ кулчаву мавиз андохт, ки вақти танаффус бихӯрад...

Хулоса, то охири дарс Собирҷон хеле гурусна монда, бо рангу рӯйи канда ба хона омад. Аҳволи ӯро модараш дида, ба ташвиш афтод.

- Ҳа писарам, ба ту чӣ шуд? Мабодо касал шудӣ?
- Не, – беҳолона гуфт Собирҷон.

Чашми модар ба лабҳои хушкідаи писараш афтоду
аз таги гап пай бурд ва маслиҳатомез гуфт:
– Ин корат нағз не, писарам. Ман кулчаву мавизро
бисёртар додам, ки бо чӯраҳоят бихӯрӣ. Ту бошӣ ...

Бахтиёр Қумъаев

1. Дар матн суҳан дар бораи киҳо меравад?
2. Симоҳои асосӣ киҳоянд? Симоҳои дуҷумдараҷа–чӣ?
3. Чаро модар кори писарашро хуш накард?
4. Модар аз кучо фаҳмид, ки Собирҷон кулчаю мавизашро нахӯр-
дааст?
5. Агар ба ҷойи Собирҷон мебудед, чӣ кор мекардед?
6. Ба рафтори Собирҷон чӣ баҳо медиҳед?

Матни зеринро навишта, аз рӯйи мазмуни он ақидаи худро дар
бораи китоб дар гурӯҳҳо муҳокима бикунед.

Эй китоб, эй ҷони ширин дар барам,
Ман туро аз сидқи дил мепарварам.
Бе ту ман як раҳрави афсурдаҳол,
Шаҳсаворам бо ту, чун сарлашқарам.

Абдурауф Муродӣ

78. ТОБИСТОН

Китоби дарсиям, маъзур* медор,
Туро дар кунҷи хона мондам имрӯз.
Ту ҳам дам гиру ман ҳам баҳра гирам,
Зи файзи фасли тобистони фирӯз.

Тамоми сол будӣ ҳамраҳи ман,
Ба монанди рафиқи ғамгусоре.
Ба ман ҳар гаҳ ки омад мушкилӣ пеш,
Шитобидӣ ҳамеша баҳри ёрӣ.

Бихондам саросар чун сатрҳоят,
Ба чашмам рӯйи оламро кушодӣ.
Агар ман хом будам, пухта карда,
Калиди илм бар дастам бидодӣ...

Китоби дарсиям, маъзур медор,
Ки ман бояд китоби нав бихонам.
Кунун гаштам калон аз ту ба як сол,
Туро бар додарони худ бимонам.

Мавҷуда Ҳакимова

маъзур – узр

1. Шарҳ бидихед, ки хонанда ба китоби дарсиаш чихо мегӯяд.
2. **Машқи 393.** Аз рӯйи ҳар як банди шеър ду–се чумла нависед.
3. **Машқи 394.** Ҷумлаи “Туро дар кунчи хона мондам имрӯз”-ро таҳлили грамматикӣ бикунед.

79. ИМЛО БО СУПОРИШИ ГРАММАТИКӢ

80. ТИРГОН – ҶАШНИ МИЛЛИИ ТОЧИКОН

Ҷашни Тиргон идомаи мантиқии ҷашнҳои Меҳргон, Сада ва Наврӯз мебошад. Азбаски дар фасли тобистон кишоварзон ҳангоми киштукор дар масъалаи норасоии об ба мушкилот рӯ ба рӯ меоянд, дар талаби борон мешаванд.

Баргузории ҷашну идҳои каду, тарбуз, ангур, асал, харбуза ва ғайраро дар маҷмӯи иди “Тиргон” номидан бамаврид аст.

Роҳбарияти Тоҷикистон тасмим гирифтааст, ки баргузорию чашни Тиргон, ки барои рушди хоҷагии халқ муҳим аст, таҷлил карда шавад.

1. Тоҷикон кадом идҳои миллиро чашн мегиранд?
2. Идҳои миллии тоҷикон аз рӯи кадом аломату хусусияташон аз ҳамдигар фарқ мекунанд?
3. Зарурати таҷлили иди “Тиргон” дар чист?
4. Иди Тиргонро дар кадом фасли сол чашн мегиранд?
5. Дар ҷумҳурии мо боз кадом идҳоро дар фасли тобистон чашн мегиранд?

81. КОР БО ҒАЛАТҲОИ ИМЛОӢ

82. БАҲОРИ КӢҲИСТОН

(Тарона)

Омад фасли баҳорон,
Пурлола шуд кӯҳсорон.
Мо бо шодӣ давидем,
Як доман лола чидем.
Кӣ ҳаст аз лола беҳтар?
Аз лола беҳтар – модар.
Ин лолахоро хандон
Гиред аз ман, модарҷон!
Мо имсол ҳам ҷӯшидем,
Дар ҳар дарсе кӯшидем.
Мактаб аз мо розӣ шуд,
Вақти гашту бозӣ шуд.

Абулқосим Лоҳутӣ

Шеърро аз ёд кунед ва сароед.

ТАЪТИЛИ ТОБИСТОНА

Тобистони кишвари мо зебост. Шумо, шогирдони азиз, як соли таҳсил илму дониш омӯхтед, ҳунар ёд гирифтед, тасвир кардед, суруд хондед. Акнун вақти таътил омадааст. Шумо метавонед дар ин муддати се моҳ дар лаби дарёча дам гиред ва дар корҳои хона ва саҳро ба падару модаратон ёрӣ расонед.

Ба шумо, хонандагони азиз, истироҳати хуб, тандурустӣ ва шодиву хурсандӣ орзу мекунем.

1. Аз рӯи мазмуни расмҳо бо таври шифоҳӣ ҳикоя нависед.
2. Бигӯед, ки таътили тобистонаро чӣ гуна гузаронидани ҳастед?

МУНДАРИЧА

БОБИ 1.

Шиносой бо ҳиссаҳои нутқ. Мактаб. Ватан. Забони модарӣ 4-23

БОБИ 2.

Исм. Обҳои шифобахши Тоҷикистон 24-37

БОБИ 3.

Исм. Одоб ва рафтори нек. Иди касбии омӯзгор..... 38-74

БОБИ 4.

Исм. Эҳтироми падару модар..... 75-94

БОБИ 5.

Феъл. Барқ ва аҳамияти он дар рӯзгори мо..... 95-111

БОБИ 6.

Феъл. Ҳифзи муҳити зист..... 112-134

БОБИ 7.

Сифат. Далерӣ ва қаҳрамонӣ..... 135-164

БОБИ 8.

Сифат. Чехраҳои мондагор..... 165-201

БОБИ 9.

Пешояндҳо. Роҳҳои Тоҷикистон. Алла гӯяд модарам. Наврӯзи Ачам..... 202-216

БОБИ 10.

Ҷумла. Олами парандагон ва наботот..... 217-271

БОБИ 11.

Олами ҳайвоноти Тоҷикистон. Мамнуъгоҳҳо..... 272-289

АБДУЛЛОЕВ ИБОДУЛЛО, АБДУЛЛОЕВ ЗАЙНУЛЛО,
ҶАЛИЛОВА МАВЛУДА

ЗАБОНИ МОДАРӢ

Мухаррирон	Ҷ. Ҳошимӣ
	Х. Сангов
Мусахҳеҳ	М. Саидова
Мухаррири техникӣ	Н. Салоҳиддинзода
Тарроҳ	М. Раҷабов

Ба чоп 23.08.2021 иҷозат дода шуд. Андозаи 70x90 1/16
Коғази офсет. Чопи офсет. Ҷузъи чопӣ, 19.0
Адади нашр 120000 нусха.
Супориши № 52/2021

Муассисаи нашриявии «Маориф»-и
Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон.
734024, ш. Душанбе, кӯчаи Аҳмади Дониш 50.
Тел.: 222-14-66.
E-mail: najmiddin64@mail.ru

Дар матбааи ҚДММ “Мега-принт”
чоп шудааст. Нишонӣ: Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, кӯч. Борбад-36
Тел.: 44-620-01-80